

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม
และความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

Green community, White temple: Environmental public space
management model And transparency of temples and communities
in Phichit Province

โดย

พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร.

พระครูพิฑูรนคราภิรักษ์

พระครูพิสุทธิปัญญาภิวัฒน์

ดร. สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี

นายปริญญา นีกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762035

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม
และความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

Green community, White temple: Environmental public space
management model And transparency of temples and communities
in Phichit Province

โดย

พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร.

พระครูพิฑูรนคราภิรักษ์

พระครูพิสุทธปัญญาภิวัฒน์

ดร.สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี

นายปริญญา นิกสกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762035

(ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Green community, White temple: Environmental public space
management model And transparency of temples and communities
in Phichit Province

By

Phrakru Wichotsikkhakit, Dr.
Phrakru Phithunnakaraphirak
Phrakru Phisutthipanyaphiwat
Dr. Suphangpim Klaythane
Mr. Parinya Nikornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phichit Buddhism College
B.E. 2019

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610762035
(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร
ผู้วิจัย:	พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร., พระครูพิฑูรณคราภิรักษ์ พระครูพิสุทธิปัญญาวิวัฒน์, ดร. สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี นายปริญญา นีกรกุล
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๒
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชน ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใส ๓) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตร เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) รวบรวมข้อมูลโดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีทำความเข้าใจ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษา จำนวน ๔๐ รูป/คน การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และอธิบายด้วยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การจัดการสิ่งแวดล้อมด้วยความโปร่งใสประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลัก ๑๑ ประเด็นย่อยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ การจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ๑) การสร้างพื้นที่สีเขียว ๒) แหล่งเรียนรู้ ๓) การอนุรักษ์ ๔) การลดพลังงาน และความโปร่งใส ได้แก่ ๑) การปฏิบัติหน้าที่ ๒) การใช้งบประมาณ ๓) การใช้อำนาจ ๔) การแก้ไขปัญหาการทุจริต ๕) การปรับปรุงระบบการทำงาน ๖) การเปิดเผยข้อมูล ๗) การป้องกันการทุจริต

๒. การปรับภูมิทัศน์เพิ่มพื้นที่สีเขียวบริเวณวัดให้สอดคล้องกับกิจกรรมทางศาสนาให้เหมาะแก่การพักผ่อนและปฏิบัติธรรมโดยยึดธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิมพร้อมทั้งการปรับปรุงใหม่ ดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการวัดทุกชั้นตอนโครงการหรือกิจกรรมภายในวัดมีการปรึกษาหารือกันมีการรายงานให้คนในชุมชนรับรู้รับทราบและสามารถตรวจสอบได้เพื่อลดข้อครหา ระหว่างเจ้าอาวาสและชุมชน ใช้ความร่วมมือในการบริหารจัดการเพื่อยกระดับหน่วยงานในด้านคุณธรรม สิ่งแวดล้อม และความโปร่งใสในการดำเนินงาน

๓. การเปิดพื้นที่ภายในวัดเป็นที่สาธารณะสำหรับประชาชน เปิดพื้นที่ของวัดให้ส่วนราชการมาใช้พื้นที่ ตกแต่งสถานที่ให้สวยงามสะอาดตา เพื่อเป็นพื้นที่ออกกำลังกาย และพักผ่อนหย่อนใจ และกิจกรรมในทางศาสนา จัดพื้นที่บริเวณลานวัดเพื่อเปิดเป็นตลาดนัดเพื่อสร้างรายได้สำหรับคนในและนอกพื้นที่ทุกสัปดาห์ ตามวัน เวลา และการบริหารจัดการของแต่ละวัด เป็นต้น

Research Title : Green community, White temple: Environmental public space management model And transparency of temples and communities in Phichit Province

Reserchers : Phrakru Wichotsikkhakit, Dr., Phrakru Phithunnakaraphirak
Phrakru Phisutthipanyaphiwat, Dr. Suphangpim Klaythane
Mr. Parinya Nikornkul

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phichit Buddhism College

Fiscal Year : B.E. 2562 / 2019

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) to study environmental and transparency management of temples and communities, 2) to develop a model for managing green spaces and creating transparency, 3) to analyze patterns of building green communities and temples. White color in Phichit province It is a participatory action research (PAR = Participatory Action Research). Data collection by Document research Field research consists of in-depth interview, observation, group discussion. Setting the stage for understanding The data were collected from 40 important data / person. The triangular data was examined in data collection method. Data analysis using content analysis method And explained in a descriptive way

The results of the research revealed that

1. Environmental management with transparency consists of 2 main issues, 11 sub-points, with the following details: Environmental management, including 1) creating green spaces 2) learning resources 3) conservation 4) reducing energy and transparency, including 1) performing duties 2) using budgets 3) using power 4) solving problems of Fraud 5) Improvement of work system 6) Disclosure of information 7) Fraud prevention

2. The landscape adjustment will increase the green area around the temple in accordance with religious activities to be suitable for resting and practicing Dhamma by adhering to the existing nature and environment as well as new improvements. Conducted in the form of a temple committee at all stages, projects or activities within the temple, have consultations, reported to the community and can be examined to reduce grievances between the abbot and the community. Use

management cooperation to upgrade departments in terms of morality, environment, and operational transparency.

3. The opening of the area within the temple is public for the public. Open the area of the temple to the government department to request to use the area Decorate the place to be beautiful and clean. To be a exercise area And relax And religious activities Organize the area around the temple courtyard to open as a flea market to generate income for people in and out of the area every week according to the date and time and management of each temple etc.

Keywords:

Green community, White temple, Public space, environment, transparency, Pichit province

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา แนะนำ และให้ข้อคิดเห็นในการแก้ไข ส่วนที่บกพร่องในงานวิจัยให้มีความถูกต้อง คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอบพระคุณ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ที่ได้ติดต่อประสานงานและเรื่องอื่นๆ เกี่ยวกับสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ขอขอบคุณเจ้าอาวาส พระลูกวัด คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป วัดสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตรวัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ที่ท่านให้ข้อมูลและสละเวลาในการทำความเข้าใจการวิจัยในพื้นที่ ให้สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

ขอขอบคุณ “สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ที่ได้สนับสนุนทุนในครั้งนี้

ขอขอบใจนิสิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ที่ช่วยลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ขอขอบใจนิสิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ช่วยลงพื้นที่เก็บข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของงานวิจัยในครั้งนี้

พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร. และคณะ

๒๐ กันยายน ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้จากงานวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ การจัดการพื้นที่สาธารณะ.....	๙
๒.๒ GREEN & CLEAN	๑๑
๒.๓ การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น.....	๑๒
๒.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๑๔
๒.๕ ชุมชนสีเขียวและชีวิตธรรมชาติ.....	๒๐
๒.๖ กรอบสิ่งแวดล้อม.....	๒๒
๒.๗ กรีน.....	๒๙
๒.๘ หลักนิเวศวิทยา.....	๓๘
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๒
๓.๒ วิธีดำเนินการ	๖๒
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๖๓
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	๖๓
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๖ การตรวจสอบข้อมูล	๖๔
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๕
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๖๖
๔.๑ การจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร...	๖๖
๔.๒ การพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใส ของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร.....	๗๗
๔.๓ วิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตร.....	๘๗
๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๙
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๓
๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย.....	๑๐๓
๕.๒ สรุปผลการศึกษา.....	๑๐๕
๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๕
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๗
บรรณานุกรม.....	๑๐๙
ภาคผนวก.....	๑๑๔
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย.....	๑๑๕
ภาคผนวก ข หนังสือเชิญ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๒๕
ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย.....	๑๓๓
ภาคผนวก ง หนังสือรับรองการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัย.....	๑๔๓
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จัดทำแผนปฏิบัติการเชิงนโยบายด้านการจัดการพื้นที่สีเขียวชุมชนเมืองอย่างยั่งยืนขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนอย่างบูรณาการและผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและทุกภาคส่วน การนำร่องการเพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนในแปลงที่ดินของศาสนสถานโดยศาสนสถานที่ไม่ได้มีการก่อสร้างใหม่หรือศาสนสถานที่ยังไม่มีการก่อสร้างใหม่ในพื้นที่เดิมให้มีพื้นที่สีเขียวอย่างน้อยร้อยละ ๓๐ ของแปลงที่ดินและเป็นพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการให้บริการแก่ชุมชนในด้านการพักผ่อนหย่อนใจและประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม ศาสนสถานประเภทวัดหรือพุทธศาสนสถานล้วนมีลักษณะการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นอาคารสิ่งก่อสร้าง ลานคอนกรีตและลานจอดรถ ขาดซึ่งการดำเนินการพัฒนาหรือปรับปรุงพื้นที่ภายในวัดให้มีพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนแต่อย่างใดการส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มหรือการจัดการพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน อันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนและเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้คนเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๑ สำนักงานสวนสาธารณะสำนักสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานคร ได้นิยามพื้นที่สีเขียวไว้ ๗ ประเภทได้แก่ สวนชุมชนสวนถนนสวนระดับเมือง สวนระดับย่าน สวนหมู่บ้าน และสวนหย่อมขนาดเล็ก โดยสวนสาธารณะสีเขียวที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ศึกษาทั้ง ๖ สวน เป็นสวนที่รองรับคนทีมาจากที่ไกลๆ ถ้านำพื้นที่ที่มีศักยภาพเหล่านี้มาพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะสีเขียวจะทำให้คนที่อยู่โดยรอบสามารถเข้าถึงพื้นที่สาธารณะสีเขียวได้โดยง่าย และเดินทางไม่ไกลแต่ทั้งนี้การเพิ่มพื้นที่สาธารณะสีเขียวต้องอาศัยความร่วมมือของเจ้าของพื้นที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ชุมชน วัดที่จะต้องส่งเสริม สนับสนุน และดูแลพื้นที่สาธารณะสีเขียวเพื่อให้พื้นที่เกิดความยั่งยืนต่อไป^๒

มิติการใช้พื้นที่สาธารณะมีพื้นที่ทางกายภาพเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในชุมชน พื้นที่ทางสังคม เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความเป็นชุมชนและส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทางใจ พื้นที่ทางกายภาพควรปรับปรุงสภาพพื้นที่สาธารณะที่มีอยู่ในชุมชน เช่น พื้นที่วัด ถนนหนทางในชุมชน ลานกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ความต้องการใช้พื้นที่ในวิถีชีวิตกิจกรรมและการเข้าถึงในปัจจุบัน การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาคุณค่าและทุนทางสังคมในพื้นที่ชุมชนของตนเอง ทำให้เกิดพื้นที่ทางใจที่มาจากสำนึกความเชื่อหรือทัศนคติภายในไปสู่พื้นที่ทางกายภาพ เพื่อสร้างตัวตนการดำเนินการนี้ไม่ควรปล่อยให้ชุมชนจัดการเพียงลำพัง ซึ่งภาครัฐภาคเอกชน และประชา

^๑ Jedsadaphon Kitwechan & Waralux Khonguan. (2011).The Sustainable Management of Green Areas for Religious Places. Arch Journal Issue, 12(1), 57-64.

^๒ Thanaporn Srinakluan & Nattawut Preyawanit. (2017). Assessing The Potential Of Green Public SpacesIn Phranakhon Area,Pom PrapSattru Phail District And Samphanthawong District. Veridian E-Journal,Silpakorn University, 10(2), 3116-3132

สังคมจะมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรม^๓ ในสถานการณ์ที่บทบาทของ ‘วัด’ ณ ปัจจุบันเริ่มเปลี่ยนแปลงจากการเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนมาสู่การเป็นที่จอดรถสำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ในโมงยามที่พลุกพล่าน นำมาสู่การเกิดขึ้นของโครงการพลิกฟื้น ‘จิตวิญญาณวัด’ โครงการ ‘วัดบันดาลใจ’ ปักหมุดภารกิจที่จะทำให้วัด ต้นไม้ และที่จอดรถกลับมาหลอมรวมอยู่ด้วยกันอย่างพอดีๆ ผ่านการปรับโครงสร้างสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรม ระบบการจัดการ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด เพื่อที่ว่าในอนาคตข้างหน้าพื้นที่ที่เราเรียกว่าวัดจะได้อีกกลับมาเป็น ‘ที่พึ่งพิง’ ของผู้คนอีกครั้งในมิติที่สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ และเพื่อว่าคนไทยจะได้หันหน้าเข้าหาวัดกันมากขึ้น...เหมือนอย่างในอดีต^๔ นอกจากการสร้างพื้นที่สีเขียวภายในวัดและชุมชนแล้วการสร้างพื้นที่สีขาวของวัดที่สามารถตรวจสอบได้ก็เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นของวัดในโลกปัจจุบัน

กระบวนการทุจริตในวงการพระพุทธศาสนาเหตุการณ์ทุจริตเกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนา พบว่า เป็นการทุจริตแบบระบบอุปถัมภ์ และความสมประโยชน์ ที่ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทุจริต คือ ความต้องการทางเศรษฐกิจ ตำแหน่งหน้าที่เอื้ออำนวยและมีช่องโอกาส กระบวนการขั้นตอนดำเนินการทุจริตในวงการพระพุทธศาสนา พบว่า มาจากความบกพร่องในทางปฏิบัติของระเบียบที่เกี่ยวข้อง ของระบบควบคุมงาน ความบกพร่องของการจัดทำบัญชีและทะเบียนต่างๆ ความบกพร่องของการตรวจสอบเงิน และวัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ^๕ มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินโดยการใช่วัดเป็นช่องทางในการฟอกเงินที่ชัดเจน เหมาะสมและมีประสิทธิภาพเนื่องจากในปัจจุบันมีการนำเอากิจกรรมทางศาสนาไปสู่การแสวงหาประโยชน์เชิงธุรกิจ หรือที่เรียกว่า “พุทธพาณิชย์” บุญถูกทำให้เป็นกลายเป็นสินค้าตัวหนึ่ง ตลอดจนช่องโหว่กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินของประเทศไทยที่ไม่ครอบคลุมถึงการตรวจสอบการทำธุรกรรมของวัด ทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับทางวัดหรืออาชญากรใช้วัดเป็นแหล่งฟอกเงินแหล่งใหม่^๖ เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพุทธประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาพระภิกษุสงฆ์เป็นที่ยศและเคารพศรัทธาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนพระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นอย่างมากในหลายๆ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพระสงฆ์มีอยู่อย่างแนบแน่นเสมอมาทุกครั้งที่มีข่าวเรื่องการทุจริตในวัดย่อมทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดกระหกระเทือนจิตใจเป็นอย่างมากดังนั้นเพื่อให้เหตุการณ์เช่นนี้ลดลงจำเป็นต้องปรับปรุงระบบการบริหารจัดการ

^๓ Kotchasee, K. & Anukulyudhathon, E. (2019). Dimension Application of public space usage and the role of traditional community in Chiang Mai City. Rajabhatchiangmai Research Journal, 20(1), 5-18.

^๔ Sortrakul, V. (2017). Because Dharma is nature . project 'Temple of Inspiration' opens the way for a new generation to return the spirit to the temple again. Retrieved December 24, 2018. from

^๕ Artit Saengchawek, Piyaluk Potiwan & Vinai Poncharoen. (2019) . The process of Corruption in Buddhist Circles. Journal of MCU Nakhondhat, 6(10), 5998-6000.

^๖ Wattanachai Pomsuk & Samart Poramanitiwi. (2018). Legal Measures for the Prevention and Suppression of Money LaunderingCase Study Religious Organization of Temples. Academic Journal Bangkokthonburi University, 7(1), 159-167.

การเงินของวัดใหม่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและในฐานะที่วัดมีฐานะเป็นองค์กรทางศาสนาบุคลากรภายในวัดก็ต้องบริหารจัดการใหม่ประสิทธิภาพเพื่อลดลดปัญหาทุจริตเงินวัด^๗

จังหวัดพิจิตรเป็นจังหวัดเก่าแก่มากจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จังหวัดพิจิตรอยู่ในที่ราบลุ่มตอนใต้ของภาคเหนือ จังหวัดพิจิตรตั้งอยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทยมีพื้นที่ ๔,๕๓๑.๐๑๓ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๘๓๑,๓๓๓ ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ขึ้นมาทางเหนือระยะทางประมาณ ๓๔๗ กิโลเมตร จังหวัดพิจิตรแบ่งหน่วยการปกครองออกเป็นอำเภอ ๑๒ อำเภอ ๘๘ ตำบล ๘๘๗ หมู่บ้าน มีวัดสำคัญคู่บ้านคูเมืองคือวัดทาลวงได้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ภายในพระอุโบสถเป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด พระพุทธรูปปางมารวิชัยสมัยเชียงแสน รุ่นแรก (พ.ศ. ๑๖๖๐-๑๘๐๐) เป็นพระพุทธรูปสำคัญคูเมืองพิจิตร วัดหิรัญญารามหรือวัดบางคลานเป็นวัดที่หลวงพ่อบุญรอดสร้างขึ้นวัดท่ายน้ำเป็นวัดเก่าแก่ของหลวงพ่อบุญรอด (วัดบางคลาน) เคยจำพรรษาอยู่ วัดโพธิ์ประทับช้างในสมัยพระศรีสรรเพชญ์ ที่ ๘^๘ วัดสำนักขุนเณรมีหลวงพ่อบุญรอด เข้มรักขิตโต ที่เชี่ยวชาญวิทยาคมเป็นพระเกจิ ตั้งแห่งจังหวัดพิจิตร วัดพร้าวมีสำนักปฏิบัติธรรมวัดพร้าว แห่งที่ ๑๖ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นประจำปี ๒๕๕๕ วัดโพธิ์ประทับช้างเป็นวัดเก่าแก่ในสมัยอยุธยาตอนปลายประมาณ พ.ศ. ๒๒๔๒ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๒๔๔ วัดพระพุทธรูปบาทเขาทรายมีรอยพระพุทธรูปจำลองที่ตั้งอยู่บนยอดเขาที่ห้อมล้อมไปด้วยธรรมชาติและสัตว์ป่ามีดอกกระเจียว และเป็นเขตอภัยทานมีฝูงสัตว์ป่ามาอาศัยอยู่หลากหลายชนิด ปัจจุบันวัดในจังหวัดพิจิตรรวมทั้งสิ้น ๔๖๙ วัด ข้อมูล ณ วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒^๙

ฉะนั้นวัดมีบทบาทสำคัญกับสังคมไทยมานานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของวัดจากสาธารณชนนำไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาของวัดและพุทธศาสนาในระยะยาวกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่เพื่อการบริหารวัดไม่เพียงพอที่จะทำให้วัดมีแนวปฏิบัติในการบริหารที่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล เห็นได้จากโดยส่วนมาก ยังไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาต การเผยแพร่ข้อมูลทางการเงินของวัดให้สาธารณะรับทราบยังอยู่ในวงจำกัด หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัดยังขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ อีกทั้งบุคลากรยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดี และหลักการบริหารการเงินของผู้มีอำนาจหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการภายในวัด^{๑๐} ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ

^๗ Chansondhima. K. (2016). **Financial management of temples under the principles of good governance.** Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University, 23(1), 33-51.

^๘ Phichit Province.(2012). **Briefing in Phichit Province.** Retrieved May 15, 2019, from <http://www.phichit.go.th/phichit/index.php/about/2012-09-18-09-31-45>

^๙ Phichit Provincial office of Buddhism.(2019). Phichit temple information for the year ๒๐๑๙. Retrieved June 20, 2019, from <http://pck.onab.go.th>

^{๑๐} Chansom, N. (2014). Buddhist Thai Temples' Financial Management: The Congruence of Good Governance Principles. NIDA Development Journal, 54(1), 107-141.

ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตรจึงมีความสำคัญยิ่ง

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตร

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ การจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตรมีอะไรบ้างและเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎี

แนวคิดที่นำมาศึกษาเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัย จากผู้รู้ต่างๆ ตลอดจนผู้ที่มีประสบการณ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ และที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

การจัดการพื้นที่สาธารณะ

GREEN & CLEAN

ความโปร่งใส

การมีส่วนร่วม

ชุมชนสีเขียวและชีวิตธรรมชาติ

กรอบสิ่งแวดล้อม

กรีน

หลักนิเวศวิทยา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

การจัดการวัดสีขาว

วัดและชุมชนใช้กระบวนการร่วมกัน วัดมีการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ และสามารถตรวจสอบได้ การพัฒนาและยกระดับหน่วยงานในด้านคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมโดยจำแนกออกเป็น ๗ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) การปฏิบัติหน้าที่ ๒) การใช้งบประมาณ ๓) การใช้อำนาจ ๔) การแก้ไขปัญหาการทุจริต ๕) การปรับปรุงระบบการทำงาน ๖) การเปิดเผยข้อมูล ๗) การป้องกันการทุจริต

การจัดการชุมชนสีเขียว

การจัดการพื้นที่ทางสาธารณะ ได้แก่ การสร้างพื้นที่สีเขียว ความร่วมมือป้องกันทุจริต การจัดการพื้นที่ การอนุรักษ์ แหล่งเรียนรู้ ความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (คุณภาพ)

ประเภทวัดสีขาว ประกอบด้วย เจ้าอาวาส พระลูกวัด คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป วัดและชุมชนละ ๑๐ รูป/คน

๑. วัดสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร
๒. วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
๓. วัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
๔. วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับค้อ จังหวัดพิจิตร

รวม ๔๐ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่/องค์กร ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่บ้าน วัด ป่า และพื้นที่สาธารณะ

๑. วัดสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร
๒. วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
๓. วัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
๔. วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับค้อ จังหวัดพิจิตร

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

วันที่เริ่มต้น ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ วันที่สิ้นสุด ๓๐ กันยายน ๒๕๖๒

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชนสีเขียว คือ เป็นพื้นที่สีเขียวที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้นที่ประชาชนเข้าไปใช้บริการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย และปฏิบัติธรรม เป็นเสมือนปอดของชุมชน สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนได้

วัดสีขาว คือ วัดที่มีความโปร่งใสภายในวัด ในการการบริหารจัดการที่สามารถตรวจสอบได้

รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะ คือ กระบวนการที่จะสร้างให้พื้นที่นั้นมีชีวิตชีวาขึ้นมาได้จากการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนจนเป็นศูนย์รวมผู้คนในชุมชนได้

สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปธรรม (สามารถจับต้องและมองเห็นได้) และนามธรรม (ตัวอย่างเช่นวัฒนธรรมแบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่ง จะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่ง อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

ความโปร่งใส คือ สามารถตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน ให้เป็นตัวอย่างที่ดี แก่สังคมทั่วไป

วัด คือ วัดสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร วัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับค้อ จังหวัดพิจิตร

ชุมชน คือ ชุมชนวัดสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร ชุมชนวัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ชุมชนวัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ชุมชนวัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับค้อ จังหวัดพิจิตร

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัย ชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม และความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เป็นงานวิจัยที่อยู่ภายใต้ แผนงานการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีกรอบแนวคิด ปัจจัยด้านความสามารถของชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว ในการนํานโยบายสู่การปฏิบัติ ได้แก่

- ๑) การปฏิบัติหน้าที่
- ๒) การใช้งบประมาณ
- ๓) การใช้อำนาจ
- ๔) การแก้ไขปัญหาการทุจริต
- ๕) การปรับปรุงระบบการทำงาน
- ๖) การเปิดเผยข้อมูล
- ๗) การป้องกันการทุจริต

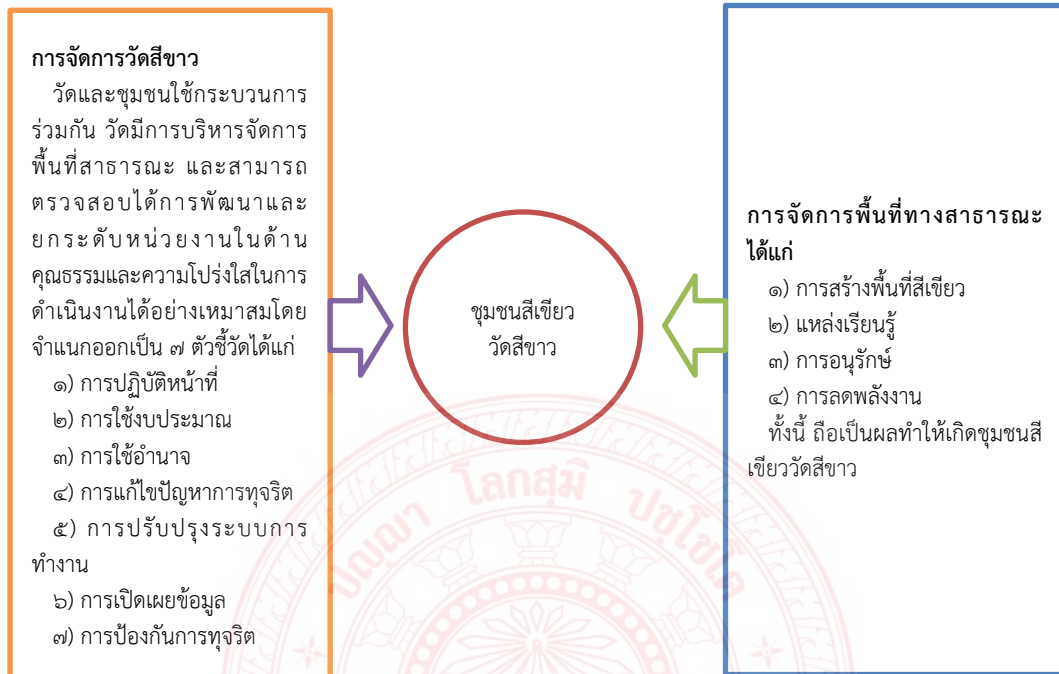
ผลการนํานโยบายไปสู่การปฏิบัติ ทำให้เกิด ๔ ผลการปฏิบัติ ดังนี้

การจัดการพื้นที่ทางสาธารณะ ได้แก่

- ๑) การสร้างพื้นที่สีเขียว
- ๒) แหล่งเรียนรู้
- ๓) การอนุรักษ์
- ๔) การลดพลังงาน

ทั้งนี้ ถือเป็นผลทำให้เกิดชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว

กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ผู้บริหารงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีตำแหน่งในการบริหารจัดการวางแผนงาน/วางแผนวัด ชุมชนสามารถนำไปปรับ ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามแนวทางที่ได้ศึกษาวิจัย ในการพัฒนาชุมชนสีเขียววัดสีขาวให้มีการปฏิบัติงานในบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑.๗.๒ เกิดความรู้ความเข้าใจ ในภารกิจปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงาน หัวหน้างาน ผู้สั่งการ ทั้งองค์กร/องคาพยพต้องร่วมมือกันที่เรียกว่าทำงานเป็นทีม (Team Work) ทำให้ผลที่ได้รับต่อเนื่องตามมา รวมถึงความรักความสามัคคี มีความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน และวัด ทำให้การดำเนินงาน การบริการ การอำนวยความสะดวกของประชาชน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดีเพิ่มมากขึ้น

๑.๗.๓ แนวทางที่ได้รับจากผลของการวิจัย (Research) ในครั้งนี้ ในด้านต่างๆ อาจเป็นประโยชน์ได้แม้ในเพียงบางด้านหรืออาจจะมีมากกว่าด้านเดียว ซึ่งในทุกแง่มุมที่สามารถเป็นไปได้แต่สิ่งที่สำคัญ เป็นประโยชน์จริงตามที่ได้พิสูจน์ ก็นับได้ว่าเป็นแนวทางการดำเนินงานที่สามารถใช้เป็นประโยชน์ เพิ่มขยายต่อเติมแนวคิดในโอกาสต่อๆ ไปได้เป็นอย่างดี

๑.๗.๔ ชื่อผลงาน

ชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

๑.๗.๕ ลักษณะผลงาน

รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

๑.๗.๖ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ใช้ประโยชน์

ด้านสังคมและชุมชนนับว่าเป็นประโยชน์เป็นอย่างยิ่งทำให้สังคมมีความรักความสามัคคีกัน ใน ชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ผู้ร่วมงานปฏิบัติตามภารกิจ ผู้สั่งการ กำกับดูแล เอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจในการปฏิบัติงานซึ่งกันและกัน จากการทำทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน ส่งผลให้ชุมชน (Community) เมืองพัฒนาดี คนมีสุข สิ่งแวดล้อมยั่งยืน ชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีการบริหารจัดการที่ดี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่นำมาศึกษาเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัย จากผู้รู้ต่างๆ ตลอดจนผู้ที่มีประสบการณ์ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การจัดการพื้นที่สาธารณะ

GREEN & CLEAN

ความโปร่งใส

การมีส่วนร่วม

ชุมชนสีเขียวและชีวิตธรรมชาติ

กรอบสิ่งแวดล้อม

กรีน

หลักนิเวศวิทยา

๒.๑ การจัดการพื้นที่สาธารณะ

ความสัมพันธ์ระหว่างเรา: คนกับพื้นที่เมือง และการพัฒนาพื้นที่สาธารณะอย่างมีชีวิตชีวา พื้นที่สาธารณะคืออะไร ใช้ทำอะไรได้บ้าง

'พื้นที่สาธารณะ' (Public Space) เป็นการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นรูปแบบไหน เช่น ถนน ทางเดิน สวนสาธารณะ สนาม ลานชุมชน ลานเมือง เป็นต้น ซึ่งสามารถเข้าใช้พื้นที่ได้โดยไม่ต้องขออนุญาต ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้หรือแบ่งปันร่วมกัน สมาชิกทุกๆ คน พื้นที่สาธารณะจึงเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ในเชิงกายภาพซึ่งสามารถมองเห็นได้จากทุกคนและมีการเข้าถึงได้มากกว่าพื้นที่ส่วนตัว

นอกเหนือจากพื้นที่ทางกายภาพแล้ว จะต้องสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างคนกับสถานที่ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างให้พื้นที่สาธารณะเกิดการใช้งานอย่างมีชีวิตชีวา คือ การสร้างให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ดังนั้นพื้นที่สาธารณะจะต้องมีการเข้าถึงพื้นที่ การเชื่อมต่อที่ดี ความรู้สึกสบาย ปลอดภัย บรรยากาศที่เชิญชวน และมีกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเข้าสังคมของผู้ใช้พื้นที่

มาตรการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ลดมลพิษ และวิธีการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ

นอกเหนือจากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมืองหลักๆ แล้วยังมีมาตรการที่ทำให้เมืองวอร์ชอมมีพื้นที่สีเขียวมากขึ้น โดยเป็นผลพลอยได้มาจากจุดประสงค์ที่ต้องการลดมลพิษจากรถยนต์ในพื้นที่เมือง เนื่องจากเมืองวอร์ชอมมีจำนวนการเดินทางเข้ามาทำงานในเมืองชั้นในจากแหล่งที่อยู่อาศัยนอกเมืองสูง ส่งผลให้มีจำนวนรถยนต์เข้ามาในพื้นที่เมืองชั้นในกว่าวันละ ๑.๕ ล้านคัน ก่อให้เกิดการจราจรติดขัด มลพิษทางอากาศสูง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดแนวคิดการลดจำนวนที่จอดรถ เปลี่ยนการใช้งานเป็นพื้นที่สาธารณะ พื้นที่นันทนาการ และพื้นที่สีเขียว เพื่อเป็นการจำกัดจำนวนรถ

ที่จะเดินทางเข้าเมือง ซึ่งนอกจากจะเป็นการลดมลพิษแล้วยังเป็นการเพิ่มพื้นที่สาธารณะให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนในเมือง

ตัวอย่างพื้นที่สาธารณะ : ฟังชั่นที่ใช้ได้จริง

ตัวอย่างพื้นที่สาธารณะขนาดใหญ่ของเมืองอย่างพื้นที่ลานและทางเดินริมแม่น้ำวิสตุลา (Vistula) การใช้งานพื้นที่ริมน้ำยังได้มีการวางแผนให้สอดคล้องกับบริบทเมืองในแต่ละจุดและความต้องการของผู้คนที่หลากหลายแต่ยังคงแนวคิดการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อตอบโจทย์ใช้ด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ อาทิ นิทรรศการหมุนเวียน ลานและสนามเด็กเล่น ซึ่งทั้งหมดนี้ถูกเชื่อมต่อไปยังพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ และพื้นที่ทางเดินริมแม่น้ำ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเข้าถึงและเชื่อมต่อที่ดี ตัวอย่าง พื้นที่สาธารณะในเมืองวูซที่ห่างออกไปทางตอนกลางของประเทศโปแลนด์ โดยพื้นฐานแล้วเมืองวูซเป็นเมืองอนุรักษ์ ทั้งเมืองเต็มไปด้วยพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมและอาคารบ้านเรือนเป็นบล็อก มีพื้นที่สีเขียวอยู่ตรงกลางลักษณะ Court หรือ Backyards ทำหน้าที่เป็นสถานที่พักผ่อนและพื้นที่นันทนาการของกลุ่มอาคารบริเวณนั้น นอกเหนือจากพื้นที่สีเขียวที่แทรกไปตามกลุ่มอาคารยังมีพื้นที่สาธารณะอื่นประกอบไปด้วย สวนสาธารณะ ทางเท้า และลาน กว่าร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่เมือง ซึ่งสามารถจัดแสดงมหรสพ การละเล่น งานแสดงศิลปะ ถนนคนเดิน ตามเทศกาลประจำปี และอื่นๆ อีกมากมาย ที่จะเป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้พื้นที่สาธารณะของเมืองมีชีวิตชีวา

อีกทั้งยังมีพื้นที่ที่ยังคงอัตลักษณ์ของเมืองไว้คือพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมไว้เพื่อการใช้ประโยชน์ทางนันทนาการของเมืองอย่างโครงการ Manufaktura ที่มีการพัฒนาพื้นที่โครงสร้างอาคารเก่า เพิ่มการใช้งานอย่างพาณิชย์กรรมและสำนักงาน เพื่อเป็นแหล่งงาน และยังคงสอดแทรกการใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษา โดยมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่รอบอาคารที่แต่ก่อนเคยเป็นพื้นที่บริการให้เกิดเป็นพื้นที่ลานที่มีขนาดเหมาะสมกับจำนวนคนจากกลุ่มอาคารโดยรอบ และตอบรับกลุ่มอาคารที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานไปเป็นอย่างดี

ไม่ได้จบที่การสร้างให้เกิด แต่ประเด็นอยู่ที่การดูแลรักษาและคงสภาพทางสังคมที่ดี

การเกิดพื้นที่สาธารณะจึงถือเป็นการได้คืนสิทธิบนพื้นที่สาธารณะอย่างแท้จริงและยังเป็นการกระตุ้นการพัฒนาพื้นที่โดยรอบ เพราะคนในเมืองสามารถใช้งานจริงบนพื้นที่จริงไม่ใช่เป็นเพียงแผน แต่สุดท้ายแล้วการพัฒนาไม่ได้จบที่การสร้างให้เกิดพื้นที่สาธารณะ แต่ประเด็นอยู่ที่การดูแลรักษาและคงสภาพทางสังคม เพื่อให้เกิดเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีชีวิตชีวา^๑

ข้อสังเกตจากการศึกษาเรื่องปรากฏการณ์ของพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านศิริวง จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์การใช้ “พื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านไทย” ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ บทบาท หน้าที่ และความหมายของพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านไทย รวมทั้งปรากฏการณ์ทางสังคมที่สัมพันธ์กับการใช้พื้นที่สาธารณะผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน และพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชน โดยข้อมูลจากงานวิจัยนี้

^๑ กนกพิชญ์ ปิยะสันติกุล สถาปนิกผังเมือง ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างเรา: คนกับพื้นที่เมือง และการพัฒนาพื้นที่สาธารณะอย่างมีชีวิตชีวา ชั้น ๑๗ อาคารวิทยกิตติ์ สยามสแควร์ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ <http://uddc.net/th/knowledge> สืบค้นเมื่อ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

ได้มาจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัย ณ หมู่บ้านคีรีวงในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ปี พ.ศ.๒๕๕๙ เพื่อค้นหาว่าพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านที่คนส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์มีลักษณะอย่างไรและมีความสัมพันธ์อย่างไรต่อระบบสังคมของคนในชุมชน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า (๑) กระบวนการเกิดพื้นที่สาธารณะในหมู่บ้านมักเกิดจากความจำเป็นในการแก้ปัญหาาร่วมกันของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่มุ่งเน้นวัตถุประสงค์ด้านการทำมาหากิน การใช้ชีวิต และสังคม (๒) ในทัศนะของชาวบ้านพื้นที่สาธารณะมีการจัดลำดับความสำคัญที่ต่างกันตามค่านิยม เช่น ความเชื่อทางศาสนา และจำนวนสมาชิกที่ร่วมใช้พื้นที่นั้นๆ (๓) การเป็นสมาชิกร่วมในพื้นที่สาธารณะมีการปรับเปลี่ยนบทบาทตามทางเลือกที่สมาชิกสามารถเลือกได้ ตามความถนัดหรือตามสิทธิ์ที่ร่วมสร้างพื้นที่นั้นๆ (๔) การสร้างพื้นที่สาธารณะและกฎกติกาการเข้าใช้พื้นที่นั้นๆ สามารถเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาของสมาชิกและหมู่บ้านผ่านกระบวนการประชาสังคมในระดับต่างๆ หนึ่ง ความเข้าใจเชิงลึกอย่างเป็นองค์รวมของบทบาท หน้าที่ และความหมายของพื้นที่สาธารณะที่ได้เรียนรู้จากกรณีศึกษา นี้ จะเป็นฐานของการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องพื้นที่สาธารณะในสังคมไทยได้ต่อไป^๒

๒.๒ GREEN & CLEAN

โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขเป็นหน่วยงานที่ให้บริการประชาชน ทั้งด้านการส่งเสริม ป้องกันและรักษาสุขภาพ ในแต่ละวันจึงมีกิจกรรมจากประชาชนผู้มาใช้บริการ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลจำนวนมาก ก่อให้เกิดของเสีย อาทิเช่น เศษอาหารจากตักผู้ป่วย โรงอาหาร รานอาหาร สิ่งปฏิกูลที่เกิดจากการขับถ่ายน้ำเสีย ตลอดจนมูลฝอยติดเชื้อ การใช้พลังงาน และการใช้สารเคมีในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ ล้วนส่งผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของโรงพยาบาลและชุมชนโดยรอบ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงพยาบาลโดยใช้หลักการสุขาภิบาลอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Sustainable and Ecological Sanitation) คือ กลยุทธ์ CLEAN และกิจกรรม GREEN จะสามารถบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงพยาบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบรวมถึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนผู้มาใช้บริการ ในการรณรงค์และขยายผลสู่สังคมได้ต่อไป

กลยุทธ์หลัก CLEAN

CLEAN เป็นหลักในการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม การดำเนินกิจกรรม GREEN จะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในองค์กร ประกอบด้วยการดำเนินงานดังนี้

- C: Communication การสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความเข้าใจ
- L: Leader สร้างบทบาทนำเพื่อเป็นตัวอย่างในการ

^๒ กิตติ เขาวนะ และคัทลียา จิระประเสริฐกุล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Vol ๑๐ No ๓ (๒๐๑๗): ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๐

- E: Effectiveness เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ
- A: Activity สร้างกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกอย่างมีส่วนร่วม
- N: Network ความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในการรวมกัน

กิจกรรม GREEN

- G: Garbage คือ การจัดการขยะทุกประเภท
- R: Rest room คือ การพัฒนาส้วมมาตรฐานสะอาด เพียงพอ และปลอดภัย

(HAS)

- E: Energy คือ การจัดการด้านพลังงาน
- E: Environment คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงพยาบาล
- N: Nutrition การจัดการสุขาภิบาลอาหารและน้ำ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์โดยตรง (benefit) โรงพยาบาลสามารถพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ได้ตาม กฎหมายและมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพของ บุคลากร และผู้มารับบริการประโยชน์รวม (co benefit) โรงพยาบาลสามารถลดภาวะโลกร้อนด้วย การลดกระบวนการที่ก่อให้เกิดก๊าซเรือนกระจกภายในโรงพยาบาล สร้างกระแสความตื่นตัวต่อการ ดำเนินกิจกรรมลดภาวะโลกร้อนให้กับโรงพยาบาลสร้างความรู้สึกเข้าใจกับบุคลากร และส่งเสริม ให้เกิดการพัฒนางานนำไปสู่การเป็นต้นแบบ และขยายผลสู่ประชาชน ผู้รับบริการ และสังคมไทย ต่อไป^๓

๒.๓ การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น (Integrity and transparency Assessment: ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช. ได้พัฒนาเครื่องมือการประเมินเชิงบวกเพื่อเป็นมาตรการป้องกันการทุจริต และเป็นกลไกในการสร้าง ความตระหนักให้หน่วยงานภาครัฐมีการดำเนินงานอย่างโปร่งใสและมีคุณธรรม โดยใช้ชื่อว่า “การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA)” ปัจจุบันการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการ ดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ได้ถูกกำหนดเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งถือเป็นการยกระดับให้การ ประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของ หน่วยงานภาครัฐ ให้เป็น “มาตรการป้องกัน

^๓ คู่มือแนวทางการดำเนินงาน GREEN and CLEAN Hospital สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม http://foodsafety.anamai.moph.go.th/download/D_Meeting/๒๕๖๐/๐๒๑๑๒๕๕๙/amari_๐๒๑๑๒๕๕๙_๓.pdf สืบค้นเมื่อ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑

การทุจริตเชิงรุก” ที่หน่วยงานภาครัฐทั่วประเทศจะต้อง ดำเนินการ โดยมุ่งหวังให้หน่วยงานภาครัฐที่ เข้ารับการประเมิน ได้รับทราบผลการประเมินและแนวทาง ในการพัฒนา และยกระดับหน่วยงานใน ด้านคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมและที่ผ่านมาพบว่า หลาย หน่วยงานนำการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐไปเป็น กรอบในการพัฒนาและยกระดับการบริหารจัดการให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล เกิดการปรับปรุง ประสิทธิภาพในการให้บริการและการอำนวยความสะดวกต่อประชาชน ให้เข้าถึงการบริการ สาธารณะด้วยความเป็นธรรมผ่านการปฏิบัติงานอย่างมีมาตรฐาน มีการประกาศขั้นตอนและ ระยะเวลาในการให้บริการอย่างชัดเจน นอกจากนี้ในด้านบริหารจัดการในหน่วยงาน ก็ยังพบว่า หน่วยงานให้ความสำคัญกับการป้องกันในประเด็นที่อาจเป็นความเสี่ยง หรือเป็นช่องทางที่อาจจะ ก่อให้เกิดการทุจริต การรับสินบน หรือก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน และสามารถยับยั้งการทุจริต หรือผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเท่าทันสถานการณ์ซึ่งเมื่อหน่วยงานภาครัฐทั่วประเทศ มีการป้องกันการทุจริตเชิงรุกในลักษณะดังกล่าว ก็จะทำให้การทุจริตในภาพรวมของประเทศลดลงได้ ในที่สุด ตลอดจนยังผลักดันให้เกิดทิศทางการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานภายในหน่วยงานใน ภาพรวมของประเทศให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and transparency Assessment: ITA) ถูกกำหนดเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญของยุทธศาสตร์ ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งถือเป็นการ ยกระดับให้การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐเป็น “มาตรการป้องกันการทุจริตเชิงรุก” ที่หน่วยงานภาครัฐทั่วประเทศจะต้องดำเนินการ โดยมุ่งหวังให้ หน่วยงานภาครัฐที่เข้ารับการประเมินได้รับทราบผลการประเมินและแนวทางในการพัฒนาและ ยกระดับหน่วยงานในด้านคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมโดยเมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๑ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานให้ความร่วมมือ และเข้ารับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ใน ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๖๔ โดยใช้แนวทางการประเมินและเครื่องมือการประเมินตามที่ สำนักงาน ป.ป.ช. กำหนด

ต่อมา คณะกรรมการ ป.ป.ช. ในการประชุมครั้งที่ ๙๖๑ – ๓๒/๒๕๖๑ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑ ได้มีมติให้ ดำเนินการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของ หน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นทั่วประเทศ ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ให้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๖๑ โดยให้นำกรอบแนวทางการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงาน ของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ มาเป็นเครื่องมือสำหรับการประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

ศูนย์ประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ สำนักงาน ป.ป.ช. จึงได้ จัดทำคู่มือการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Integrity and transparency Assessment : ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ฉบับนี้ขึ้น

เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศที่เข้ารับการประเมิน มีความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดเกณฑ์การประเมิน ระเบียบวิธีการ ประเมิน เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน ขั้นตอนการประเมินผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อรองรับการประเมิน คุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment System) หรือที่เรียกว่า ระบบ ITAS ที่จะถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกสำหรับการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใส ในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การประเมินมีความเป็นระบบ และเป็นไปในทิศทางและมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ^๔

๒.๔ การมีส่วนร่วมของประชาชน

ในสังคมชุมชนระหว่างประเทศหรือสังคมโลกได้มีการพูดถึงเรื่องสิทธิการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมานานแล้วเริ่มจากการประชุมของสหประชาชาติที่ว่าด้วยเรื่องการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม ที่กรุงริโอเดอจาเนโรเมื่อ ปี ค.ศ. ๑๙๙๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) จนนำมาซึ่งหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่งผลให้ชุมชนระหว่างประเทศทั่วโลกได้แปลงเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยเรื่องสิ่งแวดล้อมมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ผ่านมาเป็นการจัดการบริหารในรูปแบบแนวตั้ง (Top-down approach) คือส่วนราชการจะมีสิทธิขาดในการตัดสินใจ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา มีความขัดแย้งเกิดปัญหา และผลกระทบต่างๆ มากมายตามมา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรม เช่น การอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่น ปัญหาอาชญากรรม ก่อให้เกิดปัญหาการดำรงชีพจากผลกระทบที่มีต่อฐานทรัพยากร และที่สำคัญคือทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านอื่นๆ ตามมาอีกมากมายรวมทั้งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่

ถึงแม้ในปัจจุบันได้มีการปรับแก้กฎหมายเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้หากปัญหา เหล่านี้ก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือประชาชนเข้าไม่ถึงข้อมูลความรู้สิทธิความชอบธรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนที่ถูกรองรับไว้แล้วตามกฎหมาย ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ประเด็นการเรียนรู้ในสิทธิตามกฎหมายของประชาชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ และไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป และเป็นประโยชน์ของทั้งประชาชนผู้อาศัยในพื้นที่เองและการดำรงอยู่ของทรัพยากรท่ามกลางการพัฒนาประเทศไทยได้มีการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในหลายส่วน เริ่มตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งประกอบไปด้วยบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ กว่า ๓๐ มาตรา โดยเฉพาะในมาตรา

^๔ การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Integrity and transparency Assessment: ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ศูนย์ประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

๖๖ และ ๖๗ ส่วนที่ ๑๒ ของหมวดที่ ๓ ซึ่งว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ได้กล่าวไว้ อย่างชัดเจนเกี่ยวกับ สิทธิของชุมชนเช่นเดียวกับมาตรา ๒๘๗ หมวดที่ ๑๔ ว่าด้วยการปกครองส่วน ท้องถิ่นได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “ประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ดังกล่าวด้วย”

นอกจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฯ แล้วยังมีกฎหมายอื่นๆอีกหลายฉบับที่เปิดให้ ประชาชนมีส่วนร่วม อาทิ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ที่ได้มีการกำหนดให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการวิเคราะห์ผลกระทบ สิ่งแวดล้อมก่อนการจัดตั้งโครงการร่วมไปถึงพระราชบัญญัติการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของราชการ พุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่ว่าด้วยการให้สิทธิประชาชนสามารถขอข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจาก หน่วยงานที่รับผิดชอบได้ (ภาคผนวกกฎหมายที่เกี่ยวข้องฯ)

การศึกษาและทำความเข้าใจสิทธิของตนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายกำหนดนั้นจะช่วยให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิที่ ตนมีได้อย่างถูกต้อง อันจะส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถป้องกันปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนที่จะ เกิดขึ้นและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วได้อย่างทันที่

ดังนั้นประชาชนควรมีความกระตือรือร้นในการศึกษาสิทธิของตนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามที่กฎหมายกำหนด รวมไปถึงการศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อการใช้สิทธิที่ได้รับให้เกิด ประโยชน์สูงสุดในการดูแลปกป้องตนเองและครอบครัว รวมไปถึงสามารถรักษาทรัพยากรในท้องถิ่น ไว้ให้คงอยู่สืบไป^๕

ภาพรวมการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒

หลักการพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ยึดหลัก “ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ที่ต่อเนื่องจาก แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ - ๑๑ และยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและ ขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม สำหรับการกำหนดวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ยึดวิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” ในขณะที่การกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในด้านต่างๆ ของแผนพัฒนาฯ ได้ยึดเป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี ๒๕๗๙ ที่เป็นเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี มาเป็นกรอบใน การกำหนดเป้าหมายที่จะบรรลุใน ๕ ปี โดยที่เป้าหมายและตัวชี้วัดต้องสอดคล้องกับกรอบเป้าหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่องค์การระหว่างประเทศกำหนดขึ้น อาทิ การพัฒนาที่ ยั่งยืน (sustainable development goals : SDGs) ที่องค์การสหประชาชาติกำหนดขึ้น เป็นต้น ส่วนแนวทางการพัฒนา ได้บูรณาการนโยบายหรือประเด็นพัฒนาที่สำคัญของประเด็นการปฏิรูป

^๕ คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เครือข่ายธรรมภิบาล สิ่งแวดล้อม ประเทศไทย มีนาคม ๒๕๕๗

ประเทศ ๓๗ วาระ และ ไทยแลนด์ ๔.๐ การจัดทาแผน ขับเคลื่อน และการติดตามประเมินผล เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งจากภาครัฐ เอกชน ประชาชน และภาคการศึกษา ในทุกพื้นที่ของ ประเทศ เป็นกลไกประชารัฐที่รวมพลัง ให้สามารถกำหนดเป้าหมาย แนวทางการพัฒนา รวมทั้งแผนงานโครงการสำคัญที่ตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนได้อย่าง สอดคล้องกับภูมิสังคมและเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างจริงจังใน ๕ ปี

จุดเปลี่ยนสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑๒ ประเทศไทยมียุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จะเป็นแผนแรกที่ถูกใช้ให้เป็นกลไกเชื่อมโยงสู่การขับเคลื่อน การพัฒนา ซึ่งกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดที่จะต้องบรรลุผลลัพธ์และผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนา รวมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาในรายละเอียดที่ต้องเชื่อมต่อถึงการปฏิบัติที่ต้องดำเนินการในช่วง ๕ ปี โดยได้กำหนดแผนงาน/โครงการสำคัญ (Flagship Program) และประเด็นพัฒนาเชิงบูรณาการ ที่สำคัญ ในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติสู่การปฏิบัติ จะทำให้ระบบการจัดสรร งบประมาณ การบริหารจัดการงบประมาณแผ่นดิน แผนสำหรับบริหารราชการแผ่นดิน กฎ ระเบียบ วินัยทางการเงินและการคลังภาครัฐ และระบบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ การพัฒนา ตลอดจนระบบการติดตามประเมินผลการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐต้องมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างมาก นอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ มีแนวทางการพัฒนาจังหวัด ภาค และ เมือง ที่กำหนดพื้นที่เป้าหมาย สาขาการผลิตและบริการเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการ ปฏิบัติและกำกับให้การขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ จังหวัด ภาค และเมือง เกิดผลสัมฤทธิ์และ สอดคล้องกับเป้าหมายรวมของประเทศ รวมทั้งได้กำหนดแนวทางเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อน ประเด็นการปฏิรูปประเทศที่สภาปฏิรูปแห่งชาติและสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปได้เสนอและต้องเร่งดาเนินการให้แล้วเสร็จในช่วง ๕ ปีต่อจากนี้

ประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประเทศไทยแม้ว่าได้ ดำเนินมาตรการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดี มีการขยายการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เป็น ระบบโครงข่ายมากขึ้น และมีการเพิ่มการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา แต่อันดับความสามารถในการ แข่งขันของไทยยังปรับตัวช้าเมื่อเทียบกับหลายประเทศ เนื่องจากคุณภาพคนต่ำ การลงทุนในการวิจัย และพัฒนายังมีน้อย คุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ดี และปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐและ กฎระเบียบต่างๆ ล้าสมัยและ ๓ ขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤต เศรษฐกิจโลกและภัยพิบัติธรรมชาติ ทำให้เศรษฐกิจไทยผันผวนได้ง่าย และเศรษฐกิจโดยรวมขยายตัว ในอัตราที่ต่ำกว่าศักยภาพมาต่อเนื่องหลายปี นอกจากนี้ประเทศไทยต้องเผชิญกับแรงกดดันและความ เสี่ยงมากขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่กระแสโลกาภิวัตน์เข้มข้นมากขึ้น เป็นโลกไร้พรมแดน โดยมีการ เคลื่อนย้ายคน เงินทุน องค์ความรู้ เทคโนโลยีข่าวสาร สินค้าและบริการอย่างเสรี ทำให้การแข่งขันใน ตลาดโลกรุนแรงขึ้น ส่งผลให้มีการรวมตัวด้านเศรษฐกิจของกลุ่มต่างๆ ในโลกมีความเข้มข้นขึ้น ประเทศเศรษฐกิจใหม่มีขีดความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น เช่น จีน อินเดีย ละตินอเมริกา และ เวียดนาม ซึ่งมีแรงงานราคาถูกและมีมาตรการอื่นๆ ประกอบในการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศได้ เพิ่มขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาระบบการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้สังคมโลกมีความเชื่อมโยงกัน อย่างใกล้ชิดมากขึ้น ทำให้เกิดภัยคุกคามและความเสี่ยง อาทิ การก่อการร้าย โรคระบาด อาชญากรรมข้ามชาติ ปัญหาแรงงานต่างด้าว ในขณะที่เดียวกันประเทศไทยมีความเสี่ยงจากการ

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัยมากขึ้น จำนวนประชากรวัยแรงงานลดลง ผู้สูงอายุมี ปัญหาสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่คนเดียวสูงขึ้น ปัญหาความยากจนยังกระจุกตัวหนาแน่นในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ รวมทั้งความแตกต่างของรายได้ระหว่างกลุ่มคนรวยที่สุดและกลุ่ม คนจนที่สุดสูงถึง ๓๔.๙ เท่า ในปี ๒๕๕๖ เนื่องจากการกระจายโอกาสการพัฒนาไม่ทั่วถึง ยิ่งไปกว่า นั้นทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม มีปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีลักษณะรวมศูนย์ขาดการเชื่อมโยงกับพื้นที่ ในขณะที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัว ของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ประกอบกับสภาพภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงผันผวนมากขึ้น ประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมไทย มากกว่าในอดีต

ภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศดังกล่าว จะเป็นแรงกดดันให้ประเทศไทยต้องปรับตัวและมีการบริหารความเสี่ยงอย่างชาญฉลาดมากขึ้น ต่อจากนี้ไป ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ เพื่อ แก้ไขปัญหารากฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่สั่งสมมานาน ในขณะเดียวกันดา เนินยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและจุดเด่นของประเทศ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ จะต้องให้ความสำคัญกับประเด็นที่มีลักษณะการบูรณาการ และใช้ประกอบการพิจารณาการจัดสร งบประมาณ เพื่อการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติเกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างแท้จริง ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ ให้ความสำคัญกับการจัดบริการของรัฐ ที่มีคุณภาพทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสและผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ห่างไกล การจัดสรรที่ดินทำกิน สนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และสนับสนุนการเพิ่มผลิตภาพ ผู้ด้อยโอกาส สตรี และผู้สูงอายุ รวมทั้งกระจายการจัดบริการภาครัฐให้มีความครอบคลุมและทั่วถึง ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมเพื่อสนับสนุนการ พัฒนาและพร้อมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการ ระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการและบริการในชุมชน และผลักดันกลไกการกระจายที่ดินทำกินและการบริหารจัดการที่ดินของชุมชน โดยมุ่งบรรลุเป้าหมาย สำคัญในการยกระดับรายได้ประชากรกลุ่มร้อยละ ๔๐ ที่มีรายได้ต่ำสุด

การลดความเหลื่อมล้ำ ให้ความสำคัญกับการจัดบริการของรัฐที่มีคุณภาพทั้งด้าน การศึกษา สาธารณสุข ให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสและผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ห่างไกล การจัดสรรที่ดินทำกิน สนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และสนับสนุนการเพิ่มผลิตภาพ ผู้ด้อยโอกาส สตรี และ ผู้สูงอายุ รวมทั้งกระจายการจัดบริการภาครัฐให้มีความครอบคลุมและทั่วถึงทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ ตลอดจนสร้างชุมชนเข้มแข็งถือเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

การพัฒนาประเทศไทยได้โมเดล “ประเทศไทย ๔.๐” จะสำเร็จ ใช้แนวทาง “สานพลัง ประชาธิปไตย” เป็นตัวการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ภาคการเงินการธนาคาร ภาคประชาชน ภาคสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยต่างๆ ร่วมกันระดมความคิด ผนึกกำลังกันขับเคลื่อน ผ่านโครงการ บันทึกความร่วมมือ กิจกรรม หรือ งานวิจัยต่างๆ โดยการ ดำเนินงานของ “ประชาธิปไตย” กลุ่มต่างๆ อันได้แก่

กลุ่มที่ ๑ การยกระดับนวัตกรรมและผลิตภัณฑการปรับแก้กฎหมายและกลไกภาครัฐ พัฒนาคลัสเตอร์ (Cluster Development) ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคต และการดึงดูดการลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

กลุ่มที่ ๒ การพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ

กลุ่มที่ ๓ การส่งเสริมการท่องเที่ยวและไมล์ การสร้างรายได้ และการกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐ

กลุ่มที่ ๔ การศึกษาพื้นฐานและพัฒนาผู้นำ (โรงเรียนประชารัฐ) รวมทั้งการยกระดับคุณภาพวิชาชีพ

และกลุ่มที่ ๕ การส่งเสริมการส่งออกและการลงทุนในต่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมกลุ่ม SMEs และผู้ประกอบการใหม่ (Start Up) ซึ่งแต่ละกลุ่มกำลังวางระบบและกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเข้มข้น

ความสัมพันธ์แบบมีเครือข่ายการบริหารราชการที่ได้รับมอบอำนาจจากส่วนกลาง (Network of Deconcentrated Administrations)

ระบบการบริหารราชการในลักษณะนี้ มีลักษณะเด่นตรงที่รัฐบาลกลางได้มอบอำนาจให้แก่ผู้แทนของตนออกไปปฏิบัติหน้าที่นอกเขตเมืองหลวงอย่างเป็นระบบระเบียบ อีกทั้งมีจำนวนผู้แทนของราชการส่วนกลางออกไปทำหน้าที่เป็นจำนวนมาก และข้อสำคัญในประการต่อมา คือ มีกฎหมายรองรับการออกปฏิบัติหน้าที่ของทางราชการอย่างเป็นทางการ เรียกว่าเป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาค (Regional Administration)

หัวใจสำคัญของการบริหารราชการภูมิภาคเกี่ยวข้องโดยตรงกับระบบการแบ่งอำนาจ (Deconcentration) หรือการมอบอำนาจ (Delegation) จากราชการส่วนกลางออกไปให้แก่ผู้แทนของตน ระบบการแบ่งอำนาจ หรือการมอบอำนาจนี้ มีลักษณะเด่น ๆ ด้วยกันแบ่งออกเป็น ๒ ระบบดังต่อไปนี้

(๑) ระบบมอบอำนาจโดยกรม ระบบนี้จะมีการมอบอำนาจให้แก่ผู้แทนของกรมเพื่อทำหน้าที่ในส่วนภูมิภาค ซึ่งแต่ละกรมอาจจะจัดตั้งหน่วยของตนขึ้นเป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาคแบบเป็นทางการ และอาจมีการจัดตั้งเป็นหน่วยบริหารพื้นที่แบบไม่เป็นทางการขึ้นได้ในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างของหน่วยงานแบบแรก ได้แก่ สำนักงานของจังหวัด ในขณะที่ในแบบที่สองได้แก่สำนักงานของเขตหรือภาคต่างๆ ระบบการมอบอำนาจโดยกรมต่างๆ ดังกล่าวส่งผลสำคัญทำให้การบริหารงานในเขตพื้นที่ที่มีการแตกกระจายออกไป เพราะว่าแต่ละหน่วยงาน ต่างได้รับมอบอำนาจจากกรมของตน รวมทั้งถูกจัดตั้ง มีระบบงบประมาณ บุคลากร และต้องทำรายงานให้แก่กรมต่างๆ ซึ่งเป็นผู้จัดตั้งหน่วยงานของตนขึ้น ระบบมอบอำนาจโดยกรมนี้อาจเป็นลักษณะของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคของประเทศไทย

(๒) ระบบมอบอำนาจโดยรัฐมนตรีและผู้มีอำนาจเสมอคณะรัฐมนตรี ในระบบนี้รัฐบาลกลางโดยรัฐมนตรีจะเป็นผู้มอบอำนาจของรัฐให้แก่ส่วนภูมิภาคเอง อีกทั้งยังเป็นผู้เลือกสรรผู้ไปปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ระบบนี้รัฐบาลกลางโดยรัฐมนตรีมีบทบาทโดยตรงในการมอบอำนาจ และผู้รับมอบอำนาจจะต้องทำงานร่วมกันในรูปแบบคณะกรรมการ ระบบนี้อาจเรียกว่าเป็นระบบวาง

แผนการทำงานส่วนภูมิภาค (Region Planning Model) ตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบนี้ คือ ประเทศสวีเดน ซึ่งมีคณะกรรมการบริหารเป็นผู้ประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่างๆ ในสภาเขต ฝ่ายบริหารเขต และกลุ่มการเมืองต่างๆ ของทั้งรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่น เพื่อบริหารงานภาคอย่างมีประสิทธิภาพ

ความสัมพันธ์แบบมีระบบผู้แทนของรัฐประจำพื้นที่ (Prefect System)

ระบบนี้เป็นระบบที่มีรากฐานมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ในฝรั่งเศส ซึ่งกษัตริย์ฝรั่งเศสได้แต่งตั้งข้าราชการชั้นสูงเป็นข้าหลวง ให้ทำหน้าที่บริหารพื้นที่ต่างๆ ต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นระบบผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้ว่าราชการภาค หรือ Prefect โดยเป็นผู้แทนของรัฐ (State) ที่มาจากการเสนอชื่อของกระทรวงมหาดไทย โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี และแต่งตั้งโดยประธานาธิบดีให้ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารสูงสุดในเขตพื้นที่ของรัฐ

ระบบนี้ ต่างจากระบบที่สอง เนื่องด้วยผู้มอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้ว่าราชการภาคนั้น คือ รัฐ ไม่ใช่กรม และไม่ใช้รัฐมนตรี ดังกล่าว จึงเป็นระบบที่มีเอกภาพเป็นอย่างสูง (Unified System) เพราะจะมีการมอบอำนาจไปเพียงทางเดียว บรรดาหัวหน้าส่วนราชการอื่นๆ ภายในจังหวัดเป็นผู้รับมอบอำนาจจากผู้ว่าราชการจังหวัดอีกทีหนึ่ง ไม่ใช่เป็นผู้รับมอบอำนาจมาจากกรม ดังนั้น สายงานการบังคับบัญชา และความรับผิดชอบต่ออำนาจหน้าที่ จึงมีโดยตรงต่อผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐเพียงผู้เดียวในพื้นที่

นอกจากระบบการมอบอำนาจที่มีเอกภาพอย่างสูงแล้ว ระบบงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และระบบการแยกอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบภายในพื้นที่ กล่าวได้ว่ามีความเป็นเอกภาพเป็นอย่างสูง เหตุผลเพราะว่า งบประมาณนั้นเป็นของจังหวัด ไม่ใช่ของกรมที่ส่วนกลาง บุคลากรก็เป็นของจังหวัด ไม่ใช่เป็นคนของกรมที่ส่วนกลาง ดังนั้น การบริหารงานภาครัฐ การวางแผน การดำเนินโครงการต่าง ๆ จึงเป็นไปอย่างมีระบบระเบียบ และเป็นความรับผิดชอบของผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้ว่าราชการภาค ซึ่งเป็น “เจ้าภาพ” ของงานต่างๆ เพียงผู้เดียวทั้งในทางกฎหมายและในทางการบริหารราชการ

ระบบที่จัดเป็นโครงสร้างส่วนตรงกลางดังกล่าว เป็นระบบของรัฐเดี่ยว และเป็นปัจจัยที่มีผลอย่างสำคัญต่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับรัฐโดยทั่วไป กล่าวคือ หากเป็นระบบที่หนึ่ง ท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับรัฐโดยตรง เพราะไม่มีการบริหารราชการส่วนภูมิภาคอยู่ตรงกลาง ในระบบแบบนี้ การแยกอำนาจว่าส่วนใดเป็นของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และส่วนใดเป็นของรัฐบาลกลาง แต่รัฐบาลกลางมอบหมายให้ท้องถิ่นกระทำการแทน นับว่ามีความสำคัญ เพราะรัฐบาลจะมีการกำกับดูแล และตรวจสอบตามลักษณะของงานที่มีการแบ่งแยกกันดังกล่าว

ในระบบที่สองและสาม ท้องถิ่นกับรัฐไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรง หากแต่สัมพันธ์ผ่านระบบการบริหารราชการส่วนภูมิภาค และ/หรือผ่านระบบคณะกรรมการบริหารภูมิภาค ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาลกลาง และของรัฐแล้วแต่กรณี

หากการจัดระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคมีลักษณะแตกกระจาย เช่น มีการมอบอำนาจโดยกรม ท้องถิ่นเองคงจะมีความสัมพันธ์กับรัฐบาลกลาง และสัมพันธ์กับกรมต่างๆ อย่างซับซ้อน ในระบบแบบนี้ เป็นที่กล่าวว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีความเข้าใจในเครือข่ายของกรมและของรัฐบาลกลางเป็นอย่างดี ก็จะสามารถดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองได้รับงบประมาณเป็นพิเศษ และ

รับโครงการเป็นพิเศษจากกรมและรัฐบาลกลางได้ง่าย ในทางตรงข้าม หากผู้นำท้องถิ่นใดไม่มีความเข้าใจในกลไกที่สลับซับซ้อนของรัฐบาลกลาง ก็ย่อมไม่สามารถ “วิ่งเต้น” ของงบประมาณ และขอโครงการที่เป็นพิเศษจากกรม และจากหน่วยงานซึ่งมีเป็นจำนวนมากของรัฐบาลกลางได้

อย่างไรก็ดี ในระบบที่การบริหารราชการส่วนภูมิภาคมีเอกภาพเป็นอย่างสูง ย่อมก่อให้เกิดความคิดความรู้สึกได้โดยง่ายว่า ท้องถิ่นเองจะมีความเป็นอิสระน้อยกว่าระบบที่การบริหารราชการส่วนภูมิภาคแตกกระจาย เพราะว่า การบริหารงาน งบประมาณ นโยบายการพัฒนา บุคลากร ฯลฯ ของราชการส่วนภูมิภาคจะมีเอกภาพเป็นอย่างสูง กระนั้นก็ตาม ระบบแบบนี้ มีความจำเป็นที่รัฐจะต้องตรากฎหมายการปกครองท้องถิ่นและกฎหมายกระจายอำนาจให้เป็นระบบระเบียบ เพราะว่ากฎหมายนั้น เป็นทั้งเครื่องมือของการมอบอำนาจจากรัฐบาลกลางไปให้ส่วนภูมิภาคประการหนึ่ง และในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการรับรองอำนาจและขอบเขตอำนาจขององค์กร ปกครองท้องถิ่นไปในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อประกันความเป็นอิสระของท้องถิ่น และเอื้ออำนวยให้ท้องถิ่นให้ทำหน้าที่การงานของตนเองโดยไม่ถูกราชการส่วนภูมิภาคที่มีความเข้มแข็งและมี เอกภาพอย่างสูงเข้าแทรกแซงได้ตามอำเภอใจ

ในกรณีของประเทศไทย พบได้ว่า ระบบความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับรัฐ มีลักษณะที่เป็นเอกภาพเป็นอย่างสูงมาก่อนในช่วงสมัยที่ระบบเทศบาลได้ก่อกำเนิดขึ้น และดำรงอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ หลังจากนั้น ระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคแบบแตกกระจาย เพราะได้มีการมอบอำนาจโดยกรม จึงได้ถือกำเนิดขึ้นแทนที่ และมีพัฒนาการไปในทางที่มีการแตกกระจายมากยิ่งขึ้น ขึ้นตามลำดับ จากเดิมที่มีราชการส่วนภูมิภาคจังหวัดละ ๘-๙ คน ก็ได้เพิ่มขึ้นเป็นจังหวัดละ ๓๕-๔๕ คนตามลำดับ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๖ รัฐบาลไทย ได้ประกาศแนวนโยบายผู้ว่าราชการจังหวัดบูรณาการ และการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการขึ้น (CEO) ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนระบบบริหารราชการภูมิภาคครั้งสำคัญในสมัยปัจจุบัน^๖

๒.๕ ชุมชนสีเขียวและชีวิตธรรมชาติ

นอกจากการปรับเปลี่ยนโลกกระทัดไปในทิศทางของนิเวศนิยมแล้วปรัชญานิเวศวิทยาแนวลึกยังได้เสนอแนะให้มีการสร้างสังคมใหม่โดยใช้หลักการ “ชุมชนสีเขียว” และ “ชีวิตธรรมชาติ”

ชุมชนสีเขียว: ในโลกสมัยใหม่ของยุคอุตสาหกรรมนิยมเราจะพบว่าผู้คนต้องถูกยึดเยียดเข้ามาอยู่ในระบบ “สังคมใหญ่” จนถูกตัดขาดจากรากเดิมของท้องถิ่นและเกิดความรู้สึกที่เรียกว่า “ความแปลกแยก” (alienation) อันเป็นการทำลายชีวิตจิตวิญญาณของมนุษย์และสร้างชุมชนสีเขียวจะเป็นการกอบกู้วิกฤตการณ์ชีวิตได้ชุมชนสีเขียวจะมีขนาดเล็กตั้งอยู่ในท้องถิ่นมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองใช้แรงงานของตนเอง (มากกว่าเครื่องจักร) และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นพร้อมกับการสร้างเครือข่ายของการตลาดท้องถิ่นเชื่อมโยงหลายท้องถิ่นด้วยกัน (interlocal สำคัญกว่า international)

^๖ สรุปลสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๙๖๒ ถนนกรุงเกษม แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐ webmaster@nesdb.go.th http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?id=๖๔๒๐ สืบค้นเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

ในการจัดการชุมชนสีเขียวนี้จะมีการใช้หลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมผสมผสานกับความเสมอภาคทางเศรษฐกิจสังคมไม่มีช่องว่างในการครอบครองทรัพย์สินสมบัติเนื่องจากชุมชนท้องถิ่นมีขนาดเล็กและอยู่ใกล้กันจึงไม่จำเป็นต้องใช้ระบบขนส่งสมัยใหม่ใช้จักรยานก็เพียงพอ

ชีวิตธรรมชาติ : ในประวัติศาสตร์หลายพันปีของมนุษย์มนุษย์มีชีวิตและทำงานท่ามกลางธรรมชาติตลอดเวลาแต่อารยธรรมเศรษฐกิจสมัยใหม่เพียง ๒๐๐ ปีทำให้ชีวิตต้องเปลี่ยนไปอย่างฉับพลันอุตสาหกรรมนิยมได้ตัดขาดมนุษย์ออกจากธรรมชาติเหมือนห่างจากธรรมชาติมามีชีวิตอยู่กับความทันสมัยที่เต็มไปด้วยวัตถุกลไกเครื่องจักรซึ่งส่งผลอย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตมนุษย์ความทุกข์ยากความอับจนทางจิตใจคือผลพวงที่เราต้องได้จากอารยธรรมใหม่นี้ซึ่งกำลังระบาดเข้ามาในสังคมไทยอย่างรุนแรงมากขึ้นแนวคิดชีวิตธรรมชาติอาจจะมีความสำคัญในการแก้ไขสถานการณ์นี้ได้

“ชีวิตธรรมชาติ” ในนิเวศวิทยาแนวคิดไม่ได้หมายถึงการท่องเที่ยวไปในธรรมชาติ (ไปทะเลท่องป่าแบบ eco-tourism หรืออะไรทำนองนั้น) หากแต่หมายถึงการสร้างสรรวิถีชีวิตแบบใหม่ที่เรียบง่ายในชุมชนสีเขียวที่มีความรับผิดชอบทางนิเวศโดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑ ต้องมีความเคารพรักในสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลายรวมไปถึงภูมิทัศน์ในโลกธรรมชาติการบุกรุกธรรมชาติ (เช่นสร้างถนน สร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ) ต้องถือว่าเป็นการทำลายธรรมชาติ

๒ ต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาการศึกษาเสียใหม่ธรรมชาติศึกษาไม่ใช่เป็นการศึกษาเพื่อความเชี่ยวชาญทางด้านเทคนิคเกี่ยวกับธรรมชาติหากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงตัวมนุษย์เราให้เข้าเป็นหนึ่งเดียวกับโลกธรรมชาติ

๓ เน้นการพึ่งตนเองสูงสุดเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อธรรมชาติทั้งนี้ต้องมีการใช้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” เราจึงจะมีชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติท้องถิ่นได้

๔ การดำรงชีวิตประจำวันเป็นไปอย่างเรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติไม่มีวัตถุเครื่องมือเครื่องจักรกลไกลจากระบบอุตสาหกรรมนิยมหลัก การดำรงชีวิตประจำวันเป็นไปอย่างเรียบง่ายและสอดคล้องกับธรรมชาติ (ไม่มีวัตถุเครื่องมือเครื่องจักรกลไกลจากระบบอุตสาหกรรมนิยม)

หลักการ “ชีวิตธรรมชาติ” นี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ไม่ยึดมั่นในวัตถุและละทิ้งความทันสมัยทั้งปวงเป็นสิ่งที่เราเรียกว่า eco-sensibility ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติแนวคิดการสร้างชุมชนสีเขียวและชีวิตธรรมชาตินับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางความพาราไดม์ใหม่อย่างแท้จริง “สังคมธรรมชาติ” แบบนี้อยู่ตรงกันข้ามกับสังคมอุตสาหกรรมอย่างสิ้นเชิง^๗

^๗ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓: ๑๙๑-๑๙๓

๒.๖ กรอบสิ่งแวดล้อม

แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔

แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นแผนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับประเทศ เพื่อเป็นกรอบชี้แนะให้ภาคีการพัฒนาไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลา ๕ ปีข้างหน้า และเป็นการดำเนินการตามมาตรา ๓๕ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยที่ผ่านมามีการประกาศใช้แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาแล้ว รวม ๔ ฉบับ ได้แก่ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๙ กรอบแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔ และแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙

การจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการเพื่อให้การจัดการและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอกประเทศและเป็นเชิงรุก รวมถึงให้ความสำคัญต่อบทบาทและสิทธิของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปอย่างสอดคล้องกับแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ที่มุ่งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้สังคมไทยยืนหยัดได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม และส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน

กระบวนการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านการระดมความคิดเห็นในรูปแบบต่างๆ ทั้งการประชุมกลุ่มย่อย การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน ในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และประเทศ เพื่อให้ได้ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ที่สามารถขับเคลื่อนและนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นรูปธรรม นอกจากนี้การจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมฯ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติซึ่งได้เห็นชอบกับแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมฯ ฉบับนี้แล้วเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๙ จากนั้น จะนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบ และประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาต่อไป

ดังนั้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ทุกภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องจะให้ความสำคัญต่อการนำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อมุ่งให้ประเทศมีการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะต่อไป^๕

^๕ สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน (สนพ.).(๒๕๖๒).แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔ จาก <http://www.eppo.go.th/index.php/th/plan-policy/climatechange/thailand/eqmplan> สืบค้นเมื่อ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๒)

สรุปสาระสำคัญ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยอาศัยฐานทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้ทัดเทียมกับนานาประเทศและกระตุ้นการสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของประเทศให้อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ซึ่งผลการพัฒนาดังกล่าว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศร่อยหรอและคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรุดโทรมลงอย่างต่อเนื่องประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับโลก ภูมิภาค และภายในประเทศ ซึ่งประเทศไทยต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้ตระหนักและเตรียมความพร้อมในการรับมือและป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อการทำลายและสร้างความเสื่อมโทรมแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยได้จัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๕๙ (ระยะยาว ๒๐ ปี) ขึ้นเป็นฉบับแรก ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๓ (๑) ของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งได้กำหนดให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหลักในการจัดทำนโยบายและแผนดังกล่าว เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีพิจารณาตามลำดับ โดยปัจจุบันอยู่ระหว่างการจัดทำนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมฯ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ซึ่งนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมฯ จะถ่ายทอดเป็นแผนปฏิบัติการระยะกลาง ๕ ปี หรือก็คือแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา ๓๕ ของพระราชบัญญัติฯ และที่ผ่านมา สำนักงานฯ ได้มีการจัดทำมาแล้วรวม ๔ ฉบับ ได้แก่ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๙ กรอบแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔ และฉบับที่ใช้อยู่ปัจจุบันคือ แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ซึ่งกำลังจะสิ้นสุดระยะเวลาของแผนฯ จึงได้มีการเตรียมการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔

ในการจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลและนำผลการศึกษาต่างๆ มาวิเคราะห์และประเมินผล ได้แก่ ผลการติดตามและประเมินผลช่วงระยะสุดท้ายของแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ แนวทางการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ การดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือระหว่างประเทศ และกรอบแนวคิดและทิศทางของแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๙ และได้นำเสนอสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อพิจารณานำประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ทั้งนี้ เพื่อให้แผนระดับชาติทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าว มีการขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันมีความสอดคล้อง เกื้อหนุนกัน และส่งเสริมให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจ และสังคม มีทิศทาง

และเป้าหมายที่ชัดเจน มีการพัฒนาอย่างสมดุล และเป็นธรรมที่จะนำประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมฉบับนี้ ได้เปิดโอกาสให้ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรระหว่างประเทศ สถาบันการศึกษา และประชาชนที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะ โดยผ่านการประชุมกลุ่มย่อยตามรายประเด็นยุทธศาสตร์ จำนวน ๕ ครั้ง การสัมมนารับฟังความคิดเห็นในระดับภูมิภาค จำนวน ๔ ครั้ง และระดับประเทศ จำนวน ๑ ครั้ง รวมถึงการประชุมแนวทางการขับเคลื่อนแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ เพื่อให้ได้แผนที่สามารถถ่ายทอดเป็นแผนงาน/โครงการของหน่วยงาน และดำเนินการได้อย่างเห็นผลเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผล จำนวน ๑ ครั้ง โดยผลที่ได้จากการประชุมต่างๆ ดังกล่าวได้นำมาปรับปรุง แก้ไขแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมฯ ให้มีความครบถ้วนและสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอต่อคณะอนุกรรมการแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พิจารณาให้ความเห็นชอบ จากนั้นจึงนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบ และประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาต่อไป

แนวคิด

การจัดทำแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้น้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเกิดความตระหนักต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรอบคอบ เป็นไปตามหลักวิชาการ มีเหตุผล มีความพอประมาณ มีความถูกต้อง เหมาะสมและเป็นธรรม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ฐานทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งถึงประโยชน์แท้จริงต่อประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งยังใช้เป็นแนวทางในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบการตัดสินใจ และมีการบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผสมผสานกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ

นอกจากนี้ได้นำร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี และยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) มาเป็นแนวทางการจัดทำแผนฯ ฉบับนี้ด้วย

หลักการ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมี ๑๐ หลักการที่สำคัญ ดังนี้

๓.๑ การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศอย่างมีดุลยภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะต้องเกื้อกูลและไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อกัน โดยการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและแข่งขันได้ ต้องคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต้องสงวน และรักษาไว้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยาวนานโดยมีการใช้ทรัพยากรทุกชนิดอย่างประหยัด มีประสิทธิภาพสูงสุด และไม่ส่งผลกระทบต่อความต้องการของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๓.๒ การบริหารจัดการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem Approach) เป็นหลักการที่คำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงระบบหรือองค์รวม (Holistic Approach) เพื่อการดำรงอยู่ของระบบนิเวศอย่างสมดุล และตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีการบูรณาการด้านการจัดการที่ดิน น้ำ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ให้เกิดความสมดุล ทั้งการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

๓.๓ การระมัดระวังไว้ก่อน (Precautionary Principle) เป็นหลักการจัดการเชิงรุกที่เน้นการป้องกันผลกระทบล่วงหน้า โดยสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่เปราะบางและพื้นที่เสี่ยง เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น และคำนึงถึงกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดความเสี่ยงและเป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์หรือสิ่งแวดล้อม

๓.๔ ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluters Pay Principle: PPP) เป็นหลักการของการนำเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผู้ก่อมลพิษหรือผู้ก่อความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อสุขภาพของมนุษย์หรือสิ่งแวดล้อม

๓.๕ ผู้ได้รับผลประโยชน์เป็นผู้จ่าย (Beneficiaries Pay Principle: BPP) เป็นหลักการการส่งเสริมความรับผิดชอบ โดยสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์เป็นผู้จ่ายค่าตอบแทนให้กับผู้ให้บริการด้านระบบนิเวศทั้งที่อยู่ต้นทาง และปลายทาง รวมถึงสร้างความเป็นธรรมให้กับผู้เสียประโยชน์ เพื่อลดความขัดแย้งทางสังคมอันเกิดจากการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ประโยชน์ และทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน

๓.๖ ความเป็นหุ้นส่วนของรัฐ - เอกชน (Public - Private Partnership: PPP) เป็นหลักการที่ใช้สร้างการร่วมรับผิดชอบ และควรนำมาใช้ควบคู่กับหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายเพื่อส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนและมีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้น รวมทั้งเป็นหลักการดำเนินโครงการแบบการบริการสาธารณะให้เกิดความสำเร็จ รวมถึงเกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างรัฐและภาคส่วนอื่นที่ไม่ใช่รัฐ

๓.๗ ธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นหลักการการบริหารจัดการที่ดีที่ทุกหน่วยงานควรนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารงาน ทั้งด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ เพื่อส่งผลให้องค์กรมีความสร้างสรรค์ มีศักยภาพและประสิทธิภาพ และทำให้บุคคลภายนอกศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กร โดยองค์ประกอบของหลักธรรมาภิบาลมี ๖ ประการคือ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบและหลักความคุ้มค่า

๓.๘ การขยายความรับผิดชอบแก่ผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) เป็นหลักการเพิ่มขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ผลิตให้ครอบคลุมในแต่ละช่วงของวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผู้ผลิตมีการปรับปรุงกระบวนการผลิตและส่งผลให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ตั้งแต่การรับคืน การรีไซเคิลและการกำจัดซากผลิตภัณฑ์ รวมทั้งมุ่งเน้นให้ผู้ผลิตมีการปรับปรุงและพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์และระบบการผลิตให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ให้ผลิตภัณฑ์มีอายุการใช้งานยาวนานขึ้น และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

๓.๙ การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (Resource Decoupling/Resource Efficiency) เป็นหลักการลดอัตราการใช้ทรัพยากรต่อหน่วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเป็น การลดการใช้ปริมาณทรัพยากรในส่วนของวัสดุ พลังงาน น้ำ และทรัพยากรต่างๆ ที่จะต้องนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรม

ทางเศรษฐกิจให้เป็นไปในระดับปกติ ส่งผลให้เกิดการเพิ่มผลผลิตภาพการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และลดปริมาณการเกิดมลพิษโดยรวมจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว

๓.๑๐ สิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นหลักการที่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ มีความเสมอภาค เป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่าจะแตกต่างกันหรือมีความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคมมากนักน้อยเพียงใดก็ตาม หลักสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิทธิและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ คุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สิทธิในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ และสิทธิในการได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ

ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ -

๒๕๖๔

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและเป็นธรรม ให้ ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงขีดจำกัดและ ศักยภาพในการฟื้นตัวของระบบนิเวศธรรมชาติ เพื่อรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติให้ เกิดความสมดุลและเป็นธรรมโดยมีเป้าหมายของยุทธศาสตร์คือ ให้ฐานทรัพยากรธรรมชาติและความ หลากหลายทางชีวภาพได้รับการส่งเสริมทั้งการอนุรักษ์พันธุ์พันธุ์และใช้ประโยชน์อย่างสมดุล เป็นธรรม และเกิดความมั่นคง และมี ๒ กลยุทธ์สำคัญคือ กลยุทธ์ที่ ๑.๑ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการ อนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนประกอบด้วย ๖ แผนงาน ได้แก่ แผนงานทรัพยากรป่าไม้ แผนงานทรัพยากรน้ำ/น้ำบาดาล แผนงานทรัพยากรดินและที่ดิน แผนงานทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่ง แผนงานทรัพยากรธรณีและแผนงานความหลากหลายทางชีวภาพ และกลยุทธ์ที่ ๑.๒ การมี ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย ๓ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการมีส่วนร่วมในการจัดการแผนงานการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการและแผนงานการ เสริมสร้างความรู้และความตระหนักโดยมี ๑๑ ตัวชี้วัดที่สำคัญคือ (๑) มีการประกาศใช้แผนที่แนวเขต พื้นที่ป่าที่มีแนวเขตเดียวกัน (One Map) และจำนวนพื้นที่จัดที่ดินทำกินให้ชุมชน (๒) ร้อยละของ พื้นที่การถือครองที่ดินแต่ละประเภทเทียบกับพื้นที่ทั้งประเทศเพิ่มขึ้น (๓) พื้นที่ที่มีสภาพป่าร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ แบ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจร้อยละ ๑๕ (๔) ระดับการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ IWRM (ดัชนี ๐ - ๑๐๐) เพิ่มขึ้น (๕) ร้อยละของพื้นที่ดินที่ถูกทำให้เสื่อมโทรมเทียบกับพื้นที่ดินทั้งหมดลดลง (๖) ชายฝั่งที่ถูกกัดเซาะได้รับการจัดการตามแนวทางและมาตรการ หรือมีโครงสร้างที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น (๗) ปะการังที่มีชีวิตมี ปริมาณเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓ - ๙ (๘) อัตราการจับสัตว์น้ำต่อการลงแรงประมงทะเล (Catch Per Unit Effort: CPUE) ใน ๑ ชั่วโมง ในน่านน้ำไทยเพิ่มขึ้น (๙) ยุทธศาสตร์ นโยบายและแผนการบริหาร จัดการทรัพยากรแร่ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี (๑๐) อัตราการสูญเสียชนิดพันธุ์ที่ถูก

คุกคาม ชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น และแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติลดลงและ (๑๑) สัดส่วนเรื่องร้องเรียนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการดำเนินการเพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้รับการป้องกัน บำบัด และฟื้นฟูมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ณ แหล่งกำเนิด ลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอน สนับสนุนการน ากลับมาใช้ใหม่ และมีระบบการจัดการแบบรวมศูนย์ในการจัดการของเสียที่เกิดขึ้น รวมถึงเพิ่มความรับผิดชอบของผู้ผลิตให้มีบทบาทในการจัดการผลิตภัณฑ์ของตนเองและซากผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นอย่างครบวงจร โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยมีเป้าหมายของยุทธศาสตร์คือ สิ่งแวดล้อมได้รับการจัดการที่ดีอย่างมีคุณภาพทั้งการป้องกัน บำบัด ฟื้นฟู และการถ่ายทอดสิ่งแวดล้อมที่ดีสู่รุ่นต่อไป และมี ๓ กลยุทธ์สำคัญคือ กลยุทธ์ที่ ๒.๑ การป้องกัน ลด และขจัดมลพิษประกอบด้วย ๔ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการพัฒนาเครื่องมือกลไกการบริหารจัดการ แผนงานการจัดการน้ำเสีย แผนงานการจัดการคุณภาพอากาศและเสียง และแผนงานการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน และของเสียอันตราย กลยุทธ์ที่ ๒.๒ การเยียวยาช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการพัฒนาเครื่องมือทางการเงินและกฎหมาย และแผนงานการฟื้นฟูพื้นที่วิกฤติที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และกลยุทธ์ที่ ๒.๓ การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่น ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และแผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยมี ๖ ตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้แก่ (๑) คุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดินอยู่ในเกณฑ์ดีร้อยละ ๘๐ (๒) คุณภาพอากาศมีจำนวนวันที่ค่าฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน ๑๐ ไมครอน (PM๑๐) อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ ๙๙ (๓) ขยะมูลฝอยชุมชนได้รับการจัดการอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗๕ โดยมีอัตราการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ (Recycle) ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ (๔) ของเสียอันตรายชุมชนได้รับการรวบรวมและส่งไปกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ (๕) จำนวนพื้นที่สีเขียวในเมือง ไม่น้อยกว่า ๑๐ ตารางเมตรต่อคนและ (๖) มาตรฐานคุณภาพของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้รับการพัฒนา

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า และยั่งยืน เพื่อให้ทุกภาคส่วนใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า มีประสิทธิภาพ และลดการเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด และพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายของยุทธศาสตร์คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีความคุ้มค่า และยั่งยืนและมี ๓ กลยุทธ์สำคัญคือ กลยุทธ์ที่ ๓.๑ การส่งเสริมการบริโภคที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และแผนงานการส่งเสริมพลังงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กลยุทธ์ที่ ๓.๒ การส่งเสริมการผลิตและบริการที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ๓ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการเกษตร แผนงานการอุตสาหกรรม และแผนงานการท่องเที่ยว และกลยุทธ์ที่ ๓.๓ การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ และแผนงานการเพิ่มมูลค่าในการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรชีวภาพ โดยมี ๘ ตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้แก่ (๑) การบริโภคพื้นฐานต่อการใช้ทรัพยากร (Material Footprint: MF) ของประเทศ และการบริโภค

พื้นฐานต่อการใช้ทรัพยากรต่อคนลดลง (๒) สัดส่วนของหน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสัดส่วนปริมาณการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น (๓) สัดส่วนการใช้พลังงานต่อจีดีพีลดลง (๔) ร้อยละของจำนวนฟาร์มที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืช และร้อยละของพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น (๕) จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้าร่วมโครงการอุตสาหกรรมสีเขียวเพิ่มขึ้น และผ่านเกณฑ์ระดับสูงขึ้นไปเพิ่มขึ้น (๖) พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาสู่เมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ จำนวน ๑๕ พื้นที่ (๗) จำนวนแหล่งท่องเที่ยวและสถานประกอบการที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวไทยเพิ่มขึ้น และ (๘) มีการประกาศใช้กฎระเบียบเกี่ยวกับการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ที่ครอบคลุมทรัพยากรชีวภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ สร้างศักยภาพเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติและส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศ เป็นการสร้างศักยภาพของประชาชนในพื้นที่ที่มีความเปราะบางและมีความเสี่ยงให้สามารถเตรียมพร้อมรับมือและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติที่เกิดขึ้น โดยสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน ตลอดจนให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานตามพันธกรณีและความตกลงกับประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาค และประชาคมโลก ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายของยุทธศาสตร์คือ ทุกภาคส่วนมีศักยภาพในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ และมีความพร้อมในความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมกับต่างประเทศ ทั้งในระดับภูมิภาคและโลกที่เป็นเชิงรุก และมี ๓ กลยุทธ์สำคัญคือ กลยุทธ์ที่ ๔.๑ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาศักยภาพของประชาชนด้านการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการสร้างความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาศักยภาพของประชาชน และแผนงานการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก กลยุทธ์ที่ ๔.๒ การพัฒนาแผนงานและเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการสร้างความรู้และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวของชุมชน และแผนงานการสร้างความสามารถในการปรับตัวของภาคส่วนต่างๆและกลยุทธ์ที่ ๔.๓ การพัฒนาความร่วมมือด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศประกอบด้วย ๒ แผนงาน ได้แก่ แผนงานการพัฒนาและกระตุ้นบทบาทความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และแผนงานการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความร่วมมือในเวทีระหว่างประเทศ โดยมี ๖ ตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้แก่

(๑) ปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศในภาคพลังงานและคมนาคมขนส่ง ลดลงร้อยละ ๗ - ๒๐ ภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ (เทียบเคียงกับกรณีพื้นฐาน (Business as Usual: BAU) โดยใช้ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นปีฐาน)

(๒) สัดส่วนพลังงานหมุนเวียนต่อการใช้พลังงานขั้นสุดท้ายเพิ่มขึ้นเป็นอย่างน้อยร้อยละ ๒๕

(๓) จำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบูรณาการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

(๔) องค์กรหรือเครือข่ายรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติในพื้นที่ชุมชนเพิ่มขึ้น

(๕) จำนวนประชากรที่เสียชีวิต สูญหาย ได้รับความเจ็บ หรือต้องโยกย้าย/อพยพ เนื่องจากผลของภัยพิบัติทางธรรมชาติต่อประชากร ๑๐๐,๐๐๐ คน ลดลง และ

(๖) จำนวนความร่วมมือกับต่างประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีกิจกรรมการดำเนินงานในแต่ละปีเพิ่มขึ้น

การขับเคลื่อนแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔

การขับเคลื่อนแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายและตัวชี้วัดที่กำหนดไว้จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม และผลักดันจากทุกภาคส่วนอย่างบูรณาการในทุกระดับ ทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ ภาคประชาชน ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและองค์กรต่างๆ เพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศมีทิศทางการทำงานที่มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ดังนั้น แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมฉบับนี้จึงได้กำหนดกลไกในการขับเคลื่อนและการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ ประเด็นที่มีความสำคัญในระดับพื้นที่ซึ่งควรดำเนินการเร่งด่วนและผลักดันในระดับนโยบาย (Flagship Projects) และการติดตามประเมินผล^๙

๒.๗ กรีน

สีเขียว (GREEN)

ช่วงนี้หลายคนคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่ากระแสของสีนั้นมาแรง เช่น สีแดง (RED) สีเหลือง (YELLOW) สีขาว (WHITE) แต่ไม่ว่าจะเป็นสีอะไรก็ทำให้โลกมีสีสันได้ทั้งสิ้น อย่างเช่นสีเขียว (GREEN) ที่บางคนเชื่อว่าเป็นสีของความเจริญของงามบ้าง เป็นพลังบ้าง เป็นความสดชื่นบ้าง ซึ่งอาจเป็นเพราะสีเขียวทำให้เรานึกถึงต้นไม้ใบหญ้าและธรรมชาติ คำว่า GREEN มีปรากฏอยู่ในศัพท์หลายสาขา ซึ่งมีการบัญญัติศัพท์หรือให้คำจำกัดความไว้ เช่น green สีเขียว ที่ได้จากการผสมสีเหลืองกับสีน้ำเงิน แต่ในขณะเดียวกันก็หมายถึงความตระหนักในสิ่งแวดล้อม อย่างคำ Greens กรีนส์ ซึ่งเป็นชื่อพรรคที่นำมาใช้ในสหภาพยุโรปหลายประเทศโดยมุ่งเน้นด้านสิ่งแวดล้อมและการไม่ใช้ทรัพยากรโลกมากเกินไป. green belt แนวพื้นที่สีเขียว หมายถึงบริเวณรอบเมืองที่วางแผนไว้เพื่อควบคุมการขยายตัวของเมือง ขณะเดียวกันก็อนุรักษ์พื้นที่ชนบทไว้สำหรับการเกษตรและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ greenhouse effect ปรากฏการณ์เรือนกระจก คือการอุ่นขึ้นของบรรยากาศชั้นโทรโพสเฟียร์ เนื่องมาจากการดูดซับรังสีความร้อนจากพื้นดินโดยแก๊สเรือนกระจกที่ส่งผลให้รังสีดังกล่าวไม่สามารถผ่านชั้นบรรยากาศออกไปได้ แก๊สเรือนกระจกที่เพิ่มขึ้นเป็นเพราะกิจกรรมของมนุษย์ที่ไปเร่งการเกิดภาวะเรือนกระจกซึ่งนำไปสู่ภาวะโลกร้อน ซึ่งขณะนี้ทั่วโลกกำลังตระหนักถึงผลของภาวะโลกร้อน และขอให้ร่วมมือกันช่วยลดภาวะดังกล่าวเช่นลดการใช้พลังงาน เป็นต้น greenpeace กรีนพีซ เป็นองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๑ รมณรงค์และต่อต้านการดำเนินกิจการต่างๆ ที่จะส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมโลก เช่น การล่าปลาวาฬ การปล่อยทิ้งของเสียนิวเคลียร์ลงสู่ทะเล และ

^๙ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๖๒). แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔

ขีดขวางการก่อสร้างโรงงานไฟฟ้าปรมาณู จะเห็นได้ว่าตอนนี้สีเขียว นับว่ามีความสำคัญในชีวิตประจำวันของเรา ดังนั้นเราจึงควรหันมาสนใจกับสีเขียวมากกว่าสีอื่น ๆ^{๑๐}

เครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมืองสำหรับประเทศไทย

พื้นที่สีเขียวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมือง เพราะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของคนเมือง การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ ๒๑ ก่อให้เกิดปัญหาด้านการขาดแคลนพื้นที่สีเขียวจึงมีการพัฒนาเครื่องมือในการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมเมืองในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างมีประสิทธิภาพในเขตชุมชนเมือง บทความนี้วิเคราะห์รูปแบบของเครื่องมือทางนโยบายที่ใช้ในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวของเมืองไทยใน ๔ รูปแบบ คือ เครื่องมือทางกฎหมาย เครื่องมือทางการตลาด เครื่องมือทางกระบวนการ และเครื่องมือทางสถาบัน การวิเคราะห์แสดงให้เห็นถึงเครื่องมือที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งข้อจำกัดทางการใช้งานที่ยังไม่มีผลบังคับใช้ด้านกฎหมาย และการพัฒนาเกณฑ์ด้านพื้นที่สีเขียวที่เหมาะสมกับชุมชนเมืองในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอข้อเสนอแนะรูปแบบของเครื่องมืออื่นๆ ที่ใช้ในการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในต่างประเทศที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือทางนโยบายสำหรับบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวสำหรับประเทศไทยต่อไปในอนาคต

พื้นที่สีเขียวถือเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของเมืองที่มีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนเมือง เนื่องจากพื้นที่สีเขียวเมืองช่วยพัฒนาคุณภาพทางสิ่งแวดล้อม เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นพื้นที่นันทนาการหลักสำหรับให้คนเมืองพักผ่อนหย่อนใจ และมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกันแม้ว่าพื้นที่สีเขียวจะมีความสำคัญอย่างมากก็ตาม แต่เมืองหลายแห่งทั่วโลกต่างประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว ปัญหานี้ยังมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในอนาคตจากการเติบโตของเมืองที่ทวีขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรเมือง โดยเฉพาะในทวีปเอเชียและแอฟริกา (United Nations, ๒๐๑๔) ทำให้รัฐบาลและองค์กรปกครองท้องถิ่นในหลายประเทศมีนโยบายการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวเมือง เพื่อพัฒนาพื้นที่สีเขียวเมืองให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชนและปกป้องพื้นที่สีเขียวที่ควรแก่การอนุรักษ์

ประเทศไทยมีการพัฒนาพื้นที่สีเขียวเมืองมาอย่างยาวนานเกือบศตวรรษตั้งแต่ยุคที่ประเทศถูกปฏิรูปเพื่อก้าวสู่ความสมัยใหม่แบบตะวันตก (Modernization) เริ่มตั้งแต่การพัฒนาถนนราชดำเนินที่มีการปลูกต้นไม้เรียงรายสองข้างทางของถนนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและการพัฒนาสวนสาธารณะแห่งแรกของประเทศ คือ สวนลุมพินีที่ถูกพัฒนาขึ้นจากราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ หลังจากนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา พื้นที่สีเขียวสาธารณะของเมืองได้มีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้นในกรุงเทพมหานคร และเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ (กัมพล, ๒๕๕๓)

^{๑๐}

ทิพากรณ์ ธารีเกษ. (๒๕๖๒).

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา สืบค้นจาก

<http://www.royin.go.th/?knowledges> เมื่อ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๒

สถานการณ์พื้นที่สีเขียวในประเทศไทย

พื้นที่สีเขียวของประเทศไทยถูกแบ่งประเภทออกเป็น ๕ ประเภท หลักตามคำนิยามของ ศูนย์วิจัยป่าไม้ (๒๕๔๓) ได้แก่

- พื้นที่สีเขียวธรรมชาติ หมายถึง พื้นที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติดั้งเดิม มีความสำคัญต่อระบบนิเวศสูง เช่น แม่น้ำ ลำธาร คลอง เป็นต้น
- พื้นที่สีเขียวบริการ หมายถึง พื้นที่สีเขียวที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อใช้พักผ่อนหย่อนใจ และสร้างความสวยงาม เช่น สวนสาธารณะ
- พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อม หมายถึง พื้นที่สีเขียวที่สร้างคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน เช่น การลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และการลดอุณหภูมิเมือง เป็นต้น แม้ว่าประชาชนจะเข้าไปใช้พื้นที่ไม่ได้ พื้นที่สีเขียวประเภทนี้ ได้แก่ พื้นที่ว่างที่ปลูกต้นไม้
- พื้นที่สีเขียวทางสัญจร หมายถึง พื้นที่สีเขียวที่อยู่ในเส้นทางสัญจรสาธารณะ เช่น ริมทางถนนทางรถไฟ และแม่น้ำลำคลอง
- พื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง พื้นที่สีเขียวที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของ เช่น พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่ปลูกผัก เป็นต้น

สรุป

เครื่องมือทางนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวในประเทศไทยใน ๔ รูปแบบ คือ เครื่องมือทางกฎหมาย เครื่องมือทางการตลาด เครื่องมือทางกระบวนการ และเครื่องมือทางสถาบัน จากการรวบรวมทั้งหมด พบว่า เครื่องมือส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือทางกฎหมายด้านนโยบายกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่สีเขียว รวมทั้งมาตรฐานพื้นที่สีเขียวแต่เครื่องมือดังกล่าวสำหรับพื้นที่ในระดับเมือง เช่น ผังเมืองรวมและกฎหมายควบคุมอาคารไม่ได้มีการระบุเฉพาะเจาะจงถึงพื้นที่สีเขียว แต่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ว่างของเมืองแทน จึงควรมีการปรับปรุงในรายละเอียดให้มีการกำหนดรายละเอียดของพื้นที่สีเขียวชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้มาตรฐานพื้นที่สีเขียวยังอยู่ในขั้นตอนเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงให้สอดคล้องกับขนาดของชุมชนเมืองแทน แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการนำมาตราฐานพื้นที่สีเขียวไปใช้อย่างจริงจังต่อไป สำหรับเครื่องมือทางการตลาดที่ใช้อยู่ในรูปแบบของมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอาคารในพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยการเพิ่มสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้กับเจ้าของโครงการที่เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้มากกว่าความต้องการขั้นต่ำ แต่ยังไม่มีการดำเนินการด้านเศรษฐศาสตร์ที่สามารถใช้กับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมืองอื่นๆ เช่น การลดหย่อนภาษี เป็นต้น ในส่วนของเครื่องมือทางกระบวนการ มีการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดเพื่อประเมินเทศบาลตามแนวความคิดต่างๆ เช่น เมืองสุขภาพดี และเมืองคาร์บอนต่ำ แต่ตัวชี้วัดที่ถูกนำมาใช้มีความหลากหลายเกินไป ควรมีการพัฒนาตัวชี้วัดที่สามารถใช้ร่วมกันได้เพื่อเป็นแนวทางที่เทศบาลสามารถนำไปใช้พัฒนาพื้นที่สีเขียวในชุมชนของตน เครื่องมือสุดท้าย คือเครื่องมือทางสถาบันในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ในปัจจุบันประเทศไทยมีข้อบัญญัติที่กำหนดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนสำหรับนโยบายสาธารณะรวมทั้งการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ทำให้การทำประชาพิจารณ์มักเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาปรับปรุงสวนสาธารณะตามเมืองต่างๆ อยู่เสมอ อย่างไรก็ตามรูปแบบอื่นของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมควรถูกนำเข้ามาใช้ เพื่อให้ได้รับความเห็นที่หลากหลายและในเชิงลึก

นอกจากนี้ควรมีการใช้รูปแบบของความร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อดูแลรักษาพื้นที่สีเขียวซึ่งต้องการงบประมาณอย่างต่อเนื่องในระยะยาว^{๑๑}

ความหมายของพื้นที่สีเขียว

พื้นที่สีเขียว (green space) หมายถึง พื้นที่กลางแจ้ง และกึ่งกลางแจ้งที่มีขอบเขตที่ดินทั้งหมดหรือบางส่วนปกคลุมด้วยพรรณพืชบนดินที่ซึมน้ำได้หรืออาจมีสิ่งก่อสร้างอยู่ด้วย ทั้งในพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองและนอกเขตเมือง อาจเป็นพื้นที่สาธารณะหรือเอกชนที่สาธารณชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ประกอบด้วยพื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการและความงามทางภูมิทัศน์ พื้นที่อรรถประโยชน์ เช่น พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่สาธารณูปการ พื้นที่แนวกันชน พื้นที่สีเขียวในสถาบันต่างๆ พื้นที่ธรรมชาติและกึ่งธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิต ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ รวมถึงพื้นที่ชายหาด พื้นที่ริมน้ำ พื้นที่ที่เป็นริ้วยาวตามแนวเส้นทางคมนาคมทางบก ทางน้ำ และแนวสาธารณูปการต่างๆ หรือพื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่สีเขียวที่ปล่อยกรัง พื้นที่สีเขียวที่ถูกรบกวนสภาพธรรมชาติ และพื้นที่สีเขียวที่มีการใช้ประโยชน์ผสมผสานกัน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม [สผ.ทส.], ๒๕๔๘)

แต่ในทางวนวัฒนวิทยา พื้นที่สีเขียวในเมือง (city green space) หมายถึงที่โล่งในเขตชุมชน (เทศบาล) ซึ่งมีพืชพรรณเป็นองค์ประกอบหลัก ได้รับการจัดการตามหลักวิชานวนวัฒนวิทยา และภูมิสถาปัตย์ เพื่อเสริมสร้างภูมิทัศน์ให้เอื้ออำนวยต่อการพักผ่อนหย่อนใจ และทำหน้าที่เป็นปอดของเมืองอย่างยั่งยืน อันจะทำให้ชุมชนเมืองเป็นเมืองสีเขียวที่น่าอยู่ตลอดไป พื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนจะเป็นที่ดินของรัฐ ที่ดินของเอกชน หรือที่ดินประเภทพิเศษ อันได้แก่ ที่ดินทรัพย์สินส่วนพระองค์ ที่ดินศาสนสถานก็ได้ จุดที่สำคัญไม่ได้อยู่ที่ความเป็นเจ้าของ แต่อยู่ที่หน้าที่หลัก (บุญวงศ์, ๒๕๕๔) ในขณะที่พื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมือง หมายถึง พื้นที่ในเขตเทศบาล ซึ่งมีพืชพรรณเป็นองค์ประกอบหลัก โดยพื้นที่เหล่านั้นต้องได้รับการจัดการตามหลักวิชานวนวัฒนวิทยาและภูมิสถาปัตย์ ให้เกิดความร่มรื่นสวยงามเพื่อประชาชนจะได้รับประโยชน์ ทั้งโดยตรงเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และ/หรือโดยทางอ้อมเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม พื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนควรมีไม้ยืนต้นเป็นองค์ประกอบหลัก (สมพร, ๒๕๔๘) นอกจากนี้ คณะวนศาสตร์ (๒๕๔๗) ได้ให้นิยามของ พื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนหมายถึงพื้นที่สีเขียวที่มีไม้ใหญ่ขนาดวัดโดยรอบไม่ต่ำกว่า ๒๐ เซนติเมตรเป็นองค์ประกอบหลักจำนวนของต้นไม้ไม่น้อยกว่า ๑๖ ต้นต่อไร่ซึ่งจะทำให้ความเป็นสีเขียวของพื้นที่นั้นอยู่ได้ยาวนานเป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนอย่างยั่งยืน

อาจพอสรุปได้ว่า พื้นที่สีเขียว คือ พื้นที่ใดๆ ก็ตามที่มีพืชพรรณขึ้นปกคลุม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง ที่ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ส่วนพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สีเขียว โดยพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองจะอยู่ในเขตเมือง เทศบาล ซึ่งมีพรรณไม้เป็นองค์ประกอบหลัก มีการจัดการตามหลักวิชานวนวัฒนวิทยาและภูมิสถาปัตย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในด้านการพักผ่อนหย่อนใจ และ/หรือปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง พื้นที่สีเขียวอาจมีได้หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่สีเขียว

^{๑๑} ศศิมา เจริญกิจ. (๒๕๖๑). เครื่องมือในการบริหารจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตชุมชนเมืองสำหรับประเทศไทย. วารสารวิทยาการจัดการ ๕(๒), ๑-๒๔

เพื่อบริการ พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อมพื้นที่สีเขียวริมเส้นทางสัญจร และพื้นที่สีเขียวเพื่อเศรษฐกิจชุมชน

แนวคิดพื้นที่สีเขียวชุมชนยั่งยืน

สำหรับแนวคิดพื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนนั้น จะต้องมีต้นไม้ใหญ่หรือไม้ยืนต้นเป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่สีเขียว เนื่องจากไม้ยืนต้นมีอายุยืนนาน มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ทางจิตใจ และสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางสิ่งแวดล้อมได้ดีกว่าไม้ล้มลุก ส่วนการพิจารณาคัดเลือกชนิดไม้ปลูกในพื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนนั้นควรเน้นบทบาทหน้าที่ของต้นไม้และความหลากหลายของชนิดพรรณเป็นสิ่งสำคัญ หากเป็นไปได้ควรพิจารณาเลือกไม้ท้องถิ่นมากกว่าไม้ต่างถิ่นโดยใช้ตามคำจำกัดความ ดังนี้

“พื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืน” หมายถึง พื้นที่สีเขียวที่มีไม้ใหญ่ขนาดวัดโดยรอบไม่ต่ำกว่า ๒๐ เซนติเมตร เป็นองค์ประกอบหลัก จำนวนของต้นไม้ไม่น้อยกว่า ๑๖ ต้นต่อไร่ ซึ่งจะทำให้ความเป็นสีเขียวของพื้นที่นั้นอยู่ได้ยาวนาน เป็นพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในเมืองอย่างยั่งยืน”

“พื้นที่สีเขียวในเมือง” หมายถึง พื้นที่โล่งว่างในเขตเทศบาล ซึ่งมีพืชพรรณเป็นองค์ประกอบหลัก ได้รับการจัดการตามหลักวิชาวนวัฒนวิทยา และหลักการทางภูมิสถาปัตย์ เพื่อเสริมสร้างภูมิทัศน์ให้เอื้ออำนวยต่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเสริมสภาพแวดล้อมของเมืองอันจะทำให้ชุมชนเมืองเป็นเมืองสีเขียวที่ร่มรื่นสวยงามและน่าอยู่ตลอดไป ทั้งนี้ อาจจะเป็นที่ดินของรัฐ เอกชน หรือที่ดินประเภทพิเศษก็ได้ โดยไม่ได้รวมถึงพื้นที่ธรรมชาติ อันได้แก่ แม่น้ำ คูคลอง หนอง บึง ภูเขา และป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้ควรได้รับการปกป้องและอนุรักษ์ให้คงอยู่ตามธรรมชาติตลอดไปโดยไม่มีการพัฒนาเพื่อประโยชน์ด้านอื่นๆ^{๑๒}

ชุมชนสีเขียว (GREEN COMMUNITY)

แหล่งท่องเที่ยวชุมชนทั้งในเมืองและชนบท ที่มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน พร้อมมีการดำเนินงานที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนการท่องเที่ยวนั้นสามารถเป็นได้ทั้งผู้สร้างและผู้ทำลายไปพร้อมๆกัน สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งนั้นครั้งหนึ่งเคยได้ชื่อว่างดงามด้วยธรรมชาติ อันแสนบริสุทธิ์ ดึงดูดใจด้วยวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ช่อใส แต่หลายแห่งเวลาผ่านไปไม่กี่ปีแหล่งท่องเที่ยวที่เคยยอดฮิตกลับลดน่าสนใจลง เพราะการพัฒนาพื้นที่ที่ผิดที่ผิดทาง ใส่ความสะดวกสบายและการบริการโดยไม่คำนึงถึงความแปลกแยก ระหว่างความใหม่และความเก่าที่งดงาม การลงทุนที่แห่กันเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับความต้องการที่เพิ่มมากขึ้น สิ่งก็ตามมาก็คือ ความเสื่อมโทรม ของสถานที่ ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ดังนั้น การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนจึงจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปทั้งการรักษาความสมบูรณ์ของสถานที่และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะสิ่งนี้ก็ถือได้ว่าเป็นรากฐานของจิตวิญญาณชุมชน ในปัจจุบันก็มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งที่ถือได้ว่าเป็นการจัดการที่เป็นต้นแบบในเรื่องของการเป็นชุมชนสีเขียว อาทิ การทำงานของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านแม่กำปอง

^{๑๒} สำนักสิ่งแวดล้อมชุมชนและพื้นที่เฉพาะ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ความหมายของพื้นที่สีเขียว http://www.onep.go.th/urban/plant/green_area.php ๒๕ กันยายน ๒๕๖๒

จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ปี ๒๕๕๐ ทางด้านชุมชนดีเด่นทางด้านการท่องเที่ยว เป็นเครื่องรับรอง

ความพิเศษของหมู่บ้านแม่กำปองคือชุมชนที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง แม้แต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวและพักค้างแรมในหมู่บ้านมากขึ้นวันแล้ววันเล่า กระทั่งต้องมีการจัดตั้งโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ซึ่งการเกิดขึ้นของโฮมสเตย์ก็เกิดขึ้นจากความคิดของผู้ใหญ่บ้านร่วมตัดสินใจกับคณะกรรมการหมู่บ้าน กระทั่งโฮมสเตย์ของหมู่บ้านยังได้รับรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย

การสร้าง ชุมชนสีเขียว ในฐานะชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

แนวปฏิบัติที่ ๑ มีการปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีระบบการบริหารจัดการชุมชนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

- กำหนดนโยบาย มีปณิธาน และแบบงานที่ให้ความสำคัญต่อความยั่งยืนในระยะยาว ทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม สังคม-วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ รวมทั้งการหลีกเลี่ยง/ลดละ/ทดแทน การปฏิบัติที่เป็นสาเหตุของการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจของชุมชน
- เคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ เช่น พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ร.บ. ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กฎหมายควบคุมอาคาร ประกาศผังเมืองรวม และผังเมืองเฉพาะ เป็นต้น
- สมาชิกชุมชน หรือกลุ่มที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว ได้รับการฝึกอบรมให้มีความรู้ และทักษะในการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และวิธีปฏิบัติที่หลีกเลี่ยง/ลดละ/ทดแทน การปล่อยก๊าซเรือนกระจก
- สมาชิกของชุมชนหรือกลุ่มที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว ถ่ายทอดความรู้ และ กระตุ้นให้สมาชิกชุมชนทั้งหมดมีส่วนร่วมรักษาสิ่งแวดล้อมและมีการปฏิบัติที่หลีกเลี่ยง/ลดละ/ทดแทน การปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งจากการท่องเที่ยว และการประกอบอาชีพหลัก
- มีการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ชุมชน (community zoning) เพื่อให้บริการทางกาท่องเที่ยว และการอนุรักษ์อย่างเหมาะสม
- หากจำเป็นต้องมีการก่อสร้างอาคาร และการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการเพิ่มเติม จะต้องเน้นการก่อสร้างที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และกลมกลืนกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งนี้โดยการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านเข้ามาผสมผสาน
- จัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวที่ให้ความเพลิดเพลิน/สนุกสนาน และเปิดให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนได้มากที่สุด และเกิดผลกระทบน้อยที่สุด
- มีการกำหนดขีดความสามารถรองรับได้ทางการท่องเที่ยว (tourism carrying capacity) ของชุมชนทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวก (เช่น โฮมสเตย์ บริการอาหาร ฯลฯ) และข้อจำกัด ของชุมชนด้านอื่นๆ (เช่น ความเปราะบางของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การดูแลจัดการ ฯลฯ)

- สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชุมชนมีความถูกต้องตรงกับความเป็นจริง
- กำหนดระเบียบหรือข้อปฏิบัติของชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้โดยการแจ้งหรือชี้แจงให้นักท่องเที่ยวรับทราบในโอกาสแรกที่เดินทางมาถึง
- มีข้อมูลหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นคอยให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับชุมชนแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างเหมาะสมเพียงพอ
- มีการประเมิน/ตรวจวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอพร้อมมีการแก้ไข/ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม
- มีการประเมินความสำเร็จของการดำเนินงานการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ในระยะเวลาที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นบทเรียนในการแก้ไข/ปรับปรุงการดำเนินงานหรือการปฏิบัติในโอกาสต่อไป

แนวปฏิบัติที่ ๒ มีการปฏิบัติที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้งภายในชุมชน และบริเวณโดยรอบ รวมทั้งช่วยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

- มีการป้องกัน ตรวจสอบ และแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และระบบสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ รวมทั้งจากผู้ประกอบการนำเที่ยว กิจกรรม และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง
- ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาช่วยดำเนินการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ รักษา และฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนและบริเวณโดยรอบ เช่น การปลูกป่า ดูแลรักษาต้นน้ำ/ลำห้วย/แม่น้ำ ป้องกันไฟป่า เป็นต้น
- กรณีที่ชุมชนตั้งอยู่ในหรือแนวขอบเขตอุทยานแห่งชาติหรือพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่นใดก็ตาม ต้องให้ความเคารพ และปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่ โดยเฉพาะกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ หรือสร้างผลกระทบน้อยที่สุดต่อระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ
- ไม่นำทรัพยากรธรรมชาติที่หายากหรือใกล้สูญพันธุ์ทั้งพืช สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิตอื่นๆ มาขายหรือผลิตเป็นของที่ระลึกจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว
- หลีกเลี่ยงการกักขังเลี้ยงดูสัตว์ป่า ยกเว้นกฎหมายจะอนุญาตแต่ต้องปฏิบัติอย่างถูกต้อง และเหมาะสม สัตว์ป่าคุ้มครองหรือสัตว์ป่าหวงห้าม ก็ควรมอบให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมาย เป็นผู้ดูแลจัดการ
- สมาชิกชุมชนร่วมมือกันปลูกต้นไม้เพื่อสร้างความร่มรื่น และช่วยลดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์บริเวณชุมชน พื้นที่เกษตรและแหล่งน้ำอุปโภค-บริโภค

- คริวเรือนในชุมชนลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถย่อยสลายได้หรือย่อยสลายยาก เช่น ถุงพลาสติก โฟม ฯลฯ และหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก
- คริวเรือนในชุมชนลดปริมาณการใช้พลังงาน หรือมีวิธีการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพหรือใช้พลังงานทดแทน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจ
- คริวเรือนในชุมชนลดการใช้น้ำ หรือมีวิธีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ
- จัดให้มีการเดินทางที่ปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว หรืออาจจัดให้มียานพาหนะที่ไม่สร้างมลพิษ เช่น การใช้รถม้า จักรยาน สัตว์ต่าง เป็นต้น
- คริวเรือนในชุมชนมีการบำบัดน้ำเสียและน้ำทิ้งที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีบ่อบำบัดน้ำเสียที่มีมาตรฐานก่อนปล่อยลงลำห้วย แม่น้ำ หรือทะเล และหากกระทำได้อีกก็นำน้ำที่บำบัดแล้วกลับมาใช้ในการเกษตรหรือทำความสะอาด คริวเรือนและเครื่องมือต่างๆ ทางการเกษตร
- คริวเรือนในชุมชนมีการจัดการของเสียและขยะอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การลดปริมาณของเสียและขยะให้น้อยที่สุดโดยเฉพาะของเสียและขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก ไปจนถึงการแยกขยะและของเสียเพื่อกำจัดให้ถูกวิธี
- คริวเรือนในชุมชนลดการใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายทุกชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยาฆ่าวัชพืช ยาฆ่าแมลง และปุ๋ยเคมีให้เหลือน้อยที่สุด และพยายามใช้วิธีการทางชีวภาพในการกำจัดวัชพืช และฆ่าแมลง
- คริวเรือนในชุมชนเรียนรู้การผลิตปุ๋ยหมักจากเศษเหลือของพืชผักหรือมูลสัตว์ ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี และด้วยวิธีการนี้ยังมีส่วนช่วยลดก๊าซมีเทนอันเกิดจากเศษเหลือของพืชผัก และมูลสัตว์ด้วย

แนวปฏิบัติที่ ๓ มีการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการถ่ายทอด สืบสานและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของท้องถิ่น

- ประชาชน/ผู้รอบรู้ในท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมดั้งเดิม
- ประเพณีอันดีงามของเผ่าพันธุ์และภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าให้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ได้ยึดปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง
- ชุมชนมีความภาคภูมิใจและหวงแหนในวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต โดยรวมใจกัน เพื่อสืบสานและรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม เช่น จัดตั้งกลุ่ม/องค์กรขึ้นรับผิดชอบเป็นการเฉพาะ เป็นต้น
- มีความเข้าใจและเกิดความตระหนักถึงการนำวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิมมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว แต่ทั้งนี้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกชุมชน และกระทำด้วยความระมัดระวัง
- กิจกรรมท่องเที่ยวรวมถึงการแสดงต่างๆ ที่จัดให้นักท่องเที่ยวชมต้องสะท้อนถึงความเป็นจริงของวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของท้องถิ่น ควรหลีกเลี่ยงการแสดงใดๆ ที่อาจสร้างผลกระทบแก่จิตใจ หรือขัดต่อประเพณี หรือความเชื่อของคนในท้องถิ่น

- ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัส เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด
- ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับศิลปะ และสถาปัตยกรรมพื้นบ้านในการออกแบบและตกแต่งอาคาร สถานที่ รวมถึงการจัดเตรียมอาหารและบริการอื่นๆ

แนวปฏิบัติที่ ๔ มีการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสภาพสังคม และเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม และก่อให้เกิดผลกระทบทางลบ น้อยที่สุด

- สมาชิกชุมชนมีความเข้าใจและตระหนักร่วมกันเสมอว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงอาชีพเสริมไม่ใช่อาชีพหลัก และยึดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับ การท่องเที่ยว
- สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมและร่วมตัดสินใจในการวางแผนพัฒนา รวมทั้งรับผิดชอบการให้บริการทางการท่องเที่ยวตามความถนัด
- สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมกันจัดทำกฎเกณฑ์ หรือจรรยาบรรณสำหรับการปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมทั้งการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม
- มีการฝึกอบรมเพิ่มทักษะ และมาตรฐานในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมทั้งการให้บริการทางการท่องเที่ยวแก่สมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้อง โดยขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง
- เน้นการใช้วัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ที่มาจากชุมชนในการให้บริการ หรือเป็นของที่ระลึกจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เช่น อาหาร/เครื่องดื่ม เครื่องหัตถกรรม การแสดง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เป็นต้น
- มีการจัดสรรรายได้และประโยชน์อื่นๆ จากการท่องเที่ยวให้แก่สมาชิกชุมชนด้วยความเป็นธรรม มีความโปร่งใส และสามารถเปิดให้มีการตรวจสอบได้
- มีการแบ่งสรรรายได้ส่วนหนึ่งที่เกิดจากการท่องเที่ยวไปทำเป็นโครงการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การศึกษา สุขอนามัย ความปลอดภัย เป็นต้น

แนวปฏิบัติที่ ๕ มีการต้อนรับและบริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานและสะท้อนถึงความเป็นไทยที่ดี

- สมาชิกชุมชนแสดงออกถึงความมีไมตรีจิต และเอื้ออาทรต่อนักท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี
- สมาชิกชุมชนร่วมกันกำหนด และปฏิบัติตามกรอบจรรยาบรรณเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการต้อนรับ และให้บริการในเรื่องต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวนับตั้งแต่เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงชุมชน การนำนักท่องเที่ยวไปจนถึงการให้บริการที่พักและอาหาร
- สมาชิกชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุรุษอาสาสมัครนำเที่ยว หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นสามารถสื่อสารหรือใช้ภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้

- ยูวอาสาสมัครนำเที่ยว/มัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้ข้อมูลหรือสื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่นได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง
- ชุมชนมีมาตรการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเรื่องความปลอดภัยทั้งในชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวและสมาชิกชุมชนด้วยตนเอง
- การบริการต่างๆ ที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวมีมาตรฐานขั้นต่ำตั้งแต่เรื่องความสะดวก สะอาด ความสะดวก และ ความปลอดภัย
- ค่าบริการต่างๆ ที่กำหนดขึ้น (เช่น ที่พัก อาหาร ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์อื่นๆ) ต้องกำหนดด้วยความเหมาะสมและเป็นธรรมไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยว
- มีการเรียนรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงความคาดหวังของนักท่องเที่ยวและปรับปรุงแก้ไขการบริการที่ยังบกพร่อง/ไม่สมบูรณ์อยู่เสมอ
- จัดให้มีการฝึกอบรมหรือส่งผู้ที่เกี่ยวข้องไปฝึกอบรมให้มีความรู้ ทักษะ และยกระดับมาตรฐานของการบริการด้านต่างๆ
- มีการรณรงค์ส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนใช้เครื่องแต่งกายที่ออกแบบ และผลิตได้ในชุมชนและสะท้อนถึง วัฒนธรรม/วิถีชีวิตดั้งเดิม^{๑๓}

๒.๘ หลักนิเวศวิทยา

รากฐานของแนวคิดและทฤษฎีนิเวศวิทยามนุษย์

ในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักสังคมวิทยา "นิเวศวิทยามนุษย์" ได้รับการกล่าวถึงในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการวิจัยในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาในบริบทของปัญหาการพัฒนาเมืองในสหรัฐอเมริกาในทศวรรษที่ ๑๙๒๐-๑๙๓๐ โดยมีการกล่าวถึงในงานเขียนของนักสังคมวิทยา เช่น Park and Burgess (๑๙๒๑) ; Park (๑๙๒๕; ๑๙๓๖) b Burgess (๑๙๒๕) และ McKenzie (๑๙๒๔; ๑๙๒๖) ในเวลานั้นมีภัยในสหรัฐอเมริกาประสบกับปัญหาการขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการย้ายถิ่นเข้ามาใหม่ของผู้อพยพที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย มีการแย่งชิงพื้นที่ ความเสื่อมโทรมของโครงสร้างพื้นฐานของเมือง และปัญหาการกระจายการใช้ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายอย่างไม่หยุดหย่อน

อย่างไรก็ตาม เห็นได้ชัดว่านิเวศวิทยามนุษย์ในยุคดังกล่าวได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากแนวคิดและหลักการทางนิเวศวิทยา โดยเฉพาะนิเวศวิทยาของพืชและสัตว์ ในการกล่าวถึงการรวมตัวกันของพืชและสัตว์ในที่อยู่อาศัยหนึ่งๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นชุมชนของสัตว์และพืช (community) ที่ปรากฏให้เห็นในรูปของแบบแผนเชิงพื้นที่และเวลาอย่างมีระบบระเบียบตามหน้าที่ของมัน ชุมชนของพืชที่มีความโดดเด่นจะครอบครองพื้นที่ ควบคุมดิน น้ำ และการปรับตัวเข้ากับการแปรผันของแสงแดด

^{๑๓} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สำนักงานใหญ่). (๒๕๖๒). ชุมชนสีเขียว (GREEN COMMUNITY) สืบค้นจาก <https://๗greens.tourismthailand.org/howtobecommunity/> เมื่อ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๒

ชุมชนของพืชหลักจะมีการจัดระบบของตัวเองในการเปลี่ยนผ่านในพื้นที่ในลักษณะของการทดแทนของชุมชนเพื่อชุดใหม่ (Succession) เพื่อปรับระบบนิเวศไปสู่จุดสูงสุดและสภาวะที่สมดุล (park and equilibrium state) ดังที่นักนิเวศวิทยาเชิงระบบจัดการเลี้ยงอยู่เสมอ

ลักษณะต่างๆของชุมชนของพืชมีความคล้ายคลึงกับชุมชนเมืองของมนุษย์การกล่าวถึงการแบ่งหน้าที่ของการทำงานของชุมชนสิ่งมีชีวิต รวมตัวกันเป็นหน่วยทางนิเวศที่มีการปรับตัวและความโดดเด่นของหน่วยตรงบริเวณศูนย์กลาง แล้วค่อยๆลดความโดดเด่นลงเมื่อมีระยะห่างจากศูนย์กลางออกไป แบบจำลองของชุมชนที่สร้างขึ้นมานี้โดยนักนิเวศวิทยามนุษย์ในยุคต่อมาก็มีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนของสิ่งมีชีวิตในนิเวศวิทยา ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าชุมชนของพืชและสิ่งมีชีวิตมักปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในรูปแบบแผนเชิงพื้นที่ (spatial patterns) ดังนั้นนักสังคมวิทยาจึงมักถือเอามิติเชิงพื้นที่ของนิเวศวิทยามนุษย์มาใช้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแบบแผนทางพื้นที่ของเมืองรวมทั้งสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน แปรว่างงานศึกษาวิจัยทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์ในยุคแรกเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการกระจายตัวเชิงพื้นที่ (spatial distributions) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Robert Park (๑๙๒๕) ซึ่งว่าการศึกษาวิจัยทางสังคมวิทยาจะเป็นวิทยาศาสตร์เมื่อลดทอนการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมมาสู่การวัดด้วยระยะทางบนพื้นที่

สิ่งที่เป็ประโยชน์ในการนำเอาระบบการทำงานของพืชและสัตว์มาใช้ในการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์ก็คือการจัดระบบระเบียบของชุมชนสิ่งมีชีวิต ซึ่งนั่นหมายความว่าไม่ใช้การกระทำของสิ่งมีชีวิตในระดับปัจเจก แต่เป็นการจัดระบบระเบียบร่วมกันเป็นกลุ่มหรือระบบชุมชน (communal system) การปรับตัวเป็นการกระทำร่วมกันของกลุ่มมากกว่าเป็นการกระทำอย่างอิสระของปัจเจก สิ่งซึ่งถือว่ามีค่าจำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็จะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับมนุษย์มากยิ่งขึ้นนั่นหมายความว่าการศึกษาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิต จำเป็นที่จะต้องเข้าใจระบบการทำงานของระบบสังคมเสียก่อน เมื่อเป็นดังนี้ จุดสนใจของนิเวศวิทยามนุษย์จึงย้ายมาอยู่ที่ปัญหาการจัดระเบียบของประชากรมนุษย์ในการดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ ทำให้การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ลดระดับความสำคัญลง แต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์อยู่ นอกจากนี้จะสนใจในปัญหาของเมืองก็ยังคงอยู่ในงานวิจัยเชิงนิเวศวิทยามนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักสังคมวิทยา

ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างนิเวศวิทยาชีวภาพ (นิเวศวิทยาเชิงระบบ) กลับนิเวศวิทยามนุษย์เห็นได้ชัดว่าแนวคิดที่ใช้กันอยู่ในสังคมศาสตร์ เช่น คำว่าชุมชน การมีลักษณะโดดเด่น การทดแทน ได้ถูกนำมาใช้ในนิเวศวิทยาชีวภาพด้วย นอกจากนี้ในการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยาประชากร ก็นำเอาเทคนิคทางด้านประชากรศาสตร์มาใช้ในการศึกษาประชากรสัตว์ รวมทั้งแบบจำลองของมัลท์สว่าด้วยการเจริญเติบโตของประชากร ก็ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษานิเวศวิทยาประชากรสัตว์ด้วยเช่นกัน อย่างที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า นิเวศวิทยามนุษย์นั้นหยิบยืมคำศัพท์ต่างๆจากนิเวศวิทยาพืชและสัตว์มาจำนวนมากในช่วงต้นๆของการก่อตัวของสาขาวิชาปัจจุบันคำศัพท์เหล่านั้นก็ยังคงใช้กันอยู่ คุณูปการที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นเรื่องของการกระทำร่วมกันของสิ่งมีชีวิตในรูปของกระบวนการปรับตัว (adaptive process) ซึ่งประกอบด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตประชากร และการจัดระเบียบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่แนวคิดที่เรียกว่าระบบระบบนิเวศ (ecosystem) ก็ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายทั้งทางด้านนิเวศวิทยาชีวภาพและ

นิเวศวิทยามนุษย์ ในฐานะที่เป็นชุมชนของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศของมัน บางคนอาจจะจำกัดการใช้แนวคิดระบบนิเวศเฉพาะในระดับของชุมชน แต่บางคนก็ใช้แนวคิดนี้ในความหมายถึงโครงข่ายของปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลแต่อย่างน้อยก็มีความเห็นตรงกันว่าระบบนิเวศหมายถึงโครงข่ายของการพึ่งพาอาศัยกันของสิ่งมีชีวิตที่ทำหน้าที่เป็นกลไกจักรกลการปรับตัว ซึ่งมีความหมายที่สอดคล้องกับการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์

กระบวนทัศน์ของนิเวศวิทยามนุษย์ ประกอบไปด้วยข้อเสนอเชิงแนวคิด ทฤษฎี ๓ ประการคือ ๑. การปรับตัวเกิดขึ้นจากการก่อตัวของระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของประชากรในชุมชน ๒. พัฒนาการของระบบจะดำเนินไปจนถึงจุดสูงสุดของขนาดและความสลับซับซ้อนของประชากรเท่าที่เทคโนโลยีทางการขนส่งและการคมนาคมจะรองรับได้ ๓. พัฒนาการของระบบจะกลับมาปฏิบัติการณ์เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เพิ่มความสามารถในการรองรับที่สามารถเคลื่อนย้ายวัตถุประชากร และข่าวสารจนกว่าจะถึงจุดสูงสุดของความสามารถในการรองรับ ซึ่งนั่นก็หมายถึงการปรับตัว การขยายตัว และวิวัฒนาการนั่นเอง (Hawley, ๑๙๘๖)

แนวคิดที่ว่าด้วยการปรับตัวเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบต่างๆของทฤษฎีนิเวศวิทยา การปรับตัวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เกิดระบบส่วนระบบจะมีประสิทธิผลมากน้อยแค่ไหน ทั้งในแง่ของความคงทน ความมีประสิทธิภาพ หรือทั้งสองรวมกันนั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าแค่ไหนถึงเป็นที่ยอมรับได้ เรื่องนี้ก็คือให้พิจารณาการปรับตัวว่าเป็นกรรมการไม่ใช่เป้าหมายที่เป็นจุดจบ การกระทำของมนุษย์ต่างมุ่งไปสู่การปรับตัวแต่ข้อควรคำนึงถึงคือ เมื่อมองว่าระบบเป็นคนที่สำคัญของกระบวนกรปรับตัวของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆนั้น ไม่ได้หมายความว่าไม่เกิดความผันแปร แต่ระบบอาจจะไม่เหมาะสมหรือไม่เข้ากันกับสิ่งแวดล้อมก็ได้ ความแปรผันถึงความเปลี่ยนแปลงอาจมีส่วนที่แตกต่างกันจนสุดขีด กรณีนี้เปิดโอกาสให้กับการนำเอาแนวคิดเรื่องความสมดุลมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์หมายถึงว่าระบบมีแนวโน้มที่จะไปสู่ความสมดุล แต่ประเด็นที่ว่าความสมดุลแค่ไหนถึงจะเรียกว่าเป็นการปรับตัวก็อาจทำให้เกิดการถกเถียงกันไม่จบ ลักษณะที่ว่าระบบเป็นกลไกของการเป็นตัวทำให้มองได้ว่าบทบาทของมันก็คือการเป็นตัวการที่ทำให้เกิดการดำรงอยู่ ซึ่งก็จะทำให้เข้าใจไปทำนองที่ว่าหน้าที่ในการผลิต (production functions) เป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของสถาบันทางสังคมและการเมืองในแนวเดียวกับทฤษฎี Marxist สถาบันทางสังคมและการเมืองไม่มีบทบาทในด้านการผลิต แต่แท้จริงแล้วระบบทั้งหมดเป็นหน่วยเดียวกันที่ทำหน้าที่ทางด้านการผลิตและการดำรงอยู่ของระบบ รวมทั้งสถาบันทางครอบครัว การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ศาสนา และนันทนาการ ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้ระบบก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้นาน ลักษณะเช่นนี้ทำให้นิเวศวิทยามนุษย์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีแนวโน้มไปทางวัตถุนิยม ในลำดับถัดไปจะขอกกล่าวถึงนิเวศวิทยามนุษย์กับสาขาวิชาต่างๆในสังคมศาสตร์ เพื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการของแนวคิดและแนวทางการศึกษาวิจัย

นิเวศวิทยามนุษย์กับสังคมศาสตร์

ถ้าพิจารณาจากมุมมองทางด้านนิเวศวิทยา ก็จะพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มมักจะมองว่านิเวศวิทยามนุษย์เป็นสาขาวิชาเฉพาะของนิเวศวิทยาทั่วไป เช่นเดียวกับสาขาวิชานิเวศวิทยาพืช นิเวศน์วิทยาสัตว์ โดยอยู่บนหลักการที่ว่ามนุษย์เป็นประชากรของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งในระบบนิเวศ อย่างไรก็ตาม ในมุมมองทางสังคมศาสตร์ ประชากรมนุษย์ต่างไปจาก

ประชากรสิ่งมีชีวิตอื่นๆ กล่าวคือ มีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน มีการจัดการและจัดระเบียบความสัมพันธ์ และมีพัฒนาการต่างจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นมักมีพฤติกรรมเป็นปัจเจกเสียเป็นส่วนใหญ่ ถึงแม้สัตว์บางประเภทจะมีชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่ม แต่ก็ไม่ได้มีการจัดความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนเหมือนชุมชนมนุษย์ ดังนั้นการนิยามความหมายของนิเวศวิทยามนุษย์ในที่นี้จึงวางอยู่บนพื้นฐานความคิดทางด้านสังคมศาสตร์มากกว่าทางด้านชีววิทยา นิเวศวิทยามนุษย์จึงเป็นการศึกษาวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ หรือสังคมวิทยาภูมิศาสตร์ และมานุษยวิทยาในทัศนะของนักวิชาการในสาขาวิชาดังกล่าว

ด้วยความที่มีรากฐานทางความคิดส่วนหนึ่งมาจากนิเวศวิทยาเชิงระบบ ที่เห็นว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งในระบบนิเวศ ในขณะที่เดียวกันก็มีความหลากหลายในตัวเอง มนุษย์ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในโครงข่ายความสัมพันธ์ในระบบนิเวศดังเช่นสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่มนุษย์ยังได้มีการพัฒนาเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันในระยะห่างสมาชิกของชุมชนซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มนุษย์มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ให้สามารถปรับตัวโดยอยู่ในกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับหน่วยพื้นที่อยู่อาศัยที่มนุษย์ได้ครอบครองอยู่ (territory) ดังนั้นนิเวศวิทยามนุษย์จึงเกิดขึ้นมาจากการยกระดับระบบความคิดและวิธีการศึกษาสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มาสู่การศึกษามนุษย์ กล่าวโดยสรุปแล้ว นิเวศวิทยามนุษย์จึงสามารถนิยามได้ว่าเป็น "การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบและพัฒนาการของชุมชนมนุษย์"

แนวคิดนิเวศวิทยา ที่นำมาศึกษามนุษย์จึงต้องมีความแตกต่างไปจากแนวคิดและวิธีการศึกษานิเวศวิทยาของสารและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อย่างที่อาจเรียกว่าต่างกันเรากับฟ้าดินเลยทีเดียว ถึงแม้ว่าเราจะตระหนักดีว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งก็ตาม เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการปรับตัวให้ยืดหยุ่น (flexibility) และปรุ่่งแต่ง (refinement) ในพฤติกรรมของตนเองอย่างมหาดศาล ดังที่เห็นได้จากการที่มนุษย์ควบคุมสภาพแวดล้อมของตนเอง ดังที่ปรากฏแก่สายตาจากการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม ด้วยการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการใช้เครื่องมือต่างๆ ในสถานการณ์ที่ต้องมีการจัดการให้เกิดความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้ สิ่งประดิษฐ์และสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลายที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีวิธีการส่งสมกันมาในสถานการณ์ต่างๆ ของชีวิต เป็นหลักฐานที่ชัดเจนถึงความมีพลวัตของพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ข้อเท็จจริงนี้ทำให้การศึกษานิเวศวิทยามนุษย์มีความแตกต่างจากนิเวศวิทยาทั่วไป

แต่ทั้งนี้ ต้องมีความระมัดระวังในการพิจารณาวัฒนธรรมของมนุษย์ เพราะการมองว่ามนุษย์มีความแตกต่างไปจากสัตว์อื่นๆ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีวัฒนธรรมนั้นอาจเป็นการกล่าวเกินจริงมากไปเพราะถ้ามองว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัว ก็ถือได้ว่าลักษณะทั่วไปของสิ่งมีชีวิตอยู่แล้ว ดังนั้น ถ้าเรามองว่าวัฒนธรรมเป็นองค์รวมของวิถีปฏิบัติที่เป็นอุปนิสัยที่เกิดขึ้นทั่วไปของประชากรและสามารถถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งแล้ว นิเวศวิทยามนุษย์ก็ไม่ได้มีอะไรเป็นพิเศษมากไปกว่าการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยาของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่มีความสลับซับซ้อนเช่นเดียวกัน วัฒนธรรมของมนุษย์เป็นแค่เพียงเทคนิควิธีการปรับตัวที่มีอยู่ในหมู่ประชากรของสิ่งมีชีวิต ที่มีต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเอง ดังนั้น องค์ประกอบของวัฒนธรรมมนุษย์ก็แทบไม่แตกต่างไปจากความสามารถของผึ้งในการสร้างน้ำหวาน หรือความสามารถในการสร้างรังของนกหรือความสามารถในการละเอียดของสัตว์น้กกล้า แต่วัฒนธรรมไม่ได้ใหม่ถึงเช่นนั้น เพราะ

ความสามารถของสัตว์เหล่านั้นเป็นสัญชาตญาณ (instinctive) แต่วัฒนธรรมของมนุษย์ไม่ใช่เป็นแค่สัญชาตญาณนิเวศวิทยามนุษย์จึงไม่ใช่การศึกษานิสัย จึงเป็นเรื่องของปัญหาเชิงจิตวิทยาเสียมากกว่า แต่นิเวศวิทยามนุษย์ให้ความสนใจในเรื่องบทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรมตลอดจนความสำคัญที่เกี่ยวข้อง

คำนิยามของนิเวศวิทยามนุษย์ในที่นี้ แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งดูเหมือนว่าจะบ่งบอกถึงการไม่ค่อยให้ความสนใจกับความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ แต่มุ่งไปที่แบบแผนเชิงพื้นที่ที่ความสัมพันธ์นั้นปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ตัวอย่างเช่น การกล่าวว่า "นิเวศวิทยามนุษย์เกี่ยวข้องกับมิติเชิงพื้นที่ของความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันและการของมนุษย์และสถาบันทางสังคมของมนุษย์" คำกล่าวเช่นนี้ดูว่ามีความชัดเจน แต่อาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่า นิเวศวิทยามนุษย์เป็นการศึกษาถึงรูปแบบการกระจายตัวของหมู่บ้านและการรวมตัวกันเป็นเมือง ดังนั้น จึงพบว่ามีการศึกษาวิจัยทางด้านนิเวศวิทยาของมนุษย์จำนวนมากน้อย ที่มีการเก็บรวบรวมลักษณะการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์โดยการแสดงผลการศึกษาและข้อมูลที่ได้ลงบนแผนที่เท่านั้น การนิยามความหมายอย่างแคบๆ ของนิเวศวิทยามนุษย์เช่นนี้ ขัดกับหลักการพื้นฐานของทฤษฎีทางนิเวศวิทยาและไม่เป็นไปตามเป้าหมายของการประยุกต์แนวคิดนี้

การใช้ชีวิตร่วมกันของมนุษย์บนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นหัวข้อความสนใจของสัตว์สาขาต่างๆทางด้านสังคมศาสตร์ เช่น ประชากรศาสตร์ ภูมิศาสตร์มนุษย์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ด้วยความสนใจที่ใกล้เคียงกันของสาขาวิชาเหล่านี้ จึงเป็นที่มาของความสับสนในธรรมชาติของแต่ละสาขาวิชาซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาว่านิเวศวิทยามนุษย์อยู่ในส่วนใดของสังคมศาสตร์ วิธีการหนึ่งที่ย่งใช้ในการศึกษาชุมชนของมนุษย์คือการรวบรวมเชิงสถิติ เป็นการมองประชากรมนุษย์ว่าเป็นหน่วยที่ชัดเจนแน่นอนที่สามารถวิเคราะห์ในเชิงคณิตศาสตร์ได้ การศึกษาเกี่ยวกับประชากรในแนวทางนี้จึงเป็นที่มาของวิชาประชากรศาสตร์ (demography) ซึ่งมีการนิยามว่า "การวิเคราะห์เชิงตัวเลขของสถานะและความเคลื่อนไหวของประชากรมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสำมะโนประชากรและการจดทะเบียนการเคลื่อนย้ายประชากรในด้านต่างๆ" อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่านักประชากรศาสตร์จะให้ความสนใจในมิติเชิงนามธรรมของประชากรด้วย แต่ก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับประชากรโดยทั่วไปการวิเคราะห์ทางด้านประชากรศาสตร์มักจำกัดอยู่ที่การศึกษาสถานะของชีวิตมนุษย์ที่แสดงออกในรูปของสถิติการเกิด การตาย และการย้ายถิ่น

จึงเห็นได้ชัดเจนว่าการศึกษาด้านประชากรศาสตร์กับนิเวศวิทยามนุษย์มีความแตกต่างกันถึงแม้ว่าทั้ง ๒ สาขาวิชาการศึกษาชุมชนมนุษย์เช่นเดียวกัน แต่สาขาหนึ่งมุ่งเน้นเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของประชากรมนุษย์ ส่วนอีกสาขาหนึ่งให้ความสนใจไปที่การจัดระเบียบทางสังคมของประชากรที่ประกอบขึ้นเป็นชุมชนหรือเน้นเรื่องความสัมพันธ์นั่นเอง บางคนมองว่าประชากรศาสตร์เป็นสาขาวิชาที่ให้บริการกับสาขาวิชาอื่นในสังคมศาสตร์ เพราะข้อมูลและผลการวิเคราะห์ทางด้านประชากรศาสตร์เป็นพื้นฐานให้กับสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ โดยเฉพาะคุณค่าในเชิงพรรณนาของข้อมูลเหล่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นก็คือคุณค่าในแง่ที่เป็นการชี้ให้เห็นถึงปัญหาสำหรับการวิจัยในสาขาอื่นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับกิจกรรมต่างๆของมนุษย์กับสภาพทางด้านกายภาพของผิวโลก นับเป็นประเด็นความสนใจของสาขาวิชาภูมิศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิศาสตร์มนุษย์ ในยุค

หนึ่งเน้นให้ความสนใจไปที่อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อมนุษย์ เริ่มก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างขึ้นในศตวรรษที่ ๑๙ ผลงานของ Friedrich Ratzel ชื่อ Anthropogeography (Jordan et al., ๑๙๙๔) งานชิ้นนี้ถูกนำไปตีความและขยายความหมายไปเป็นแนวคิด นิยัตินิยมทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Determinism) โดยนักภูมิศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ Ellen Churchill Semple ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากและเสื่อมความนิยมลงไปในที่สุด แต่สำหรับนักภูมิศาสตร์มนุษย์ส่วนใหญ่แล้ว ได้รับเอาแนวคิดที่เป็นกลางและไม่สุดตรงเหมือน Semple กล่าวคือเดินตามรอยของ Paul Vidal de la Blache, Jean Brunhes และคนอื่นๆที่ศึกษาถึงรายละเอียดและเงื่อนไขซึ่งปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์อาจจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ หรือแนวคิดที่เรียกว่า Possibilism เพื่อให้สื่อความหมายในเชิงเปรียบเทียบกับแนวคิด Environmental Determinism นักภูมิศาสตร์มนุษย์จึงปรับจุดยืนของตนเองให้เน้นความสนใจไปในแง่ที่ว่ามนุษย์มีความตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ในลักษณะทิศทางที่เป็นแบบแผนประเพณีมากกว่าเป็นลักษณะกลไกแบบเครื่องจักรกลในทัศนะของนักภูมิศาสตร์ นี่เป็นจุดที่ทำให้นักภูมิศาสตร์มนุษย์หันไปหาประเด็นปัญหาตั้งเดิมเน้นบทบาทภูมิศาสตร์มนุษย์ว่า เป็นการศึกษาการปรับตัวของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Barrows (๑๙๒๓) เสนอว่า "ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ของนิเวศวิทยามนุษย์" ในบทความคลาสสิกของเขาชื่อ "Geography as Human Ecology" โดยอธิบายต่อว่านักภูมิศาสตร์นั้นควรศึกษาปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจากจุดยืนที่ว่ามนุษย์มีการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม มากกว่าจากจุดยืนที่ว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรง แม้ว่าแนวคิดนี้จะไม่เป็นเอกฉันท์ในหมู่นักภูมิศาสตร์มนุษย์ทั้งหมด แต่ได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวางจากนักนิเวศวิทยาและนักภูมิศาสตร์โดยทั่วไป

จากข้อเท็จจริงที่ว่านักภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ยังยึดถืออยู่กับการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพถึงแม้ว่าจะมีความสนใจในปรากฏการณ์ของมนุษย์มากขึ้นก็ตาม นักภูมิศาสตร์มนุษย์วิเคราะห์ปัญหาทางภูมิศาสตร์ผ่านตัวมนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์ยึดครองพื้นผิวโลก มนุษย์จึงเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ ดังนั้นนักภูมิศาสตร์จึงต้องเกี่ยวข้องกับประชากรมนุษย์โดยพยายามศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับองค์ประกอบอื่นๆในภูมิทัศน์ด้านธรรมชาติ นักภูมิศาสตร์อธิบายการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระจายตัวของประชากรมนุษย์อันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ แต่มนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ครอบครองพื้นผิวโลกเท่านั้น มนุษย์ยังทำการเปลี่ยนแปลงพื้นผิวโลกด้วย เช่น การตัดไม้ การเพาะปลูก การสร้างที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง เขื่อน และอื่นๆอีกมากมาย การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางกายภาพของพื้นผิวโลกเช่นนี้ ทำให้เกิดสิ่งที่นักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกันเชื้อชาติเยอรมันชื่อ Carl Sauer (๑๙๖๕) เรียกว่า "ภูมิทัศน์วัฒนธรรม" (cultural landscape) นักภูมิศาสตร์วัฒนธรรมให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม นอกเหนือจากการศึกษาเกี่ยวกับประชากรมนุษย์แล้วนักภูมิศาสตร์วัฒนธรรมอยากให้ความสนใจถึงอิทธิพลของปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อมนุษย์หรือการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นจากการกระจายตัวของประชากรและผลกระทบที่ประชากรมนุษย์ก่อให้เกิดขึ้นกับภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ (Stoddard et al., ๑๙๘๖)

ถึงตรงนี้ จะเห็นว่านิเวศวิทยามนุษย์มีความแตกต่างไปจากภูมิศาสตร์มนุษย์ โดยทั่วไปแล้วภูมิศาสตร์ศึกษามนุษย์และกิจกรรมของมนุษย์ในมิติที่มองเห็นได้ หรือศึกษาปรากฏการณ์ของ

มนุษย์ที่กระจายอยู่บนพื้นที่ หรือที่เรียกว่าการศึกษาภูมิทัศน์ นักภูมิศาสตร์ไม่ค่อยให้ความสนใจในด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกันเท่าไรหรอก ยกเว้นนักภูมิศาสตร์บางกลุ่ม ส่วนนิเวศวิทยามนุษย์ซึ่งมีความสนใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ยิ่งเน้นความสำคัญไปที่การพึ่งพาอาศัยกันในหมู่ประชากรมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ในขณะที่นักภูมิศาสตร์ให้ความสนใจกับการปรับตัวของมนุษย์จากมุมมองของการปรับแต่งพื้นผิวโลก นักนิเวศวิทยามนุษย์ได้หันไปใส่ใจกับการวิเคราะห์อย่างละเอียดลออในเรื่องของกระบวนการและการจัดการความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่ข้อแตกต่างประการที่สองของ ๒ สาขาวิชานี้ นั่นคือภูมิศาสตร์มุ่งพัฒนาสิ่งต่างๆ ณ จุดหนึ่งของเวลาโดยให้ความสนใจกับการกระจายตัวมากกว่าการเปลี่ยนแปลง แต่นิเวศวิทยามนุษย์มุ่งเน้นไปที่วิวัฒนาการโดยพยายามพัฒนาให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาและรูปแบบการปรับตัวของมนุษย์บนที่อยู่อาศัยของตนเอง ดังนั้นภูมิศาสตร์มนุษย์และนิเวศวิทยามนุษย์จึงเป็นสาขาที่มีความแตกต่างกันในการตอบคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

เส้นแบ่งระหว่างเศรษฐศาสตร์กับนิเวศวิทยามนุษย์อาจดูไม่ค่อยชัดเจน แต่ที่จริงแล้วเป็นทักษะหนึ่งมองว่านิเวศวิทยาเป็นส่วนขยายของเศรษฐศาสตร์ที่กินความหมายกว้างขวางไปถึงเรื่องราวทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุที่ทั้ง ๒ สาขาวิชาถือกำเนิดมาจากรากศัพท์เดียวกันคือ Oikos แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับมีความแตกต่างกันทั้งในแง่ของประเด็นปัญหาและแนวทางในการศึกษา เศรษฐศาสตร์มักเกี่ยวข้องกับเรื่องประสิทธิภาพที่สามารถวัดได้เป็นหน่วยต้นทุนที่ใช้ในการผลิต ซึ่งเป็นจุดยืนแบบผู้ประกอบการธุรกิจที่วางแผนเพื่อการผลิตและการขายสินค้าและบริการ ในทางตรงกันข้ามนิเวศวิทยามนุษย์ให้ความสนใจกับรูปแบบและแบบแผนของการดำรงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม พัฒนาการของแบบแผนความสำคัญดังกล่าว ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของความสัมพันธ์

กล่าวโดยสรุปคือ นิเวศวิทยามนุษย์เกิดขึ้นและยังคงอยู่ในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์ นั่นคือพัฒนาการและการจัดระเบียบของชุมชนมนุษย์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่านิเวศวิทยามนุษย์ศึกษาเรื่องนี้ทั้งหมด เพราะชุมชนมนุษย์ไม่ได้มีแต่เรื่องของการจัดระเบียบความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เท่านั้น และไม่ได้อยู่ในขอบข่ายการศึกษาของนิเวศวิทยามนุษย์มีสาขาเดียว นิเวศวิทยามนุษย์ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในมิติต่างๆรวมทั้งการพยายามหาคำตอบที่ว่า ทำไมและอย่างไรวัฒนธรรมจึงสามารถแก้ปัญหาการดำรงอยู่ของตนเองได้? ผู้คนมีความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมของตนเองอย่างไร? ผู้คนเหล่านี้มีการแบ่งปันความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมของตนเองกันอย่างไร? ในความหมายอย่างกว้าง นิเวศวิทยามนุษย์แบ่งออกเป็นสาขาย่อยได้อีก ๒ สาขา คือ นิเวศวิทยาเชิงชีววิทยาของมนุษย์ (Human biological ecology) เพื่อเป็นการศึกษาเฉพาะทางด้านชีววิทยาของมนุษย์ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ส่วนอีกสาขาย่อยหนึ่ง คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการที่วัฒนธรรมถูกใช้โดยผู้คนในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

นิเวศวิทยามนุษย์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

แนวทางการศึกษาที่จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์ จนแทบจะกล่าวได้ว่าสามารถใช้คำนี้แทนกันได้ก็คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ตำราบางเล่ม

จัดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นสาขาย่อยของนิเวศวิทยามนุษย์ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐s นั้น สาขาวิชานิเวศวิทยามนุษย์เป็นที่รู้จักกันในนามนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แต่ในปัจจุบันมักจะถูกพูดถึงว่าเป็นนิเวศวิทยามนุษย์ที่เป็นสาขาวิชาที่แยกออกมาในเสียงเป็นอิสระ นอกจากนั้นนิเวศวิทยามนุษย์ยังกล่าวถึงในชื่ออื่นด้วย เช่น มานุษยวิทยานิเวศ (ecological anthropology) ในสาขาวิชามานุษยวิทยา และในสาขาวิชาภูมิศาสตร์ก็ยังถือว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิศาสตร์มนุษย์และภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ในทัศนะของผู้เขียน มีความเห็นว่ นิเวศวิทยามนุษย์กับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นสิ่งเดียวกันใช้แทนกันได้ เพียงแต่อาจจะถูกใช้ในบริบทของสาขาวิชาหลักที่แตกต่างกัน แต่แนวคิดสำคัญ (key concepts) ไม่ต่างกัน ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานทางด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มีวิวัฒนาการมาหลายแขนงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในยุคล่าอาณานิคมนิยม นักภูมิศาสตร์และนักมานุษยวิทยาต่างทำงานรับใช้อำนาจทางการเมือง ในขณะที่ผลิตซ้ำในเรื่องของความเป็นระเบียบทางด้านนิเวศวิทยาและสังคมการเมือง นักคิดในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ มองความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสังคมผ่านแนวคิดนิยมทางด้านสิ่งแวดล้อม (environmental Determinisms) โดยเฉพาะนักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันอย่างเช่น Friedrich Ratzel ตามด้วยนักคิดในอังกฤษและอเมริกาเหนืออย่างเช่น William Morris Davis, Ellsworth Huntington และ Ellen Churchill Semple นักคิดเหล่านี้เชื่อว่าอิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดความสามารถของมนุษย์และแบบแผนทางวัฒนธรรม โดยพยายามแสดงให้เห็นว่าเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ตัวอย่างแนวคิดนี้ได้แก่ การที่ Huntington บอกว่าภูมิอากาศมีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของอารยธรรมและเป็นเงื่อนไขต่อความก้าวหน้าของสังคมตะวันตก ด้วยเขาตั้งคำถามว่า "เชื้อชาติหรือสถานที่อยู่?" ในหนังสือคลาสสิกของเขาชื่อ "Civilization and Climate" เป็นความพยายามที่จะใช้วิทยาศาสตร์ในการจัดข้อสงสัยทางการเมืองและประวัติศาสตร์ของการครอบงำทางอำนาจของลัทธิอาณานิคมและการเหยียดผิว

เอกสารและตำราพื้นฐานทางด้านภูมิศาสตร์ในยุคสมัยดังกล่าว ต่างรับเอาแนวคิด Determinisms มาใช้ในการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อรับใช้พวกอาณานิคมนิยมและพวกเหยียดผิว (colonialist and racist) โดยกล่าวถึงแต่ละทวีปมีลักษณะเฉพาะของตนเองทางธรรมชาติและเชื้อชาติ มีการระบุถึงลักษณะทางสรีระของคนกลุ่มต่างๆ ยกให้คนผิวขาวเป็นเชื้อชาติที่เหนือกว่า แต่นับได้ว่าเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดทางวิทยาศาสตร์จอมปลอม (pseudo-science) และทฤษฎีกึ่งเทวะวิทยา (semi-theological theory) นัยที่แฝงเร้นมากับแนวคิดดังกล่าวนี้คือ การให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติว่าเป็นตัวบงการ (determinants) ที่มีบทบาทในการกำหนด (dictate) หรือมีอิทธิพลต่อลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ความสลับซับซ้อนของสังคมมนุษย์ไม่มีบทบาทแต่อย่างใด จะสรุปอย่างง่าย ๆ ก็คือ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติเป็นพลังที่กำหนดความเป็นไปของวัฒนธรรมมนุษย์ในลักษณะการมีอิทธิพลไปในทิศทางเดียว (one-way relation)

ในยุคต่อมา มีกลุ่มนักคิดจากภาคพื้นยุโรปเกิดขึ้นซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากในการศึกษาทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ Humboldt, Reclus, Wallace, และ Somerville ในบรรดานักคิดเหล่านี้ Alexander Von Humboldt อาจถูกจัดให้เป็นบิดาของภูมิศาสตร์สมัยใหม่ ที่รู้จักกันดีในฐานะนัก

ภูมิศาสตร์ที่มีการศึกษาเชิงประจักษ์ในภูมิภาคต่างๆทั่วโลก ในช่วงต้นทศวรรษ ๑๘๐๐s เขาออกเดินทางไปตามที่ต่างๆพบปะผู้คนที่ดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างหลากหลาย ที่เผชิญกับปัญหาการดำรงชีวิตภายใต้ความยุ่งยากทางเศรษฐกิจและการเมืองที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เขาเห็นความสำคัญของบริบททางเศรษฐกิจการเมืองที่ผู้คนที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน การได้พบปะและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ผลิต ทำให้เขาได้รับรู้ความเป็นมนุษย์และเกลียดชังแนวความคิดเหยียดหยามผู้คนที่เห็นว่าความแตกต่างกันเป็นลักษณะทางธรรมชาติ หนังสือชุด *Commos* ที่มีอยู่ ๕ เล่มของเขา นับว่าเป็นคู่มือทางกายภาพของจักรวาลอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าจะมีเพียงจำนวนไม่กี่หน้าที่กล่าวถึงสังคมมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่องของเชื้อชาติแต่เป็นไปด้วยความระมัดระวังว่า การแบ่งเชื้อชาติมนุษย์เป็นกลุ่มเด่นและกลุ่มย่อยเป็นสิ่งที่ควรกำจัดทิ้งไป

เขายืนยันแต่แรกว่าชะตากรรมที่แตกต่างกันของมนุษย์ชาติระหว่างคนผิวขาวกับชนพื้นเมืองจะสามารถแก้ไขด้วยการเข้าถึงการจ้างงานและที่ดินที่อุดมสมบูรณ์อย่างเสมอภาค ความเชื่อมั่นเช่นนี้เกิดจากประสบการณ์ของเขาที่ได้รับจากการเดินทางไปอเมริกาใต้ เช่นเดียวกับการเห็นความสำคัญของการใช้ทรัพยากรตามประเพณีในท้องถิ่นและผลกระทบของระบบเศรษฐกิจแบบอาณานิคมที่มีต่อกันผลิตซ้ำทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เขาได้ชี้ให้เห็นถึงกรณีตัวอย่างการทำประมงไข่มุกในภูมิภาคคามาของเวเนซุเอลา ที่มีการค้าขายไปทั่วภาคพื้นทวีปมาอย่างยาวนาน แต่การค้าขายในยุคอาณานิคมที่มีการใช้ทรัพยากรขนาดใหญ่ได้ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรประมงนี้อย่างรวดเร็วรวมทั้งการทำเหมืองแร่ในบริเวณชายฝั่งทวีปและความต้องการสินค้าของพ่อค้าชาวยุโรป

ในทำนองเดียวกัน Elise Reclus นักภูมิศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ราชภรรยาคู่สมรสเองให้การเขียนเรื่องราวอย่างละเอียดเกี่ยวกับมนุษย์กับสภาพภูมิศาสตร์กายภาพ เพียงแต่ว่างานเขียนเรื่อง *The Earth : A Descriptive History* ของเขาอาจจะมีความเล็กกว่า *Commos* ของ Humboldt แต่ประเด็นการวิพากษ์ทางการเมืองของเขาแสดงออกอย่างชัดเจนว่า อาจอยู่ในระดับเดียวกับนักคิดแนวอนาธิปไตยนิยมนามอุโฆษอย่าง Kropotkin ที่เน้นความสำคัญในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมเพื่อจะเข้าใจสังคมมนุษย์ เขาเห็นว่าการปฏิวัติทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงเชิงวิวัฒนาการของระบบสังคมและสิ่งแวดล้อม เขานำเอาประเด็นปัญหาความยุติธรรมของสังคมมาพิจารณาเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคม-นิเวศวิทยา เขาออกมาท้าทายทฤษฎีการเลือกสรรโดยธรรมชาติของ Charles Darwin อย่างเปิดเผย

ในขณะที่ Alfred Russell Wallace นักภูมิศาสตร์ชาวอังกฤษ ก็พัฒนาทฤษฎีการเลือกสรรโดยธรรมชาติ พร้อมวิพากษ์วิจารณ์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการจัดการที่ดินไปด้วย Wallace เดินทางไปแถบกลุ่มน้ำเมซอนและหมู่เกาะต่างๆในแถบมาเล ในช่วงกลางของทศวรรษ ๑๘๐๐s ทำให้เขาสนใจปัจจัยทางภูมิศาสตร์ว่ามีอิทธิพลต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆอย่างไรไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการเกื้อหนุนหรือการกำจัดการกระจายตัว เขาได้ค้นพบเส้นแบ่งพรมแดนของการกระจายตัวของสัตว์ระหว่างเอเชียกับออสเตรเลีย ที่ต่อมาเรียกกันว่า "Wallace's Line" ประสบการณ์จากการเดินทางนำเขาไปสู่การศึกษาว่าผู้คนในท้องถิ่นของภูมิภาคนี้ดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติและจัดประเภทสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างไร แต่สิ่งที่ทำให้เขาเป็นที่รู้จักมากได้แก่ การสนับสนุนการต่อสู้ของสตรีสิทธิของคนงาน และแนวทางสังคมนิยม การสำรวจเกี่ยวกับที่ดินนำเขาไปสู่การเรียกร้องเรื่องการวางแผนที่ดิน การปฏิรูปทางสังคมของระบบสิทธิ จากการสังเกตการระบบการถือครองที่ดินในยุโรป

ทำให้เขามองการณ์ไกลถึงจะควบคุมที่ดิน สนับสนุนให้มีการสงวนรักษาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ สวนสาธารณะ และการจำกัดการขยายตัวของเมือง

การประเมินผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อที่ดินในยุโรป ก็นับว่าแปลกใหม่สำหรับยุคสมัยนั้น คือ งานของ Mary Fairfax Somerville ในฐานะที่เป็นผู้หญิงที่เกิดในสกอตแลนด์ในปี ๑๗๘๐ และได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการอย่างจำกัดสำหรับผู้หญิงในสมัยนั้น แต่เธอก็เรียนรู้ด้วยตนเองจากการอ่าน Astronomy ของ Ferguson และ Principia ของ Isaac Newton และได้เขียนงานทางวิทยาศาสตร์หลายชิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานเขียนชื่อ Physical Geography ซึ่งอาจจะมีลักษณะที่ผิดปกติสำหรับยุคสมัยนั้น เธอยืนยันถึงผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อที่ดิน แทนที่จะเป็นในทางตรงกันข้าม ถึงแม้ว่าในหนังสือจะมีอคติต่อคนนอกภาคพื้นยุโรปอยู่บ้าง ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดาของยุคสมัยของเธอ แต่เธอก็วิพากษ์วิจารณ์การกดขี่คนเป็นทาส กันแยงยัดเอาที่ดินจากชนพื้นเมืองและที่โดดเด่นที่สุดเห็นจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์โทรคมนาคมต่อระบบสิ่งแวดล้อมของผู้คน ด้วยการใช้ทรัพยากรจนเกินกำลังความสามารถ และการนำเอาสิ่งมีชีวิตต่างถิ่นเข้ามา ที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือประเด็นการโต้แย้งกับแนวคิดนิยมทางด้านภูมิอากาศของ Huntington โดยที่ Somerville กล่าวว่า แท้จริงแล้วมนุษย์มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ในด้านการเปลี่ยนแปลงสายน้ำ การปลูกพืช การแผ้วถางป่า ซึ่งเป็นการชี้ประเด็นกับนักวิทยาศาสตร์กำลังกล่าวถึงกันมากในปัจจุบันนี้ แต่เธอได้กล่าวถึงเรื่องนี้เมื่อกว่าทศวรรษมาแล้ว งานของเธอยังคัดค้านอำนาจของรัฐอาณานิคมที่ขับไล่ชนพื้นเมืองออกไปจากถิ่นฐานบ้านเกิด จนเกือบจะสูญพันธุ์ เธอยังเชื่อมโยงการทำลายล้างทางการเมืองเข้ากับการทำลายล้างทางนิเวศวิทยาอย่างไรตรงและระมัดระวังประกอบกับการที่นักวิชาการชาวฝรั่งเศสก็เริ่มมีมากขึ้น พร้อมกันกับความเสื่อมสลายของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสในอเมริกาและเอเชียในศตวรรษที่ ๒๐

ปฏิบัติการทางด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวิพากษ์ในอเมริกาเหนือ ในช่วงเวลาเดียวกันกับการปะทะการทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและทฤษฎีทางสังคมในยุโรป นำไปสู่การเกิดขึ้นของแนวคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในอเมริกาเหนือเองก็เกิดความเคลื่อนไหวที่พยายามทำลายแนวคิด Determinisms โดนแนวคิดที่ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของมนุษย์กับต่อสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากรื่องราวของพวกปฏิบัตินิยม (pragmatism) และอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) โดยน่านักคิดคนสำคัญคือ George Perkin Marsh ถือว่าเป็นสำนักความคิดใหม่ทางภูมิศาสตร์ ที่เน้นให้เห็นถึงบทบาทของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของโลก เขากล่าวไว้ในหนังสือเล่มที่สำคัญของเขาชื่อ Man and Nature (ซึ่งต่อมาคือ The Earth as Modified by Human Action) อย่างละเอียดถึงผลกระทบของกิจกรรมของมนุษย์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาของโลก ตลอดจนสายน้ำ ทะเลสาบ และมหาสมุทร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความวิตกกังวลของเขาต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การชะล้างพังทลายของดิน และการตกตะกอนทับถมในทางน้ำ ประเด็นความวิตกกังวลของ Marsh อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์อันเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ เขาเน้นสนใจไปที่การใช้ทรัพยากรของมนุษย์อย่างไรการควบคุมซึ่งนำไปสู่ระบบการผลิตซ้ำและสร้างผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศที่สลับซับซ้อน

ในงานของ Marsh (๑๙๖๕) งานประกวดความเชื่อมั่นในพลังของมนุษย์ในการฟื้นฟูธรรมชาติบนโลก จากประสบการณ์ของการปลูกป่าในสหรัฐอเมริกา เขาเชื่อว่าเราสามารถสร้างป่าไม้

ขึ้นมาใหม่ได้ไม่ว่าในที่ไหนๆ เขายังเชื่อว่าการระบายน้ำออกจากพื้นที่หนองน้ำ(พื้นที่ชุ่มน้ำ) และการขุดลอกลำน้ำให้ตรง จะทำให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลต่อมนุษย์ ซึ่งการกระทำนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำในทัศนะของนักสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ข้อเรียกร้องในเรื่องการอนุรักษ์ของเขาจำเป็นต้องอาศัยอำนาจของมนุษย์ในการควบคุมธรรมชาติอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจรัฐและภาคเอกชน ทักษะที่เชื่อในพลังอำนาจขนาดใหญ่ของรัฐและอำนาจเศรษฐกิจของมนุษย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่นนี้ อาจทำให้ นักวิชาการที่กล่าวมาก่อนหน้านี้อย่าง Wallace, Reclus มีความรู้สึกยากที่จะยอมรับได้ แน่ใจว่ารวมทั้งนักสิ่งแวดล้อมในยุคปัจจุบันด้วย

นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่วนมากเป็นนักภูมิศาสตร์และนักมานุษยวิทยาให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กลายเป็นแนวความคิดที่เรียกขานกันในเวลาต่อมาว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) ได้พิจารณาว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ใหญ่กว่า นั่นคือระบบนิเวศน์ ซึ่งถูกควบคุมและบีบบังคับด้วยการหมุนเวียนของสสารและการถ่ายทอดพลังงาน ที่ถือว่าเป็นพลังงานของจักรวาล นิเวศวิทยาวัฒนธรรมยังมุ่งแสวงหากฎที่เป็นสากลทั่วไปเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

นักคิดคนสำคัญในสำนักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้แก่ Carl Sauer นักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกันที่ได้รับการยกย่องอย่างมาก ในด้านที่ให้ความสนใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมของมนุษย์และผลกระทบที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในภูมิทัศน์ งานของ Sauer อาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้นิยามใหม่ทางด้านภูมิศาสตร์ ในฐานะที่เป็นศาสตร์ที่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์อันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ งานชิ้นสำคัญที่มีผลต่อการศึกษาด้านภูมิศาสตร์อย่างยิ่งคือ The Morphology of Landscape (Sauer, ๑๙๖๕) นับเป็นงานที่นำเอาการศึกษาด้านภูมิศาสตร์ไปสู่แนวทางใหม่ของการศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเวลาต่อมา Sauer ใช้ศูนย์กลางของ Berkeley, California เป็นจุดเผยแพร่สำนักคิดใหม่ทางภูมิศาสตร์ของเขาที่มุ่งการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อภูมิทัศน์โดยใช้ข้อมูลทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ รวมทั้งข้อมูลทางด้านธรณีสัณฐานวิทยา และการศึกษาเกี่ยวกับดินเพื่อประมวลเป็นความรู้ว่าทำไมสถานที่หรือพื้นที่ที่ตั้งกล่าวจึงมีลักษณะเป็นอย่างไรที่ปรากฏแก่สายตาเราในปัจจุบันเพื่อเข้าใจวัฒนธรรมของมนุษย์ในฐานะปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ ในทางตรงกันข้ามกับพวก Determinant งานของ Sauer พยายามอธิบายแบบแผนทางกายภาพของพื้นดิน ในฐานะที่เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมมนุษย์

งานของ Sauer ส่งอิทธิพลต่อการศึกษาด้านภูมิศาสตร์วัฒนธรรมในเวลาต่อมา ความสนใจของเขาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ทางกายภาพ ได้มาจากแนวการศึกษาที่เรียกว่า Anthropogeography ที่ได้รับอิทธิพลจาก Franz Boas นักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันที่หันมาให้ความสนใจมานุษยวิทยา งานศึกษาแนวนี้ให้ความสนใจกับบริบททางประวัติศาสตร์ในการอธิบายวัฒนธรรมของมนุษย์ มากกว่าการเน้นการศึกษาเชิงหน้าที่นิยมก่อนหน้านี้ โดยเน้นไปที่การเกิดขึ้นและการปรับตัวของวัฒนธรรมตามกาลเวลา ตลอดจนการแพร่กระจายของวัฒนธรรมหนึ่งๆ และปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของวัฒนธรรม งานศึกษาด้านวัฒนธรรมของ Sauer เน้นการศึกษาว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆมีความเป็นมาอย่างไร ในเบื้องต้นแล้ว Sauer มุ่งไปที่การวิพากษ์วิจารณ์อารยธรรมตะวันตกที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งได้รับ

อิทธิพลมาจากแนวคิดของ Marsh โดยเฉพาะเกี่ยวกับผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบการค้า
 คุณูปการที่สำคัญของแนวการศึกษาแบบ Sauer ที่จุดประกายขึ้นที่ภาควิชาภูมิศาสตร์ที่ Berkeley ก็
 คือ การเน้นการศึกษาภาคสนาม(fieldwork) โดยการส่งนักศึกษาออกไปยังสถานที่ต่างๆทั่วโลกจน
 กลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในยุคต่อมา

แนวการศึกษาแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอีกกระแสหนึ่ง ได้แก่ งานศึกษาในเชิงปฏิฐาน
 นิยมของ Julian Steward (๑๙๖๘) ซึ่งเป็นผลผลิตของทิศทางการศึกษาทางสังคมศาสตร์หลัง
 สงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ที่มุ่งแสวงหาหลักเกณฑ์ทั่วไป
 โดยใช้วิธีการศึกษาในเชิงปริมาณเพื่อการวิเคราะห์เชิงเหตุและผล นักวิชาการกลุ่มนี้ต้องการกำจัด
 การศึกษาแบบพรรณนาเชิงประวัติศาสตร์และการศึกษาภูมิทัศน์ไปสู่การศึกษาเพื่อสร้างความรู้แบบ
 วิทยาศาสตร์วัฒนธรรม เราสามารถเห็นความแตกต่างในงานของ Steward ที่ไม่เหมือนพวกที่ศึกษา
 เชิงประวัติศาสตร์แบบ Sauer จากการที่เขาให้ความสนใจศึกษาเชิงเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม เพื่อ
 แสวงหาแบบแผนร่วมกันหรือกระบวนการที่มีลักษณะทั่วไปของแบบแผนทางวัฒนธรรม Steward
 เห็นว่าแนวทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นสัมพัทธ์นิยม (relativism) ไม่สามารถ
 อธิบายความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของความแตกต่างทางด้านสิ่งแวดล้อม แต่
 เพื่อหลีกเลี่ยงจากการเป็นพวก determinist เขายืนยันว่าปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็น
 ตัวกำหนดความเป็นมนุษย์ในทางตรงกันข้าม มนุษย์กับธรรมชาติต่างมีปฏิสัมพันธ์กันซึ่งกันและกัน
 ผ่านการดำรงชีพและการทำงาน Steward เน้นไปที่ "แก่นวัฒนธรรม"(Cultural Core) ว่าเป็น
 ศูนย์กลางของสังคมมนุษย์ ได้แก่ เทคโนโลยีซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ผ่านการทำ
 การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การทำมาหากินในด้านอื่นๆโดยใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและ
 ทรัพยากรธรรมชาติ ในวงกลมถัดมาเป็นองค์ประกอบขั้นพื้นฐานของโครงสร้างสังคม (primary
 features) ที่ประกอบด้วยระบบการผลิตและการเก็บผลผลิต สถาบันทางสังคม เช่น ระเบียบการถือ
 ครองที่ดิน การแบ่งงานกันทำ ระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ส่วนวงกลมข้างนอกคือ
 องค์ประกอบอื่นๆที่เป็นปัจจัย เจือปน และบริบทที่เกี่ยวข้อง(contingent features) เช่น การ
 กระจายผลผลิตและการแลกเปลี่ยนค้าขาย ระบบกฎหมาย ระบบศีลธรรมและความเชื่อ

แบบจำลองของ Steward สร้างกรอบการวิจัยให้กับนักวิจัย เมื่อได้ศึกษากับหลาย
 กรณีศึกษา นักวิจัยก็จะสามารถหาข้อสรุปรวมหรือแบบแผนบางประการของกระบวนการทางสังคม
 และวัฒนธรรมของมนุษย์ การวิจัยแนวนี้ชี้แนะให้นักวิจัยมุ่งไปศึกษาสังคมที่มีโครงสร้างแบบง่ายๆ
 เช่น พวกเก็บหาของป่าและล่าสัตว์ สังคมเกษตร และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามใน
 การศึกษาสังคมอุตสาหกรรมอยู่บ้าง นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามแนวทางของ Steward มีความคล้าย
 กับ Sauer ตรงที่เน้นการศึกษากลุ่มผู้ผลิตเพื่อการเลี้ยงชีพเป็นหลักโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ด้อย
 พัฒนา ยิ่งกว่านั้น Steward แทบจะไม่ได้กล่าวถึงงานของ Marx เลยเมื่อพูดถึงการผลิตอันเกี่ยวข้องกับ
 แก่นวัฒนธรรม เขาเพียงเข้ามาใกล้อย่างยิ่งในแง่ของการให้ความสนใจด้านวัตถุนิยมทาง
 วัฒนธรรม อันเป็นแนวคิดพื้นฐานของ Marx ในเรื่องวิธีการผลิต (mode of production) โดยเฉพาะ
 ในประเด็นเกี่ยวกับแรงงาน แต่ลูกศิษย์คนสำคัญของ Steward อย่างเช่น Sydney Minzt และ Eric
 Wolf ต่างก็หันมาให้ความสนใจศึกษาแนวมาร์กซิสต์ ซึ่งเป็นแนวคิดเชิงวิพากษ์ที่รู้จักกันในระยะหลัง
 ว่าแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง

ถึงแม้ว่างานชิ้นแรกของ Steward ได้รับการตีพิมพ์ตั้งแต่ปี ๑๙๓๐s แต่แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเขาเพิ่งมาเป็นที่รู้จักในปี ๑๙๕๐s และเริ่มมีอิทธิพลต่อนักมานุษยวิทยาในอเมริกา เดิมที Steward ได้รับการศึกษาเล่าเรียนมาจากด้านทฤษฎีการแพร่กระจาย เขามีประสบการณ์งานสนามในหมู่ชนเผ่าล่าสัตว์และเก็บของป่าชื่อ ชาวShoshone ในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำในอเมริกาเหนือทำให้เขาตระหนักดีถึงการปรับตัวของนิเวศวิทยาว่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าบทบาทในด้าน การแพร่กระจายในการก่อรูปของวัฒนธรรมเผ่า Shoshone เขาพัฒนาแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมขึ้นมาโดยอาศัยหลักการและแนวคิดของนักนิเวศวิทยาแนวชีววิทยาซึ่งใช้ศึกษาการปรับตัวของอวัยวะสัตว์ต่อลักษณะทางด้านสิ่งแวดล้อม เขาพยายามอธิบายโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชาว Shoshone ในแง่ของข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมแบบกึ่งทะเลทราย จากงานศึกษาที่ถือว่าเป็นงานทางด้านชาติพันธุ์วรรณาที่ดีที่สุดชิ้นหนึ่ง Steward (๑๙๓๘) ชี้ให้เห็นว่า ด้วยจำนวนประชากรที่ต่ำและไม่หนาแน่น สังคมของชนเผ่านี้จึงมีการจัดระบบสังคมออกเป็นครอบครัวขนาดเล็กที่กระจุกกระจายกันอยู่ มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ยืดหยุ่นไม่มีการครอบครองที่ดินมักไม่ค่อยมีผู้นำที่ทรงอำนาจที่ถาวร ซึ่งทั้งหมดนี้ได้สะท้อนจากเทคโนโลยีของชนเผ่านี้ในการหาอาหารและทรัพยากรทั้งหมดจากสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างแห้งแล้ง

เขายืนยันว่าไม่ใช่ทุกด้านของวัฒนธรรมของชนเผ่า Shoshone จะสามารถอธิบายได้ด้วยเรื่องของนิเวศวิทยา ลักษณะทางวัฒนธรรมหลายอย่างเกิดขึ้นมาจากการแพร่กระจายโดยบังเอิญของชนเผ่าอื่น มีเพียงคุณลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการที่เขาเรียกว่าเป็น "แก่นของวัฒนธรรม" (Cultural Core) ของชนเผ่านี้ที่เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาคิดว่าเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ประชากร และการจัดระเบียบทางสังคม ก็อาจถือว่าเป็นแก่นวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าเขาจะเห็นว่าต้องพิจารณาข้อเท็จจริงเป็นกรณีไป แต่เขามีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับสิ่งแวดล้อมในแบบจำลองนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของเขา

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันอีกคนหนึ่ง คือ Clifford Geertz (๑๙๖๘) ได้ประยุกต์เอาความคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Steward ไปใช้ในการอธิบายความเหลื่อมล้ำทางด้านประชากรที่เกิดขึ้นระหว่างเกาะชวาและอื่นๆที่อยู่รอบนอกออกไปของประเทศอินโดนีเซีย เขาจัดเป็นภูมิภาคที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ ๔๘๐ คนต่อตารางกิโลเมตร และในบางส่วนของเกาะมีความหนาแน่นถึง ๒,๐๐๐ คนต่อตารางกิโลเมตร ในทางตรงกันข้ามหมู่เกาะอื่นที่อยู่ห่างออกไป เช่น สุมาตรา กาลิมันตัน ทิมอร์ มีความหนาแน่นของประชากรเพียง ๒๕ คนต่อตารางกิโลเมตร Geertz ชีวาวาความหนาแน่นของประชากรที่แตกต่างกันเป็นผลมาจากการปรับตัวทางการเกษตรที่แตกต่างกันในภูมิภาคนี้ ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

สภาพภูมิประเทศของเกาะชวา เป็นดินภูเขาไฟที่ยังใหม่อยู่ที่ล้อมรอบด้วยพื้นที่ราบลุ่มกับเนื้อดิน มีความเหมาะสมในการพัฒนาระบบชลประทาน ในขณะที่พื้นที่บริเวณเกาะรอบนอกของอินโดนีเซียมีสภาพทางธรณีวิทยาที่ค่อนข้างเก่า ไม่สม่ำเสมอ ทำให้เป็นการยากลำบากในการสร้างระบบชลประทานที่ต้องอาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกช่วย แม่น้ำก็ไหลช้าไม่สามารถพัดพาเอาตะกอนดินที่อุดมสมบูรณ์มาได้มากนัก ในขณะที่ชาวชวาแม่น้ำเป็นสายสั้นๆและไหลเร็ว พัดพาเอาความอุดม

สมบูรณ์ของดินมาจากดินภูเขาไฟที่ยังมีอายุน้อยเป็นจำนวนมากมาทับถมเป็นตะกอนซึ่งกลายเป็นปุ๋ยธรรมชาติให้ทั้งทุ่งนาได้เป็นอย่างดี

การปรับตัวให้เข้ากับปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทำให้ชาวเป็นภูมิภาคที่มีการปลูกข้าวนาดำซึ่งอาศัยน้ำชลประทานที่เรียกกันว่า Sawah ในขณะที่บริเวณเกาะรอบนอกอื่นๆมีเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพทางสิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า ladang หรือการทำไร่หมุนเวียนแบบโค่นแล้วเผา (shifting cultivation หรือ Swidden) ซึ่งเป็นระบบที่นักสังคมศาสตร์อธิบายว่าเป็นการตัดฟันเพื่อโค่นป่าและเผา เพื่อทำการเพาะปลูกหลังเพาะปลูกเพียงครั้งหรือสองครั้งความอุดมสมบูรณ์ของดินก็จะลดลง เกษตรกรจึงปล่อยพื้นที่นั้นว่างไว้แล้วย้ายไปแผ้วถางในพื้นที่ดินผืนใหม่ในป่า พื้นที่ไร่เหล่านั้นจะค่อยๆกลับคืนสู่สภาพการเป็นป่าอีกครั้งหลังจากเวลาผ่านไป ๑๐ ถึง ๑๕ ปี ชาวไร่ก็จะสามารถเวียนกลับมาทำการตัดฟันและเผาเพื่อปลูกพืชได้อีกครั้งหนึ่ง

การเพาะปลูกแบบไร่หมุนเวียนนี้ถือว่าการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของป่าเขตร้อนชื้นที่คุณภาพดินไม่ค่อยดีและธาตุอาหารในดินส่วนใหญ่อยู่ในต้นพืชเป็นการเพาะปลูกที่ให้ผลผลิตดี มีการใช้แรงงานน้อยเพราะการเตรียมพื้นที่อาศัยไฟ นอกจากนี้ไฟยังช่วยกำจัดศัตรูพืชและเมล็ดวัชพืชไม่ให้ลุกลาม ข้อจำกัดที่สำคัญของการทำไร่หมุนเวียนคือต้องการพื้นที่ดินจำนวนมากเพื่อรองรับข้าวนาแต่ละรายได้สามารถหมุนเวียนในวงรอบหลายปีจนกว่าพื้นที่ไร่เหล่า (ในภาคเหนือของประเทศไทยเรียกไร่ร้างที่ปล่อยทิ้งไว้ว่าไร่เหล่า) จะคืนความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง การทำไร่หมุนเวียนสามารถรองรับประชากรที่มีความหนาแน่นน้อยกว่า ๒๐๐ คนต่อตารางกิโลเมตร ถ้าจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น เข้าได้จำเป็นต้องลดระยะเวลาของรอบการหมุนเวียน (Fallow period) ของไร่เหล่านี้ให้สั้นลงทำให้ดินเสื่อมประสิทธิภาพการผลิตอันเนื่องมาจากการกัดเซาะพังทลายของดินและการสูญเสียธาตุอาหารในดิน

ในทางตรงกันข้ามกับระบบการทำไร่หมุนเวียนที่ไม่ถาวรมั่นคง ระบบการทำนาดำแบบ Sawah ถือว่าเป็นระบบการเกษตรที่มั่นคงถาวร เมื่อมีการจัดสร้างระบบการเพาะปลูกที่มีระบบการชลประทานสนับสนุนพื้นที่เพาะปลูกแบบนี้สามารถทำการเพาะปลูกได้ปีแล้วปีเล่าเป็นร้อยๆ ปี โดยไม่มีการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดินสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญมากกว่าสภาพดินสำหรับการเพาะปลูกแบบนาดำ นอกจากนี้ผลผลิตของการทำนาดำอย่างได้รับอติพิลอย่างสูงจากแรงงานที่ทุ่มเทลงไปเพาะปลูก เช่น การเพาะ การดำ การปักดำที่มีหลายขั้นตอนมากกว่าการหว่านเมล็ด การลงแรงในการกำจัดวัชพืช การบำรุงรักษาคันคลองและคูน้ำต่างมีความสำคัญต่อการมีประสิทธิภาพการผลิต ระบบการเพาะปลูกแบบนี้มีส่วนทำให้ประชากรเพิ่มขึ้น เพราะยิ่งพ่อแม่มีลูกมากก็ยังมีแรงงานมาช่วยในการทำนามาก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าระบบการเกษตร ๒ รูปแบบที่แตกต่างกันนี้คือการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาที่ต่างกัน ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันระหว่างเกาะชวากับหมู่เกาะรอบนอก

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Steward ถือว่าทรงอิทธิพลมากในยุคสมัยของเขา และเป็นแนวทางการศึกษาที่มีประสิทธิผลอย่างยิ่งในการวิจัยทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์ ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ๆเกี่ยวกับการปรับตัวของสังคมดั้งเดิมที่เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ดำรงอยู่ ความสำเร็จของแนวคิดนี้ที่สำคัญมากคือการนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาสังคมขนาดเล็ก สังคมดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสังคมที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมั่นคง มีจำนวน

ประชากรค่อนข้างคงที่และสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่แนวคิดนี้ไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับสังคมที่สมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อนในความสัมพันธ์ ในสถานการณ์ที่ประชากรจำนวนมากก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้มีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงแก่นวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้แบบจำลองนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Steward และที่คนอื่นเอามาใช้ยังขาดระบบการสร้างความสำเร็จเชิงความคิดของสิ่งแวดล้อมหรือวิธีการที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อมนั้นๆ แนวคิดของ Steward แทบจะเน้นมองไปถึงตัวมนุษย์เพียงด้านเดียวในสมการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมุ่งความสนใจไปที่การปรับตัวทางวัฒนธรรมให้เข้ากับธรรมชาติเท่านั้น โดยไม่ให้ความสนใจว่าสิ่งแวดล้อมนั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเพื่อตอบสนองต่อความเข้ามาแทรกแซงของมนุษย์

จุดอ่อนของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของ Steward ถูกชี้ให้เห็นจากผลงานของ Marvin Harris นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่เอาแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเข้ามาใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งที่เขาเรียกว่า "นิยัตินิยมทางด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม" (techno - environmental Determinisms) ภายใต้ข้อสมมติฐานที่ว่าวิธีการทางด้านเทคโนโลยีของการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม Harris ยืนยันว่ารูปแบบการปรับตัวใดๆของวัฒนธรรมถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เขากล่าวถึงเรื่องนี้ในงานที่มีคนอ้างอิงมากที่สุดชิ้นหนึ่งชื่อ "The Cultural ecology of India's Sacred Cattle" (๑๙๖๖) เขาเสนอความคิดในเรื่องของวัวในสังคมฮินดูว่า ตรงข้ามกับความเชื่อทั่วไปที่บอกว่าชาวฮินดูเลี้ยงวัวไว้เป็นจำนวนมากนั้นเพราะมีความเชื่อทางศาสนาว่าวัวเป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นจริงแล้ววอยพรเหล่านั้นมีความสำคัญต่อสวัสดิการทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านที่ยากจน ทำให้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรที่หายากในสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เขาจะสรุปว่าความเชื่อทางศาสนา น่าจะเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (techno-environmental factors)

ในทัศนะของนักวิชาการกระแสหลัก มักจะบอกว่า ๑ ใน ๓ หรือกว่าครึ่งหนึ่งของวัวจำนวน ๘๐ ล้านตัวในอินเดียควรจะถูกกำจัดออกไป เพราะถือว่าเป็นสัตว์เลี้ยงที่ก่อให้เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจ นักวิชาการและนักพัฒนากระแสหลักชีวะว้าวเหล่านี้ไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของวัวเหล่านี้ที่สามารถให้น้ำนมได้ วัวเหล่านี้ยังเดินเพ่นพ่านไปทั่วทำความเสียหายแก่พืชผัก และสร้างปัญหาในการจราจร ในบางพื้นที่พบว่าวัวเหล่านี้แยกอาหารกับผู้คนจึงมักจะถูกกักไว้ในบริเวณที่ฟักฟิงจนกระทั่งมันตายไปเอง เพราะความเชื่อในศาสนาฮินดูในเรื่อง Ahimsa ที่เห็นว่าทุกชีวิตเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์จึงห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ดังนั้น จึงมักจะกล่าวกันว่า นี่เป็นตัวอย่างของอุดมการณ์ทางศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการปรับตัวทางด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม Harris อ้างว่าการวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐกิจเกี่ยวกับวัวดังกล่าวข้างต้นนี้ได้มองข้ามประโยชน์ด้านต่างๆของวัวที่มีต่อชาวบ้าน ประกันได้คือวัวมีประโยชน์ในการเป็นสัตว์เฝ้าของชาวบ้านในอินเดีย ดังนั้นการเลี้ยงวัวจำนวนมากเท่านั้นจึงจะทำให้มีวัวเฝ้าที่เพียงพอสำหรับชาวบ้าน ประการที่สองมูลของวัวถือว่าเป็นแหล่งเชื้อเพลิงที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับครัวเรือนในการประกอบอาหารในแถบเอเชียใต้ได้มีการประมาณการณ์กันว่า ในแต่ละปีมีการใช้วัวเพื่อเป็นพลังงานในครัวเรือนในอินเดียถึง ๓๐๐

ตันซึ่งให้มูลค่าพลังงานเท่ากับถ่านหิน ๓๕ ล้านตันมูลวัวที่เหลือยังถูกใช้เป็นปุ๋ยมูลสัตว์ นอกจากนี้หนึ่งวัวยังเป็นวัตถุดิบให้กับอุตสาหกรรมหนังสือสร้างรายได้ให้กับคนยากจนจำนวนมาก

ในทัศนะของ Harris เขาเห็นว่าวัวได้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชาวนาในอินเดียโดยไม่ได้ส่งผลกระทบต่อประชากรมนุษย์ได้อย่างไร เขาบอกว่าวัวไม่ได้แย่งอาหารกับมนุษย์โดยตรงเพราะกลัวไม่ได้กินธัญพืชหรือพืชอื่นๆ ที่ปลูกบนพื้นที่สำหรับปลูกธัญพืชที่เป็นอาหารของคนเหมือนในสังคมตะวันตก แต่วัวเหล่านี้ตะเวนหาซากกินตามที่ต่างๆวัวยังได้รับอนุญาตให้หากินตามทุ่งนาหลังการเก็บเกี่ยวหรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บัวเหล่านี้ทำประโยชน์โดยการไปเอาพลังงานและธาตุอาหารในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์โดยมนุษย์มาเป็นทรัพยากรในรูปของสัตว์ไถนา น้ำนม มูล และหนัง ซึ่งล้วนแต่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสำหรับชาวนา ดังนั้น Harris จึงสรุปว่า การเลี้ยงวัวไม่ได้เป็นเรื่องของความเชื่อทางศาสนาแต่ข้อห้ามทางศาสนาที่ไม่ให้ฆ่าวัวมีขึ้นเพื่อสร้างให้เห็นถึงคุณค่าทางนิเวศวิทยาของวัวที่มีต่อประชากรชาวอินเดีย

งานเขียนของ Harris ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั้งทางด้านข้อมูลเชิงประจักษ์และรากฐานทางทฤษฎีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ว่าเขามีแนวโน้มที่จะประมาณการที่เกินจริงเกินไปของประโยชน์ของการเลี้ยงวัวในสังคมอินเดีย ในขณะที่มีการประมาณการต้นทุนของการเลี้ยงวัวแบบนี้ต่ำกว่าความเป็นจริง ตัวอย่างเช่น จากข้อเท็จจริงที่ว่ากว่า ๕% ของที่ดินที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก ถูกใช้เป็นทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงวัวจำนวนมากเหล่านี้ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าวัวมีส่วนในการแย่งชิงอาหารกับประชากรมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีข้อโต้แย้งว่าการเลี้ยงสัตว์ในจำนวนไม่มากแต่เลี้ยงดูเป็นอย่างดีก็อาจจะให้ประโยชน์กับมนุษย์ได้เช่นเดียวกัน โดยไม่มีต้นทุนที่เสียเปล่าในเชิงทฤษฎีนั้นข้อห้ามในการเลี้ยงวัวและบริโภคเนื้อวัวอาจไม่ได้เป็นการปรับตัวอย่างที่ Harris กล่าวอ้าง ข้อห้ามดังกล่าวอาจมีเหตุผลทางด้านนิเวศวิทยาในช่วงแรกๆของวิวัฒนาการดังที่ Harris ยืนยันในกรณีชาวมุสลิมห้ามกินหมูเพราะหมูไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมแบบแห้งแล้งในคาบสมุทรอาระเบีย แต่เมื่อข้อห้ามเกิดขึ้นและดำรงอยู่มันก็อาจส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนได้เช่นกัน และอาจแพร่กระจายไปยังสิ่งแวดล้อมใหม่ๆที่ไม่มีเหตุผลทางด้านนิเวศวิทยารับรองเหมือนตอนเริ่มแรก ดังนั้นเราจึงเห็นว่าชาวมุสลิมในมาเลเซียและอินโดนีเซียถูกห้ามไม่ให้บริโภคหมูโดยความเชื่อศาสนาทั้งที่หมูเป็นสัตว์เลี้ยงที่ให้โปรตีนได้ดีและสามารถเลี้ยงได้ดีในเขตร้อนชื้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยความที่หมูเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญอย่างยิ่งทำให้การแพร่กระจายของศาสนาอิสลามถูกจำกัดอยู่แค่บริเวณชายฝั่งทะเลที่ซึ่งสามารถหาปลาทะเลมาทดแทนอาหารโปรตีน ในขณะที่ประชาชนที่อยู่ภายในเกาะลึกเข้าไปทางชายฝั่งบริเวณที่เรียกว่า "เส้นแบ่งเขตหมู" Pig Line " ไม่สามารถยอมรับศาสนาอิสลามได้ด้วยเหตุผลความจำเป็นทางด้านโภชนาการ

จุดอ่อนประการสำคัญของแนวคิดของ Harris ก็คือเขาให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่เกษตรกรรายครัวเรือนได้รับจากการเลี้ยงกบจำนวนมากทำให้เขาละเลยผลกระทบต่อทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการเลี้ยงวัว ตลอดจนผลที่ตามมาอันเนื่องมาจากการเสื่อมสมรรถนะของที่ดินในการสนับสนุนประชากรมนุษย์ การเลี้ยงสัตว์ที่เกินความสามารถในการรองรับของที่ดินส่งผลให้เกิดการสูญเสียพืชที่ปกคลุมดินในเขตที่สูงของเอเชียใต้ พื้นดินที่แห้งแล้งในแถบเชิงเขาถูกฝูงวัวเหยียบย่ำทำลายทำให้เกิดการกัดเซาะพังทลายของดินอย่างกว้างขวาง เมื่อฝนตกลงมาอย่างหนักในฤดูมรสุม น้ำฝนที่แต่เดิมมีต้นไม้อุดมและหญ้าก็เก็บและชะลอกการไหลบ่า แล้วค่อยๆปล่อยให้หลายอย่างซ้ำๆ

ไปหล่อเลี้ยงระบบการชลประทานในบริเวณที่ราบในช่วงฤดูการเพาะปลูก แต่ปัจจุบันน้ำฝนปริมาณดังกล่าวไหลบ่ามาตามเนินเขาและพัฒนาดินไปเป็นแผ่นๆหน้าดินถูกชะล้างลงไปและก่อให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันในบริเวณพื้นที่ราบด้านล่าง

จากการอภิปรายไว้ข้างต้นเกี่ยวกับข้อจำกัดของการใช้แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้บ่งชี้ให้เห็นว่า การวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องมีกรอบแนวความคิดที่ให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ การปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมไม่สามารถพิจารณาในลักษณะที่คงที่หรือหยุดนิ่งเหมือนกับตอนเริ่มแรกของการเกิดขึ้นของวัฒนธรรมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่คนพิจารณาว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้นมันมีความเป็นพลวัตในลักษณะที่ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต่างก็ปรับตัวและปรับใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่าเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ตลอดเวลา

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาต่อมาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นสาขาย่อยในภูมิศาสตร์และในทางมานุษยวิทยาถูกเรียกกันว่าเป็น ecological anthropology มีการใช้แนวความคิดและวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเข้ามาใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหยิบยืมแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงระบบมาจากนิเวศวิทยาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ ในแง่ของบทบาทและหน้าที่ในระบบนิเวศและในการควบคุมการไหลของพลังงานและสสารในระบบนิเวศเพื่อสร้างสมดุลของระบบนิเวศ (homeostatic equilibrium) หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งว่ามนุษย์ก็เช่นเดียวกับพืชและสัตว์ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บรรดาพิธีกรรม ความเชื่อ ระบบเครือญาติ สถาบันสังคม ต่างก็มีหน้าที่ในระบบเพื่อจรรโลงไว้ซึ่งระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมโดยรวม ดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของระบบ ตัวอย่างงานทำนองนี้ที่มีความคลาสสิกได้แก่ งานของ Roy Rappaport (๑๙๖๘) ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาวพื้นเมืองในนิวกินี ที่ใช้วัฒนธรรมและพิธีกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือในการควบคุมความสมดุลระหว่างประชากรและทรัพยากรธรรมชาติ พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำสงครามและการฆ่าหมู่ผู้ชายได้รับการวิเคราะห์ว่ามีหน้าที่ควบคุมจำนวนประชากรให้สมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ งานวิจัยในแนวนี้มักจะหยิบยืมแนวคิดทางด้านนิเวศวิทยามาใช้ อย่างเช่น ecological niche และ การปรับตัว (adaptation) ในระยะหลังนิเวศวิทยาวัฒนธรรมแนวนี้และพัฒนารูปแบบการศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างวัฒนธรรมมากขึ้นอย่างเช่น แบบแผนการใช้ทรัพยากรของผู้คนในนิวกินี เมื่อเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติในชนบทของอังกฤษและรัสเซียมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

การศึกษาเกี่ยวกับการเกษตรแบบโค่นและเผา (slash and burn) เป็นตัวอย่างหนึ่งของการศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมในยุคนี้ที่พบว่าเป็นระบบการเกษตรที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม และเป็นวิธีการผลิตที่เกื้อกูลแก่คนที่ยากจนนับว่าเป็นข้อเสนอที่ท้าทายกระแสการปฏิวัติเขียว ที่มองว่าการเกษตรสมัยใหม่มีความเหนือกว่าวิธีการผลิตแบบดั้งเดิม นอกจากนี้นิเวศวิทยาวัฒนธรรมยังเป็นที่ทราบกันดีว่าให้ความสนใจเกี่ยวกับความรู้และการปฏิบัติของท้องถิ่นทั้งด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของ Robert Netting (๑๙๘๑) ที่มุ่งความสนใจไปที่กลุ่มผู้ผลิตรายย่อยที่มีระบบการผลิตที่สลับซับซ้อนและมีเหตุผลทางด้านนิเวศวิทยา อย่างเช่น ชาวนาซาวา สวิสซูอาเอลป์ เป็นต้น งานวิจัยเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมแนวนี้ทำให้เกิดความเข้าใจระบบการผลิตที่

มีความละเอียดอ่อนซึ่งเป็นการปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยที่เดิมที่มักถูกมองว่าเป็นระบบที่ล่าช้า โดยเฉพาอย่างยิ่งระบบการผลิตของชาวพื้นเมืองในทวีปอเมริกาเหนือและใต้ก่อนยุคโคลัมบัส แนวคิดเชิงวิพากษ์ในกลุ่มนี้จึงเริ่มเกิดขึ้นที่เห็นได้ชัดคือการยืนยันว่าระบบการผลิตและความรู้ของท้องถิ่นทั้งด้านสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศ นั่นก็เท่ากับเป็นการชี้ให้เห็นว่าระบบการเกษตรสมัยใหม่ต้องอาศัยการนำเข้าปัจจัยการผลิตจากภายนอก แต่ระบบตลาดและการแทรกแซงจากรัฐกับเป็นตัวสร้างปัญหามากกว่า

ถึงกระนั้นก็ตาม นิเวศวิทยาวัฒนธรรมก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่องทั้งในด้านของแนวคิดและการปฏิบัติ ประเด็นแรกได้แก่ การเน้นในเรื่องประกาศของการปรับตัวที่นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม มักนำไปสู่ปัญหาการวิเคราะห์อย่างดวนสรุปแบบ reductionism เพราะแท้จริงแล้วการปรับตัวมักจะพุ่งไปที่สถานการณ์ทางด้านนิเวศวิทยาการหน้าที่ที่มีลักษณะที่ไม่ปกติทำให้เกิดการตีความเชิงทฤษฎีอย่างหยาบๆว่า ประเพณีการบูชาสัญลักษณ์ของสถาบันทางศาสนาที่มีความสลับซับซ้อนนั้นเป็นการปรับตัวในสภาวะการที่สังคมขาดแคลนโปรตีน เนื้อมนุษย์จึงเป็นการสร้างเสริมโปรตีน ทั้งที่ในความเป็นจริงความต้องการโปรตีนอาจได้มาจากข้าวโพดหรือถั่วที่ปลูกอย่างแพร่หลายในภูมิภาคนั้น

ข้อวิพากษ์วิจารณ์อีกประการหนึ่งคือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมมีแนวโน้มที่จะศึกษาเฉพาะสังคมชนบทที่ด้อยพัฒนา ดังนั้นในสถานการณ์ของการกลายเป็นเมืองและกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่โลกมีความเชื่อมโยงกันไปหมด ดังที่ผู้ผลิตในท้องถิ่นกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนั้นแนวทางการศึกษาเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์และทำให้ความสอดคล้องของปัญหาลดลง กล่าวโดยสรุปคือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเผชิญกับปัญหาในการหาคำตอบที่นอกเหนือไปจากการปรับตัวภายในของระบบสังคมและระบบนิเวศและขาดเครื่องมือทางทฤษฎีในการอธิบายปัญหาในบริบทของเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง ตลอดจนปัญหาวิกฤตที่เกิดจากการพัฒนาปัญหาดังกล่าวเด่นชัดในงานของ Bernard Nietschmann (๑๙๗๓) ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่การวิเคราะห์ในเชิงนิเวศวิทยาการเมืองในเวลาต่อมา

นับว่าเป็นงานของ Nietschmann มีความน่าสนใจในแง่ของการศึกษาเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับปัญหาการพัฒนาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมของคนพื้นเมืองชาวอินเดียนเผ่ามิสกีโต (Miskito) บริเวณชายฝั่งของประเทศนิการากัว เริ่มแรกเดิมที่เขาต้องการศึกษาวิถีการดำรงชีวิตแบบยังชีพของชนพื้นเมืองที่อาศัยการทำประมงชายฝั่งโดยเฉพาะการจับเต่าทะเล เขาใช้แนวการศึกษาเชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอย่างเคร่งครัดมีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเรื่องพลังงานอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจการดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และการประมง ที่มีการใช้เครื่องมือและความรู้ที่สั่งสมมายาวนานรวมทั้งทำความเข้าใจระบบการจัดการทรัพยากร การแบ่งสรรปันส่วน ตลอดจนบทบาทของวัฒนธรรมในการผลิตซ้ำความสงบเรียบร้อยของสังคม อาจจัดได้ว่าเป็นงานระดับคลาสสิกทั้งด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเลยทีเดียว

อย่างไรก็ตามสถานการณ์ไม่ได้หยุดนิ่งหรือคงความสมดุลตลอดไประบบเศรษฐกิจแบบเงินตราได้เข้ามาสู่สังคมคนพื้นเมืองแห่งนี้ เศรษฐกิจของท้องถิ่นถูกเชื่อมโยงเข้ากับระบบการค้าสัตว์ทะเลในตลาดโลก การส่งผ่านและการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดเข้ามามีบทบาทต่อการล่าสัตว์และการจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าขายเนื้อเต่าทะเลนำไปสู่การล่มสลายของสังคมแบบที่มีการ

ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกันมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เกิดความเชื่อมโยงของทรัพยากรสัตว์น้ำและความเชื่อมโยงของสังคม ในที่สุด Nietschmann พบว่าปัญหาพื้นฐานที่เกิดขึ้นกับเศรษฐกิจของชาวมิสกีโตนั้นไม่ได้มีสาเหตุมาจากการบริโภครายการในชุมชนเองแต่มีสาเหตุมาจากระบบตลาดโลกในที่สุดเขาตั้งคำถามใหม่อย่างเร่งด่วน ซึ่งเป็นคำถามเชิงนิเวศวิทยาการเมืองนั่นเอง เช่น ระบบการผลิตแบบยังชีพของชาวมิสกีโตนจะอยู่รอดอย่างไรภายใต้ระบบตลาด เขาพบหลักฐานชัดเจนในความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งทางสังคม ระบบตลาดและประชากรประเทศลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับความล่มสลายของระบบการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือซึ่งกันและกันแบบธรรมชาติ

ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระดับชาติของนิการากัวที่เกิดจากการปฏิวัติสังคมนิยมโดยกลุ่ม Sandinista ก็ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นนี้ด้วยในแง่ของการควบคุมราคาและการยึดเอาที่ดินไปเป็นของรัฐ ทำให้ชาวมิสกีโตนอยู่ในฐานะของคนขายขอบในระบบเศรษฐกิจโลกและการเมืองระดับชาติ สถานการณ์ที่เผชิญกับตัวเองเช่นนี้ทำให้ Nietschmann ต้องกล่าวถึงบริบทของปัญหาดังกล่าวและเริ่มเอาตัวเองเข้าไปพัวพันกับสถานการณ์ทั้งในฐานะนักวิจัยและนักกิจกรรมทางการเมือง ต่อไปเป็นปัญหานี้เราจะเห็นว่า Nietschmann เพราะว่าการตีบทันในแง่ของเครื่องมือทางความคิดเพราะนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจำกัดการวิเคราะห์แต่เรื่องของสิ่งมีชีวิต หน้าที่นิยม การปรับตัวและสถานะสมดุลทางนิเวศวิทยา แนวคิดเหล่านี้ไม่สามารถนำผู้วิจัยก้าวข้ามไปสู่ความเข้าใจปัญหาที่เกิดจากระบบเปื่อยยังชีพปะทะประสานกับระบบตลาดได้

ทางออกของปัญหาข้างต้นนี้ นักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมอีกคนหนึ่งได้เสนอว่า นักวิจัยสามารถอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้ด้วยวิธีการ "ทำความเข้าใจบริบทในวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ" (progressive contextualization) โดยพยายามจัดวางสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นให้อยู่ในบริบทของสังคม เศรษฐกิจ รายการเมืองที่ใหญ่ขึ้น อย่างไรก็ตามวิธีการเช่นนี้นิเวศวิทยาการเมืองเห็นว่าเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและขาดแนวทางเชิงทฤษฎี และไม่ช่วยในการตอบคำถามว่าทำไม? หรือทำให้เข้าใจกระบวนการพื้นฐานเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่างๆของรัฐ ความสัมพันธ์ทางสังคม ตลาดสินค้า การยังชีพ และทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเป็นพลวัต การที่จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีเครื่องมือทางทฤษฎีใหม่ๆ ไม่ใช่แค่การพรรณนาไปข้างหน้าเรื่อยๆอย่างไม่มีทิศทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีความต้องการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยนิเวศวิทยาการเมืองจึงเป็นแนวทางใหม่ที่จะช่วยให้นักวิจัยได้ก้าวข้ามความตีบทันในทางทฤษฎีดังกล่าว

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเสมือนการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นมาของสาขาวิชานิเวศวิทยาชุมชน ผู้เขียนมีเจตนาที่จะแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งแห่งที่ทางวิชาการของนิเวศวิทยาชุมชนว่าสามารถจัดวางไว้ในหลายๆที่ของการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ในประเด็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม แนวทางการศึกษานิเวศวิทยาชุมชนที่ได้แบ่งเป็นแบบจำลองประเภทต่างๆนั้นไม่ได้มุ่งที่จะชี้ว่าแบบจำลองแบบใดแบบหนึ่งเป็นแบบจำลองที่ดีที่สุด แต่พยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงข้อเสนอดูจุดแข็งและจุดอ่อน ตลอดจนการวิพากษ์โต้แย้งที่ตามมาของนักคิดจากสำนักความคิดต่างๆทางสังคมศาสตร์ ดังนั้นจึงไม่มีการชี้ผิดชี้ถูกเกี่ยวกับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการพยายามใช้วิธีการเชิงวิภาษวิธี (dialectics) ในการนำเสนอและตัวอย่างความคิด ผู้เขียน

ต้องการให้ผู้อ่านใช้แนวคิดหรือแนวทางที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจ (heuristic devices) ในการศึกษาวิจัยประเด็นปัญหาทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์ แบบดังประหนึ่งคบไฟส่องทาง มากกว่าที่จะชี้ชวนว่าแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้คือคำตอบสำเร็จรูป ผู้ศึกษาควรมุ่งหาคำตอบ ความรู้ และความจริงจากข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่อยู่บนฐานของบริบทของสังคมและระบบนิเวศ ภายใต้มิติทางด้านเวลาและพื้นที่ รวมทั้งตระหนักในความเป็นพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

สรุป

เนื้อหาในบทนี้เป็นกรกล่าวถึงพัฒนาการทางความคิดของนิเวศวิทยามนุษย์ว่า ในทางสังคมศาสตร์นั้น ในยุคหนึ่งถือว่าเป็นสาขาย่อยของสังคมวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา ในขณะที่ในทางนิเวศวิทยาเองก็ชี้ให้เห็นสิทธิพลของแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงระบบในการศึกษานิเวศวิทยามนุษย์ เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศวิทยามนุษย์กับสาขาวิชาต่างๆทางสังคมศาสตร์ ทั้งในแง่ของจุดต่างและจุดร่วม จุดเน้นที่สำคัญคือการพินิจว่านิเวศวิทยามนุษย์เป็นการศึกษาทางภูมิศาสตร์ ในขณะที่นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยา ในตอนท้ายเป็นการนำเสนอแบบจำลองในการศึกษาวิจัยทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันไปในการเปรียบเทียบ รวมทั้งแนวทางการศึกษาวิจัยภัยพิบัติที่ถือว่าเป็นการศึกษาทางด้านนิเวศวิทยามนุษย์อีกแนวหนึ่งด้วย^{๑๔}

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิตชัย ดวงลำพันธ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาพื้นที่สีเขียวภายใต้แนวคิดชุมชนนิเวศ กรณีศึกษา: เทศบาลเมืองแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่สีเขียวธรรมชาติ พื้นที่สีเขียวเพื่อการผลิต พื้นที่สีเขียวเพื่อบริการ พื้นที่สีเขียวเพื่อสิ่งแวดล้อม และพื้นที่สีเขียวริมสวนทางสัญจร โดยการจำแนกขอบเขตพื้นที่และสร้างสมดุลด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดความเหมาะสมแก่สภาพพื้นที่ ซึ่งมีมติในการพิจารณา คือ มิติด้านพื้นที่ (Area Base) จะพิจารณาถึงศักยภาพของพื้นที่สีเขียวในแต่ละพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน รวมทั้งการนำการวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่มาใช้ในการประเมินและเลือกพื้นที่ที่มีความเหมาะสม และมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมชุมชนเมืองให้ได้มากที่สุด จากการศึกษาครั้งนี้ ได้ใช้การศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. ๒๕๕๓ ประกอบกับการสำรวจพื้นที่ ทำให้ได้แผนที่บ่งชี้และจำแนกประเภทของพื้นที่สีเขียวในพื้นที่เทศบาลเมืองแม่โจ้ และจากการศึกษาด้านศักยภาพของพื้นที่สีเขียวแต่ละประเภท ทำให้ทราบว่าจากการจำแนกพื้นที่ สีเขียวทั้งหมด ๕ ประเภท มีพื้นที่สีเขียว ๒ ประเภท ที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนา คือ พื้นที่สีเขียวธรรมชาติ และพื้นที่สีเขียวเพื่อการผลิต ควรเป็นพื้นที่สีเขียวที่ควรอนุรักษ์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางด้าน

^{๑๔} ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (๒๕๖๑). นิเวศวิทยามนุษย์ : การศึกษาสิ่งแวดล้อมในมิติของสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ลักษณ์ เชียงใหม่ : ศูนย์บริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒-๒๓, ๓๔

สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของชุมชนสูง เพื่อรักษาสมดุลด้านสภาพแวดล้อมให้กับชุมชนและช่วยส่งเสริมการเป็นชุมชนนิเวศอย่างยั่งยืน^{๑๕}

อุบลรัตน์ หย่าใส่ ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าเทศบาลนครเชียงใหม่ มี ๓ นโยบาย ๒ แผนงาน และ ๑๘ โครงการ ผลประเมินประสิทธิภาพโครงการฯ และพื้นที่สีเขียวประเภทอื่นๆ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ผลการประเมินความพึงพอใจต่อสิ่งบริการสวนสาธารณะโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือ ขาดการประชาสัมพันธ์ สิ่งอำนวยความสะดวกไม่ครบถ้วนตามเกณฑ์มาตรฐาน ขาดการบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์และภูมิทัศน์ ขาดแคลนบุคลากรและเทคโนโลยีองค์ความรู้ แนวทางการพัฒนา คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนให้มีบทบาทต่อการขจัดปัญหา อุปสรรคดังกล่าว ตลอดจนการนำผลลัพธ์จากงานวิจัยนี้ไปศึกษาวิจัยต่อยอดสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ แนวทางการพัฒนามาตรฐานความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ วารสารวิทยาการจัดการ ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๔ ๓๓-๔๘ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า มาตรฐานการประเมินความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๘ ด้านคือ ด้านการจัดซื้อจัดจ้าง การบริหารงานการให้บริการประชาชน การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ การติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล การเปิดเผยและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการปฏิบัติงานตามจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ^{๑๖}

พระมหาดนัย วงศ์พรหม ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ของธรรมาภิบาลกับประสิทธิผลในการบริหารวัดในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร วารสารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัย ปีที่ ๒๑ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) ระดับธรรมาภิบาลในการบริหารวัดในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมมีธรรมาภิบาลอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ระดับประสิทธิผลในการบริหารวัดในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ในภาพรวมมีประสิทธิผลอยู่ในระดับปานกลาง ๓) ความสัมพันธ์ของธรรมาภิบาล ได้แก่ หลักความคุ้มค่า หลักความรับผิดชอบหลักการมีส่วนร่วม หลักคุณธรรมและหลักนิติธรรม ซึ่งมีประสิทธิผลต่อการบริหารวัดใน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๔) ปัญหาและอุปสรรคพบว่าการปกครองคณะสงฆ์ในเขตบางพลัด ยังขาดการมีส่วนร่วม ไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประชุมร่วมกัน บางวัดขาดการกระจายอำนาจให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกัน อันเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคี^{๑๗}

^{๑๕} จุติชัย ด้วงลำพันธ์ การพัฒนาพื้นที่สีเขียวภายใต้แนวคิดชุมชนนิเวศ กรณีศึกษา: เทศบาลเมืองแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิชาการเครือข่ายงานวิจัยนิเวศวิทยาป่าไม้ประเทศไทย ครั้งที่ ๒ ณ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ ระหว่าง วันที่ ๒๔-๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖

^{๑๖} อุบลรัตน์ หย่าใส่ .(๒๕๕๗). แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต ๒(๓): ๒๓๓-๒๔๓

^{๑๗} พระมหาดนัย วงศ์พรหม ความสัมพันธ์ของธรรมาภิบาลกับประสิทธิผลในการบริหารวัดในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร วารสารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัย ปีที่ ๒๑ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข ได้ทำการศึกษาเรื่อง ธรรมเนียมในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารวัดใช้ธรรมเนียมในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด ๑) ด้านการจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีมีการวางแผนการก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งในปัจจุบันและอนาคตให้เหมาะสม การทำผังวัดให้เป็นระเบียบ ๒) ด้านการปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดประพฤติปฏิบัติชอบสอดส่องดูแลให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดเคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย ๓) ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ให้อยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ๔) ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลของประชาชนให้คำปรึกษาและความอุปถัมภ์ด้านศาสนากับชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นแนวทางการสร้างความสำเร็จในการบริหารจัดการพันธกิจวัดตามหลักธรรมเนียม ๑) ด้านการจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดให้มีความแข็งแรงพร้อมใช้งานอยู่ตลอดเวลา ๒) ด้านการปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดประพฤติปฏิบัติชอบให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชนวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุอภยภัยของวัดเพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ๓) ด้านการเป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์เทศนาสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนาที่ถูกต้องอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีจรรยา มารยาทเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ๔) ด้านการให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลของประชาชน ให้คำแนะนำพุทธบริษัทเมื่อปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นประจำสำหรับปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดตามพันธกิจจำเป็นต้องคำนึงถึงระเบียบพระวินัยบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยเน้นทางด้านศีลธรรมโดยการเป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งพระสงฆ์ควรจะศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังแนะนำตักเตือนไม่ให้ก้าวล่วงในพระวินัยหรือข้อห้ามนั้นๆ โดยจะต้องจัดให้มีการศึกษาอบรมชี้แนะความถูกต้องทางด้านศีลธรรมเพื่อความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และก่อให้เกิดความสำรวมกายวาจาใจให้เหมาะสมกับสมณเพศ พระสังฆาธิการตามกฎหมายเถรสมาคม^{๑๘}

ศุภชัย ชัยจันทร์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจจากนักคิดที่หลากหลายความคิดอย่าง อาเร็นท์ (Arendt, ๑๙๕๘) ที่กล่าวว่า “พื้นที่สาธารณะ” เป็นพื้นที่ของการแสดงออกของสังคมประชาธิปไตย ส่วนฮาเบอร์มาส (Habermas, ๑๙๘๙) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้เกิดปริมณฑลสาธารณะแบบใหม่ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างเสรีที่ส่งผลให้เกิดการลดทอนและทำลายความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะที่เป็น “พื้นที่จริง” ลง นำไปสู่การสูญเสียการเป็นพื้นที่สาธารณะและไม่ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตสาธารณะในเมืองอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาถึงบริบทเมืองในปัจจุบันจะพบว่าทุกวันนี้ชีวิตสาธารณะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันระหว่างความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวบนพื้นที่สาธารณะนำมาสู่แนวคิดที่น่าสนใจของเบนน์ และกัส (๑๙๘๓) ที่เสนอต้นแบบแนวคิดเพื่อค้นหาความแตกต่างระหว่าง “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว” ด้วยหลักเกณฑ์ ๓ ส่วน ได้แก่ การเข้าถึงตัวแทนและผลประโยชน์ ผลจากการศึกษาพบว่าเงื่อนไขสำคัญในการนิยามความเป็นสาธารณะนั้นมีความสัมพันธ์ของคู่ตรงข้ามอย่าง “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว”

^{๑๘} พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข (๒๐๑๕ July – December) ธรรมเนียมในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE ๙ (๒): ๙๒-๑๐๒

บนพื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่ต้องพิจารณากับหลักเกณฑ์ ๓ ส่วนที่กล่าวมาแล้ว บนพื้นที่สาธารณะร่วมกับพื้นที่สาธารณะทางสังคมที่เป็นอีกปัจจัยในการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะในเมืองสมัยใหม่^{๑๙}

Areejitranusorn & Sukolratanameteer ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาบทบาทพุทธมณฑลในบริบทของชุมชน ต่อการวางผังและแผนพัฒนาพื้นที่ จากการศึกษาพบว่าพุทธมณฑลในปัจจุบันมีบทบาทด้านการเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ/สวนสาธารณะ/พื้นที่สีเขียวมากที่สุด บทบาทด้านพุทธศาสนสถานรองลงมา ส่วนบทบาทด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อยที่สุด ในด้านปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้บทบาท พบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ก่อให้เกิดการรับรู้บทบาทต่างๆ โดยได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยด้านกายภาพของชุมชนเพิ่มเติม เพื่อหาสิ่งที่ส่งผลต่อการรับรู้หรือประเมินบทบาทที่ต่างกัน ได้พบว่า อุปสรรคในด้านการเข้าถึงพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งส่งผลต่อการรับรู้บทบาทในด้านต่างๆ ระหว่างชุมชนและพุทธมณฑล จากผลการศึกษาวิจัย จึงได้นำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงเพื่อส่งเสริมบทบาทพื้นที่พุทธมณฑล โดยใช้ชุมชนโดยรอบเป็นกลไกสำคัญ แบ่งเป็น ๒ ประเด็นหลัก คือ ๑) การส่งเสริมบทบาทโดยการจัดกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ ดูแลและพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ๒) การปรับปรุงและพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ เช่น การปรับปรุงลักษณะเส้นทางสัญจร การเข้าถึงพื้นที่ การปรับสภาพภูมิทัศน์โดยรอบ รวมถึงมาตรการทางผังเมืองเพื่อกำหนดนโยบาย เป็นพื้นที่เฉพาะเพื่อส่งเสริมบทบาทภาพลักษณ์ของพุทธมณฑลเพื่อสร้างเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ให้กับพื้นที่^{๒๐}

Phrakru Sangkarak Wuttthipong Wuddvamsa, et al. ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า ๑. วัดที่มีการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธจะนำเสนอเนื้อหาให้แก่นักท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย ศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี ความเชื่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยพัฒนาแหล่งเรียนรู้บนพื้นฐานที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดกระบวนการเรียนรู้ คือ เกิดจากการรับรู้ และการคิด, เกิดจากการปฏิบัติ, การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และ เรียนรู้ให้เข้าถึง เพื่อรู้จักตนเองอย่างแท้จริง ๒. วัดแต่ละวัดจะมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในลักษณะที่คล้ายๆ กัน คือ เรื่องห้องน้ำ ที่พัก อาหาร ลานจอดรถ ฯลฯ ๓. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัด ชุมชน ภาครัฐ และเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ น้อยมาก อีกทั้งวัดยังขาดบุคลากรที่ชำนาญด้านภาษา และงบประมาณยังคงเป็นข้อจำกัดประการสำคัญในการพัฒนาวัด จากผลการศึกษาวิจัย สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาวัดที่เป็น

^{๑๙} ศุภชัย ชัยจันทร์ .(๒๕๕๙ กรกฎาคม-ธันวาคม). แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมืองวารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๑๕ (๒): ๗๑-๘๓

^{๒๐} Areechitanusorn, S. & Sukonratanameteer, S. (2017). A Study of The Role of Phutthamonthon in Community Context for Planning Development. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(1), 2126-2140.

แหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน มืองค์ประกอบหลัก คือ กระบวนการบริหารจัดการ, เหมาะสมกาลเทศะ, แหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวอาเซียน^{๒๑}

Naruepon Muengchun & Siwach Sripokangkul ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาคและทรัพย์สินของวัด ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบกระบวนการ การบริหารจัดการการเงินสนับสนุนจากภาครัฐเงินบริจาค และทรัพย์สินของวัด วัดบริหารจัดการภายใต้กฎหมาย กฎ ระเบียบ มติมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง และตามหลักพระธรรมวินัย โดยเจ้าอาวาสดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานและไวยาวัจกรช่วยในการดำเนินงานวัด ๒) จุดเสี่ยงปัญหาอุปสรรค ของวัดยังไม่มีรายงานทางการเงินที่เป็นไปตามหลักการของการจัดทำบัญชีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด ส่วนมากวัดจะจัดทำรายงานทางการเงินและเก็บไว้เองที่วัด มิได้มีการเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบวัตถุประสงค์การวางแผนระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเพื่อประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพขาดกลไกในการกำกับดูแลที่จะให้มีการบริหารเงินที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการ ๓) แนวทางการบริหารจัดการของวัดที่จะสามารถสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาวัดควรยึดหลักการบริหารกิจการที่ดีในการบริหารจัดการยึดหลักความโปร่งใสเป็นสำคัญ มุ่งเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ยึดการบริหารตามกรอบการพัฒนาทั้ง ๖ ด้านประกอบด้วย การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ปฏิบัติตามมติ กฎมหาเถรสมาคมที่กำหนด การบริหารงบประมาณวัดใช้แนวทางหลักความพอเพียง มุ่งเน้นประโยชน์ให้กับส่วนรวมมากกว่าแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง^{๒๒}

สรุป

จากการที่คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นงานที่เกี่ยวกับกับการพัฒนาพื้นที่สีเขียวภายใต้แนวคิดชุมชนนิเวศ แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืน ความสัมพันธ์ของธรรมาภิบาลกับประสิทธิผลในการบริหารวัด ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจของวัด แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง การศึกษาบทบาทพุทธมณฑลในบริบทของชุมชน การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ และการบริหารจัดการการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาคและทรัพย์สินของวัด เป็นต้น

^{๒๑} Phrakru Sangkarak Wuttthipong Wuddvamso, Intha Siriwan, Sin Ngamprakhon & Veera Supa. (2018). Development of Buddhist Temple in Thailand as Learning Sites Enhancing Asean Tourism. Journal of MCU Peace Studies, 6(4), 2018-1606.

^{๒๒} Naruepon Muengchun & Siwach Sripokangkul.(2019). The Management of Government Support, Donations and Property of the Temple. Veridian E-Journal,Silpakorn University, 12(5), 167-180

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตรมีวิธีที่จะดำเนินการวิจัย โดยการจัดเก็บข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติที่มีความเหมาะสม แปรผลค่าที่ได้รับอภิปรายผลการวิจัย บทสรุปและข้อเสนอแนะซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เข้าด้วยกัน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยคณะวิจัย ชุมชนและแกนนำชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ ควบคู่ไปกับการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning Process)

๓.๒ วิธีดำเนินการ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร งานวิจัยฉบับนี้เป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) โดยการวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีต่างๆ ในการเก็บข้อมูลซึ่งประกอบด้วยระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ วิธีดำเนินงาน

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษา

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประกอบด้วยเจ้าอาวาส พระลูกวัด คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป วัดและชุมชนละ ๑๐ รูป/คน

๑. วัดสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร
๒. วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
๓. วัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
๔. วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร

รวม ๔๐ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นจริงและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลและวิธีการสร้างเครื่องมือ พร้อมทั้งการหาคุณภาพ เครื่องมือดังนี้

๑. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการกำหนดโครงสร้างคำถาม เป็น ๒ ส่วนคือ ชื่อเรื่องและวัตถุประสงค์การสัมภาษณ์ และส่วนประเด็นข้อความที่ให้สัมภาษณ์ การจัดการวัดสีขาว ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ การใช้งบประมาณ การใช้อำนาจ การแก้ไขปัญหาการทุจริต การปรับปรุงระบบการทำงาน การเปิดเผยข้อมูล การป้องกันการทุจริตเป็นต้น การจัดการพื้นที่ทางสาธารณะ ได้แก่ การสร้างพื้นที่สีเขียว แหล่งเรียนรู้ การอนุรักษ์ การลดพลังงาน

๒. แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation Form) โดยการทำแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นสำคัญที่จะสังเกต ได้แก่ ๑. การกระทำ ๒. แบบแผนการกระทำ ๓. ความหมาย ๔. ความสัมพันธ์ ๕. การมีส่วนร่วม เจ้าอาวาส พระลูกวัด คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป ๖.สภาพสังคม ทั่วไปโดยการสังเกตปฏิบัติการของผู้ให้ข้อมูลสำคัญว่ามีความพึงพอใจมากน้อยเพียงใด รวมทั้งการมีส่วนร่วมของบุคคลทั่วไปโดยสังเกตจากปฏิบัติการของผู้ให้สัมภาษณ์ขณะสัมภาษณ์ เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส กระตือรือร้น เต็มใจ ไม่หวาดกลัว เป็นต้น

๓. แบบคำถามการสนทนากลุ่ม (focus group) ได้แก่ ประวัติ ชุมชน/วัด โครงสร้าง บุคลากร งบประมาณ สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยความร่วมมือป้องกันการทุจริตวัดและชุมชน การสร้างพื้นที่สีเขียว การจัดการพื้นที่ การอนุรักษ์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเอกสาร การวิจัยภาคสนามใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีศึกษา ด้วยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การจัดเวที และด้วยแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และความคิดเห็น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) จากการรวบรวมเอกสารต่างๆ ทฤษฎีต่างๆ มาศึกษาวิเคราะห์และนำมาศึกษาในรูปของการอธิบายพรรณนา

๒. การวิจัยภาคสนาม (Field research) ประกอบด้วยเทคนิคดังต่อไปนี้

๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ

๒.๒ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิค การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non – participant observation)

๒.๓ การสนทนากลุ่ม (focus group) โดยคำถามจะถูกถามในรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์แบบต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสพูดคุยและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระระหว่างผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เข้าร่วมด้วยกันเอง โดยในขณะเดียวกันผู้ทำวิจัยทำการจดบันทึกการสนทนาที่เกิดขึ้นด้วย

๒.๔ การจัดเวทีวิจัย

๑. ประชุมที่วิจัย ทบทวนโครงการ และวางแผนการดำเนินงาน

๒. ประชุมที่วิจัย ออกแบบเครื่องมือเก็บข้อมูลและวางแผนการ

เก็บข้อมูล

๓. จัดเวทีสร้างความเข้าใจโครงการกับผู้นำและชุมชน

๔. จัดเวทีสร้างความเข้าใจโครงการกับวัด ประเด็น ๑) การปฏิบัติหน้าที่ ๒) การใช้งบประมาณ ๓) การใช้อำนาจ ๔) การแก้ไขปัญหาการทุจริต ๕) การปรับปรุงระบบการทำงาน ๖) การเปิดเผยข้อมูล ๗) การป้องกันการทุจริต ๕. จัดเวทีสร้างความเข้าใจโครงการกับชุมชน ประเด็น ๑) การสร้างพื้นที่สีเขียว ๒) แหล่งเรียนรู้ ๓) การอนุรักษ์ ๔) การลดพลังงาน ๖. ประชุมที่วิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล ๗. ทดลองปฏิบัติการฟื้นฟูและกลไกการดูแลรักษาพื้นที่สีเขียว โดยการกำหนดกติกาและกลไกการดูแลใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะแบบมีส่วนร่วม ๘. ประชุมสรุปผลการดำเนินงานวิจัย ๙. เข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเครือข่ายวัดสีขาว ชุมชนสีเขียว ๑๐. จัดทำรายงานโครงการวิจัย (ฉบับรายงานความก้าวหน้า และฉบับสมบูรณ์)

๓.๖ การตรวจสอบข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเที่ยงตรงตามปรากฏการณ์ และข้อเท็จจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆกันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม และการสนทนากลุ่มการจัดเวทีรับฟังปัญหาเพื่อแลกเปลี่ยนระหว่งนักวิจัยคนในชุมชนและวัดพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

๔.๑ การจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชน/วัด

ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนา ไม่ว่าจะไปแห่งหนตำบลใด ก็มักพบวัดวาอาราม อยู่เสมอ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เราก็ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าวัดไม่มีความสำคัญสังเกตได้จาก ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน ซึ่งเห็นได้ว่า ยังมีผู้คนมากมาย ที่ยังคงให้ความสำคัญ และมีความ เลื่อมใสกับวัดอยู่เสมอ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ตามเดิมตั้งอยู่ ณ ที่ว่าการอำเภอใกล้เคียง สถานีตำรวจตะคร้อ เรียกที่นี่ว่า วัดวังเดือนห้า ก่อนหน้านั้นมีเจดีย์ หลังจากนั้นย้ายมาอยู่ที่ตลาดวังสาย ตั้งอยู่ตรงสี่แยก ย้ายมา ณ ที่ปัจจุบัน สถานที่ตรงนี้เหมาะ เพราะมีหุบเขาใกล้หมู่บ้าน มาขอตั้งในปี พ.ศ.๒๔๗๔ บาง คนเรียกว่า วัดเขาทราย บางคนเรียกว่า วัดพระพุทธรบาทเขาทราย เหตุเพราะวัดนี้มีรอยพระพุทธรบาท เขาทราย ชุมชนในสมัยก่อนมีบ้านอยู่ไม่กี่หลัง เป็นชุมชนเล็กๆ มีวัดเป็นศูนย์กลางจิตใจ พระพุทธศาสนา ปัจจุบันในวัดมีความเอื้ออาทร มีการดูแลซึ่งกันและกันแน่นแฟ้นระหว่างวัดและ ชุมชน พื้นที่ที่ตั้งวัดมีเนื้อที่ ๘๐ ไร่ ไม่เกี่ยวกับพื้นที่ธรณีสงฆ์ ในส่วนของพื้นที่ธรณีสงฆ์ คือตั้งแต่สี่แยก ตลาดเขาทรายถึงที่ทำการค้าขาย ซึ่งเป็นที่ของวัดทั้งหมดรวมแล้วร้อยละ ๖๐ ชุมชนแห่งนี้มีความ หลากหลายมากภาษา เป็นแหล่งเศรษฐกิจ แหล่งค้าขาย ภาษาส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นภาษาอีสาน วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของชุมชนเขาทราย คือ ประเพณีตักบาตรเทโว ตั้งบาตรแรม ๒ ค่ำ เป็น กลยุทธ์หนึ่งของเขาทราย ในบริเวณวัด อาชีพส่วนใหญ่ คือ ร้อยพวงมาลัยส่งไปจำหน่ายในบริเวณ โดยรอบ เป็นแหล่งส่งพวงมาลัยที่ใหญ่และมีคนมารับถึงที่ ทำอาชีพ ทำดาวทำสายริบบิ้น ทำดอกไม้ รับจ้างร้อย แล้วนำมาประกอบ เพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชน^๑

วัดโพธิ์ประทับช้าง : ชุมชนโพธิ์ประทับช้างเป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพทำสวนส้มโอเป็น จำนวนมาก เป็นแหล่งสวนส้มโอที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดพิจิตร พันธุ์ตะขอย ในสมัยก่อน ที่นี้ไม่ได้ทำส้ม โอแต่เป็นการปลูกข้าวโพด พืช จำพวกถั่ว แต่ได้มีชาวบ้านได้นำเอาพันธุ์ตะขอยมาปลูก ประมาณรุ่น ลูกจึงได้ขยายพันธุ์ส้มโอ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร ได้ลองชิมส้มโอ จึงได้นำส้มโอไปสู่ภายนอก จังหวัด ส้มโอจึงได้มีชื่อเสียง จนชาวบ้านได้มีการเปลี่ยนจากการเพาะปลูกข้าวโพดกลายเป็นปลูก ส้มโอ ทำให้มีการตลาดที่ดีขึ้น จากนั้นได้เพาะปลูกพันธุ์ส้มโอมากขึ้น จนประสบผลสำเร็จ มีการแปร รูปส้มโอให้มีหลากหลาย ตอนนี้อยู่ในหมู่บ้านได้มี ๓ กลุ่มผลผลิต ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น จึงเป็น ที่มาของหมู่บ้านสีเขียว วัดโพธิ์ประทับช้าง ได้ชื่อเก่ามาจาก ที่ พระนารายณ์ท่านทรงเสด็จโดยกองทัพ ช้าง จะไปนมัสการพระพุทธชินราช ชินสีห์ ที่จังหวัดพิษณุโลก ในสมัยนั้นท่านได้มาโดยประทับช้าง

^๑ สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดพระพุทธรบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พอมาถึงสถานที่นี้ นางพระสานที่ติดตามมาด้วยได้ตั้งพระครรรค์อยู่ ก็เกิดเจ็บพระครรรค์จึงได้ทรงประทับอยู่ที่นี้เลย ช้างที่นำมาก็ให้พักอยู่ที่นี้ด้วย ชาวบ้านจึงได้เรียกว่า โปธิ์ประทับช้าง พระเจ้าเสือจึงได้ประสูติที่นี่ ในตอนนั้นที่โปธิ์ประทับช้างยังไม่ได้สร้างวัด จนกระทั่งพระเจ้าเสือได้เป็นพระอุปราช ยังไม่ได้เป็นกษัตริย์ พอรู้ว่าพระองค์ทรงประสูติที่โปธิ์ประทับช้าง ก็ให้เหล่าอำมาตย์มาดูแลสถานที่และไปรายงาน เพื่อเป็นอนุสรณ์ พระองค์ท่านจึงได้เกณฑ์ช่างมาจากอยุธยา เพื่อดำเนินการก่อสร้างจำนวน ๒๐๐ กว่าครอบครัว หลังจากสร้างเสร็จ เป็นเวลา ๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ได้สร้างเป็นพระอุโบสถ ท่านจึงได้บอกกับทหารช่าง ใครอยากอยู่ที่นี้ก็ให้อยู่ได้ โดยส่วนมากอยากอยู่ที่นี้ เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ หลังจากสร้างเสร็จ พระองค์ได้มาดำเนินการเฉลิมฉลอง ๓ คืน ๓ วัน และพระองค์ท่านได้ให้พระคุณเจ้า อยู่ ๑๐๐ กว่ารูป ผู้คนก็อยู่ตาม ๒ ผังแม่น้ำ ในขณะที่อยู่ใกล้แม่น้ำ ก็เกิดโรคอหิวาตกโรค ทำให้มีคนตายมากขึ้น จึงได้ย้ายออกทั้งหมด ทำให้กลายเป็นหมู่บ้านร้าง จนมาจนถึงรุ่นหลัง ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ กรมศิลปกรรมเริ่มเข้ามาดูแล ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้มีการบูรณะนับแต่นั้นมา^๒

วัดพร้าว : เดิมที่ชุมชนวัดพร้าวได้สร้างขึ้นสมัยสุโขทัย ในฝั่งประเทศพม่า ที่เดิมอยู่ฝั่งพระธาตุขี้เหล็ก รางเมื่อสมัยที่พม่าเข้ามาตี เป็นการเสียกรุงครั้งที่ ๒ และพม่าได้กวาดล้างได้ทำลายวัดบ้านเรือน และสถานที่สำคัญต่างๆ บ้านเรือนเสียหายหมดจนสิ้น และวัดได้สร้างอยู่ห่างไกลแม่น้ำมาก ทำให้ลำบากต่อการเป็นอยู่ ประชาชนจึงได้ย้ายมาอยู่ในที่ปัจจุบัน ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ก่อนวัดได้มีชื่อว่า วัดท่าขี้เหล็ก ได้เปลี่ยนเป็นวัดมะพร้าวแก้ว เป็นวัดมะพร้าวและเรียกสั้นๆ กลายเป็นวัดพร้าว มีโบราณสถานที่เก่าแก่ที่สุดคือ หลวงพ่อเพชร ที่ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมขึ้นใหม่ เดิมเป็นองค์ปูนปั้นสัมฤทธิ์ พื้นที่ตามเดิมเป็นพื้นที่กว้างขวาง ทางวัดจึงได้จัดสรรปันส่วนเนื้อที่ ให้สร้างโรงเรียน และในส่วนของสถานพยาบาลอนามัย และได้เหลือเนื้อที่ ๒๐ ไร่ ทางวัดจึงใช้เนื้อที่ ก่อสร้างในส่วนของศาลาวัด อุโบสถ ศาลาปฏิบัติธรรม พระเจดีย์ต่างๆ และห้องน้ำ ทางวัดได้สร้างให้เพียงพอต่อคนที่เข้ามาใช้สถานที่ และคนที่เข้ามากราบไหว้หลวงพ่อเพชร โดยทั่วไปคนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเกษตรกร ทำไร่ ทำนา เลี้ยงปลาเป็นอาชีพหลักคนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่าง เป็นกันเอง คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน วัดและชุมชนก็เกื้อหนุนกันตลอด^๓

วัดสำนักขุนเณร : ตั้งอยู่บ้านเลขที่ ๒๑๕ หมู่ที่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร แต่ก่อนตั้งเดิม เรียกกันว่า วัดขุนเณร เล่าสืบต่อกันมาว่า มีคนที่ชื่อเณร มาค้าขายในบริเวณนี้ ฟังฟังอาศัยที่นี่ ซึ่งเขามีศตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นท่านขุน ในที่ตรงนี้เป็นที่พำนักพักพิงของเขา ท่านขุนจึงได้ตั้งชื่อวัดว่า วัดสำนักขุนเณร จากนั้นมา วัดสำนักขุนเณรสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๙ บนเนื้อที่ ๑๘ ไร่ ๒ งาน ๒๒ ตารางวา ปัจจุบันบริเวณโดยรอบจะโดนตลิ่ง คลอง เขาไปบ้างบางส่วน เหลือไม่เต็มที่เป็นวัดสังกัดนิกาย เดิมแต่ก่อนเป็นเขตอำเภอบางบุญนาคน แยกออกมาเป็นอำเภอดงเจริญ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ การปกครองคณะสงฆ์ได้แยกเป็นการปกครองคณะสงฆ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ และวัดสำนักขุนเณรได้เป็นวัดเก่าแก่ที่สุดในอำเภอดงเจริญ ซึ่งมีหลวงพ่อเขียน เป็นที่สักการบูชากราบไหว้ มีโบสถ์ วิหาร ลานพระเจดีย์ต่างๆ อุโบสถสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๕ ศาลาแต่ก่อนเป็นศาลา

^๒ สทนทากลุ่มคณะกรรมการวัดโปธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโปธิ์ประทับช้าง ตำบลโปธิ์ประทับช้าง อำเภโปธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^๓ สทนทากลุ่มคณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ชั้นเดียว สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๙ ก็ได้บูรณะปรับปรุงพัฒนาขึ้น วัดสำนักขุนเณร ตั้งอยู่ในพื้นที่นี้เป็นชุมชนดั้งเดิมที่อยู่มานาน ชุมชนที่นี่เป็นชุมชนไทยแท้ มีบางส่วนที่เป็นคนลาวยวนที่มาจากจังหวัดสระบุรี มาทำงานเป็นลูกจ้างอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ บริเวณนี้จะทำการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ๘๐ % ปลูกข้าว ปลูกถั่วเขียว ปลูกผักสวนครัว ในสำนักขุนเณร เป็นอำเภอที่อยู่ติดกับ ๓ จังหวัด ด้านใต้ติดกับอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านตะวันออกออกติดกับอำเภอชุมแพ ติดคลองแม่น้ำน่าน เดิมทีแต่ก่อนริมฝั่งคลองวัดสำนักขุนเณรจะมีเรือสินค้า เพื่อขนส่งสินค้าไปยังอำเภอบางบุญนาศ เป็นการสัญจรทางเรือเป็นส่วนมาก จะมีเหมืองแร่ยิปซัมในเขตอำเภอดงเจริญ แต่ตอนนี้เหลือน้อยมาก เพราะมีโรงงานเอกชนเข้ามาแปรรูป ในการขนถ่ายเหมืองแร่ยิปซัมโดยรถไฟทางสะพานหิน ปัจจุบันขนส่งทางรถยนต์ ตำบลสำนักขุนเณร มีทั้งหมด ๑๑ หมู่บ้าน ประชากร ๓,๐๐๐ กว่าคน อำเภอดงเจริญ มี ๕ ตำบล ประชากร ๒๐,๐๐๐ กว่าคน รวม ๕๕ หมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณีที่เด่นๆ คือ ประเพณีสักการะหลวงพ่อเขียน เยี่ยมเยียนดงเจริญ แต่ก่อนดงเจริญไม่มีจุดเด่นจุดขาย เพราะเพิ่งแยกจากอำเภอบางบุญนาศใหม่ๆ จึงรวมตัวกันคิดหาประเพณี จุดเด่น คิดประกวดคำขวัญขึ้น เพื่อเป็นที่ขีดหน้าชูตาของตำบลสำนักขุนเณร ในปี พ.ศ.๒๕๑๘ เป็นต้นมา ในงานที่วัดจะเน้นห้ามเรื่องของอบายมุข เพื่อเป็นผลดีต่อการเกิดการทะเลาะวิวาทกันเกิดขึ้น ในส่วนงานประเพณีวัฒนธรรมจะต้องปลอดการเลี้ยงสิ่งอบายมุข^๔

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่าจะมีผู้คนมากมายที่ยังคงให้ความสำคัญกับวัด มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของวัด ร่วมด้วยช่วยกันพัฒนาวัด พัฒนาชุมชนของตน ให้เป็นที่ขีดหน้าชูตา เพื่อให้ผู้คนต่างถิ่นเข้ามาในท้องถิ่นของตน ทั้งเพื่อทำการค้าขาย และเป็นชุมชนน่าอยู่ เราจะเห็นได้ว่าแต่ละวัด หรือแต่ละพื้นที่ ชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ต่างก็มีจารีตประเพณีที่คล้ายคลึงกัน คือ มีความรักในศาสนา ไม่ละทิ้งขนบธรรมเนียมอันดีงาม ไม่ละทิ้งการทำนุบำรุงศาสนา แม้ตอนที่ยุคสังคมนิยมใหม่ได้เปลี่ยนไปมาก แต่ก็ยังมีผู้คนอีกมากมายที่ยังคงเข้าวัด ทำบุญ ให้วัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

๔.๑.๒ โครงสร้าง บุคลากร งบประมาณ

ชุมชนและวัดเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมานานแล้ว เพราะวัดเป็นที่พึ่งพิงและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน การที่วัดมีพื้นที่มาก ก็แบ่งให้ชาวบ้านเช่าเพื่ออยู่อาศัย หรือทำประโยชน์ วัดก็ได้ค่าเช่าเพื่อไปพัฒนาวัดอีกทีหนึ่ง ก็เหมือนเป็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัย ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ เป็นการพัฒนาคู่กันทั้งชุมชนและวัดไปพร้อมกัน ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ในบริเวณวัดเป็นที่โฉนดทั้งหมด แบ่งให้ชาวบ้านได้เช่าเนื้อที่เพื่ออยู่อาศัย รายได้ในการเช่าที่อยู่อาศัยรวมได้ทั้งหมดประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาท/ปี เฉลี่ยตามเนื้อที่ที่ถูกหรือแพงตามขนาดเนื้อที่ในการเช่า เพราะที่วัดอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน บริเวณรอบนอกวัดจะเป็นที่โฉนดของชาวบ้าน ทางป่าไม้มอบบางส่วนเพื่อให้ใช้ประโยชน์ โครงสร้างการดูแลจะเป็นการช่วยกันบริหารแบบง่ายๆ ให้คณะกรรมการช่วยออกเก็บค่าเช่าพื้นที่อยู่อาศัย เจ้าอาวาสให้คนในชุมชน

^๔ สันทนา กลุ่มคณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ประมาณ ๒๐๐ - ๓๐๐ คน คือเกือบทั้งหมดของหมู่บ้าน ช่วยกันดูแลรักษา เข้ามาบริหารร่วมกัน มีกรรมการหลักคอยดูแลเป็นหลักอยู่ไม่กี่คน ปัจจุบันได้จัดตั้งคณะกรรมการแบบเป็นทางการขึ้น ที่มีรายชื่อชัดเจนจำนวน ๑๐ คน ส่วนหนึ่งทำงานในด้านจิตอาสาคอยช่วยเหลือ ทำงานเป็นข้าราชการ บ้าง มาคอยช่วยดูแลประสานงานภายนอก^๕

วัดโพธิ์ประทับช้าง : ได้มีการแต่งตั้งกรรมการวัด ไวยาวัจกร แบ่งจัดสรรหน้าที่ ในการทำการใด ต้องมีการประชุมก่อนทุกครั้ง คณะกรรมการวัด มีจำนวน ๑๖ คน พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ประจำ ๑๒ รูป เนื้อที่ทั้งหมด ๙๒ ไร่ บริเวณหน้าวัดได้จัดสรรทำถนนให้ชุมชน มีร้านค้าและที่อยู่ของชาวบ้าน ที่วัดจัดทำให้ใช้ประโยชน์ และแบ่งเป็นที่อยู่อาศัย ให้อยู่ไป ๑๐ ปี แต่ปัจจุบันเก็บค่าบำรุงรักษา และไม่สามารถขายต่อได้ แต่ต้องจ่ายค่าเช่าให้กับวัด เพื่อบำรุงและรักษาที่อยู่อาศัย ในฝั่งของพระจะดูแลภายในวัด ในการปกครองการก่อสร้าง ส่วนคณะกรรมการจะอยู่ช่วยประสานงานกับฆราวาส ข้าราชการ ว่าใครจะมาขอใช้สถานที่ทำกิจกรรม แต่ไม่เกี่ยวกับเรื่องการปกครอง มาเป็นหูเป็นตาเพื่ออำนวยความสะดวก เพราะเมื่อมีการใด ต้องผ่านกรรมการด้วย เพื่อความยุติธรรม ถ้าหน่วยงานราชการ หรือชุมชน มาใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรม ต้องผ่านคณะกรรมการ รายได้หลัก ได้จากตลาดนัด ผู้ที่มาสักการะหลวงพ่อโต นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาปิดทอง วัดถุมงคล จุดแข็ง คือ สถานที่ท่องเที่ยว เพื่อนำไปจ่ายค่าน้ำ - ไฟ และค่าใช้จ่ายที่วัดพึงต้องจ่าย และให้ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด^๖

วัดพร้าว : ทางวัดมีเป็นผังโครงสร้างตำแหน่งหน้าที่ที่ชัดเจน แบ่งสรรหน้าที่กันอย่าง เป็นระบบระเบียบแบบแผน โดยทางวัดได้จัดให้มีไวยาวัจกร ๘ คน ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการหลักของวัด เช่น ไวยาวัจกรเป็นหัวหน้าหลักในส่วนของการจัดกิจกรรม การทำบัญชีการเงิน ตามหน้าที่ของแต่ละคน มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน เวลาใช้จ่ายจะต้องมีใบเบิกหรือเอกสารกำกับ เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันการจัดการเงินของทางวัด และทางวัดจะมีการจดบันทึกบัญชีรายรับ - รายจ่ายของวัดพร้าว ในทุกๆ กิจกรรมที่มี ที่สามารถตรวจสอบได้ มีการแต่งตั้งหน้าที่ของแต่ละบุคคล หากจำเป็นต้องการใช้เงินเพื่อทำกิจกรรมใด ทุกครั้งก็มีการประชุมกับคณะกรรมการของวัดทุกครั้ง เพื่อความโปร่งใส และความสุจริตของการทำบัญชีวัด เพื่อนำเงินไปจัดกิจกรรมตรงนั้น เช่น รถ ทางวัดก็ได้คุยกับกรรมการวัด เพื่อหารือในการจัดการซื้อรถ มาเพื่อใช้งานในวัด การวางแผนทางวัดได้จัดหากรรมการวัด และได้จิตอาสาได้เข้ามาช่วยเหลือภายในวัด^๗

วัดสำนักขุนเณร : โดยการทำงานของทางวัดคนในชุมชนจะคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดูแลกันเอง ต้องปรึกษาหารือกันทุกครั้ง มีส่วนแบ่งให้ มีตลาดชุมชนทุกวันอาทิตย์ มีการเก็บค่าเช่าที่ รวบรวมรายได้ต่อเดือนประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท/เดือน คนในหมู่บ้านจะได้มีรายได้เพิ่มขึ้น ทางวัดจะจัดลื้อคให้แต่ละร้าน แบ่งโซน และทางวัดจะคอยอำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ น้ำ - ไฟ ให้ ใน

^๕ สนนากลุ่มคณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^๖ สนนากลุ่มคณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^๗ สนนากลุ่มคณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ส่วนถนนทางเดินจะทำเป็นถนนริมน้ำ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และแบ่งหน้าที่ให้กับคนในชุมชนมาช่วยกันเป็นคณะกรรมการ โดยแต่งตั้งตามหน้าที่ต่างๆ มีกรรมการจำนวนมาก ๑๓๐ - ๑๔๐ คน เพื่อคอยช่วยเหลือกัน เมื่อวัดมีกิจกรรม จะต้องคอยช่วยกันมาดูแลกิจกรรมนั้นๆ แล้วแต่ความเหมาะสม ไวยาวัจกร มี ๑ คน รายได้หลักๆ ของทางวัดคือ เงินที่ได้จากผู้มาบริจาคสักการบูชาหลวงพ่อเขียนจะเปิดเดือนละหนึ่งครั้ง สูงสุดเดือนละ ๕๐,๐๐๐ บาท และจากการบูชาวัตถุมงคล โดยเฉลี่ยจะได้เดือนละ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ทางวัดจะแบ่งส่วนให้แต่ละคนคอยดูแลอย่างชัดเจน มีคนรับผิดชอบงานหน้าที่โดยตรง ทางวัดจะเน้นความมีระเบียบวินัย พระที่จำพรรษา มี ๑๕ รูป

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ แสดงให้เห็นว่า การที่วัดทำการใด หรือ มีโครงการใดเกิดขึ้นที่วัดนั้น ทั้งเป็นงานที่วัดจัดขึ้นเอง หรือมีการยืมสถานที่จากหน่วยงานอื่น เข้ามาจัดสถานที่ในบริเวณวัด แต่ละวัดก็มีโครงสร้างการจัดการของแต่ละวัดเป็นแบบแผนกันอยู่แล้ว ว่าใครทำอะไร ใครเป็นผู้ติดต่อประสานงาน มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างวัดและชุมชน

๔.๑.๓ สถานที่ วัตถุประสงค์

ปัจจุบันก็มีงาน มีโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดมากมาย ให้วัดเป็นสถานศึกษา เป็นตลาดในบางวัน เป็นสถานที่ประกอบพิธีในวันสำคัญต่างๆ ทางวัดจึงมีการปรับปรุงพื้นที่ ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบวัด เพื่อให้เหมาะสมตามสภาพการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน โดยคำนึงถึงผู้ที่มาใช้สถานที่ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : สถานที่ภายในวัด ส่วนหนึ่งเป็นส่วนสถานที่ ที่ทางวัดใช้ทำศาสนพิธี มีโบสถ์ไว้ให้ประชาชนมากราบไหว้พระพุทธรูป มีศูนย์ กศน. เพื่อให้คนในชุมชนได้ศึกษาเล่าเรียน มีตลาดนัดเพื่อเป็นการค้าขายภายในชุมชน สถานที่ด้านหน้า เอื้อให้ชุมชนใช้ทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่างๆ ได้ ช่วงเย็นจะมีคนในชุมชนมาออกกำลังกาย ผู้สูงอายุบางส่วนรวมตัวกันรำกระบี่กระบอง ส่วนด้านสนามกีฬาที่ใช้พื้นที่ส่วนรวม มีสนามฟุตบอล สนามเปตอง เปิดพื้นที่ภายในวัดเป็นสาธารณะสำหรับประชาชน^๔

วัดโพธิ์ประทับช้าง : ต้นไม้ในวัดก็เป็นต้นไม้ดั้งเดิม ก่อนมีให้ชาวบ้านใช้สถานที่ทำอะไร ชาวโพนในบางส่วน แบ่งสถานที่ส่วนหนึ่งเป็นสถานที่โล่งเพื่อ ทำตลาดนัด(วันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์) โบสถ์ยังเป็นโบสถ์เก่าอายุกว่าร้อยปี สรรวจดูแล้วยังแข็งแรง กรมศิลปาก็ให้สร้างแต่ทางวัดมีงบประมาณไม่เพียงพอ และยังอยากให้สถานที่นี้เป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และยังคงทำสังฆกรรมทางสงฆ์ พิธีแบบเดิมที่นั่นอยู่ รอบโบสถ์ได้รื้อทำใหม่ เดิมเป็นพื้นที่นันทนาการ และได้สร้างแท่นไม้ขึ้นมา เพราะมีคุณค่าทางจิตใจ สถานที่สำคัญ คือ อุโบสถหลวงพ่อดโต และศาลเจ้าพ่อเสือ สมัยนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร เป็นคนริเริ่มที่ได้สร้างศาลเจ้าพ่อเสือ เพราะว่าพระองค์มาประสูติที่นี่ ได้เก็บเงิน

^๔ สทนทากลุ่มคณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

จากชาวบ้านคนละ ๒ บาท รวมแล้วราว ๑๐ ล้านบาท มาทำเป็นที่ประทับ ที่สันนิฐานคือใจกลางโบสถ์คือที่ประสูติ^๙

วัดพร้าว : วัดจะทำโครงสร้างให้คล้ายกับระบบสถานที่ราชการ และได้ออกไปดูจากตามสถานที่ต่างๆ ภายนอก เพื่อจะนำมาปรับใช้ภายในวัด เพื่อนำมาพัฒนาวัดให้มีความสวยงามและทันสมัยยิ่งขึ้น ในการก่อสร้างทางวัดได้มีการสร้างวางเป็นผัง เป็นระบบระเบียบแข็งแรง ทำให้สวยงาม ร่มรื่น จัดและบูรณะให้ดูดี ทางวัดจะเปิดวัดให้กับผู้ที่มาสักการะได้มากرابไหว้ บริเวณวัดจะจัดหากล่องวงจรปิดมาติดเพื่อดูวัดอีกทางหนึ่ง ทางวัดจัดให้มีสถานที่ให้เด็กในหมู่บ้านได้อบรมศีลธรรม ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่เข้ามาช่วยกันดูแล ทำความสะอาดภายในวัดอยู่ประจำ ทุกวันอาทิตย์จะมีชมรมคนชรามาช่วยกันทำความสะอาดภายในวัด มีสถานที่ให้ผู้สูงอายุมาสวดมนต์ทุกวันเสาร์ แบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นลานกีฬาเพื่อให้คนในชุมชนมีพื้นที่ในการออกกำลังกาย และมีพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ^{๑๐}

วัดสำนักขุนเณร : ทางกระทรวงวัฒนธรรมให้ทางชุมชนเป็นชุมชนคุณธรรม ทางสำนักพุทธก็แต่งตั้งให้เป็นวัดพัฒนาการศึกษา วัดตัวอย่างที่ดี แบ่งสถานที่ส่วนหนึ่งเพื่อให้คนในชุมชน ทุกหน่วยงาน สามารถมาจัดกิจกรรมได้ ทางวัดอำนวยความสะดวกให้ มีห้องน้ำเพียงพอต่อความต้องการของคนที่ใช้บริการ น้ำชา กาแฟ มีให้กับผู้ที่เข้ามาใช้สถานที่ ห้องน้ำทั้งหมด มีราว ๑๐๐ กว่าห้อง มีห้องน้ำแยกส่วนให้ตามสถานที่ สะดวกต่อการใช้งาน รับผู้ที่มาเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งหมด ๒๐๐ คน มีเพียงพอต่อการใช้สถานที่ องค์กรภาครัฐ หรือ ส่วนใดที่มาใช้สถานที่ ทางวัดก็ไม่กำหนดราคาค่าใช้จ่าย ขึ้นอยู่ที่งบประมาณของแต่ละสถานที่จะให้ เพราะทางวัดมองให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดอยู่ได้ก็เพราะคนในสังคมชุมชน เพื่อคืนกำไรให้กับคนในชุมชน ทุกคนในชุมชนต่างก็ช่วยกันดูแลรักษาทำความสะอาด ทางวัดแบ่งส่วนหนึ่งให้ กศน. ให้คนในชุมชนใช้ในการศึกษา สำหรับผู้ที่มาเยี่ยมของในวัดก็มีพระที่ดูแลอยู่^{๑๑}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ เราจะเห็นได้ว่าแต่ละวัด มีความเอื้อให้กับประชาชนที่จะเข้ามาใช้สถานที่วัดให้เกิดประโยชน์ ทางวัดยินดีที่จะให้คนในชุมชน หรือทางหน่วยงานราชการ เข้ามาใช้สถานที่วัด เพื่อประกอบกิจกรรม โดยที่ไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ โดยการให้ทางคนที่มาใช้สถานที่ได้บริจาคเงินให้กับวัดเองตามกำลังที่มี เพื่อเป็นการใช้จ่ายในการพัฒนาบำรุงวัด ให้เป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมในชุมชนต่อไป

^๙ สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๑๐} สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๑๑} สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๔.๑.๔ การปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละส่วนงาน หรือบุคคล

การจัดการงานที่ดี ก็ควรแบ่งหน้าที่กันทำ ไม่มีใครที่สามารถทำงานคนเดียวได้ทั้งหมดแล้วออกมาดี ดังนั้น การที่จะให้งานแต่ละงานออกมาดีได้ ก็ต้องช่วยกันปรับ ช่วยกันแก้ไข ใครถนัดแบบไหน ก็ใช้ช่วยงานตามส่วนงานที่ตนถนัด เพื่อให้งานได้ออกมาดี ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัดดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : ในส่วนการบริหารวัด พระสงฆ์ ในปัจจุบันอยู่ด้วยกัน ๓๒ รูป มีหลักการสืบเนื่องมาจากหลวงพ่เจ้าอาวาส ดูหลักการมาจากวัดมงคลทับคล้อ มีหลักการการอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน ส่วนหนึ่งตอนเช้าก็ต้องฉันทน์ร่วมกัน แม้กระทั่งเวลาเพลก็ทำเช่นกัน เพราะเวลาแยกกันฉันทน์เป็นหลักการที่ไม่ดี เปรียบเทียบกันแล้วห่างเหินกันมาก ทำกิจวัตรร่วมกันทั้งเช้าและเย็น อย่างน้อยได้เห็นหน้ากัน หรือสิ่งไหนที่ไม่ถูก เราก็พูดคุยกันเลย ไม่ปล่อยให้เรื่องนาน หลักส่วนหนึ่ง คือ ทางวัดจะเป็นหลักให้ ใครมีปัญหาอะไร ที่มาอยู่ เราต้องรักษาความเป็นอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดีหรือไม่ดี ต้องมีการรับฟังและนำมาแก้ไขปัญหา มีอะไรก็ต้องคอยช่วยเหลือกัน การที่จะให้ใครทำงานอะไรต้องดูคนก่อน ดูความเหมาะสม และถนัดอย่างไร มีการมอบหมาย และปฏิบัติตามหน้าที่ที่เราได้รับมา ทุกคนมีกำลังใจไม่ว่าจะเป็นงานเล็กงานใหญ่ งานน้อยหรือว่างานใหม่ ต้องขออนุญาตและให้กำลังใจ ไม่ว่าจะเป็นคำพูด คำแนะนำต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน กำลังใจทุกๆ ไป คือ บุคคลในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบุคลากร ไม่ว่าจะมีกิจกรรมเกิดขึ้น เราก็จะมาร่วมกัน นั่นคือกำลังใจในส่วนที่ซบเคื่อนในส่วนที่เราไม่ได้ขอ เพราะว่ามีพระเดชพระคุณหลวงพ่ และคนในชุมชน ยิ่งพวกจิตอาสา ยิ่งเข้ามาช่วยกันเยอะ^{๑๒}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : แบ่งในเรื่องสิ่งของภายในวัด เลขาวัดก็ดูแลในเรื่องกิจนิมนต์ แต่ละวัดจะมีลักษณะแตกต่างกัน งานก่อสร้างงานภายนอกจะให้ฆราวาสเป็นคนดูแล โดยได้แต่งตั้งในรูปแบบของคณะกรรมการ เข้าไปดูแลร่วมด้วย แต่ถ้าเป็นงานประจำจะเป็นทางวัดดูแล เป็นงานปฏิสังขรณ์จะเป็นชาวบ้านร่วมกันดูแล และได้มีการแบ่งเขตการดูแล เขตแนวกำแพง เข้าไปในเขตสังฆาวาสจะเป็นทางพระดูแล เขตหอดฉันเป็นเขตของแม่ชีดูแล จะแยกเป็น ๒ ส่วน เขตอุโบสถเป็นเขตพุทธาวาส ซึ่งจะแยกชัดเจน ในเขตตลาดจะอยู่ในพื้นที่วัด แต่ทางคณะกรรมการให้ใช้ประโยชน์ได้ บริเวณลานวัดมีโครงการลานธรรม เป็นลานกิจกรรมด้านยาเสพติด บริเวณนี้จะมีกิจกรรมตลอด ซึ่งเป็นของหน่วยงานกระทรวงวัฒนธรรม ตลาดถ้าเป็นนวัตวิถี จะเป็นของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยว ซึ่งมี ๒ ตลาด คือ ตลาดนัดชุมชน วันพฤหัสบดี และวันอาทิตย์ กับตลาดนัดโอท็อปนวัตวิถี มีทุกวัน เสาร์ - อาทิตย์ จะร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรไปด้วย จะมีสวนส้มโอเป็นต้นแบบให้ดูเพื่อให้คนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน จะมีโฮมสเตย์โดยรอบของชุมชน มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร บวกกับท่องเที่ยวพุทธเกษตรนวัตวิถี โดยมีรัฐบาลให้เงินสนับสนุนการจัดตั้ง ๒๐๐,๐๐๐ บาท จะเป็น ๑ อำเภอที่ได้รางวัลการันตี คนรู้จักเยอะ มาเที่ยวเพิ่มมากขึ้น จะมีการขุดลอกแม่น้ำใหม่ เพื่อสร้างภูมิทัศน์ใหม่จากกองทัพบก พื้นที่หน้าวัดที่เป็นพื้นที่บริการสงฆ์ จะให้เขาจัดเก็บค่าเช่าเป็นรายเดือน ตามค่าห้อง ให้คนที่อยู่ก่อสร้างบ้านเองแล้วหักหนี้

^{๑๒} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

มีสัญญาระยะเวลาประมาณ ๑๐ ปี ห้างละ ๒,๐๐๐ บาท ส่วนของตลาดนัดเป็นทางวัดบริหาร ซึ่งคณะกรรมการช่วยกันจัดพื้นที่ที่สี่ลอค ล็อคละ ๑๐ บาท^{๑๓}

วัดพร้าว : โดยปกติทั่วไปที่รู้จักกัน คือ อาจารย์สนั่น ก็ดูแลเกี่ยวกับงานปฏิคมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเรื่องการเงิน การใช้จ่ายทั่วไป ค่าน้ำ ค่าไฟวัด ก็จะเป็นผู้ช่วยไวยาวัจกรอันนี้เข้ามาช่วยตั้งแต่ต้น ช่วยบริหารงานให้ดำเนินต่อไป คุณหมอสุทธิพงษ์ก็จะช่วยในเรื่องการก่อสร้าง ในเรื่องของการบูรณะ และโยมนันต์ เป็นฝ่ายจัดเก็บเงิน การเบิกจ่ายเงิน การเบิกจ่ายทั่วไปทั้งหมด เป็นไวยาวัจกรทั้งหมด ๙ คน ตั้งเป็นคณะ ไม่ได้ตั้งงานใครงานมัน แต่บางงานเป็นงานที่ชัดเจน งานที่เกี่ยวกับมหรสพก็ต้องช่วยกันทำ แต่ว่าที่เป็นการดูแลเรื่องหลักๆ เป็นงานแจ่ง งานรวมญาติ ก็ต้องอาจารย์สนั่น อาจารย์มานิตย์ ทางด้านนี้เขาก็จะดูแลอยู่ อาคารสถานที่ต่างๆ ก็เป็นคุณหมอสุทธิพงษ์และโยมนันต์ ส่วนงานกฐินหรืองานต่างๆ เป็นงานใหญ่มาก ส่วนใหญ่อาจารย์มานิตย์จะช่วยดูแลและไวยาวัจกรเองก็คอยช่วยเหลือ ทั้งดูแลฝ่ายปฏิคม ดูแลการต้อนรับ ดูแลสถานที่ จะโย่งไปหมด อันนี้ก็คือเข้ามาช่วย แต่งานเยอะ ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็ต้องช่วยกันดูแลตลอด เพราะเกี่ยวกับการเงิน การก่อสร้าง ต้องดูแลตลอด เพราะไม่ว่าจะเป็นงานไหนๆ ก็ต้องเกี่ยวกับเงิน และงานหลักๆ ที่เป็นงานประจำปี ก็แจ่งงาน งานกฐิน ซึ่งเป็นงานประจำอยู่แล้ว งานปีใหม่ ไวยาวัจกรก็ต้องร่วมกันรับผิดชอบอยู่แล้ว เกณฑ์ในการเลือกไวยาวัจกร คือ ต้องเลือกคนที่มีความรู้ ความถนัดในเรื่องที่รับผิดชอบ เช่น ไวยาวัจกรผู้ใหญ่บ้าน ก็จะเอาไว้คอยประสานงานกับชาวบ้าน หน่วยงานราชการ เพราะการใช้คนก็ต้องใช้ให้ตรงกับความถนัด งานของพระที่มอบหมาย คือ งานประจำในวัด แต่ก่อนพระเณรเยอะ ก็มีให้พระดูแลในงานการศึกษา งานเผยแผ่ ส่วนใหญ่ก็จะช่วยกันดูแล ดูแลความสะอาดก็แบ่งเป็นเขต การรับผิดชอบดูแล และขอกำลังมาช่วยกันดูแล ส่วนวันสงกรานต์ งานบุญต่างๆ ทุกคนก็ช่วยกันดูแล ทั้งในส่วนของการกวาดทำความสะอาดศาลา^{๑๔}

วัดสำนักขุนเณร : เบื้องต้น ทำแบบกัจจัตรนำพา คือ ที่นี้จะเน้นกัจจัตร มี ๑๐ ข้อปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส คือ กระทำตัวให้ดีอยู่เสมอ ใส่ใจการศึกษา คือ สนใจในเรื่องการศึกษาของพระของเณร พัฒนาประชาชน คือ เป็นศูนย์กลางให้กับประชาชน มีคุณธรรม อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการก็มีตารางปฏิบัติกัจจัตรของพระ เณร ก็เริ่มใช้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา ก็เป็นการธรรมนูญการปกครองภายในวัด ทำอะไรบ้างก็ต้องเริ่มตั้งแต่ปี ๔ เป็นต้นมา จนหลังกิจกรรมถ้าใครจะมาจำพรรษาที่นี่ก็ต้องทำแบบนี้ เพราะเป็นกฎระเบียบของทางวัด ถ้ารับได้ก็สามารถอยู่ด้วยกันได้ คือตั้งกติกาไว้เพื่อให้ทำตาม ถ้าคนไหนทำตามกติกาก็จะอยู่ได้ ถ้าคนไหนไม่ทำตามก็อยู่ยากจริงๆ กติกาก็ไม่เยอะเท่าไร และในส่วนหนึ่งก็มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างเช่น การปกครองก็เป็นเจ้าอาวาส เรื่องเอกสารก็เป็นเลขา ในเรื่องของการยืมวัสดุครุภัณฑ์ก็จะเป็นพระอีกรูปหนึ่ง โดยจะแบ่งส่วนงานกัน ดูแลโบสถ์ก็จะเป็นพระอีกรูปหนึ่ง โต๊ะหมู่บูชาจะมีอีกรูปหนึ่ง พอถึงเวลาที่จะจัดงานดำเนินงานได้ อย่างเช่น เวลามีกิจกรรมใครดูส่วนใดก็ทำหน้าที่ส่วนนั้น และต้องดูว่าต้องเตรียมอะไรบ้าง เวลาต้องการก็จะใช้ได้เลย ก็จะเบ็ดเสร็จตรงนั้นเลย ถ้าจะบวชพระหรือทำอะไรที่พระองค์นี้

^{๑๓} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๑๔} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นะ ก็จะดูแลให้ นั่นคือการบริหารจัดการภายในวัด ก็จะแบ่งเขตในการดูแล จะไม่ได้ต้องวิ่งหาเจ้าอาวาส อยากให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการการบริหารของวัด ส่วนในเรื่องการดูแลอาคารสถานที่ การปิดกวาด ทำความสะอาด ก็จะเป็นภาพรวมที่ต้องทำร่วมกัน การฉันทข้าวร่วมกัน การบิณฑบาตจะไม่มีใครบิณฑบาตสายไหนเป็นประจำ จะมีการจัดเวรกัน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ไม่ว่าจะเป็นการตีระฆัง ก็จัดเป็นเวรกัน ใครอยู่วันไหน จันทร์ อังคาร พุธ ก็ปฏิบัติตามนั้น ทุกคนจะมีหน้าที่ของตัวเอง ส่วนมากก็รับผิดชอบกันดี ปกติมี ๑๔ - ๑๕ รูป ตอนนี้มีเณรทุกรุ่นก็จะเป็น ๓๐ รูป พอถึงเวลาพระเณรก็จะทำหน้าที่ของตัวเองตามอัตโนมัติ เหมือนกับวางระบบไว้ให้แล้ว เราจะอยู่หรือไม่เขาก็ทำกันอยู่แล้ว ส่วนเรื่องของญาติโยมคณะกรรมการวัด จะมีการแต่งตั้ง อาจจะมีเยอะหน่อย ประมาณ ๑๓๐ - ๑๔๐ คน ก็จะตั้งเกือบทุกหลังคาเรือน หลังคาละ ๑ คน เพราะอยากให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานภายในวัด ถึงคราวมีการมีงานวัดก็ต้องไปช่วยกันทำงาน จริงๆ ก็ไม่ได้บังคับ เป็น กุศโลบายที่ตั้งเยอะ มีไวยาวัจกร ๑ คน เพราะดูแลแล้วทางวัดก็ไม่ได้มีอะไรมากมาย โดยให้กำนันเป็นไวยาวัจกร^{๑๔}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ทางวัดมีแบบผังโครงสร้างตำแหน่งหน้าที่ ไวยาวัจกร ๘ คน เช่น มีส่วนกิจกรรมการเงิน ตามหน้าที่ของแต่ละคน มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน จะต้องมีใบเบิก และทางวัดจะมีบัญชีรายรับ - รายจ่ายของวัสดุครุภัณฑ์ที่ศาลา ที่สามารถตรวจสอบได้ มีการแต่งตั้งหน้าที่ของแต่ละบุคคล เมื่อมีความจำเป็นต้องการเงิน ก็มีการประชุมกับกรรมการ เพื่อนำเงินไปจัดกิจกรรมตรงนั้น มีฝ่ายปกครองมาเป็นหูเป็นตา เพื่ออำนวยความสะดวก เพราะเมื่อมีการติดต่อผ่านกรรมการด้วยความยุติธรรม ถ้าหน่วยงานราชการ ชุมชน มาใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรม ต้องผ่านคณะกรรมการ

๔.๑.๕ การใช้งบประมาณ

แน่นอนว่าอย่างที่เรารู้กันดี ว่าวัด เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร แต่ด้วยที่มีความศรัทธาจากผู้คน จึงทำให้มีเงินบริจาค เพื่อพัฒนาปรับปรุง บำรุงวัดอยู่เสมอ สิ่งที่วัดทำควบคู่ไปด้วยกันนั้นคือการทำบัญชี รายรับ - รายจ่าย เพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ และไม่มีข้อกังขาใดใด ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ประเด็นศาลาเฉลิมพระเกียรติ หลวงพ่อบอกว่าศาลาเดิมที่มีอยู่เก่าแล้ว สังกะสีผุพังหมดแล้ว ซึ่งไม่มีเงินทุนในการทำสิ่งก่อสร้าง และก็ยังไม่ได้วางแผนการใช้เงิน เริ่มต้นด้วยการวางศิลาฤกษ์ ได้มีการหักค่าใช้จ่ายแล้วเหลือ ๙๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งสร้างได้มาประมาณ ๒ ปีครึ่ง ใช้เงินไปแล้วจำนวน ๑๐ ล้านบาท ซึ่งเป็นการทุ่มเทสร้างด้วยใจรัก และแรงศรัทธาเป็นทุนเดิมของทางวัด และของชุมชน ไม่เกี่ยวกับอุปกรณ์ ใน ๑ เดือน ทางวัดต้องมีเงินหมุนเวียน เป็นเงินส่วนตัว และเงินศรัทธาเอามารวมกันอย่างน้อยต้องไม่ต่ำกว่า ๑๕๐,๐๐๐ บาท แต่มีแรงศรัทธาเยอะ เฉพาะค่าแรง ๙๐,๐๐๐ กว่าบาท ค่าไฟ ๒ หมื่นกว่าบาท ค่าน้ำ ค่าอื่นๆ รวม ๑๕๐,๐๐๐ บาท เป็นการบริหารแบบง่ายๆ ไม่รู้ว่าที่มาที่ไปเป็นอย่างไร ซึ่งภายใน ๒ ปีกว่าๆ มา นี้ ก็ไม่เคยขาดเพราะแรงศรัทธา คือ พอใกล้หมดก็จะมีเข้ามาอีก เพราะต้องสร้างให้เห็น ต้องเห็นการพัฒนาการ คือถ้าทำแล้วหยุด ทำแล้วทิ้ง ยิ่งไปจ้างช่าง พอได้ค่างวดแล้วหายไปเลย ศรัทธาจะหายวูบ ที่วัดก็จะทำให้เห็น

^{๑๔} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ถึงพัฒนาการของศาลา จึงทำให้มีเงินเข้ามาเรื่อยๆ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญ ถ้าวัดสร้างจนไม่รู้จะสร้างอะไรแล้ว ญาติโยมก็จะบ่นแล้วว่า เก็บสตางค์ไว้ทำอะไร จะเอาไปสร้างอะไร เพราะเรารอเงินไปไว้บูรณะ ซึ่งในปัจจุบันจะต้องเก็บให้ครบก่อนและทยอยสร้าง ซึ่งบางที่ทำแล้วเป็นทุกข์ ในรุ่นนี้เลยต้องเก็บให้มี ๑๐๐ % ก่อน แล้วค่อยสร้างค่อยทำ พอทำจะมีเงินเก่าไหลออกไปแต่จะมีเงินใหม่ค่อยๆ เข้ามา จะทำให้ไม่ขาดแคลนในเรื่องต่างๆ เพราะการทำเช่นนี้เป็นจิตวิทยา และเป็นเงินก่อสร้างญาติโยมก็ช่วยอีกแรง เงินในการไปกิจนิมนต์ต่างๆ ร่วมด้วยอยู่ในนี้ เคยขอทางสำนักพุทธ มาได้แค่ประมาณหลักหมื่น และมีกฐิน ผ้าป่า ทางวัดตั้งมั่นอยู่กับที่ ส่วนมากไม่ได้ไปบอกบุญ ไม่ออกไปเรียราย อาศัยชวนกันร่วมบุญ เป็นหลักการบริหารร่วมกันต้องมองไปข้างหน้า การประชุมกันบ่อยๆ เพราะมีกิจกรรมเยอะ มีการเชื่อมโยงกัน การใช้จ่ายต่างๆ มีการทำบัญชีให้เห็นชัดเจน เพื่อให้ทุกคนเห็นในการใช้จ่ายต่างๆ เงินหลักคือ กฐิน ผ้าป่า แต่เงินที่ได้ทุกวันมาจากแรงศรัทธานามากมาย^{๑๖}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : ทำระบบบัญชีโดยให้ไวยาวัจกร เป็นคนดูแลเรื่องการทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย และมีคณะกรรมการรับรู้รับรองทั้งหมด และตรวจสอบได้ คือ ทุก ๑ เดือน จะมีการรายงานสรุปทุกสิ้นเดือน รายได้หลักของทางวัดมาจากผู้คนที่มาสักการะหลวงพ่อโต แต่ก่อนไม่ค่อยมีคนมาสักการะแต่เดี๋ยวนี้มีมากขึ้น เมื่อก่อนมาครั้งแรก ๓๐ ปี วันละ ๓๐ - ๔๐ บาท เมื่อก่อนได้จากตลาดนัด พอได้จ่ายค่าน้ำค่าไฟ รวมๆ แล้วไม่ถึงหมื่น แต่ปัจจุบันเฉลี่ยรวมแล้ว เดือนละ ๑ แสนที่มาจากตลาดนัด หน้าตลาด ค่าใช้จ่ายต่อเดือนประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเอาไปจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ วัดไม่เคยหาผ้าป่า กฐิน ทางวัดไม่เคยออกเรียราย ได้เท่าไหนเท่านั้น เมื่อก่อนใครตายก็จะช่วยแต่ปัจจุบันไม่พอแล้ว^{๑๗}

วัดพร้าว : การบริหารก็ไม่จำเป็นต้องไปจับเงิน เพราะมีเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการการเงินดูแลการเงิน ถ้าจะทำอะไร ที่จำนวนเงิน ๑๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ต้องปรึกษา มีการประชุม คณะกรรมการการเงิน แต่ถ้าไม่ถึงแล้วบางงานที่มันเร่งด่วน เจ้าอาวาสก็จะตัดสินใจทำเองเลย แต่ส่วนใหญ่ก็จะให้ญาติโยมมีการคุยกันก่อนว่าจะทำอะไร จะสร้างอะไร และถามกรรมการการเงินว่ามีเงินเพียงพอไหม ถ้าไม่พอจะหาเงินได้จากวิธีไหน จะได้เงินจากวิธีไหนถึงจะเพียงพอต่อการใช้จ่ายไหม ต้องคุยกันให้จบ โดยที่เจ้าอาวาสไม่ต้องไปหยิบเงิน จับเงิน เพราะการบริหารงานก็สามารถเดินได้ รายได้หลักๆ ส่วนใหญ่มาจาก ๒ ส่วน คือ ชาวบ้านเป็นหลัก เช่น วันพระ งานศพ ผ้าป่า งานที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญงานศพ มีผ้าป่า และจะมีทุนบูรณะวัด ต่อปีที่หลายแสน รายได้ที่เข้ามาจะมีวัดอุประสงค์ก่อน และในส่วนของตลาดนัด ในทุกวันพระ จะมีการแจกจ่ายรับ - รายจ่าย แจงให้ชาวบ้านได้รับทราบ เวลาที่โยมมาทำบุญ หรือค่าใช้จ่ายที่ใช้ไป ยอดเท่าไร ประชาสัมพันธ์ให้รู้ว่าที่ผ่านมานี้ในรอบสัปดาห์ว่ามีรายรับเท่าไร ใช้จ่ายไปเท่าไรแล้ว ภายใน ๗ วันที่ผ่านมา และมีสิ้นปีจะสรุปยอดใหญ่รายปี จะมีงานที่ค้างทำต่อเนื่องข้ามปี วัดอุประสงค์ก่อสร้าง สร้างไม่เสร็จก็ต้องแจ้ง ปีต่อไปมีอะไรที่จะก่อสร้างก็ต้องแจ้งอีกที และจะมีการคุยกัน ตลาดนัดมีประมาณ ๒๐ ปี มูลเหตุที่เกิดขึ้นคือ การที่ชาวบ้านสามารถนำของมาขายได้ ซึ่งแต่ก่อนเป็นร้านค้าชุมชน ประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะในวัดมีความ

^{๑๖} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธรูปบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๑๗} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

รุ่มรื่น มีห้องน้ำ ทางวัดส่วนใหญ่จะไม่กำหนดราคาค่าเช่าที่ขายของ สามารถคุยกันได้ หลังๆ ก็มีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามาติดต่อกับทางวัด ซึ่งมีความสะดวกหลายอย่าง กลายเป็นที่แพร่หลาย เพราะหลายวัดก็เปิดประมาณนี้ ให้ตลาดนัดเข้ามาใช้ กระแสเป็นแบบนี้ เมื่อก่อนไม่ค่อยเข้าวัด แต่ว่า ๑๐ - ๒๐ ปี ก็เข้าวัดมากขึ้น แรกๆ บางวัดก็อาจจะยังไม่อยากให้เป็นตลาด เพราะกลัวว่าจะวุ่นวาย จะมีขยะเยอะ แต่พอหลายๆ วัดสามารถจัดระบบได้ สามารถช่วยกันดูแลความสะอาดให้ทางวัดได้ และยังสามารถทำรายได้ให้กับทางวัด จึงมีการเปิดเป็นตลาดนัดเข้ามา ตลาดจะมีวันจันทร์และวันพฤหัสบดี สัปดาห์ละ ๒ วัน วันจันทร์ในช่วงเช้า วันพฤหัสบดีในช่วงบ่าย จะเป็นตลาดใหญ่ ต้องดูขนาดของแผงขายว่าเล็กหรือใหญ่ ราคา ๒๐ - ๕๐ บาท แล้วแต่ขนาดร้าน ทางวัดจะบริหารจัดการโดยการให้แม่ค้าจำล๊อคร้านค้าของตัวเอง เพราะตั้งขายกันมานานแล้ว เวลาเก็บจะมีคูปองแจกให้ และมีต้นข้าวเก็บไว้ เก็บได้เท่าไรก็รวบรวมมาส่งให้กับการเงินของวัด ปัญหาที่เจอบ่อยๆ คือ ขยะ ผักเน่าๆ จึงต้องจ้างคนมาทำความสะอาด ในตลาดจะมีสุขอนามัย คุณหมอมามาตรวจคุณลักษณะของผัก เครื่องสำอาง ตรวจสอบสารฟอกขาว^{๑๘}

วัดสำนักขุนเณร : งบประมาณของวัดปกติจะเป็นการบริหารจัดการทั่วไป ส่วนหนึ่งงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานราชการต่างๆ เขาก็ให้ขอ ทางสำนักพุทธก็ให้ขอ งบที่ญาติโยมบริจาคจะเป็นในรูปแบบการหยอดตู้บั้ง การบริจาคเป็นครั้งคราว มีงานบุญ งานทอดกฐิน แล้วแต่ใครจะบริจาค ก็มีบัญชีรายรับ - รายจ่าย รายได้ประจำแต่ละเดือนที่วิหารหลวงพ่อเขียน โดยเฉลี่ยก็จะประมาณ ๗ - ๘ หมื่นบาท บางเดือนเกือบถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท ก็แล้วแต่เทศกาล ก็อยู่ประมาณนี้ ก็ได้จากวิหารเป็นหลักๆ เลย ก็เพราะบารมีของหลวงพ่อเขียน ที่นี่จะมีคนเข้าออกเรื่อย วันอาทิตย์ก็จะมีตลาดนัด โดยปกติทั่วไปชาวบ้านก็จะมาช่วยที่วัด ส่วนใหญ่จะทำอาชีพค้าขาย^{๑๙}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ในเรื่องของงบประมาณต่างๆ ทางวัดแต่ละวัดก็จะบริหารจัดการด้วยการร่วมมือกัน การบริหารก็ไม่จำเป็นต้องไปจับเงิน เพราะมีเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการการเงินดูแลการเงิน แต่ถ้าจับเงินก็สามารถมีคณะกรรมการคอยตรวจสอบในการใช้เงินได้ หลักการสำคัญ ถ้าวัดสร้างจนไม่รู้จะสร้างอะไรแล้ว ญาติโยมก็จะบ่นแล้วว่าเก็บสตางค์ไว้ทำอะไร จะเอาไปสร้างอะไร เพราะเรารอนำเงินไปไว้บูรณะ ซึ่งในปัจจุบันจะต้องเก็บให้ครบก่อนและทยอยสร้าง ในส่วนการเก็บเงิน ทางวัดก็อยากให้ทางวัดมีเงินก่อนแล้วจึงค่อยสร้าง เพราะจะไม่เป็นหนี้ด้วย

สรุปการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

ความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร : ทุกคนต่างมีความเป็นจิตอาสา ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด เป็นเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน โดยที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย มีการประชุมปรึกษาหารือกันกับคนในชุมชน เพื่อพูดคุยเรื่องการเงิน รายรับ - รายจ่าย ของชุมชนและวัด เพื่อที่จะช่วยกันพัฒนา ทางวัดจะมีคณะกรรมการ

^{๑๘} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๑๙} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

จัดการเรื่องการเงิน มีการแสดงรายรับ - รายจ่าย ให้ที่ประชุมทราบ เพื่อความโปร่งใสในการดำเนินการเรื่องเงิน

๔.๒ การพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

๔.๒.๑ ความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบและความร่วมมือป้องกันทุจริตของวัดและชุมชน

วัด เป็นหนึ่งในสถานที่ที่สำคัญมากต่อสังคมและชุมชน เพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เพราะฉะนั้น วัดก็ได้สร้างความเชื่อมั่น สร้างความโปร่งใสทางการเงินให้กับประชาชน เพื่อให้ตรวจสอบได้ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : ทุกคนต่างมีจิตอาสาในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือกิจกรรมภายในวัด เป็นเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน โดยที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย มีการประชุมหารือกันกับคนในชุมชนเพื่อพูดคุยเรื่องการเงินรายรับ - รายจ่ายของชุมชนและวัด เพื่อที่จะช่วยกันพัฒนา ทางวัดจะมีคณะกรรมการจัดการเรื่องการเงิน มีการแสดงรายรับ - รายจ่าย ในที่ประชุมทราบ เพื่อความโปร่งใสในการดำเนินการเรื่องเงิน^{๒๐}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : จะรวบรวมเป็นบัญชี จัดบันทึกและจะมีการแจ้งให้กับประชาชนทราบ เงินส่วนที่เข้ามา เช่น เงินโครงการก่อสร้างศาลา มีการแจ้งรายละเอียดลงโซเชียล ให้ประชาชนรับทราบ^{๒๑}

วัดพร้าว : ภายในวัดรวบรวมบันทึกจัดเก็บรายรับ - รายจ่ายลงบันทึกประจำวัน เก็บใบเสร็จ เก็บข้อมูลลงบัญชี เพื่อกรรมการวัดจะนำมาสรุปบัญชีทุกๆ สิ้นเดือน และภายในสิ้นปี เช่น ภายในหนึ่งปี มีคนเสียชีวิตกี่คน ฝ่าป่าปีนี้รายรับ - รายจ่าย ทั้งหมดเท่าไร โครงการที่ต้องสร้างภายในอนาคต ต้องสร้างอะไรบ้าง โครงการแต่ละอย่างต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง เพื่อคนในชุมชนทุกคนต้องรับรู้มีส่วนร่วมในการรับรู้รับทราบรายละเอียดเรื่องรายรับ - รายจ่ายภายในวัด เพื่อความโปร่งใสของวัด^{๒๒}

วัดสำนักขุนเณร : เมื่อเสร็จงานใดงานหนึ่งทางวัดและคณะกรรมการ จะรวมตัวกันประชุมรายละเอียดต่างๆ ทั้งรายรับ - รายจ่าย แล้วได้ชี้แจงให้คนในชุมชนได้รับรู้รับทราบถึงรายรับ - รายจ่ายทั้งหมด ในส่วนหนึ่งทางวัดจะไม่ได้ของบประมาณจากทางราชการ การบริหารเงินก็จะดำเนิน

^{๒๐} สนทนากลุ่มคณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๒๑} สนทนากลุ่มคณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๒๒} สนทนากลุ่มคณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ง่ายขึ้น ส่วนมากจะดูจากเชิงประจักษ์ ดูจากผลงานที่ตามมา เช่น นำเงินมาก่อสร้างห้องน้ำ ก็ต้องก่อสร้างจริงๆ เพราะทางวัดจะทำตามวัตถุประสงค์^{๒๓}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ เป็นเรื่องที่ดีมาก ที่วัดมีความโปร่งใส ทำให้ประชาชนรู้เห็น ในเส้นทางการใช้เงินของวัด ไม่ว่าจะวัดจะทำการใด ก่อสร้าง หรือจัดงานต่างๆ ก็มีการแต่งตั้งกรรมการวัดให้คอยดูแลการเงิน การเบิกจ่ายเงินในการทำสิ่งต่างๆ และชี้แจงให้กับประชาชนในหมู่บ้านได้รับทราบทั้งหมด

๔.๒.๒ การใช้อำนาจ

ทางวัดมีการบริหารจัดการ การทำงานให้เป็นระบบแบบแผน มีการมอบหมายงานให้ตรงตามที่ได้รับงานมีความถนัด ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : จะสร้างสถานที่ตั้งจุดจิตใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในวัดของเรา เมื่อมาเที่ยวแล้วได้อะไร โดยมีการนั่งคุยปรึกษาหารือกันกับคนในชุมชน ซึ่งหวังว่าจะมีประโยชน์อย่างไรกับชุมชนและวัด โดยมีของใช้ ของกินที่โดดเด่นมากมายและไม่มีการขยายการค้าเป็นการขายที่อยู่แต่ในชุมชน และหมู่บ้านเป็นทางผ่านขึ้นไปภาคเหนือ ถ้าเราไม่ทำให้เป็นทางผ่านจะไม่มีการกระตุ้นรายได้ของชุมชนของเรา สถานที่ของเราเหมาะเป็นบางที่ บางที่ก็แห้งแล้ง โดยการสร้างและพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน วัด และหลายๆ ที่ได้ปลูกดอกกระเจียวขึ้นเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และจะทำอย่างไรให้สถานที่เป็นแหล่งที่น่าสนใจ ในเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน มีศูนย์ทดลอง ศูนย์เรียนรู้ เพราะเป็นที่น่าสนใจ หลายๆ อย่างต้องเริ่มเองให้ชุมชนได้เห็นว่าดีหรือไม่ดี ซึ่งมุ่งเน้นไปถึงการท่องเที่ยว ในเรื่องของความแห้งแล้งชุมชนเขาทรายก็ประสบมานาน ต้องลากน้ำจากบ่อจากสระมาหลายๆ เที่ยว จนมีบ่อบาดาลเกิดขึ้นก็บรรเทาทุกข์ไปได้ในระดับหนึ่ง บาดาลก็ไม่ได้อยู่ได้ตลอดไป ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่มีน้ำ กลับที่วัดจะต้องสวดยกน้ำไม่ได้ ผู้ใหญ่บ้านมีเครื่องสูบน้ำมาแสงอาทิตย์ เอามาตั้งสูบน้ำระยะทางเกือบ ๑ กิโลเมตร และชาวบ้านก็ช่วยกัน พอมีสระก็จะสูบน้ำมาใช้ สำนวนน้ำบาดาลแล้วต้องเพิ่มท่อไปอีก ๑ เส้น ที่วัดใช้ตลอดปี มีบางช่วงที่วัดไม่พอใช้ น้ำแห้งก็จะแจ้งไปที่กรมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดูแลอยู่ ก็เพิ่มความยาวของท่อให้ลึกลงไปอีก แต่อาจเป็นเพราะตรงนั้นลุ่มกว่า และสำรวจแล้วว่ามีน้ำแน่ๆ มีการปรึกษากับทางส่วนราชการกับส่วนป่าไม้ว่าจะขุดเจาะน้ำ แต่ต้องมีการประชาคมด้วย ความที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน และได้มีการล่ำรายชื่อ เพราะทุกคนต้องการให้มีสระน้ำในหมู่บ้าน เพื่อไว้ใช้ภายในหมู่บ้าน ป่าไม้ลงพื้นที่มาตรวจสอบและอนุมัติในใช้พื้นที่ได้ และจะทำโครงการเพื่อขอมหาชุดสระหรือจะร่วมกันสร้างโดยไม่ขอโครงการ^{๒๔}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : เอาหลักสามัคคีธรรมมาแบ่งใช้ คือ การรู้เห็นช่วยกัน อะไรที่เป็นกิจวัตรประจำวันเกี่ยวกับวัดเกี่ยวกับพิธี ก็จะเป็นของทางวัด อะไรที่เกี่ยวข้องกับโยมก็ให้โยม ให้กรรมการเข้ามาช่วย อะไรที่เป็นงานประจำก็รู้จักกัน และเข้ามาช่วยกันเอง จะบอกคนเดียวแล้วก็สื่อสารต่อเอง กระจายงานเอง คนที่ทำงานก็จะเป็นผู้นำ คือ ชุดกรรมการเป็นหลัก และประสานงานกันเอง ถ้างานนี้

^{๒๓} สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๒๔} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เกี่ยวข้องกับหน่วยงานไหนก็จะประสานงาน แต่ต้องมาปรึกษาทางวัด ทางเจ้าอาวาสก่อน เช่น งานเพ็ญเดือน ๕ ต้องมาคุยกับเจ้าอาวาสก่อน ว่าต้องใช้พื้นที่ ต้องใช้อะไรบ้าง โดยได้เงินจากจังหวัด มาประมาณ ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ปีที่แล้ว ๕๐๐,๐๐๐ บาท ทางวัดจะไม่จับเงิน อำเภอก็เป็นคนดูแลเงิน และบริหารเงิน แต่สถานที่ใช้ของทางวัด แต่จะคอยดูภาพรวมและช่วยจัดสถานที่ คือต้องให้ คณะกรรมการลงไปดูแลทุกจุดอยู่ดี จะต้องดูแลอำนวยความสะดวก ทางวัดจะมีส่วนได้ คือ ฐูปเทียน ทอง งบประมาณต่างๆ ก็ให้ทางอำเภोजัดงานเอง ไม่ผ่านทางวัด เงินเข้าทางวัดเยอะแต่รวมไว้ในส่วน เดียวกัน เพราะเป็นแค่สถานที่ให้เท่านั้น แต่ทางอำเภोजัดการเงินเอง เวลาจัดงานอะไรก็เข้ามาคุยกับ หลวงพ่อเจ้าอาวาส ว่าจะจัดงานนั้นงานนี้ งบประมาณก็จ่ายในชุมชน ทางวัดก็จะได้เงินแต่จะได้ หน้า ว่าที่วัดจัดกิจกรรม หรือมีผลพลอยได้ไปด้วย เป็นการประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นที่รู้จักของคน ทั่วไป เช่น จัดโครงการประกวดนกแก้ว นกสวยงามที่ถ่ายภายในวัด และในอนาคตจะให้มีกล้องดูนก มาติดด้วย^{๒๕}

วัดพร้าว : ในส่วนงานนี้มีเจ้าหน้าที่ดูแล ถ้าส่วนราชการจริงๆ ก็ให้คุณหมอประสานงาน ให้ ถ้าเป็นในเรื่องของศาลาก็จะให้โยมชำนาญเป็นคนดูแล ใครเข้าออก ใครจะมาทำกิจกรรมที่นี้ก็ต้อง มาหาเขา จะมีตารางว่า ลงได้หรือไม่ จะไปชนกับงานวัดใหม่ มีงานประชุมหรือเปล่า ไม่ใช่ว่าอยู่ๆ จะเอาวันนั้นวันนี้เลย บางวันก็อาจว่างพอดี เป็นคนประสานเรื่องสถานที่ โดยส่วนตัวยินดีให้เข้าใช้ สถานที่ ถ้าไม่ไปทับซ้อนงานกัน อยากให้คนมาใช้ด้วยซ้ำ จะได้เกิดประโยชน์ที่ดี ไม่ใช่แค่ได้ การ ประชาสัมพันธ์ แต่ได้ทั้งความสัมพันธ์และเครือข่ายเพิ่มเข้ามาด้วย ทางด้านชุมชนก็ผ่านทาง ไวยาวัจกร เพื่อดูความสัมพันธ์ของชุมชน กศน. มาใช้พื้นที่ มาประชุม อบรมบอยสาธารณสุข อบจ. จะเข้ามาใช้ตลอด^{๒๖}

วัดสำนักขุนเณร : ก็ดูจากภาพรวมว่าถนัดในเรื่องใด แบ่งหน้าที่ให้ เช่น คนนี้ดูแลตรงนี้ นะ ก็จะดูความสามารถของแต่ละคนด้วย อย่างคนนี้พอเป็นทนายได้ก็เป็น ใครดูแลเรื่องไฟฟ้าได้ก็เป็น ดูบุคลิกของแต่ละคน แต่ส่วนมากก็จะช่วยกันถ้ามีกิจกรรมอะไร ช่วยกันใน ๓ ส่วน บ้าน วัด ส่วน ราชการ งานไหนพอที่จะสงเคราะห์ได้ก็ทำ เพราะถือว่าวัดอยู่ได้เพราะสังคม และก็ชุมชน ถ้าชุมชนไม่ สนับสนุนก็อยู่ยาก เพราะค่าไฟ เดือนหนึ่งตกเฉลี่ย ๒ - ๓ หมื่น เฉพาะค่าไฟ ค่าน้ำไม่ได้เสีย ห้องสมุด ประชาชนก็อยู่ที่วัดทำตามระเบียบของสำนักพุทธ แต่ไม่ได้เก็บค่าที่แต่อย่างใด

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปใน ภาพรวม ดังนี้ ต้องมีการรู้เห็น การร่วมด้วยช่วยกัน อะไรที่เป็นกิจวัตรประจำวันเกี่ยวกับวัดเกี่ยวกับ พิธี ก็จะเป็นของทางวัดอะไรที่เกี่ยวข้องกับโยมก็ให้โยมให้กรรมการเข้ามาช่วย อะไรที่เป็นงานประจำ ก็รู้กัน และเข้ามาช่วยกัน ผู้นำก็จะคอยเป็นตัวหลักในการคิด ริเริ่ม ก่อสร้าง ก็จะดูจากภาพรวมว่า ถนัดในเรื่องใด ก็จะแบ่งหน้าที่ให้ คนนี้ดูแลตรงนี้นะ ก็จะดูความสามารถของแต่ละคน ใครดูแลเรื่อง ไฟฟ้าได้ก็เป็น ดูบุคลิกของแต่ละคน ดูความเหมาะสมเป็นการใช้คนให้ตรงกับงาน

^{๒๕} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๒๖} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๔.๒.๓ การปรับปรุงระบบการทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

เนื่องด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น บางสิ่งบางอย่างยังคงเดิมอยู่ แต่บางสิ่งบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา วัดก็เช่นกัน บางอย่างก็ต้องปรับเปลี่ยนบ้าง เพื่อให้ทันยุคทันสมัยใหม่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนที่เข้ามาทำกิจกรรมในวัด ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรูปบาทเขาทราย : คิดเองที่เดียว บางอย่างคิดว่าคิดได้ มีการประชุมกันแล้ว มีการเปลี่ยนทุกครั้ง ไม่เคยตัดสินใจด้วยตนเองโดยภาระการณ์ มีการประชุมร่วมกันส่วนใหญ่ ถ้าเป็นงานใหญ่ๆ ต้องอาศัยคนหมู่มาก ตัดสินใจร่วมกัน จะไม่คิดเองคนเดียว ทำคนเดียว เช่น ครั้งสุดท้ายที่ประชุมกัน ชุมชนคุณธรรมที่ร่วมกันขับเคลื่อน โครงการ บ้าน วัด โรงเรียน มีหลากหลายที่จะต้องพัฒนา เข้าไปนั่งสนทนากันโดยมีแนวคิดที่ว่าความดีที่อยากทำ ปัญหาที่อยากจะทำ ปัญหาที่ควรแก้ คือ ปัญหาขยะ เราจะทำอย่างไรให้ขยะกลายเป็นประโยชน์ ซึ่งเห็นร่วมกันและน่าจะไปได้ ขยะไหนที่สามารถนำมาเป็นประโยชน์และสร้างรายได้ ใครๆก็เห็นด้วย ชาวบ้านก็เห็นด้วย ชุมชนก็เห็นด้วย ซึ่งเป็นปัญหาที่สมควรแก้ไขมาก และร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อม มีข้อตกลงร่วมกัน โดยช่วยกันปลูกต้นไม้ร่วมกัน ร่วมกันทำความสะอาด เก็บกวาดบริเวณวัดหรือชุมชน^{๒๗}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : คือ ยังไม่ได้วางแผนการแบบแผนเท่าไร จะปฏิบัติในลักษณะแบบจบในงานเดียว มีงานก็เข้ามาคุยกัน เวลาไม่มีงานก็ขอการตัดใจจากหลวงพ่อบว่า จะจัดแบบนี้ จะขอจัด และจะประชุมกับคณะกรรมการเสร็จงานก็จบ เรียบร้อย ถ้ามีงานใหม่ก็ประชุมหารือกันว่าจะงานเก่ามีปัญหาอะไรก็ยกเอามาพูด และจะป้องกัน แก้ไขอย่างไร ส่วนใหญ่ที่จะโดนคือพอมีงานมาจัดที่เราจะมีปัญหาโยนงานกัน และไม่มีคนรับผิดชอบก็จะลงที่กรรมการวัด และจะไปกระทบที่ค่าใช้จ่าย วัดก็ต้องเพิ่มรายจ่ายอีก ปัญหาอยู่ตรงนี้เป็นส่วนใหญ่ พอทำไปก็งานนอก ก็จะลำบากเงินวัด เพราะระบบราชการก็จะจัดเท่านั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นลักษณะนั้น ดูแล้วชาวบ้านก็ชอบให้มีงาน เป็นการประชาสัมพันธ์ไปในตัว เพราะจะได้มีรายได้เข้าวัด เป็นการเอื้อเพื่อ เกื้อกูลกันในชุมชน^{๒๘}

วัดพร้าว : ส่วนใหญ่มองอนาคต แต่ไม่ทั้งปัจจุบัน ทำอะไรต้องคิดถึงปัจจุบัน ว่าทำไมตอนนี้ศาลาที่วัดต้องติดเครื่องปรับอากาศ เพราะคนอายุเก่า คนแก่คนแก่สามารถนอนศาลาปฏิบัติธรรม ที่เป็นพัดลมได้ แต่เด็กรุ่นหลังไม่มานอนหรือ ศาลาโล่งๆ เปิดพัดลม ต้องอยู่ในห้องแอร์ พักผ่อน นอนหลับสบาย จะมาอยู่ร้อนๆ อันนี้ก็ไม่ใช่แล้ว คนรุ่นเก่าอยู่ได้เพราะสัมผัสมาทุกรูปแบบแล้ว แต่คนรุ่นใหม่ไม่พัดลม ๑ ชั่วโมง จะตายแล้ว แล้วนี่ถึงเวลาเราทำอะไรที่ต้องนึกถึงอนาคต คนรุ่นใหม่ เพราะไม่ใช่สภาพแบบนี้แล้ว อย่างเช่น ที่หลับที่นอนก็ต้องติดแอร์ อย่างเช่น โรงแรม ที่มีห้องประชุม มีแอร์ บรรยากาศเงียบ มีม่านปิด แล้วทำไมเราไม่ทำวัดแบบนั้น วัดก็มีศักยภาพที่สามารถ ทำได้ เพื่อดึงคนเข้าวัด ให้มีปฏิสัมพันธ์ อย่างน้อยเข้าออกวัด ก็เห็นวัดแล้ว ไม่ต้องไปคุยไม่ต้องไปพูดอะไรมาก ให้ญาติโยมเข้ามาฟังวัดให้ได้ แบบนี้ก็คือ การมองอนาคตที่ทางวัดต้องทำสนาม ทำสวน ทำไมเราไม่ทำให้มันน่าเข้าน่าอยู่ ถึงแม้ว่าจะต้องเปลี่ยนสถานที่บางส่วนก็ต้องเปลี่ยน แต่สถานที่ปฏิบัติธรรม กุฏิ ก็ต้องสร้างให้เพียงพอ ว่าเราจะเอากี่หลัง อะไรที่เป็นสัญลักษณ์ของวัดก็

^{๒๗} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธรูปบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๒๘} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เก็บเอาไว้ นอกนั้นก็มาปรับให้ทันสมัย ไม่ว่าจะ เป็นกฎ เป็นที่พักต่างๆ ให้เข้ากับสถานที่ นำมาประยุกต์กับคนรุ่นใหม่ เป็นมุมมองว่าจะต้องปรับแบบนี้ ส่วนใหญ่ก็จะแนะนำญาติโยม ว่าต้องเป็นแบบนี้ เพราะว่าโลกข้างหน้าต้องเป็นแบบนี้ อย่างนี้ อาศัยการเดินทางด้วยจึงมีประสบการณ์ ซึ่งวัดอื่นยังไม่ค่อยทำ ถ้าเราคิดแบบเก่า อย่างเก่าก็จะได้แต่ในแบบเก่าๆ จะอยู่ในกรอบอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับโลกยุคสมัยข้างหน้ากับทางฆราวาส กับทางส่วนราชการ ชุมชน พอเจอปัญหาส่วนใหญ่จะเข้าไปคุยกันทันที เช่น บริเวณป่าช้า ก็ส่งเสียงได้แค่พอสมควร ต้องเคารพสถานที่ด้วย พยายามที่จะแนะนำให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมจะไม่ค่อยใช้เสียงเยอะ เราอยู่บริเวณที่ควรใช้เสียงประมาณ^{๒๙}

วัดสำนักขุนเณร : มีวิธีการปรับปรุงให้ทันสมัย เป็นแบบสมัยใหม่ ทำให้ก้าวไกลได้อย่างไร ก็ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก๊ซ และดูสังคมปัจจุบัน ก็ต้องชี้แจงญาติโยมให้เข้าใจว่า ยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะใด บางทีก็พาคณะกรรมการไปดูตรงนั้น ตรงนี้ ให้เขาเห็น เพื่อเปิดโลกทัศน์ ว่าเค้าอยากจะมีส่วนร่วมบ้าง ถ้าเราบอกว่าจะปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เราก็ต้องทำด้วยกันทุกคน ไม่ใช่เฉพาะใครคนใดคนหนึ่ง ทำให้เป็นศูนย์รวม และร่วมแรงร่วมใจกัน โดยเฉพาะปรับในเรื่องความคิด ความอ่านปรับยาก ปัจจุบันทุกวันที่นี่ก็อยู่ตัวแล้ว ที่นี่ก็ต้องเผด็จการบ้าง ต้องใช้ให้ถูกคน ถูกเวลา งานบวช คือ อยากจะทำให้ปลอดอบายมุข ก่อนจะทำก็ประกาศถึงเวลาชงก็ต้องชง หลักในการทำเต็มที ดีต่อเนื่อง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้เกียรติบัตรก็เอางานตรงนั้นมาใช้ทำเป็นวัดอุทยานการศึกษา เพราะฉะนั้น ก็ได้พัฒนาเป็นวัดตัวอย่าง ซึ่งมีผลงานดี เพราะตัวนี้เป็นเครื่องการันตี ถ้าเราบอกว่าเราได้รับการยกย่อง การประกาศเชิดชูเกียรติแล้วจะมาทำแบบนี้ ก็เริ่มทำมาปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืองานอวมงคลก็ห้ามมีการตีฆ้อง คือเบื้องต้นต้องกล้าคิด แล้วต้องกล้าทำ แล้วเอาความคิดมาแสดงให้คนอื่นเห็น และคนอื่นเขาจะยอมรับ ถ้าเราพูดๆ อย่างเดียวเลยต้องชวนให้คนอื่นเห็นด้วย พอมาได้สัก ๓ - ๔ ปี มีการประกาศชี้แจงเหตุผลว่าทำไมถึงไม่ให้มีการเลี้ยงก๋วยเตี๋ยว ข้าวต้มงานศพ เพราะจะประหยัดสำหรับเจ้าภาพและลดการจ่ายเงิน การสิ้นเปลืองทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรบุคคล แต่ก่อนมีโยมล้างถ้วยล้างจานกัน ๔ - ๕ พุ่มยิงคนเยอะก็จะไม่เสร็จ และแม่ครัวก็ต้องตื่นแต่เช้าอีก ปัจจุบันหลังจากสวดอภิธรรมเสร็จ ไม่เกิน ๑๐ นาที ศาลาก็เงียบกริบ พอถึงเวลาต่างคนก็กลับ พอทำเลยทุกคนก็ให้การสนับสนุนที่ดีในการร่วมมือ เราประชาสัมพันธ์ชี้แจงหมดแล้ว เราคุยกันตั้งแต่แรกแล้ว ที่นี่ก็จะมีซุ้มน้ำ ชา กาแฟให้อยู่แล้ว ในส่วนหนึ่งก็หาทางออกให้ ก็จัดที่บ้านเลย ปัจจุบันทุกคนก็ทำแบบนี้กันหมดแล้ว จะจัดตั้งตำบลปลอดอบายมุขตำบลหนึ่งวัด ญาติโยมที่นี้ก็ทำตามด้วยศรัทธา ทำงานอะไรก็จะมีไม่มีการจ้าง ทำงานด้วยใจไม่มีค่าตอบแทน^{๓๐}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ สิ่งที่คนในชุมชนทำเองจะยั่งยืน และเดินได้ไม่สะดุด ด้วยความพร้อมใจกันของคนในชุมชน ถ้ามีภาครัฐร่วมด้วยอาจจะติดขัดด้วยการรออนุมัติ ระเบียบกฎหมาย ของภาครัฐ ที่มีปัญหา

^{๒๙} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๓๐} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

หลายอย่าง ติดที่เงื่อนไข อาจจะสะดุดบ้าง ถ้าเราทำกันเอง ปัญหาทุกอย่างจะดำเนินง่ายขึ้น ต้องแก้ไขอยู่ที่การเรียนรู้ และไปได้ไวกว่า อาจจะมีทุนเท่าที่มี แต่ไม่ต้องรอจนทำให้เกิดปัญหาเรื่องการติดขัด

๔.๒.๔ การป้องกันการทุจริตของวัด

ด้วยความที่วัดมีความใกล้ชิดกับชุมชน แน่นนอนว่าการบริหารเงินของทางวัด พระสงฆ์เองก็ทำเองไม่ได้ จึงต้องมีการแต่งตั้งกรรมการ เพื่อบริหารจัดการทางการเงินให้กับทางวัด โดยต้องรับรู้ รับทราบ ชี้แจง ให้รู้กันถ้วนหน้า ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดโพธิ์ประทับช้าง : การรั่วไหลของเงินจะไม่มี มีความไว้วางใจ ทางวัดจะคัดเลือกคนมาแล้ว ซึ่งก็ต้องอยู่ในหลักคุณธรรม โดยที่กรรมการวัดไม่เคยนำเงินวัดไปใช้จ่าย ไม่เคยเบิกกรรมการวัดนำเงินส่วนตัวจ่ายเองทั้งหมด เช่น ค่าเครื่องตีฆ้องต่างๆ ทางคณะกรรมการก็จะออกกันเอง ทุกคนจะไม่มาเบิกเงินวัดเลย เพราะทุกคนช่วยกัน มาช่วยด้วยใจจะไม่เอาเงินวัด นอกจากจะซื้อของใหญ่ๆ เอาเข้ามาใช้ภายในวัด แต่ถ้าเป็นในเรื่องเล็กๆน้อยๆ อาหารการกิน จะออกกันเองโดยไม่รบกวนทางวัด นอกจากจะมีจัดงานทางวัดจะจัดตั้งโรงครัว ในเรื่องซื้อสัตย์สุจริตก็ถือว่าไม่ต้องพูดถึง และค่อนข้างไว้วางใจได้ว่าคณะกรรมการไม่ได้ใช้เงินวัดเลย การใช้จ่ายในวัดก็จะมีรายงานทุกเดือน มีไวยาวัจกรคอยดูแล ระบบนี้ถือว่าตรงแน่อน ยังไม่เคยมีข่าวเรื่องเงินรั่วไหลเลย ยังไม่เคยมีประวัติมาทำก่อนงานต้องมีเงิน ๒,๐๐๐ บาท ในการใช้จ่าย ซึ่งใครที่เคยเข้ามาช่วยก็เข้ามาช่วยตลอด แต่คนที่ไม่เคยเข้าก็ช่วยในเรื่องปัจจัยมา^{๓๑}

วัดพร้าว : ทางด้านของเรื่องเงิน ทางวัดทำบัญชีชัดเจน มีหลักฐานครบถ้วนสมบูรณ์ ใคร หน่วยงาน หรือชาวบ้านสามารถมาตรวจสอบได้เลย มีคนรับผิดชอบ ทำหน้าที่ มีระบบระเบียบการใช้จ่าย ไม่ว่าจะเงินที่บาทก็ต้องทำบัญชีทุกครั้ง เพื่อความโปร่งใสของทางวัดเอง ซึ่งทางวัดจะทำบัญชีที่เป็นสมุด และบัญชีที่เก็บลงคอมพิวเตอร์^{๓๒}

วัดสำนักขุนเณร : มีการทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ในเรื่องของเงินทางวัดไม่มีเงินเก็บอย่างเช่นเวลาทอดกฐินหรืองานผ้าป่า สมมุติว่าได้ ๑ แสนบาท และเป็นหนี้ร้านค้าก็เอาไปใช้จ่ายส่วนที่เป็นหนี้ เชื้อร้านค้ามารับไปเลย ใช้ระบบแบบกันเอง อย่างเช่นวัสดุ อุปกรณ์ทางวัดไปเอามาก่อนแล้วนำมาจ่ายทีหลัง ส่วนมากจะซื้อไม่เกี่วกันในเรื่องวัสดุก่อสร้าง และทางร้านก็ให้เครดิตกับทางวัด และทำบัญชีกันไว้ ซึ่งจะมีบิล มีใบเสร็จเก็บไว้ ถึงคราวทอดกฐินผ้าป่าก็มาว่ากันอีกที ส่วนใหญ่จะไม่ได้เอาเงินเข้ากุฏิ เพราะไม่พอจ่าย เพราะส่วนหนึ่งทางวัดไม่ได้ขอขบประมาณจากทางราชการ ซึ่งทางราชการก็เสนอให้ขอแต่จะมีขั้นตอนในการขอเยอะ

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ จะรวบรวมเป็นบัญชี จัดบันทึกและจะมีการแจ้งให้กับประชาชนทราบ เงินส่วนที่เข้ามา เช่น เงินโครงการก่อสร้างศาลา มีการแจ้งรายละเอียดลงโซเชียล ให้ประชาชนรับทราบรับรู้ ชี้แจง

^{๓๑} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๓๒} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

รายละเอียดให้ครบถ้วนเมื่อเสร็จงานใดงานหนึ่งทางวัดและคณะกรรมการ รวมตัวกันประชุม รายละเอียดต่างๆ ทั้งรายรับ - รายจ่าย แล้วได้ชี้แจงให้คนในชุมชนได้รับรู้รับทราบถึงรายรับ - รายจ่ายทั้งหมด ในส่วนหนึ่งทางวัดจะไม่ได้ของงบประมาณจากทางราชการ การบริหารเงินก็จะดำเนินง่ายขึ้น ส่วนมากจะดูจากเชิงประจักษ์ ดูจากผลงานที่ตามมา เช่น นำเงินมาก่อสร้างห้องน้ำ ก็ต้องก่อสร้างจริงๆ เพราะทางวัดจะทำตามวัตถุประสงค์

๔.๒.๕ การแก้ไขปัญหาการทุจริตในวัด

ทุกวัดก็จะมีการทำบัญชีไว้เพื่อชี้แจงให้กับประชาชนในชุมชนอยู่เสมอ อาจจะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาอย่างง่าย แต่ก็ช่วยให้ง่ายต่อการตรวจสอบในการบริหารเงินของวัด ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : เป็นปกติ เป็นวัฏจักร ที่ทำมาแบบนี้อยู่แล้วในการใช้จ่ายใน ส่วนของปัจจัย ที่ปรากฏขึ้นในแต่ละส่วน แต่ละอย่างที่ให้อาติโยมเห็นอยู่แล้วไม่ได้เน้นว่าเป็นกฐิน ผ้าป่าหรือจะเป็นเงินพิเศษ ก็จะใช้จ่ายปกติ แต่อาติโยมจะเห็นเอง เพราะคณะกรรมการก็กันรู้อยู่แล้วว่าเอาไปทำอะไรบ้าง เพราะศรัทธาทางวัด สร้างสมมาตลอด ก็ให้เห็นผลงานที่วัดทำ สร้าง มาตลอด มีการพัฒนาความเจริญของสิ่งต่างๆ รวมถึงเงินที่ถวายเข้ามาและได้มีการรอกงย เพราะมีขันโต ขึ้นที่ ต้องใช้จ่ายมาก เช่น ซ่อฟ้า หรืออะไรที่ทำแล้วต้องมีค่าใช้จ่ายมาก ถ้าเกิดความระแวงเมื่อไหร่ จะอยู่ ยาก ต้องทำให้เห็น ต้องมีความโปร่งใส^{๓๓}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : การรั่วไหลของเงินจะไม่มี มีความไว้วางใจ ทางวัดจะคัดเลือกคน มาแล้ว ซึ่งก็ต้องอยู่ในหลักคุณธรรม โดยที่กรรมการวัดไม่เคยนำเงินวัดไปใช้จ่าย ไม่เคยเบิก กรรมการ วัดนำเงินส่วนตัวจ่ายเองทั้งหมด เช่น ค่าเครื่องตีต่างๆ ทางคณะกรรมการก็จะออกกันเอง ทุกคนจะ ไม่มาเบิกเงินวัดเลย เพราะทุกคนช่วยกันมาช่วยด้วยใจจะไม่เอาเงินวัด นอกจากจะซื้อของใหญ่ๆ จะ ซื้อของใหญ่ๆ เอาเข้ามาใช้ภายในวัด แต่ถ้าเป็นในเรื่องเล็กๆน้อยๆ อาหารการกิน จะออกกันเองโดย ไม่รบกวนทางวัด นอกจากจะมีจัดงานทางวัดจะจัดตั้งโรงครัว ในเรื่องซื้อสัตย์สุจริตก็ถือว่าไม่ต้องพูด ถึง และค่อนข้างไว้วางใจได้ว่าคณะกรรมการไม่ได้ใช้เงินวัดเลย การใช้จ่ายในวัดก็จะมีรายงานทุกเดือน มี ไวยาวัจกรคอยดูแล ระบบนี้ถือว่าตรงแน่นอน ยังไม่เคยมีข่าวเรื่องเงินรั่วไหลเลย ยังไม่เคยมีประวัติ มาทำก่อนงานต้องมี ๒,๐๐๐ ในการใช้จ่าย ซึ่งคนใครที่เคยเข้ามาช่วยก็เข้ามาช่วยตลอด แต่คนไม่เคย เข้าก็ช่วยในเรื่องปัจจัยมา^{๓๔}

วัดพร้าว : ทางด้านของเรื่องเงิน ทางวัดทำบัญชีชัดเจน มีหลักฐานครบถ้วนสมบูรณ์ ใคร หน่วยงาน หรือชาวบ้านสามารถมาตรวจสอบได้เลย มีคนรับผิดชอบ ทำหน้าที่ มีระบบระเบียบการใช้ จ่าย ไม่ว่าจะเป็นเงินก็บาทก็ต้องทำบัญชีทุกครั้ง เพื่อความโปร่งใสของทางวัดเอง ซึ่งทางวัดจะทำทั้ง

^{๓๓} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธรบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๓๔} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บัญชีที่เป็นสมุด และบัญชีที่เก็บลงคอมพิวเตอร์ อีกเรื่องหนึ่ง คือ งานแห่นาค จะไม่มีมาร้องรำทำเพลง เต็ดขาด^{๓๕}

วัดสำนักขุนเณร : มีการทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ปกติก็ไม่ค่อยจะมีเงินฝากอยู่แล้วแต่ก็เปิดบัญชีไว้ มีบัญชีเดียว เป็นธนาคาร ธ.ก.ส เวลาถอนก็ต้องมีกรรมการ ๒/๓ เช่นรับทราบ เวลาทำงานบุญ ก็จะชี้แจงเป็นครั้งคราว เช่น งานทำบุญหลวงพ่อค่าใช้จ่ายเท่าไร ค่าสวดมนต์ถวายพระเท่าไร ค่ามาตึกาบังสุกุลเท่าไรก็จะทำรายงาน เป็นรายรับ - รายจ่าย ชี้แจงให้ญาติโยมได้รับฟัง ก็จะชี้แจงเป็นงานไป ส่วนรายจ่ายประจำก็คือ ค่าไฟ^{๓๖}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ทุกคนต่างมีความเป็นจิตอาสาในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือกิจกรรมภายในวัด เป็นเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน โดยที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย มีการประชุมหารือกันกับคนในชุมชนเพื่อพูดคุยเรื่องการรายรับ - รายจ่ายของชุมชนและวัด เพื่อที่จะช่วยกันพัฒนา ทางวัดจะมีคณะกรรมการจัดการเรื่องการเงิน มีการแสดงรายรับ - รายจ่าย ให้ที่ประชุมทราบเพื่อความโปร่งใสในการดำเนินการเรื่องเงิน เพื่อคนในชุมชนทุกคนต้องรับรู้ มีส่วนร่วมในการรับรู้ รับทราบรายละเอียดเรื่องรายรับ - รายจ่ายภายในวัด

๔.๒.๖ การเปิดเผยข้อมูลของวัด

ในปัจจุบัน ถือว่าสื่อสังคมออนไลน์ เข้ามามีบทบาทในชีวิตเรามากขึ้น นำมาใช้ประโยชน์ในการสื่อสารได้รวดเร็วมากขึ้นกว่าแต่ก่อน วัดก็ได้เปลี่ยนแนวทางการประชาสัมพันธ์งานบุญได้ง่ายและไปไกลกว่าเดิม ทำให้ลดต้นทุน ลดค่าใช้จ่าย และยังได้เงินจากพลังศรัทธามากกว่าเดิมด้วย ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรูปเขาทราย : การสื่อสารหลักๆ คือทาง Facebook line ค่อยบอกผู้นำให้ไปประชุมประสานงาน เสียงตามสาย ว่าจะให้ปลุกตักเสียงปรีติยาธรรตามทางข้างหน้าให้และให้มาถ่ายรูป บางคนอาจจะไม่ได้มาเองแต่เป็นการโอนเงินเข้ามาร่วมทำบุญ เพราะตอนนี้ถ้าแชร์ไป คนอื่นก็สามารถเข้ามาเห็นได้ มีเสียงไร้สาย ระบบ wifi เคยใช้ประโยชน์จาก อบต. บ้าง แต่จะอยู่ในเขตเทศบาล มีหลายเส้นทางในการสื่อสาร ส่วนใหญ่จะสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต มีกลุ่ม line ลงประชาสัมพันธ์ในกลุ่ม ข้อดี คือ โยมเห็นกิจกรรมของพระ วันนี้นำไปจัดกิจกรรม วันนั้รดน้ำต้นไม้ จะได้ว่าพระไม่ได้อยู่เฉยๆ เวลาที่มีกิจกรรม ต้องการเก้าอี้พลาสติก ๓๐๐ ตัว ได้เกินไป ๕๐๐ ตัว เวลาใครมาทำบุญ มาทำสังฆทาน ก็จะโพสต์จนทำให้ทุกคนเชื่อมถึงกันได้ง่าย และกว้างไปเรื่อย เช่น กลืนได้ไม่ต่ำกว่า ๑ ล้านบาท โดยที่ไม่ต้องแจกซอง แต่ก็ต้องคิดเลือกว่าจะโพสต์อะไรบ้าง จะบรูณะในโบสถ์ ไม่นานปิดโครงการก็มีคนติดต่อเข้ามา คือส่วนตัวเจ้าอาวาสชอบถ่ายรูป และเลือกรูปไปลงให้เห็นเลย โยมมาถวายสังฆทาน มาเจิมรด ทำให้ทุกคนรู้ว่าวัดนี้ก็เจิมรดได้ บรูณะเมรุ ช่างตีราคา ๓

^{๓๕} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๓๖} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

หมื่น ก็มีหลายคน หลายครอบครัวมาถวาย มีคนมาถวายของก็ถ่ายรูปไว้เลย ให้รู้ทุกความเคลื่อนไหว ใครทำอะไรไปบ้างจะได้รู้และเข้าถึงกันหมด^{๓๗}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : จะใช้ Facebook ส่วนตัวโพสต์และแชร์ ช่วยกันแชร์ผ่านทาง Facebook และลงโซเชียลต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์วัดและชุมชน ทำหนังสือหรือเอกสารไม่ค่อยมีใครอ่าน ซึ่งทางวัดจ้างในงบประมาณของอำเภอเพื่อนำไปประชาสัมพันธ์งานประจำปีของจังหวัด ซึ่งเพจพิจิตรก็นำภาพไปลง ทางวัดก็นำรูปมาแชร์ต่อ ซึ่งที่ผ่านมาได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดมาเป็นประธานเปิดงานก็จะทำให้งานใหญ่ขึ้น ถ้าจะเข้ามาจัดงานที่วัดก็สามารถเข้ามาขอใช้สถานที่ได้ แต่งบประมาณก็จะให้หน่วยงานต่างๆ ไปจัดการ งานส่วนใหญ่ก็เกี่ยวเนื่องกับเจ้าพ่อเสือและหลวงพ่อดำ ไม่มีอย่างอื่นเข้ามาแทรกแซง ชุมชนและวัดจะไปในทางเชิงประวัติศาสตร์และเชิงเกษตร ซึ่งได้หลายทาง หลายแง่มุม ส่วนกรรมการ ข้าราชการก็ต้องเข้ามาดูสวนอินทรี เพราะสวนจัดดี สวนสวย เป็นสวนส้มโอ เช่น จังหวัดนครปฐม เอาส้มโพธิ์ประทับช้างไปเป็นส้มนครปฐม ส้มทองดินนครปฐมไม่มีเลย ต้องเอาพันธุ์ของเราไปขาย พันธุ์ขาวแตงกวา ชัยนาทก็เอาของพิจิตรไปขาย กลายเป็นว่า ส้มโอของเราต้องไปผลิตให้เขาแล้วใช้ชื่อนครปฐม เพราะส้มโอของท้องถิ่นเค้าแทบไม่เหลือแล้ว แต่อาศัยบ้านเราเป็นแหล่งผลิต เพราะบ้านเราพื้นที่ปลูกเยอะ ในอำเภอพบช้างมีพื้นที่เป็นหลักหมื่นไร่ ที่อื่นปลูกไม่ได้^{๓๘}

วัดพร้าว : การสื่อสาร ทางวัดก็จะสื่อสารผ่านทาง Facebook ช่วยๆ กันแชร์ต่อๆ กันไป มีหอกระจายข่าว มีเสียงตามสาย และจัดเป็นสถานที่ที่สามารถให้เข้ามาใช้ได้ เช่น เด็ก ม.๓ ประมาณ ๓๐๐ คนวันที่ ๑ - ๑๓ ธันวาคม มาอบรม ฝึกหัดการใช้ชีวิต แบบทหาร เพราะเด็กกลุ่มนี้เสี่ยงต่อการติดยาเสพติด จะมา ๒ ช่วง ช่วงละ ๖ วัน เพราะสถานที่เราจะไม่พอ โดยมีการละเล่น การร้องเพลงก็จะไปศาลาใหญ่ก็ได้ หรือจะเอาสนามก็ได้ แต่ก็ต้องดูรูปแบบกิจกรรมที่จะเข้ามา โดยต้องสอดคล้องกับบริบท สถานที่ เพราะทางวัดยังเป็นสำนักปฏิบัติธรรมอยู่ ซึ่งต้องคำนึงถึงมาก เพราะถ้าทำอะไรที่กระทบก็ไม่อยากให้ทำ ก็ต้องดูกิจกรรมที่เข้ามาและความเหมาะสม ต้องมีการคุยกันก่อนว่าจะทำได้ไหม ก็ต้องดูกลุ่มที่จะเข้ามาใช้ ดูบุคคล ดูสถานะว่าเขาเป็นอะไรอย่างไรว่าจะเข้ามาใช้ในรูปแบบไหนอะไร อย่านำหมันขัดต่อวัด ต่อสถานที่มากจนเกินไป ต้องใช้หลักในการพูดคุย ชี้แจง ทำความเข้าใจกันก่อน เวลาเข้ามาติดต่อก็ต้องพูดคุยกันก่อนว่าค่าใช้จ่ายต้องมีอะไรบ้าง ก็พูดคุยกันก่อนเลย และก็ต้องเตรียมเรื่องอาหาร เตรียมสถานที่ เรื่องคนดูแล^{๓๙}

วัดสำนักขุนเณร : เดียวนี้ช่องทางสื่อสารก็มีหลายอย่าง มีการสื่อสารกับชาวบ้าน และอีกส่วนหนึ่งก็คือ เป็นการสื่อสารวัดกับหน่วยงาน เช่น หน่วยงานบางหน่วยงาน สำนักงานวัฒนธรรม สำนักพุทธ ท้องเที่ยว พวกนี้มีสื่ออยู่แล้ว ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น ประชาสัมพันธ์จังหวัด ช่วยประชาสัมพันธ์วัดให้หน่อยแล้วก็พัฒนาชุมชนบ้างอะไรบ้างทำวีดิทัศน์บ้าง เช่น วัฒนธรรมก็ทำท้องเที่ยว ๙ วัด ในนั้นก็มียุทธสำนักขุนเณรเป็นเรื่องเล่า เพราะทางวัดต้องสัมพันธ์กับหน่วยงานกับ

^{๓๗} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๓๘} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๓๙} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ชาวบ้านอยู่แล้ว เวลาจะมีกิจกรรมต้องมีการประชุมคณะกรรมการเป็นครั้งคราว เช่น จะมีการทอดกฐิน ก็คิดวันเดือนปีอะไรเท่าไร มีการพูดคุยกัน ส่วนมากจะประชุมกันช่วงหลังทำบุญ แล้วแต่งงานแล้วแต่กรณีไป

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ส่วนใหญ่การสื่อสารของทุกที่จะผ่านทางอินเทอร์เน็ต เดียวนี้ช่องทางสื่อสารก็มีหลายอย่าง ผ่านทาง Facebook ช่วยๆ กันแชร์ต่อๆ กันไป มีหอกระจายข่าว มีเสียงตามสาย และจัดเป็นสถานที่ที่สามารถให้เข้ามาใช้ได้ ลงโซเชียลต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์วัดและชุมชน เพราะตอนนี้ถ้าแชร์ไป คนอื่นก็สามารถเข้ามาเห็นได้

๔.๒.๗ ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัดสีขาว

ในการทำงานทุกอย่างเราจะพบปัญหาและอุปสรรคเสมอ แต่ปัญหาที่เจอก็เป็นปัญหาที่เราสามารถแก้ไขได้ หรือทำให้ทุเลาลงไปก่อน ปัญหาที่วัดและชุมชนเหล่านี้เจอก็เช่นกัน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องก็ต้องคอยติดตามปัญหา และคิดแนวทางการแก้ไขนี้ตลอด ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ปัญหาจะมีทุกวัน แต่ไม่ใช่ปัญหาที่รุนแรงในหลักการบริหาร แต่ก็แก้ไขไปได้โดยไม่ยากเท่าไรนัก เช่น แต่ก่อนนำเอารถน้ำไปถ่าย เดียวนี้สูบเอง มีท่อน้ำส่งน้ำมาใช้ภายในวัด ส่งมาจากอีกฝั่ง รวมๆ ครึ่งกิโลเมตร เคยคิดที่ถอดใจ แต่ต้องการความร่มรื่น ต้องการดอกไม้ ความอุดมสมบูรณ์ แต่น้ำเป็นสิ่งที่เราต้องสูบน้ำตลอด ใช้เทศบาลเอาน้ำมาให้ แต่เป็นภาระในการนำไปใช้ประโยชน์ ส่วนหนึ่งทางเทศบาลก็ต้องดูแลคนในชุมชนอยู่แล้ว แต่คิดว่าชุมชนเข้าใจ แต่ความเกรงใจมีสำหรับเรา หากวิธีบรรเทาทุกข้อมร่วมกัน ก็เลยใช้วิธีการสูบน้ำเข้าไปช่วย เพราะเมื่อเวลาหน้าแล้ง ก็แล้งพร้อมกันเกิดขึ้นพร้อมกัน ปีนี้ดีที่ฝนตก ทางผู้นำต่างๆ เข้ามาปรึกษาหารือเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้น ว่ากลัวจะไปกระทบกับชุมชนมากเกินไป^{๔๐}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : ก็มีบ้าง แต่ไม่ยึดมาเป็นอารมณ์เอาคนหมู่มากดีกว่า ส่วนใหญ่ที่เจอปัญหาก็คับพระ เช่น พระใหม่ พระเก่า เป็นในเรื่องของการปกครอง ทางหลวงพ่อก็ใช้หลักในทางด้านอุเบกขา และหลักพรหมวิหาร ๔ เอามาปรับใช้ในการดูแลพระลูกวัด กับทางญาติโยมไม่มีปัญหาอะไร บางทีอะไรจะเกิดก็ต้องให้มันเกิดไป พระทั้งหมดมี ๑๑ รูป มีพระ ๙ รูปและสามเณร ๒ องค์ เพราะว่าบางที่งานที่วัดเยอะ และพื้นที่มันใหญ่ ต้นไม้ ใบไม้เยอะ ก็ต้องกวาดบ่อยหน่อย บางช่วงไม่มีงานก็กวาดแค่ด้านบน พอมีงานก็มาช่วยกันกวาดๆ สักที เพราะต้นไม้ในวัด มีทั้งต้นไม้ปลูกเองและขึ้นเองตามธรรมชาติ เจ้าอาวาสจะไม่ยอมให้ใครมาตัด^{๔๑}

วัดพร้าว : ปัญหาอุปสรรคที่ทุกวัดพบเจอมาทุกวันนี้คือ เรื่องเงิน เงินที่มีเข้าวัดไม่พอใช้จ่าย ถึงแม้รายจ่ายมีมากกว่ารายรับ แต่ทุกคนไม่ว่าจะเป็นทางวัดเอง ทางคนในชุมชน หน่วยงานส่วนราชการ ต่างก็ช่วยกันร่วมระดมทุน ร่วมกันพัฒนา ร่วมกันสร้างให้ชุมชน วัด มีความน่าอยู่ยิ่งขึ้น ถึงใจ

^{๔๐} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธรบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๔๑} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

อยากจะพัฒนา แต่เงินมาไม่ทันก็ไม่ไช่ปัญหาที่จะทำให้ทางวัดและคนในชุมชนหยุดสร้าง หยุดพัฒนา ชุมชน และวัด ได้^{๔๒}

วัดสำนักขุนเณร : ก็ยังไม่มีปัญหาที่หนักหนาสาหัสจนเครียด เช่น ปัญหาเรื่องอบายมุขก็ไม่ไช่ปัญหาที่หนักหนา ไม่ไช่ปัญหาใหญ่ เพียงแต่ว่าพวกเราไม่เข้าใจกัน ก็อาจจะมีบางคนไม่ชอบ ไม่พอใจ ก็อาจจะมีเพียงแค่ทำทายเป็นเท่านั้น สิ่งพวกนี้ก็เป็นแค่เพียงสิ่งเร้า แต่จะทำให้เรามีความมูมานะมากขึ้น จริงๆ ก็ไม่ต้องอธิบายด้วยคำพูด แต่จะอธิบายด้วยหลักฐานมากกว่า แต่ก็สามารถพูดคุยกันได้ และปฏิบัติตามในการคิด ในการทำโปรเจกต์ก็จะคิดและปรับเปลี่ยน ปรับใช้เอง การตัดสินใจก็ตัดสินใจเอง เพราะมีความเชื่อมั่น

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ปัญหาอุปสรรคที่ทุกวัดพบเจอ คือ ห้องเครื่องครัวขาดแคลนอุปกรณ์เครื่องครัวบางส่วน ส่วนใหญ่จะช่วยกันดูแลความเรียบร้อยในทุกส่วน องค์กรบริหารส่วนจังหวัดก็ให้การสนับสนุนอีกทาง ส่วนใหญ่ปัญหาและอุปสรรคนี้น้อยมาก จะมีผิดใจกันบ้างนิดหน่อย ทุกคนจะพูดคุยไปในทิศทางเดียวกัน ทุกคนตั้งใจ จริงจัง ยึดหลักทำกันอย่างเต็มที่ ดีต่อเนื่อง

สรุปการพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

การสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร (กระบวนการ) : วัดจะรวบรวมบันทึกจัดเก็บรายรับ - รายจ่าย ลงบันทึกประจำวัน เก็บใบเสร็จ เก็บข้อมูลลงบัญชี เพื่อกรรมการวัดจะนำมาสรุปบัญชีทุกๆ สิ้นเดือน และภายในสิ้นปี เช่น ภายในหนึ่งปี มีคนเสียชีวิตกี่คน ผ่าปาปีนี้ รายรับ - รายจ่าย ทั้งหมดเท่าไร โครงการที่ต้องสร้างภายในอนาคต ต้องสร้างอะไรบ้าง โครงการแต่ละอย่างจะต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง เพื่อให้คนในชุมชนทุกคนต้องรับรู้ มีส่วนร่วมในการรับรู้รับทราบรายละเอียดเรื่องรายรับ - รายจ่ายภายในวัด เพื่อความโปร่งใสของวัด

๔.๓ วิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตร

๔.๓.๑ การสร้างพื้นที่สีเขียว การจัดการพื้นที่ การอนุรักษ์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้

ในการพัฒนาวัดและชุมชนให้อยู่คู่กันนั้น สิ่งที่ขาดไม่ได้เลย คงเป็นเรื่องที่ทำอย่างไรไม่ให้ภายในชุมชนมีสิ่งอบายมุขอยู่ในพื้นที่ของตน แต่ละชุมชนก็มีแนวทางการดูแลที่คล้ายกัน ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ในหมู่บ้านมีป่าชุมชนเพื่อหาประโยชน์จากแหล่งทำมาหากิน เช่น หาหน่อไม้ หาผัก ชาวบ้านมาหาอาหารป่าได้ แต่ต้องอนุรักษ์สัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต นกยูง วัดไม่มีประตูปิด เปิดให้ประชาชนเข้าออกได้ ทางวัดและชาวบ้านได้ทำกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การอุปสมบทหมู่ ส่วนหนึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว ขึ้นเขา และมีการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของวัด

^{๔๒} สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

และสถานที่โดยรอบ ทางวัดจะสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต้องวางศิลาฤกษ์ และต้องอาศัยแรงศรัทธาจากชาวบ้าน ได้รวบรวมเงินที่ได้มาเพื่อที่จะนำมาสร้าง ค่าน้ำ - ไฟ ภายในหนึ่งเดือนต้องมีเงินหมุนอย่างน้อยราว ๓๐๐,๐๐๐ บาท ในเบื้องต้น ไม่มีเจ้าภาพหลัก แต่อาศัยแรงศรัทธาจากชาวบ้าน แต่ต้องมีกิจกรรมร่วมกัน ทุกคนมองเห็นแรงศรัทธา ทางวัดมีคณะกรรมการที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะมอบให้ทุกคนช่วยกันดูแลร่วมกัน และต้องมีการวางแผนการดำเนินงาน มีโครงการวัดวิถี เลือกวัดเป็นวัดแบบอย่าง ดูจากความร่วมมือของคนในชุมชน จึงทำให้วัดเขาทรายได้มีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น เพราะคนในชุมชนจะมีการปรึกษาหารือกันตลอด เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น มีรำกลองยาว สร้างความสัมพันธ์กัน เป็นการแสดงความร่วมมือกับคนในชุมชน มีชมรมผู้สูงอายุ เพื่อที่จะพัฒนาและฟื้นฟูชมรมนี้ขึ้นมา เพื่อรวมจิตใจของคนในชุมชน โดยมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศมาดูการแสดงของคนในชุมชน และได้จัดกิจกรรมขึ้น คือ กิจกรรม ๓ รอย ๓ เขา พระพุทธบาทเขาทราย มีรอยพระพุทธบาทจำลอง โดยมีวัดเขารัว วัดเขารูปช้าง เป็นแหล่งท่องเที่ยว จะทำป่าให้กลายเป็นสวน ที่ทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวที่วัด จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่หนึ่ง มีผลิตภัณฑ์โอท็อปของชุมชน^{๘๓}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : การจัดการวัด แบ่งงานตามหน้าที่ ส่วนความสะอาดของบริเวณหน้าวัดจะอยู่ที่องค์การบริหารส่วนตำบล จะเป็นฝ่ายจัดทำสวนหย่อม ดูแล จะมึงบประมาณ งบท้องถิ่นเข้ามาพัฒนา ส่วนตลาดนั้นดูแลโดยหลวงพ่อกษัตริย์และคณะกรรมการ ส่วนในป่าหลังวัดจะมีชาวบ้านมาช่วยกันดูแล ช่วยกันตัดหญ้า มีชมรมกรมศิลป์ช่วยอีกแรง หน้าโบสถ์จะเทราดยาง รายได้ส่วนใหญ่ก็มาจาก โบสถ์หลวงพ่อดโต เพราะคนส่วนใหญ่มาท่องเที่ยวมาศึกษาประวัติศาสตร์ มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเที่ยว มีกิจกรรมชมหิ้งห้อยในตอนค่ำ ที่มีน้ำสะอาด บ้านสี่เหลี่ยม วัดสี่ขาว ช่วงเดือนตุลาคม - เดือนมกราคม ช่วงหน้าฝน มีธรรมาวาสให้เที่ยวชมสวนและแหล่งท่องเที่ยว ได้เปิดสถานที่ให้กับประชาชนมาใช้ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มาใช้ให้ความรู้ นักเรียนมาอบรม มีลานกีฬาให้ชุมชนมาเล่นกีฬา มีรางวัลผู้สูงอายุออกกำลังกาย องค์การบริหารส่วนตำบล มาเผยแพร่ความรู้ต่างๆ^{๘๔}

วัดพร้าว : ทางวัดได้นำดอกไม้ธูปเทียนมาพันธูปไว้มากมาย มาปลูกตามทางเดินเพื่อให้ภายในวัดร่มรื่น ร่มเย็น คนที่อาศัยในเขตวัดมีหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติ เป็นคนชาติพันธุ์เป็นคนไทยดั้งเดิม ไทยจีน เพราะสมัยก่อนแถวบริเวณแม่น้ำช่วงนี้ เป็นแหล่งทำมาค้าขาย เป็นแหล่งขนส่งสินค้า ภายในวัดจะจัดเป็นสัดส่วนของแต่ละสถานที่ แบ่งเป็นโซนๆ เช่น ลานอุโบสถ พระเจดีย์ต่างๆ ศาลาอเนกประสงค์ เมรุลานปฏิบัติธรรม โซนทำกิจกรรม เขตตลาด โซนออกกำลังกาย/การละเล่น ทางวัดได้จัดให้แบ่งพื้นที่ในการให้ความรู้ จัดสถานที่ในการอบรม ประชุม สัมมนา มีต้นไม้หนานาพันธุ์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจต้นไม้ที่หายาก ส่วนใหญ่จะเป็นพันธุ์ไม้ไทย เพราะต้นไม้หลายชนิดประชาชนยังไม่เคยพบเห็น เด็กรุ่นใหม่ได้รู้จักพันธุ์ไม้มากยิ่งขึ้น และทางวัดได้นำไม้ที่ไม่ใช้มาทำก่อสร้างทำเป็นลานปฏิบัติธรรม เวลามีกิจกรรม ๓ หมู่บ้านก็สามารถมาร่วมกันทำกิจกรรมได้ในชุมชนมีป่าชุมชน ป่าใช้สอยเพื่อหาอยู่หากิน และได้ปลูกต้นไม้รอบบึงเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติ ทางวัด

^{๘๓} สนทนากลุ่มคณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๘๔} สนทนากลุ่มคณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ได้นำของที่มาบริจาคแจกจ่ายไปให้กับประชาชนที่ต้องการขาดแคลน และประสบภัยต่างๆ และมีงานประจำปีทุกปี^{๔๕}

วัดสำนักขุนเณร : จะมีงานประจำปีหลวงพ่อเขียน ซึ่งได้นักเรียนส่วนหนึ่งมาช่วยแสดงกิจกรรม มีประเพณีสู้ชวัญข้าวมา ๒ ปี ทางตำบลจะไม่ขายข้าว แต่จะนำไปสี และจะจัดสรรแบ่งปันให้กับคนในชุมชนที่ลำบากขาดแคลน และแบ่งให้กับโรงเรียนในเขตอำเภอคงเจริญที่ขาดแคลนข้าวสาร หรือสถานที่ที่ขาดแคลนสามารถมาขอแบ่งปันได้ หน่วยงานจะมีโครงการปันสุข ทุกๆ ๒ เดือน เพื่อนำไปมอบให้กับคนไข้ติดเตียง ๒ เดือนต่อ ๑ ตำบล นำข้าวสาร อาหารแห้งไปมอบให้ไปเยี่ยมเยียน เพื่อมอบความสุขให้แก่คนในชุมชน แจกจ่ายให้กับคนในชุมชน ที่ชุมชนจะมีโรงสีชุมชน ตัดวัด มีวิสาหกิจชุมชน ทำปลาร้าปลาสาม เป็นชุมชนเล็กๆ ที่อยู่กันอย่างเรียบง่าย ทางวัดจะปฏิบัติตามระเบียบวินัย ในเขตอำเภอสนับสนุนส่งเสริมค่าเทอมให้กับพระในวัดเรียนต่อ มีความรู้ จะได้บริหารจัดการง่ายขึ้น ในชุมชนมีป่าที่เป็นที่สาธารณะน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นของพื้นที่ส่วนตัว มีต้นไม้หายาก ๔ - ๕ ไร่ เป็นป่าดงดิบ เพื่ออนุรักษ์ป่าไม่ให้ความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีแหล่งน้ำ มีสระเพื่อกักเก็บน้ำ มีต้นไม้ตามลำคลอง มีหน่วยงานต่างๆ โรงเรียนโดยรอบนำต้นไม้มาปลูกบริเวณรอบๆ วัด ปลูกพืชผักสวนครัวคอยแบ่งปันกันกิน มีแหล่งเรียนรู้หลายแห่ง ในวัดเป็นแหล่งศูนย์รวมมี กศน. ก้อยอยู่ในเขตวัด คอยดูแลเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีสอนการทำปุ๋ยอินทรีย์ มีห้องสมุดประชาชน มีพิพิธภัณฑ์หลวงพ่อเขียน ทางวัดมีการสอนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระธรรม เป็นบุคคลตัวอย่างให้แก่คนในชุมชน มีโดมผักสวนครัวในหมู่บ้าน สวนมะนาว และนำเมล็ดพันธุ์ให้คนในชุมชนไปเพาะปลูกอีกทางหนึ่ง ทางวัดเปิดสถานที่ส่วนหนึ่งเป็นลานกีฬา เล่นฟุตบอล ตะกร้อ มีผู้สูงอายุเข้ามาใช้ร่วมด้วยการออกกำลังกาย แต่ส่วนใหญ่จะใช้พื้นที่ให้เด็กนักเรียนประถม มัธยม กศน. เข้ามาใช้สถานที่ ที่ได้เข้ามาใช้ศึกษาเข้าค่ายคุณธรรม และเข้ามาใช้สถานที่บวชเณรฤดูร้อน มีการจัดแข่งขันกีฬาของ กศน. ในภาคของอำเภอจะเข้ามาจัดในที่ของวัด^{๔๖}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ทางชุมชนและวัดมีความร่วมมือกันในการสร้างชุมชนให้มีอะไรทำร่วมกัน มีการเรียนรู้แบ่งปันความคิดกันว่าในพื้นที่ชุมชนของตนนั้นมีอะไร พอหยิบจับอะไรได้บ้างที่เป็นสิ่งสร้างสรรค์ และทำกิจกรรมร่วมกัน ให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่

๔.๓.๒ การอนุรักษ์

เมื่อผู้คนอยู่รวมกันมากขึ้น ก็ต้องมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน นอกจากคนจะพึ่งพาอาศัยกันเองแล้ว ก็ต้องพึ่งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติด้วย แหล่งน้ำในชุมชน ถือเป็นหัวใจหลักต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ต้องช่วยกันดูแลรักษา ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาราย : ส่วนมากที่ดูแลกันอยู่หลักๆ ก็คือการดูแลไฟฟ้า การตัดต้นไม้ไม่ค่อยมีปัญหาเท่าไร มันก็จะมีการดูแลปลูกป่า ที่เป็นหลักๆ ใหญ่ๆ เลย ดูแลไม่ให้ป่าเสื่อม

^{๔๕} สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๔๖} สทนากลุ่มคณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

โทรม คือช่วยหลวงดูแลไปส่วนหนึ่ง ชาวบ้านทุกคนต่างก็เข้าใจ เพราะทุกปีรู้สึกที่ชาวบ้านเริ่มรู้แล้วว่าข้อห้ามคืออะไร แล้วก็รู้ว่าใช้สำหรับคนในพื้นที่เท่านั้น ไว้สำหรับหาอยู่หากิน และได้มีการปักป้ายป่าชุมชน มีคณะกรรมการคอยดูแลสอดส่อง^{๔๗}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : แถวนั้นเป็นพื้นที่ปลูกส้มโอ ก็ปลูกส้มโอต่อไป คนในปัจจุบันก็ไม่ค่อยอยากปลูกแล้ว เพราะปลูกยาก คนส่วนมากก็จะไปทำงานโรงงานเป็นส่วนใหญ่ คนรุ่นใหม่ที่สนใจปลูกส้มโอต่อไปก็มีบ้าง แต่ถ้าเป็นเด็กรุ่นๆ กำลังโต พ่อแม่ก็จะส่งเรียนต่อ ไม่อยากให้ลำบาก ให้ลูกเหนื่อยตาม เพราะการทำสวนต้องใช้สารเคมีอยู่และเยอะมาก ถ้าทำส่งออกก็ต้องพึ่งสารเคมี จะพยายามทำไร่ของคณะกรรมการให้เป็นเกษตรสหกรณ์ที่เป็นเกษตรอินทรีย์ปลอดสาร แต่ยังไม่สามารถทำได้ เพราะว่าตลาดต้องการมาแบบนี้ คือต้องการผลที่สวย เนื้อขาว ถ้าทำตามแบบนี้ไม่ได้ก็ส่งออกนอกไม่ได้ เพราะต้องตัดส้มโอที่ ๘๐ %^{๔๘}

วัดพร้าว : ปกติก็ต้องดูแล ต้องมองของเก่าก่อน ต้องเอาให้เป็นแถวในโซนเดียวกัน เพราะ ๘๐ % เป็นของเก่า ริมแม่น้ำส่วนใหญ่จะเป็นต้นไม้ที่เพิ่งปลูก เพราะมีการลอกน้ำลำคลองใหม่

วัดสำนักขุนเณร : เอาต้นไม้มารูปลูกในบริเวณรอบบึง เพราะไม่มีป่าถาวรในชุมชน อนุรักษ์ในเรื่องวัฒนธรรมของคนสูงอายุ มีผู้ใหญ่สูงอายุ มีครูเกษียณเป็นแกนนำ มีโครงการเพื่อนช่วยเพื่อน ที่ปฏิบัติตามจากหมู่บ้านอื่น ยังงานหลวงเขียนก็จะมีการจัดบุท งานโอท็อปในเดือนธันวาคม จะมีตลาดนัดในวันอาทิตย์ นอกเขตตำบลก็ไป ส่วนมากก็จะใช้เศรษฐกิจครอบครัว เครือญาติ และธุรกิจนี้ดำเนินไปได้ เพราะคนที่นี่ทำนา วางจากการทำนาก็มาทำน้ำพริก ก็จะมีปลูกข้าว ปลูกพริกเอง โดยส่วนใหญ่ตลาดนัดจะมารับเอง มีแม่ค้าตามตลาดทางเราก็ก็นำส่งเป็นจุดๆ^{๔๙}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ เบื้องต้นก็ช่วยดูแลเรื่องไฟป่า ดูแลต้นไม้ปลูกป่าเสริม หลักๆ แล้วก็ดูแลช่วยกันไม่ให้ป่าเสื่อมโทรม อย่างน้อยก็ต้องช่วยกันดูแล ถ้าต้องใช้ประโยชน์กับป่าผืนนี้ ปกติก็ต้องช่วยดูแลรักษา แถวไหนมีส้มโอ ก็อนุรักษ์ โดยที่ปลูกต่อไปโดยที่รสชาติและคุณภาพต้องเหมือนเดิม ดูแลของเก่า โบราณให้คงอยู่รุ่นสู่รุ่น ช่วยกันปลูกต้นไม้ในบริเวณชุมชนให้เขียวข่ม ทำให้ระบบนิเวศกลับมาสมบูรณ์ ปกติดั้งเดิม รักษาวัฒนธรรมประเพณีที่เก่าแก่ ให้อยู่ต่อไปสืบนานเท่านาน

๔.๓.๓ วิถีธรรมชาติของชุมชนในปัจจุบัน

วิถีธรรมชาติที่ทุกพื้นที่ต้องเจอในขณะนี้ คือ ความแห้งแล้ง ก็ยังคงเป็นปัญหาที่แก้ไม่ได้ เพราะชาวบ้านในชุมชนชนบท ก็ยังคงต้องประกอบอาชีพทำนา ทำไร่กันอยู่ เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหาเพื่อให้ชาวบ้านอยู่รอด คือ ต้องช่วยกันดูแล อนุรักษ์สิ่งที่ยังเหลืออยู่ให้สมบูรณ์ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

^{๔๗} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

^{๔๘} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๔๙} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ซึ่งในปัจจุบันดีขึ้นประมาณ ๖๐ เปอร์เซ็นต์ ในสมัยก่อนก็จะกลายเป็นเขาโล้น ต้นไม้ไม่ได้มีมากมายขนาดนี้ เล็กๆน้อยๆ ไม่สูงไม่ใหญ่เหมือนตอนนี้ ก็จะตัดต้นไม้เอาไปทำบ้าน ทำอะไรกัน ตอนที่ยังไม่มีป่าสงวนป่าชุมชน ก็เลยเริ่มมาปลูกป่ากันสร้างป่าเป็นการสร้างป่าสร้างรายได้ ซึ่งเดินตามรอยของสมเด็จพระเทพฯ แต่ก่อนถ้าจะหว่านต้นไม้ไม่ได้เลย ไม่มีต้นไม้มากมายขนาดนี้ หลังจาก ๑๐ ปีแล้ว มีการปลูกป่าขึ้น มูลเหตุที่ทำให้เกิดการปลูกป่าเกิดขึ้นเพราะผู้ใหญ่บ้านเก่ามีการรณรงค์ให้ปลูกป่าทดแทนต่อๆ กันมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้านคนก่อนก็ได้ถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้ผู้ใหญ่ชุดใหม่ก็รับนโยบายและมาสานต่อ จะได้เป็นรูปเป็นร่างเกิดขึ้นซึ่งปัจจุบันไม่เกิดวิกฤตอะไรเลยชาวบ้านไม่ได้ตัดไม้ ไม่ได้บุกรุกป่า เพราะเราสามารถที่จะตั้งกรรมการ ๑๕ คน กรรมการแต่ละคนก็จะอยู่รอบๆ เขา เป็นจุดๆ ไปก็จะได้ดูแลป่าไปในตัว ถ้ามีใครมาลักลอบตัดต้นไม้ก็จะมีคนแจ้งมาที่ผู้ใหญ่ และจะให้กรรมการไปดู ถ้าคณะกรรมการไม่พอก็จะขอกำลังเสริมจากตำรวจไป ส่วนมากจะไม่มี เพราะทุกคนรู้จักตากอยู่แล้วว่าการตัดไม้ทำลายป่าเป็นเรื่องผิดกฎหมาย^{๕๐}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : แต่ก่อนมีคันโยกน้ำบาดาล แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว เป็นระบบประปาหมู่บ้านหมดแล้ว แต่ก่อนเป็นน้ำเก่า แต่ปัจจุบันเป็นคลองชลประทาน แม่น้ำพิจิตรมีความตื่นเขินเดี๋ยวนี้เป็นป่าผักตบชวา มีนโยบายเอาผักตบออกถึงจะเบาลงไปได้เยอะ บริเวณนี้มีการรื้อลำแม่น้ำแต่ก่อนมีเรือสำเภาวางได้ แต่ปัจจุบันไม่ได้แล้ว แม่น้ำพิจิตรเปลี่ยนเป็นแม่น้ำนาน^{๕๑}

วัดพร้าว : ส่วนใหญ่แล้วทุกคนต้องการที่ทำกินมากกว่า แต่ก่อนตามหัวไร่ปลายนาที่จะมีต้นไม้เดี๋ยวนี้คั้นน้ำมันเล็กกลอง ต้นไม้ก็เลยหายไป ร่มไม้ก็ไม่มีแล้ว ต้องเอาร่มจากที่บ้านไปกางแทนเพื่อที่จะมีพื้นที่ทำนาเยอะๆ เมื่อ ๒ ปีที่แล้วเจอวิกฤตการณ์ขาดน้ำ แห้งแล้ง ทุกที่แห้ง แต่หน้าวัดไม่แห้งเพราะหลวงพ่อก็มีความคิดการไกล ขุดลอกน้ำเอาไว้ จึงขอรถทางนายกมาขุดลอกให้เป็นอ่าง แล้วเจาะบ่อบาดาลกลางสระไม่ให้ปลาตาย^{๕๒}

วัดสำนักขุนเณร : แม่น้ำแต่ก่อนแคบ ไม่กว้าง แต่ปัจจุบันกว้างขึ้น มีการขุดลอกให้ใหญ่ขึ้น ใครมีปลาก็จะเอามาปล่อย ถ้ามีผักบุ้ง ผักตบชวาก็จะเอายามาฉีด บางทีก็เอารถมาลอก แลดูสะอาดตาไปเลย แต่ก่อนรก ดูไม่ได้เลย ส่วนใหญ่จะทำนา คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ ก็ประมาณ ๑๐๐ % ส่วนมากจะทำนาทั้งหมด เพราะใกล้แหล่งน้ำซึ่งมีทั้งน้ำบาดาล น้ำคลองมาให้ และแม่น้ำพิจิตรอีก ก็มีห้วย หนอง คลอง บึง ส่วนมากจะปลูกพันธุ์ ๔๑ และ ๖๑ ตอนนี้เริ่มจะทำข้าวปักษ์แล้ว ที่เป็นข้าวหอมมะลิ เพราะตอนนี้มีราคาแพงมากแล้ว ราคาข้าว ๖,๐๐๐ - ๖,๕๐๐ แล้วแต่ช่วง แต่ก่อนกับตอนนี้เปลี่ยนไปเยอะมาก น้ำในคลองก็จะใช้ทำการเกษตร แต่ก่อนก็ใช้น้ำในคลองทิ้งอุปโภค บริโภค

^{๕๐} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

^{๕๑} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๕๒} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่าตาเสือ หมู่ที่ ๒ และบ้านวัดพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ซึ่งปัจจุบันมีน้ำประปาแล้ว และอีกอย่างหนึ่ง มันแห้งไว สกปรกด้วย มีเขตหน้าวัดเป็นเขตรักษาพันธุ์ปลา^{๕๓}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ซึ่งทุกที่ ในช่วงอดีตและปัจจุบันจะแตกต่างกัน เพราะว่า แต่ก่อนทุกคนไม่มีน้ำเพียงพอต่อการใช้สอย แต่ปัจจุบัน ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย มีแหล่งน้ำเพิ่ม แต่ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล ตกมาก็ไม่เพียงพอต่อการใช้สอยของชาวบ้าน ทำให้เกิดความลำบากในการใช้ชีวิตประจำวัน เรื่องที่สำคัญเลยก็คือเรื่องน้ำเป็นวิกฤตมาก เพราะในหมู่บ้านจะขาดน้ำในการอุปโภคและบริโภค และน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน และร่วมด้วยช่วยกันการรณรงค์ให้ปลูกป่าทดแทนเพื่อให้มีพื้นที่ป่ามากขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

๔.๓.๔ การสร้างพื้นที่สีเขียว (ที่เกิดจากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น)

ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติหายไปเยอะ จากทั้งลดหายไปเองตามธรรมชาติ จากไฟป่า หรือผู้คนลักลอบตัดไม้ นั่น สิ่งที่เราทำได้ตอนนี้ คือ เราควรสร้างจิตสำนึกดีๆ ให้คนในชุมชนหันมาช่วยกันดูแลสิ่งที่เหลืออยู่ ก่อนที่จะหมดไป ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : เป็นแนวป่าชุมชนไว้ มีพื้นที่ป่าสีเขียว ๒ ส่วน คือ แนวป่ากันชน กับป่าสงวนแห่งชาติ ต่อเป็นป่าสงวนได้ ๒ ครั้งแล้ว ครั้งแรกต่อ ๕ ปีครั้งที่ ๒ ต่อ ๑๐ ปี ป่าชุมชนเริ่มครั้งแรก นับไป ๖ ปีที่แล้ว ซึ่งมีวัด มีชุมชนแล้ว มีการปิดป่า ๓ - ๔ เดือน จะทำให้หน่อไม้และต้นไผ่โตก่อน ถ้ามีการเผาป่า เพราะเราจะทำแนวกันไฟไว้ แต่ช่วงนี้ไม่ได้ทำ เพราะไม่มีปัญหา และเทศบาลเพราะเขายังไม่อนุมัติ ซึ่งจะมีกรรมการป่าชุมชน ๑๕ คน ดูแลรอบๆ บริเวณเขา การเข้าใช้ประโยชน์ต่อชุมชนก็คือ การหาหน่อไม้ หาของป่า อาหารการกิน จะไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามา จะให้คนในพื้นที่ช่วยกันดูแล สามารถเก็บนำไปทำอาหารได้ เพิ่งเก็บได้ในช่วงฤดูฝน อีกส่วนหนึ่งเราจะมีการปลูกป่าทุกปี เสริมป่าขึ้นมาเมื่อต้นไหนตาย เราก็ปลูกทดแทน และช่วงนี้ก็จะเน้นการรณรงค์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และช่วยกันสงวนสัตว์ป่าด้วย เพราะช่วงนี้มีสัตว์ป่าแพร่พันธุ์เยอะทางเราก็ช่วยอาศัยประชาสัมพันธ์กับชาวบ้าน ว่าอย่าไปทำร้ายต้องช่วยกันอนุรักษ์ เพราะต้องใช้ระบบแบบหมุนเวียน เช่น ไม้ป่าที่มาจากธรรมชาติ อยู่อีกเขาหนึ่งมาอยู่อีกเขาหนึ่ง ถ้าเราไม่ทำร้ายเขาก็จะมากินมาอยู่ สัตว์ที่ใช้บ่อยในป่าชุมชนก็คือ กระรอก กระแต แอ้ ไม้ป่า มีหลายอย่าง แต่ถ้าหาไปขายก็ยากเพราะป่าชุมชนที่นี่เป็นชุมชนขนาดเล็ก ไม่สามารถหาไปขายได้ เขาไม่เหมือนกับป่าภูเขาใหญ่ๆ^{๕๔}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : เกี่ยวกับเรื่องความร่มรื่น มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ถ้าโครงการป่าธรรมชาติ ไม่มีแล้ว แต่ถ้าเป็นพื้นที่ที่มีแค่วัด มีต้นไม้ใหญ่ๆ เป็นพื้นที่ดั้งเดิม ป่าปลูกก็มีหลังวัด ป่าสักก็มีหลังโรงเรียน เพราะเป็นพื้นที่ปลูกส้มโอส่วนใหญ่ ถ้ามีปากก็จะถูกตัด กลายเป็นสวน เป็นแปลงนา พื้นที่ไร่ส้มมากกว่าพื้นที่นา ๓๐ - ๔๐ ไร่ เซ็นต์ ที่อื่นจะปลูกไม่ค่อยได้ จะห่างจากน้ำไม่ได้ พื้นที่อื่น

^{๕๓} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

^{๕๔} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

ปลูกก็จะมีลักษณะแกน แต่ก่อนปลูกส้มโอพันธุ์ท่าซ้อย แต่ปัจจุบันปลูกส้มโอพันธุ์ขาวแตงกวาและทองดี เพราะตลาดไม่ต้องการ ราคาตก ก็มาปลูกพันธุ์นี้^{๕๕}

วัดพร้าว : ไม่มีพื้นที่ป่าถาวร มีแต่ต้นไม้ ป่าไม้ที่ปลูกไว้ที่มีเจ้าของ คือรุ่นพ่อรุ่นปู่ปลูกเอาไว้ แต่ก่อนมองดูป่า ครีมนโปหมด แต่ปัจจุบันมองไปหายหมด ก็ตอนช่วงแห้งแล้งก็ล้มตาย บ้างก็ตัดไปขายบ้างจนหมด เพราะช่วงหลังจะมีกฎหมายเข้าว่าไม่สามารถตัดได้ ชาวบ้านจึงต้องตัดก่อนที่ประกาศจะออก ที่นี้ก็เลยต้องมาปลูกต้นไม้ มูลเหตุที่สร้างขึ้น ที่ปลูกต้นไม้ขึ้น ก็เพราะไปดูที่วังน้ำเขียวที่มีโอโซนเป็นอันดับหนึ่ง และไปทางเหนือแต่ก่อนมันมีอากาศที่เย็นสบาย ซึ่งปัจจุบันมันแลบร้อนขึ้นทุกวัน ก็เพราะอะไร คือ เกี่ยวกับต้นไม้ ซึ่งเปรียบกับพม่า ที่สิบสองปันนา ไม่ต้องเปิดแอร์เลย อากาศที่นั่นเย็นสบาย เพราะว่าเค้าจัดต้นไม้ไว้เยอะมาก มีความร่มรื่นและอุดมสมบูรณ์ แต่บ้านเราต้นไม้ทำไม่ หายไปทุกที และไปอินเดีย ยิ่งกว่าทุ่งกุลาลืออีก แล้วเอามาคิดว่าถ้าเราไม่ปลูกต้นไม้ไม่จัดการชุมชนของเรา ก็จะทำให้เกิดปัญหา แต่ที่นี้มองว่าป่าถาวรไม่มี ที่นี้มันเป็นของเอกชนหมด แต่ถ้าญาติโยมช่วยกันไว้บ้างก็น่าจะดี เลยมีความคิดว่าทางวัดควรจะนำต้นไม้มาปลูกไว้บ้าง เพราะว่าต้นไม้ต้นหนึ่งก็ให้อากาศดีกว่าเย็นกว่า ถ้าเป็นป่าผืนใหญ่ก็คือ ประเทศจีน เค้าไม่ทำลายธรรมชาติเป็นประเทศที่รักษาทรัพยากรมากที่สุด ทุกคนต่างจะหวงหวงธรรมชาติ เวียดนามก็ยังรักษาต้นไม้เลย^{๕๖}

วัดสำนักขุนเณร : ในพื้นที่จะมีพื้นที่สีเขียวที่เป็นแหล่งพื้นที่ธรรมชาติ และแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ มีบึงศาลาแดงและบึงยอเตย และมีแม่น้ำพิจิตร มีกิจกรรมปลูกป่าวันแม่ วันพ่อ นำต้นไม้ไปปลูกข้างบึง ตามข้างทาง ตามไหล่ทาง ตามถนน มีป่าสักรอบๆ เป็นป่าที่ดั้งเดิม มีป่าปลูกเป็นของเอกชน ป่าชาตอนนี้ก็มีแล้ว บทบาทป่าชาก็ลดลง^{๕๗}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ทั้ง ๔ วัด : ในเบื้องต้นพื้นที่สีเขียวมี ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งก็เป็นป่าชุมชน ส่วนที่ ๒ เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ก่อนที่จะเป็นป่าชุมชนเป็นป่าสงวนมาก่อน ชาวบ้านก็ใช้ประโยชน์ในการหาอยู่หากิน และก็มีกฎกติกาในการเข้าใช้ป่า การหาของป่า ห้ามบุกรุกป่า ห้ามจุดไฟทำแนวกันชนปลูกป่า ในการสร้างพื้นที่สีเขียว ก็ต้องช่วยกันปลูกต้นไม้ ปลูกป่าชุมชน เพื่อให้หมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สร้างเป็นแหล่งธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ในรูปแบบการศึกษานอกห้องเรียน ทำให้ชุมชนมีน้ำ มีป่าไว้ใช้ในงานที่ขาดสน เป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เหมาะแก่การเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ทำให้โลกไม่ร้อน

^{๕๕} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๕๖} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่าตาเสือ หมู่ที่ ๒ และบ้านวัดพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๕๗} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

๔.๓.๕ การลดการใช้พลังงานในชุมชนทำอย่างไรบ้าง

ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้มาถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับคนในชุมชนรับทราบวิธีการประหยัด ลดการใช้พลังงานให้ได้มากที่สุด หรือหาวิธีทดแทนสิ่งเก่าที่ใช้หมดไปแล้ว พร้อมกำชับให้ทุกคนช่วยกันประหยัดให้ได้มากที่สุด ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : ในหมู่บ้านยังมีไฟฟ้าและน้ำประปาไม่ได้ครบถ้วน บริเวณรอบเขาไฟฟ้ายังเข้าไม่ถึง อีกส่วนหนึ่งเขาก็จะใช้แบบพ่วงกัน ไฟฟ้าเทศบาลเขาทำแผนเข้าเทศบาลไป ซึ่งตั้งไฟทางแล้วแต่ก็ยังไม่ทั่วถึง เพราะว่าการขออนุญาตใช้สถานที่ป่าสงวนค่อนข้างลำบาก มีกฎระเบียบมาก ขออนุญาตยาก ก็เลยยังเข้าไม่ถึง เรื่องน้ำประปาบางบ้านก็ยังไม่ใช้ บางบ้านก็มีสระอยู่ สระที่อยู่รอบเขา ป้อน้ำจากสระมาใช้ สถานที่หมู่ ๑๐ ตอนนี้อยู่รอบน้ำ บ่อบาดาลก็ลึกก็น้ำไม่พอ ก็เลยต้องอาศัยว่าถ้าใครมีสระก็ต้องช่วยกันไปก่อน เพราะที่กำลังจะช่วยแก้ปัญหาอยู่ และยังไม่มีการใช้พลังงานทดแทน ถ้าไม่มีน้ำจริงๆ ก็ต้องขอทางเทศบาลให้เอารถดับเพลิงเอาน้ำมาให้กับชาวบ้าน^{๕๘}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : เริ่มมีการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ เอามาติดกับเครื่องปั้มน้ำสูบน้ำ แต่มีใช้กันน้อยเพราะต้นทุนยังสูงอยู่ และรัฐบาลยังไม่ชัดเจนอีกด้วย ตอนหลังเพิ่งจะมาเปิดให้ใช้ อำเภอพบช้าง ใช้ไฟมากที่สุดในพื้นที่ เพราะจะใช้ไฟฟ้าในการปั่นไฟ สูบน้ำ ต้องมีการวางแผนก่อนจะทำให้ประหยัดขึ้น เพราะต้องใช้น้ำบาดาลกัน แต่ปีนี้น้ำน้อย^{๕๙}

วัดพร้าว : ในวัดเริ่มมีการนำแผงโซลาร์เซลล์เข้ามาใช้ ควบคู่กับไฟฟ้าปกติ มีแนวคิดจะเปลี่ยนไฟทาง ให้เป็นแบบแผงโซลาร์เซลล์เข้ามาใช้ โดยทางวัดก็ใช้แบบนี้มานานหลายปีแล้ว น้ำก็จะดึงจากไฟฟ้าปกติ ระบบน้ำจะเป็นประปาของวัด วัดเจาะบาดาลเอง ขึ้นถึงประปา แต่ก่อนก็ใช้ของเขา แต่ใช้ในปริมาณที่มาก จึงต้องเจาะเอง ทางวัดเริ่มจะเก็บใบไม้ มาทำปุ๋ย ทุกวันอาทิตย์จะมีคนมาช่วยกวาดใบไม้ และพระก็ขึ้นไปกองเพื่อไปทำปุ๋ย เอาจากน้ำตาล เอาหัวเชื่อมมาใส่ จะทำแปลงเกษตรสาธิต จะทำเป็นโรงเรียน จะได้เป็นแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม เพราะมีปฏิบัติธรรมทุกเดือน ผักบู้ก็หวานไว้เยอะ ก็จะได้นำมาผัด มาทำกับข้าว เพื่อลดการใช้จ่ายไปอีกทางหนึ่ง^{๖๐}

วัดสำนักขุนเณร : ไม่มีแผงโซลาร์เซลล์ ประปาหมู่บ้านก็จะเรียกเก็บตามจำนวนที่ใช้ไป ซึ่งอยู่ที่ องค์การบริหารส่วนตำบลจะเรียกเก็บต่อหน่วยประมาณ ๑๐ บาท^{๖๑}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ ก็ต้องช่วยกันประหยัดการใช้ไฟฟ้า ซึ่งหลายหมู่บ้านขาดแหล่งน้ำ ในการอุปโภคบริโภค ก็ต้องช่วยกันประหยัด และร่วมมือกันแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ถึงบางหมู่บ้านจะไม่มีแผงโซ

^{๕๘} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

^{๕๙} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๐} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่าตาเสือ หมู่ที่ ๒ และบ้านวัดพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๑} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

ล่าเซลล์ แต่ก็ต้องช่วยกันประหยัดการใช้ไฟฟ้า ซึ่งหลายหมู่บ้านขาดแหล่งน้ำ ในการอุปโภค บริโภค ก็ต้องช่วยกันประหยัด ไม่ใช่ทิ้งๆ ขว้างๆ ใช้วิธีคิดในการพัฒนาแหล่งน้ำให้คงอยู่ต่อไปและเพียงพอต่อการใช้ของคน

๔.๓.๖ โครงการ หรือกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ทุกกิจกรรมที่ทางวัดและคนในชุมชนร่วมมือกันคิด และทำ ถือเป็นสิ่งที่ดี เพราะไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ แต่เป็นการดูแลรักษา ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธบาทเขาทราย : ส่วนมากเลยก็จะมีปลูกป่าทดแทน เพราะทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้จะมีการรณรงค์ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติทุกปี สัมพันธ์กับชาวบ้านมาปลูกป่าทดแทน แทนป่าเสื่อมโทรม ใน ๑ ปี จะมีการเรียกประชุม ๒ ครั้ง ประชุมในหมู่บ้านและประชุมกับคนที่อยู่รอบเขา เขาประชุมกันก็จะมาหาทางออกว่าจะทำอย่างไรให้เราจะอนุรักษ์ป่าของเราไว้ได้ ถึงหน้าแล้งเราจะให้ชาวบ้านทำแนวกันไฟที่หลังบ้านไว้เลย ป้องกันบ้านเรือนตัวเองด้วย ถ้าทำติดๆ กันก็จะกลายเป็นแนวกันไฟไปด้วยในตัว มีการรวมกลุ่มช่วยกัน ส่วนมากก็จะร่วมกับวัดก็คือป่าอย่างเดียวยเลย จะสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือปลูกต้นไม้ที่หน้าแล้งจะมีดอกให้ดูสวยงามให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับวัด แต่ก่อนจะมีเหมืองหิน โคนร่องเรียนหลายรอบจะได้ยกเลิกไป เพราะมีฝุ่นละอองด้วยแต่ปัจจุบันไม่มีแล้วเพราะอยู่ใกล้ชุมชน^{๖๒}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : มีล่องเรือดูหิ่งห้อย เป็นดัชนีชี้วัดว่าลำน้ำหน้าวัดอุดมสมบูรณ์ ที่อื่นไม่ค่อยมี ธรรมชาติ คือ นกแก้ว มีที่นี้ที่เดียวในพิจิตร เป็นพันธุ์หายาก ส่วนใหญ่ต้องเข้าไปดูในป่า หน้าแล้งจะไม่เหลือยอดไม้เลย นกกินหมด เป็นตัววัดว่าที่ยังเป็นที่อุดมสมบูรณ์อยู่ หน้าแล้งก็ต้องเอาน้ำในลำคลองมารดให้ชุ่ม ยังเขียวอยู่ ปีหน้าจะมีงบประมาณมาอีก ที่จะมาลงมาบูรณะป่าภูมิทัศน์ป่าทั้งหมด จะทำให้มีน้ำขังให้ได้ มีงบของท่องเที่ยวเข้ามาด้วย มีเข้ามาถางป่า ช่างทาง^{๖๓}

วัดพร้าว : มีอยู่ มีกิจกรรมปลูกต้นไม้ ๓ วัน ๓ ครั้ง และเรื่องของชุมชนคุณธรรม ที่เจาะประเด็นเรื่องของขยะรีไซเคิล นำขยะมาแปรรูป โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน ถ้ามีผู้เสียชีวิตในชุมชนเขาก็จะประกาศเสียงตามสาย บอกกล่าวกับสมาชิก ว่าบ้านใครเสียชีวิต ก็จะนำเอาเงินช่วย เรื่อง ข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำปลา มาช่วยเจ้าภาพ กับการจัดสวัสดิภาพ ซึ่งจะแบ่งเงินเป็น ๒ ส่วน คือ มีค่าอาหารกับค่าพระสวด โดยที่ใครจะทำเท่าไรก็ได้แล้วแต่จะร่วมทำบุญ ไม่จำเป็นว่าจะต้องถวายพระ ๔๐๐ บาท ถ้ามี ๑๐๐ บาท ก็ทำได้ อย่างเช่น ช่วยค่าอาหาร ๑๐๐ บาท โครงการนี้ทำมาเกือบ ๒ ปีแล้ว ซึ่งชุมชนมีความเข้มแข็งดี เช่น สวดศพหนึ่งคืนมี ๔๐ - ๕๐ เจ้าภาพ อยู่ที่ใครจะร่วมเท่าไร ก็รวมเฉลี่ยกันไป ซึ่งการทำแบบนี้ก็จะได้มากกว่าเดิมอีก ทางเจ้าภาพจะได้เงินช่วยเหลือมากกว่าปกติ ถ้าช่วยกันเหมือนเป็นการเอาแรงกันด้วย แล้วแต่จะทำว่าช่วยค่าอาหาร หรือค่าพระสวด ซึ่งเห็นประโยชน์ได้ดี ซึ่งเป็นธรรมเนียมในการปฏิบัติไปแล้ว การสื่อสารรูปแบบนี้ เจ้าของบ้านต้องอธิบายให้คนที่มาจากที่

^{๖๒} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอคงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

^{๖๓} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

อื่นได้รับรู้ว่าธรรมเนียมเป็นอย่างไร มีการประชาสัมพันธ์ก่อน จนกลายเป็นธรรมเนียมไปเลย ช่วงปีที่แล้ว ตั้งโครงการงานศพปลอดเหล้าเข้ามาใช้ บางบ้านก็ทำได้ แต่ยังมีส่วนน้อยที่ยังไม่ได้ทำ งานบวชงานแต่งงานก็ด้วย แต่ก็ค่อยๆ ปฏิบัติต่อไป^{๖๔}

วัดสำนักขุนเณร : มีโครงการเพื่อนช่วยเพื่อน ถ้าเกิดมีงานศพก็จะมีคนมาช่วย เอน้ำมัน ข้าวสาร หอมกระเทียม ใครมีอะไรก็เอามาช่วย เอาเงิน ๑๐๐ บาท มาช่วย มาทำบุญ เพราะว่าหมู่บ้านนี้ มี ๒๓๐ ครัวเรือน บางคนก็เข้าบ้างบางคนก็ไม่เข้า แล้วแต่บ้าน ใครจะไปทำบุญจะมีเจ้าภาพอาหารกับเจ้าภาพพระสวดอันนี้จะนอกโครงการ ในนามส่วนตัว ที่นี้ทำมานานแล้วจนเป็นธรรมเนียม เริ่มต้นมาจากหมู่ ๑ ทุกคนเห็นดี หมู่อื่นจึงทำตาม มีโครงการชุมชนคุณธรรม นำชาวบ้าน ร่วมกันทำความสะอาดบริเวณรอบหมู่บ้าน ซึ่งทำที่วัดเป็นหลัก ส่วนมากผู้ใหญ่จะเกณฑ์คนมาช่วยกันทำ ประกาศกระจายข่าวให้รู้ก่อน มีงานนมัสการหลวงพ่อบานสะกอนต์เข้ามาช่วยจัด ชาวบ้านก็มาร่วมกัน เมื่อก่อนลอยกระทงก็มีตลาดนัด เป็นจุดศูนย์รวมที่ใหญ่ที่สุดของดงเจริญ เป็นพื้นที่สาธารณะ^{๖๕}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ขอสรุปในภาพรวม ดังนี้

สรุป ทั้ง ๔ วัด : หลักๆ แล้วโครงการก็จะเป็นโครงการแนวกันไฟ โครงการปลูกป่าเสริมดูแลภูกระเปาะในการเข้าใช้ป่าชุมชน หลังชุมชนก็เข้าร่วมกับวัดเพื่อที่จะปลูกป่าเสริม และสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่จุดหนึ่งที่เน้นก็คือปลูกไม้ดอกทุกตำบลจะมีโครงการคล้ายๆ กัน จึงส่งผลดีต่อการควบคุมดูแล เป็นการช่วยเหลือกันโดยที่ไม่ต้องสั่งหรือไม่ต้องบอก เป็นการร่วมมือของทุกคนในการทำโครงการ ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนา และปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ควรแก้ไข

๔.๓.๗ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนสำคัญมาก เพราะบางอย่างที่ค้นพบแต่ละที่ก็แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมตามพื้นที่นั้นๆ ทำให้คนที่ว่างจากงานประจำได้มีรายได้เสริมเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดเขาทราย : เขาก็จะมีการปลูกต้นกระเจียว และอีกหลากหลาย เพื่อให้มาศึกษาบนเขาก็จะมียอดมรดก ก็ให้ไปศึกษาดูประวัติศาสตร์ของการสร้างวัดเขาทราย เพราะวัดเขาทรายเป็นเขตของป่าสงวนแห่งชาติ จะให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาข้อมูลประวัติวัดเขาทราย ที่นี้จะไม่เหมือนเขาโล้น หรือเขานกยูง เพราะสามารถศึกษาธรรมชาติได้หลากหลาย แต่จะเป็นเขาขนาดเล็ก บริเวณวัดเป็นสถานที่เก่าแก่สามารถเรียนรู้ตรงนั้นได้ คือ สมัยก่อนยังไม่ได้มีการจัดตั้งป่าสงวนแห่งชาติ มีแค่เขาพระ ซึ่งเจ้าหน้าที่ดูจากดาวเทียม ที่อยู่ใกล้กับเขตเขาพระ ฉะนั้นสงสัยว่าทำไมพื้นที่ที่ตรงนี้เป็นพื้นที่สี

^{๖๔} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๕} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่าตาเสือ หมู่ที่ ๒ และบ้านวัดพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลวัดขวาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๕} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

เขี้ยวเยอะ ป่าไม้จากจังหวัดนครสวรรค์ก็ได้สำรวจดู วันที่เขาทรายมีป่าอยู่ป่าหนึ่ง จึงได้มีการทำสัญญา เพราะว่าเจริญ ก็ชักชวนพี่บ้านำเข้ามาอยู่ พื้นที่แถวนี้จะเป็นพื้นที่ของวัดทั้งหมด ตั้งแต่ตลาดสมัยก่อนคนเจ๊ก คนจีนก็บริจาคให้วัด เพราะทำอะไรถึงที่ไม่ได้ ปลุกบ้านเรือนไม่ได้ ยังไม่มีเครื่องจักรทันสมัย เวลาคุณไปก็จะเห็นก็เลยได้ถวายวัดเป็น ๑๐๐ กว่าไร่^{๖๖}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : แหล่งเรียนรู้เชิงเกษตรสวนส้มโอของคนในชุมชนของคณะกรรมการ มีสวนอินทผลูน ในปัจจุบันจะปลูกส้มโอยากขึ้น มีเพลี้ยลง และที่วัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์หลากหลายแบบ^{๖๗}

วัดพร้าว : จะเป็นในเชิงเกษตรและเชิงวัฒนธรรม ไม่ได้เป็นกลุ่มแต่จะเป็นส่วนตัว เป็นของเอกชน สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ในเรื่องของเกษตรปลอดสาร ยาชีวภาพของแต่ละหมู่บ้าน เป็นเรื่องของพลังงานสามารถทำให้ลดโลกร้อนได้ เรื่องของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การลดใช้พลังงานและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นมีแต่ยังไม่ค่อยโดดเด่นเท่าไรนัก วัดมีความตั้งใจว่าจะนำพลังงานแสงอาทิตย์เข้ามาใช้ให้ได้มากที่สุด ถึง ๕๐ % แต่ที่นั่นไม่ไปไม่ไหว เพราะใช้ต้นทุนสูงมาก แบตเตอรี่ ๑ ลูก ราคา ๑ หมื่นกว่าบาท ซึ่งใช้ไม่ได้ไม่กี่ปีก็ชาร์ตไม่เข้า เป็นแบตเตอรี่แห้ง ตอนนั้นราคาก็สูงพยายามจะให้ใช้ได้เยอะๆ แต่พักหลังๆ ดีขึ้น แต่ก่อนไม่ได้เรื่องเลย แพงมาก เพราะถ้าตัดแผงโซล่าเซลล์ แอร์ก็จะใช้ได้ตลอด แต่ก็ต้องลงทุนถึง ๒๐๐,๐๐๐ บาท ถึงจะได้ แต่ก็ไม่พอ แอร์มีจำนวนมาก เพราะแอร์กินไฟเยอะ แต่ก็สามารถใช้แสงโซล่าเซลล์คืนไฟ ก็จะไม่เสียครั้งต่อครั้ง ก็ต้องใช้แผงประมาณ ๒๐ กว่าแผง เป็นแผงใหญ่ จะเอาต้นไม้ประจำจังหวัด มาเป็นแหล่งเรียนรู้^{๖๘}

วัดสำนักขุนเณร : มีศูนย์ข้าวชุมชน คือ จะมีเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก มีปุ๋ยชีวภาพ มียารักษาต้นข้าว การละเล่น คือ มีลิเกของผู้สูงอายุ มีการเรียนการสอนของผู้สูงอายุ คนที่อายุไม่ถึง ๖๐ ปีก็สามารถเข้าไปร่วมได้ มีการสอนทำดอกไม้จันทน์ให้กับผู้สูงอายุ มีกลุ่มแม่บ้านทำน้ำพริก พริกแกงทำไข่เค็ม มีโรงสีชุมชน คือ ชาวบ้านก็จะเอามาสีฟรี สีเสร็จก็เอาข้าวไป ส่วนโรงสีก็จะได้ แกลบ ไร่ปลาย เป็นศูนย์กลางชุมชน^{๖๙}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ จะมีทั้งแหล่งเรียนรู้ในเชิงเกษตร และแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ คือ ได้มาศึกษาหาความรู้ มาศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดเขาทราย โดยส่วนใหญ่ จะมีทั้งแหล่งเรียนรู้ในเชิงเกษตร และแหล่งเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรม สำหรับแหล่งเรียนรู้ในเชิงเกษตร คือ มีพื้นที่เพาะปลูกไว้ให้ผู้สนใจได้มาศึกษาหาความรู้ เป็นการสาธิตการเพาะปลูก ไม่ว่าจะเป็น ต้นไม้ ผัก ผลไม้ และ

^{๖๖} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

^{๖๗} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๘} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่าตาเสือ หมู่ที่ ๒ และบ้านวัดพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๙} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

ผลผลิตอื่นๆ ส่วนแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม คือ มีวัด มีโบสถ์ มีวิหาร มีศิลปกรรม ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา หาคำความรู้ ว่าประวัติศาสตร์สมัยก่อน มีการก่อสร้าง การบูรณะอย่างไรบ้าง

๔.๓.๘ ปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งข้อเสนอแนะอย่างไรบ้างเกี่ยวกับชุมชนสี่เขียว

การอยู่ร่วมกันในชุมชน ควรมีการพูดคุยกัน เป็นการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันถึงปัญหาต่างๆ มาพูดคุยกันเป็นเรื่องที่ดี เพราะเราจะได้ร่วมกันแก้ปัญหา เพื่อให้สิ่งที่ปัญหาได้รับการแก้ไข ให้คงอยู่กับคนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละวัด ดังนี้

วัดพระพุทธรบาทเขาทราย : ส่วนมากทำบ้านจะรู้กันเองโดยธรรมชาติ โดยหลักของเขาที่ว่าเวลาที่ประชุม ส่วนใหญ่ก็จะบอกลูกบอกหลาน ไม่ให้ไปตัดไม้ทำลายป่าเพราะพื้นที่เรามีอยู่แค่นี้ อยากรุกถ้าอะไรเข้าไป ต้นไม้ก็ช่วยกันรักษาและช่วยปลูกป่า ซึ่งชาวบ้านก็จะสอนลูกหลานว่า ให้ปลูกป่า เพราะว่าเวลาโตขึ้น ต้นไม้ที่ไม่เคยเห็นก็จะได้พบเห็น เด็กสมัยนี้บางที ต้นพุง ต้นตะเคียนเขาไม่รู้จัก แล้วให้ปลูกให้ลูกให้หลานดู เวลาปลูกป่าเด็กๆ ก็มาช่วยกัน เอนักเรียนมาช่วยกันปลูกป่า เพื่อที่จะปลูกฝังผลประโยชน์ในอนาคต รอบเขามีหน่วยงานหลายที่ มีวัด มีโรงเรียน มีชุมชน ก็จะมี ๓ ส่วน เวลาปลูกป่าก็ขอความร่วมมือ ให้หัวหน้าเขานำพนักงานมาช่วยกันปลูกป่าด้วย^{๗๐}

วัดโพธิ์ประทับช้าง : จริงๆ ขยายพื้นที่ไม่ได้ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตร และพื้นที่วัดก็ปลูกต้นไม้มากไม่ได้ เพราะเป็นพื้นที่โบราณสถาน เพราะจะบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน กรมศิลป์กันที่โบราณสถานไว้ คือไม่สามารถสร้างสิ่งปลูกสร้างอะไรได้ และก็เป็นทางวัดชุมชนก็ไม่มีระบบป่าชุมชนเหมือนทางภาคอีสาน ได้แต่อนุรักษ์ภายในวัดได้เท่านั้นเอง บางพื้นที่ที่ไม่สามารถดูแลได้ ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียของโบราณสถาน แต่ก่อนเป็นป่าห้วยาคาทั้งหมด จึงปลูกต้นไม้ไว้ให้เป็นร่ม การที่จะตัดที่ก็ต้องไปขอกรมศิลป์ กรมป่าไม้ เพราะเป็นไม้หวงห้าม^{๗๑}

วัดพร้าว : ที่ผ่านมาก็จะมีทั้งคนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย คือ ประเภทไม่ทำแต่ขัดเราถือว่า ในการทำ ผ่านคณะกรรมการแล้ว ผ่านเจ้าอาวาสแล้ว และก็เอาตามความคิดเห็นของเสียงส่วนใหญ่ ก็ไม่ได้สนใจเสียงส่วนน้อย แต่เดี่ยวเขาก็ต้องเห็นด้วยเอง ทุกคนรู้ว่าที่ต้องทำตรงนี้ทำไปเพื่ออะไร ได้ประโยชน์อย่างไร เรามองถึงประโยชน์ข้างหน้ามากกว่า ก็เลยเดินหน้าทำต่อไป เพราะหลวงพ่อบุคคลคิดไม่หยุด บางทีมานั่งคุยกันว่าจะทำอันนั้น อันนี้ ก็ทางวัดและโยมจะเข้ามาคุยกันบ่อย มีปรึกษาหารือหลายๆ เรื่อง ขึ้นอยู่กับว่ามีเรื่องหรือปัญหาอะไร อย่างเช่น เวลาไปไหนมาไหน อยู่บนรถ ก็สามารถคุยเรื่องนี้ได้ตลอด กลับมาก็กลายเป็นงานไปแล้ว พอดีสอดคล้องกับคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของอำเภอ ที่เล่นเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งในตำบลก็ทำเรื่องชยะมาก่อนแล้ว และขับเคลื่อนเป็นทั้งอำเภอ ทางเราก็เลย เอาไปเชื่อมกันเลย ต่อยอดต่อไปเรื่อยๆ กรรมการกับเจ้าอาวาส

^{๗๐} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ๗ เมษายน ๒๕๖๒

^{๗๑} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่ากร่าง หมู่ที่ ๘ สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

มีความเข้มแข็งอยู่เสมอ ไม่ควรจะทิ้งช่วงก็จะเสียดาย หลักๆ คือต้องคุยกัน อย่างน้อยก็จะมีประชุมกับคณะกรรมการทุกเดือน แต่ละคนมีเครดิตส่วนตัวอยู่แล้ว มีหน้าที่การทำงานอยู่แล้ว^{๗๒}

วัดสำนักขุนเณร : ปัญหา คือ พื้นที่ไม่เพียงพอต่อการสร้างพื้นที่สีเขียว ก็ต้องรอให้ทางอำเภอเอาต้นไม้มาให้เท่านั้น เพื่อเอามาปลูกตามข้างทางตามบึง เราปลูกไปก็ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไรมีสวนผลไม้ ที่ไม่เป็นโดดเด่นเท่าไร ไม่มีแม่น้ำใหญ่ๆ ไหลผ่าน พอหมดฤดูฝนก็จะแห้งแล้งเลย ส่วนใหญ่จะใช้น้ำประปาจากน้ำบาดาลของวัดที่เดียว ดึงว่าท่อไปแต่ละหมู่บ้าน ที่ทำได้ก็แค่เกาะคลอง ตามข้างถนน เป็นโหนดไปหมด ไม่มีที่สาธารณะ ก็ใช้พื้นที่วัด มีหน่วยงานตำรวจ กศน. ประปา เข้ามาใช้ ก็จะมาขอสถานที่ไปใช้ ที่เอกชนจะยกให้เป็นที่สาธารณะก็ยาก เพราะราคามันสูง^{๗๓}

จากการที่ผู้วิจัยได้นำเสนอรายละเอียดปลีกย่อยในแต่ละวัดดังกล่าวมาแล้วนั้นขอสรุปในภาพรวม ดังนี้ โดยส่วนใหญ่ทุกชุมชนจะขยายพื้นที่ไม่ได้ เพราะพื้นที่เป็นพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ ซึ่งการทำเกษตรก็เป็นสิ่งจำเป็นต่อการใช้ชีวิตของคนในชุมชน แต่พื้นที่สีเขียวก็ไม่เพียงพอสำหรับชุมชน ทุกคนจึงต้องช่วยกันสร้างให้มีจำนวนมากขึ้น เพื่ออนาคตข้างหน้า สำหรับคนรุ่นหลัง มีความร่วมมือกับหลายหน่วยงานอยู่หลักๆ ก็คือมีวัด โรงเรียน ชุมชน เพราะอยู่ติดกันบริเวณนั้น เพราะทุกคนรู้ว่าพื้นที่สีเขียวชุมชนของหมู่บ้านมีขนาดเล็ก ต้องช่วยกันอนุรักษ์ และช่วยกันดูแล เพื่อให้คงอยู่ต่อไป

สรุปรูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีเขียวในจังหวัดพิจิตร

รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีเขียวในจังหวัดพิจิตรการจัดการชุมชนสีเขียว การจัดการพื้นที่ทางสาธารณะ : การจัดการวัดแบ่งการตามหน้าที่ (คณะกรรมการวัด) การดูแลรักษาสะอาดของวัด จะมีชาวบ้านมาช่วยกันดูแล ช่วยกันตัดหญ้า ศูนย์ กศน. เพื่อให้คนในชุมชนได้ศึกษาเล่าเรียน มีตลาดนัดเพื่อเป็นการค้าขายภายในชุมชนภายในบริเวณลานวัด สถานที่เอื้อให้ชุมชนใช้ทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่างๆ ได้ ยังมีการปลูกต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ บริเวณริมแม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้บริเวณพื้นที่ของวัด ตกแต่งสถานที่ให้เหมาะกับการพักผ่อน และการปฏิบัติธรรม ส่วนด้านกีฬาที่ใช้พื้นที่ส่วนรวม มีสนามฟุตบอล สนามเปตอง เปิดพื้นที่ภายในวัดเป็นสาธารณะสำหรับประชาชน

๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากงานวิจัย

การจัดการพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร จำแนกออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก ๑๑ ประเด็นย่อยได้แก่

๑.๑ ชุมชนสีเขียว

๑.๑.๑ การสร้างพื้นที่สีเขียว วัดในแต่ละวัดก่อนการสร้างพื้นที่สีเขียวต้องมีการทบทวนต้นทุนของตัวเองก่อนว่าในพื้นที่ของตัวเองนั้นมีแม่น้ำลำธาร ภูเขา หรือสภาพพื้นที่ของวัดที่มีต้นทุนเดิมเป็นอย่างไรบ้างยกตัวอย่างเช่น พื้นที่วัดที่เป็นภูเขาก็มักมีการปลูกต้นไม้เสริมแต่อาจจะดูแลใน

^{๗๒} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านท่าตาเสือ หมู่ที่ ๒ และบ้านวัดพร้าว หมู่ที่ ๔ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๗๓} สัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ๕ เมษายน ๒๕๖๒

เรื่องของน้ำเป็นพิเศษ วัดที่มีแม่น้ำหรือลำคลองไหลผ่านก็อาจจะมีการปลูกต้นไม้เสริม ไม้ดอก ไม้ประดับเพื่อให้สถานที่ที่ร่มรื่นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมและเป็นการนำต้นไม้เข้ามาปลูกเป็นไม้ต่างถิ่นแต่ก็มีการอธิบายว่าต้นไม้เหล่านั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรบ้าง ผ่านการบอกชื่อต้นไม้ และบางวัดก็สามารถปลูกต้นไม้เสริมให้เป็นแถวเพื่อให้เป็นสถานที่ในการปกกวดและการปฏิบัติธรรม เป็นต้น

๑.๑.๒ แหล่งเรียนรู้ การใช้พื้นที่ของวัดเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้บางวัดให้พื้นที่วัดเพื่อสร้างอาคารสำนักงานของศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัยประจำอำเภอ มีการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการรวบรวมของดีของท้องถิ่นตนเองในการอธิบายและเพื่อการศึกษาเพื่อเยาวชนรุ่นหลังในอนาคต มีการสร้างห้องสมุดหรือสร้างแหล่งเรียนรู้ผ่านธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ แม่น้ำ ลำคลองต่างๆ ภายในวัดหรือแหล่งที่เป็นโบราณสถานต่างๆ ที่สัมพันธ์กับวัดและกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา หรือแหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งธรรมชาติที่สามารถให้สัตว์ป่าอยู่อาศัยร่วมกับพระหรือร่วมกับชุมชนได้สามารถเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจที่ออกกำลังกายอีกรูปแบบหนึ่ง สร้างพื้นที่ภายในวัดให้เป็นตลาดนัดเป็นศูนย์รวมข้าวของเครื่องใช้ ประชาชนในและนอกพื้นที่สามารถนำผลิตภัณฑ์หรือสิ่งที่หาได้ในชุมชนมาค้าขายในตลาดนัด เป็นการให้ความรู้แก่ประชาชนที่มาจับจ่ายใช้สอยและสามารถสร้างอาชีพสร้างรายได้ของประชาชนที่ใช้พื้นที่ของวัดได้อีกรูปแบบหนึ่งโดยการเก็บค่าใช้จ่ายไม่มากนักเพื่อเป็นการบำรุงสถานที่และค่าน้ำค่าไฟภายในวัด เป็นต้น

๑.๑.๓ การอนุรักษ์ การอนุรักษ์ส่วนมากแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ นั่นก็คือส่วนแรกวัดที่มีโบราณสถานและมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาในอดีตวัดก็สร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ส่วนการอนุรักษ์วัดที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีแม่น้ำภูเขา ป่าไม้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่าให้เข้ามาอยู่ภายในวัดที่เอื้อต่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และการท่องเที่ยวภายในชุมชนผ่านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและทรัพยากรของวัดนั้นๆ ได้ วัดส่วนมากเน้นการปลูกต้นไม้และการสร้างสถานที่ให้สงบร่มรื่นที่สามารถนั่งประชุมสัมมนาพูดคุยและทำกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนาได้ร่มไม้ ข้างริมธารต่างๆ เพื่อลดการใช้พลังงานของวัดนั้นๆ บริเวณวัดมีการติดตั้งโซล่าเซลล์หรือหลอดไฟแอลอีดีเล็กๆ บนทางเดินเพื่อประหยัดพลังงานอีกด้วย

๑.๒ การจัดการวัดสีเขียว

๑.๒.๑ การปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละวัดมีการแบ่งแยกการบริหารจัดการวัดออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ นั่นก็คือ ฝ่ายพระสงฆ์ ซึ่งประกอบไปด้วย เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และพระลูกวัดที่แบ่งหน้าที่ตามเจ้าอาวาสได้รับมอบหมาย และฝ่ายฆราวาส ประกอบไปด้วย คณะกรรมการวัดซึ่งฝ่ายต่างๆ ที่เจ้าอาวาสเป็นแต่งตั้งและมอบหมายให้ดำเนินการ

๑.๒.๒ การใช้งบประมาณของวัดแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ นั่นก็คือรายรับ-รายจ่าย รายรับประกอบไปด้วย เงินที่ได้ประจำนั่นก็คือเงินผ้าป่า เงินกฐิน เงินบริจาคของวัดที่ได้จากผู้บริจาคภายในวัดและกิจกรรมต่างๆ ของวัดที่เกิดขึ้นเป็นเงินที่เก็บจากตลาดนัดเป็นค่าบำรุงสถานที่ซึ่งไม่มากเท่าใดนัก ส่วนรายจ่ายก็ประกอบไปด้วยค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าก่อสร้างต่างๆ

๑.๒.๓ การใช้อำนาจ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนหลักๆ ก็คือการใช้อำนาจในทางคณะสงฆ์หรือเจ้าอาวาส พระลูกวัดแบ่งการใช้อำนาจตามบทบาทที่ได้รับการแต่งตั้งหรือที่เรียกว่าสมณศักดิ์

หรือการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ที่สูงกว่าเจ้าอาวาสขึ้นไป และการบริหารจัดการภายในวัดก็ขึ้นอยู่กับสายการบังคับบัญชาภายในวัดส่วนการใช้อำนาจของพระสงฆ์ในวัดหรือในชุมชนเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดใช้อำนาจผ่านความเป็นพระสงฆ์ ผ่านศาสนา หรือผ่านคณะกรรมการวัดในการดำเนินกิจกรรมใดๆ ที่เกิดขึ้นภายในวัดที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

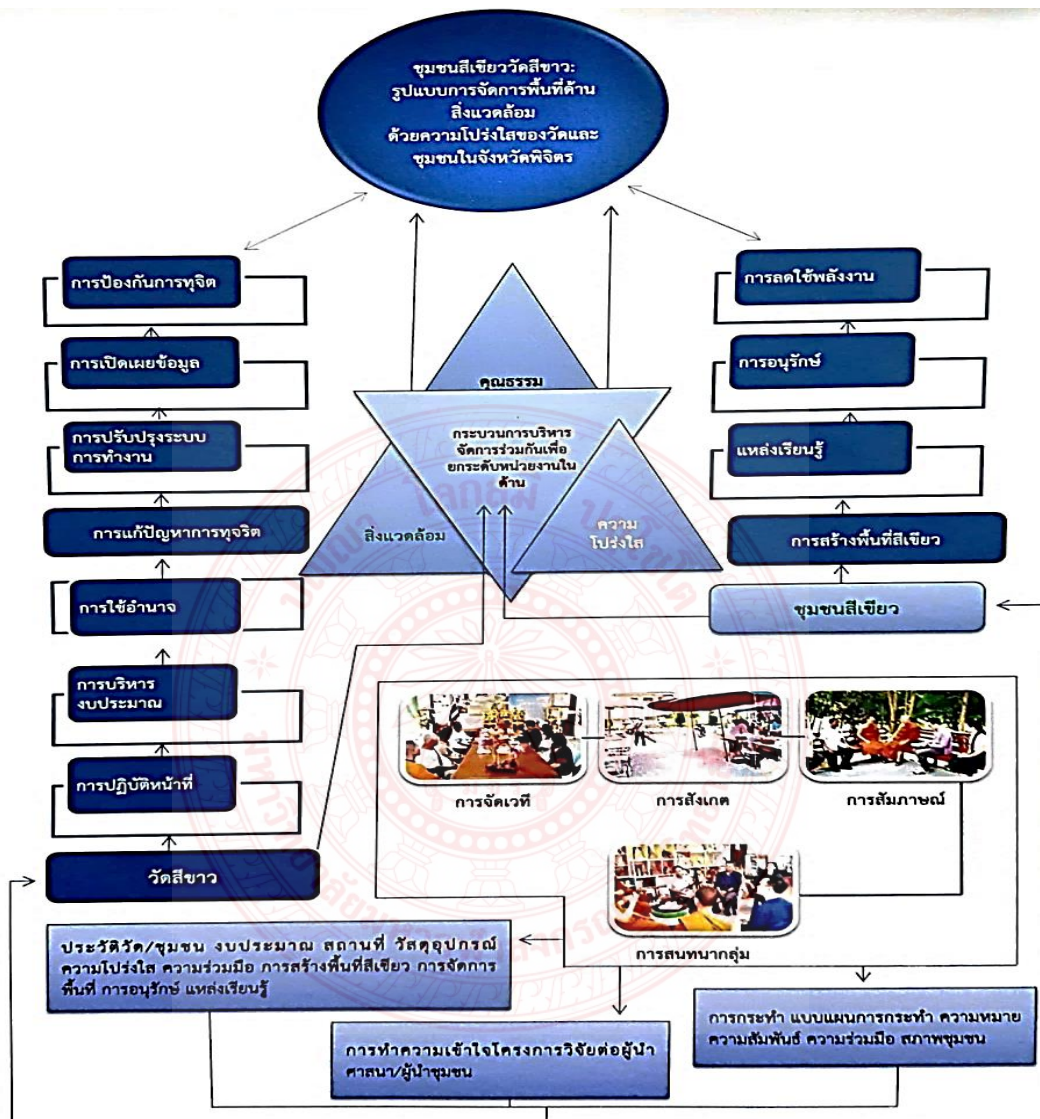
๑.๒.๔ การแก้ไขปัญหาการทุจริต วัดทุกวัดมีไวยาวัจกรและคณะกรรมการเป็นคนบริหารจัดการรายรับ-รายจ่ายของวัดซึ่งมีการชี้แจงทุกวันพระ (วันธรรมสวนะ หรือ วันอุโบสถ) บนศาลาการเปรียญและมีสมุดคุมรายรับรายจ่ายของวัดและมีบัญชีธนาคารของวัดที่สามารถเปิดเผยและบริหารจัดการได้การแก้ไขปัญหาการทุจริตที่ดีที่สุด คือ ในรูปแบบของคณะกรรมการ และการพูดคุยกันระหว่างเจ้าอาวาส ไวยาวัจกรและคณะกรรมการวัดในการดำเนินการก่อสร้าง กิจกรรม โครงการต่างๆ

๑.๒.๕ การปรับปรุงระบบการทำงาน แน่นอนเราปฏิเสธไม่ได้ว่าการทำงานของวัดนั้นอำนาจการตัดสินใจและการบริหารจัดการภายในวัดตกอยู่ที่เจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัดก่อนการดำเนินกิจกรรมใดๆ ต้องมีการพูดคุยระดับคณะกรรมการเสียก่อนเพื่อปรับปรุงในการแก้ไขในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆ แต่สิ่งหนึ่งที่คณะผู้วิจัยค้นพบการปรับปรุงงานที่ดีที่สุด คือ ประสบการณ์เจ้าอาวาสและคณะกรรมการในการศึกษาดูงานการเดินทางไปต่างประเทศและในประเทศเอง และมีการวางแผนวางทิศทางของวัดว่าจะมุ่งไปในทิศทางใด เช่น วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดที่เป็นโบราณสถาน เป็นต้น

๑.๒.๖ การเปิดเผยข้อมูล วัดทุกวัดมีการแจ้งรายรับ-รายจ่ายเป็นรายสัปดาห์ทุกวันพระบนศาลาการเปรียญ มีการแจ้งเป็นรายเดือน รายปีในเรื่องของงบประมาณรายรับรายจ่ายของวัดผ่านคณะกรรมการของวัดในการดำเนินการ และการเปิดเผยข้อมูลของวัดในเรื่องอื่นๆ ก็มีการติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกผ่านเพจต่างๆ ของวัดในแต่ละวัดที่จะมุ่งเน้นว่าวัดตัวเองจะดำเนินการไปในทิศทางใดในอนาคต

๑.๒.๗ การป้องกันการทุจริตผ่านคณะกรรมการวัดเป็นคนดำเนินการยกตัวอย่าง เช่น บางวัดตั้งคณะกรรมการวัดทุกคนในหมู่บ้านสามารถเป็นคณะกรรมการวัดได้เนื่องจากเหตุผลว่าไม่ว่าจะเป็นรายรับรายจ่ายหรือการดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ภายในวัดคนทุกคนในชุมชนต้องเป็นที่รับรู้ และคณะกรรมการวัดที่วัดแต่งตั้งอาจเป็นข้าราชการเก่าหรือผู้สูงอายุภายในชุมชน บุคคลเหล่านี้มีรายได้จากการเกษียณอายุราชการและใช้ชีวิตในบั้นปลายในการดำเนินกิจกรรมของวัดและเพื่อเป็นการพบปะพูดคุยของผู้สูงอายุภายในชุมชนด้วยเป็นการป้องกันการทุจริตได้ดีอีกรูปแบบหนึ่งสามารถอธิบายเป็นแผนผังดังนี้

สรุปแผนผังองค์ความรู้จากงานวิจัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัย

๕.๑.๑ สรุปความเป็นมา

วัดเป็นองค์กรศาสนาที่มีบทบาทสำคัญทางสังคมของไทยนับแต่อดีต ความสัมพันธ์ของวัดกับคนมีตั้งแต่ช่วงแรกจนถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต วัดมีความผูกพันกับคนในชุมชน เป็นที่พึ่งทางใจ และช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชน พุทธศาสนิกชนก็ช่วยทำนุบำรุงวัดด้วยการบริจาคทั้งในรูปแบบที่เป็นเงิน สิ่งของ และเวลาในการอาสาทำงานให้แก่วัด แน่ใจว่ากิจกรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการได้มาและใช้ไปของเงินวัด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล มีสิทธิและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แม้จะเป็นองค์กรทางศาสนา แต่วัดมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีใช้ระบบตลาด หรือตามระบบบัญชีประชาชาติ ค.ศ. ๑๙๙๓ เรียกว่า สถาบันไม่แสวงหากำไรให้บริการ ครัวร์เรือน หมายถึง “องค์กรที่ดำเนินงานโดยไม่หวังผลกำไร โดยผลิตสินค้าและบริการให้กับประชาชน หรือสังคมโดยไม่คิดราคาหรือแบบให้เปล่า หรือจำหน่ายในราคาที่ไม่คุ้มทุนหรือในราคาที่ไม่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ในที่นี้ครอบคลุมองค์กรประเภทมูลนิธิ สมาคม องค์กรทางศาสนา และพรรคการเมือง เป็นต้น” การที่วัดเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร และมีกิจกรรมจัดหาทุนผ่านการบริจาค จึงมีความจำเป็นที่จะต้องยึดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส และตรวจสอบได้ การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดเพื่อสะท้อนถึงแหล่งที่มาและใช้ไปของเงิน การจัดทำรายงานทางการเงินที่เป็นมาตรฐาน เปิดเผยให้สาธารณะได้รับรู้และตรวจสอบได้จึงเป็นสิ่งจำเป็น การบริหารการเงินที่ดีมีส่วนทำให้วัดมีความโปร่งใส สร้างความเชื่อมั่นในการเป็นศูนย์กลางจิตใจของคนในชุมชนและสังคม ย่อมนำไปสู่ความมั่นคงทางด้านการเงินให้แก่วัดในระยะยาว (ณดา จันทร์สม, ๒๕๖๑) การปลูกฝังกับประชาชนคนไทยทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำคัญคือในระดับพื้นที่ที่ใกล้ชิดกับประชาชน ประชาชนมีความเชื่อถือ ศรัทธาเลื่อมใส ต้องปลูกฝังโดยการเผยแพร่ปลูกฝังจิตสำนึกในความซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใส สะอาด บริสุทธิ์ให้เกิดแก่ประชาชนสาธุชนให้ได้มากที่สุด สถานที่ที่เผยแพร่ได้ดีที่สุดในหมู่บ้าน/ชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน เป็นต้น ความโปร่งใสภายในวัดในการการบริหารจัดการวัด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน ให้เป็นตัวอย่างที่ดี แก่สังคมทั่วไป

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อม และความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตรจึงมีความสำคัญยิ่ง

๕.๑.๒ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร
๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร
๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีเขียวในจังหวัดพิจิตร

๕.๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๕.๑.๓.๑ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎี

แนวคิดที่นำมาศึกษาเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลการวิจัย จากผู้รู้ต่างๆ ตลอดจนผู้ที่มีประสบการณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ และที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การจัดการพื้นที่สาธารณะ, GREEN & CLEAN, ความโปร่งใส, การมีส่วนร่วม, ชุมชนสีเขียวและชีวิตธรรมชาติ, กรอบสิ่งแวดล้อม, กรีน, หลักนิเวศวิทยา

๕.๑.๓.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

การจัดการวัดสีเขียว

วัดและชุมชนใช้กระบวนการร่วมกัน วัดมีการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ และสามารถตรวจสอบได้ การพัฒนาและยกระดับหน่วยงานในด้านคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมโดยจำแนกออกเป็น ๗ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) การปฏิบัติหน้าที่ ๒) การใช้งบประมาณ ๓) การใช้อำนาจ ๔) การแก้ไขปัญหาการทุจริต ๕) การปรับปรุงระบบการทำงาน ๖) การเปิดเผยข้อมูล ๗) การป้องกันการทุจริต

การจัดการชุมชนสีเขียว

การจัดการพื้นที่ทางสาธารณะ ได้แก่ การสร้างพื้นที่สีเขียว แหล่งเรียนรู้ การอนุรักษ์การลดพลังงาน

๕.๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประกอบด้วยเจ้าอาวาส พระลูกวัด คณะกรรมการวัด ผู้นำชุมชน ประชาชน ช่างบ้าน ประชาชนทั่วไป วัดและชุมชนละ ๑๐ รูป/คน

๑. วัดสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร
 ๒. วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
 ๓. วัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร
 ๔. วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
- รวม ๔๐ รูป/คน

๕.๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่/องค์กร ซึ่งประกอบด้วย พื้นที่บ้าน วัด ป่า และพื้นที่สาธารณะ

๑. วัดสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร
๒. วัดพร้าว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
๓. วัดโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

๔. วัดพระพุทธบาทเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร

๕.๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

วันที่เริ่มต้น ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ วันที่สิ้นสุด ๓๐ กันยายน ๒๕๖๒

๕.๑.๔ สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR = Participatory Action Research) ที่ต้องการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใส การพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใส วิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีเขียวในจังหวัดพิจิตร

๕.๒ สรุปผลการศึกษา

ความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร : ทุกคนต่างมีจิตอาสาในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือกิจกรรมภายในวัด เป็นเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน โดยที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย มีการประชุมหารือกันกับคนในชุมชนเพื่อพูดคุยเรื่องการรายรับ-รายจ่ายของชุมชนและวัด เพื่อที่จะช่วยกันพัฒนา ทางวัดจะมีคณะกรรมการจัดการเรื่องการเงิน มีการแสดงรายรับ-รายจ่าย ในที่ประชุมทราบ เพื่อความโปร่งใสแก่การดำเนินการเรื่องเงิน

การสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร (กระบวนการ) : วัดจะรวบรวมบันทึกจัดเก็บรายรับ-รายจ่ายลงบันทึกประจำวัน เก็บใบเสร็จ เก็บข้อมูลลงบัญชี เพื่อกรรมการวัดจะนำมาสรุปบัญชีทุกๆ สิ้นเดือน และภายในสิ้นปี เช่น ภายในหนึ่งปี มีคนเสียชีวิตกี่คน ผ่าป่าปีนี้รายรับ-รายจ่าย ทั้งหมดเท่าไร โครงการที่ต้องสร้างภายในอนาคต ต้องสร้างอะไรบ้าง โครงการแต่ละอย่างจะต้องใช้จ่ายอะไรบ้าง เพื่อคนในชุมชนทุกคนต้องรับรู้ มีส่วนร่วมในการรับรู้ รับทราบรายละเอียดเรื่องรายรับ-รายจ่ายภายในวัด เพื่อความโปร่งใสของวัด

รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีเขียวในจังหวัดพิจิตรการจัดการชุมชนสีเขียว การจัดการพื้นที่ทางสาธารณะ : การจัดการวัดแบ่งการตามหน้าที่ (คณะกรรมการวัด) การดูแลรักษาสะอาดของวัด จะมีชาวบ้านมาช่วยกันดูแล ช่วยกันตัดหญ้า ศูนย์ กศน. เพื่อให้คนในชุมชนได้ศึกษาเล่าเรียน มีตลาดนัดเพื่อเป็นการค้าขายภายในชุมชนภายในบริเวณลานวัด สถานที่เอื้อให้ชุมชนใช้ทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ต่างๆได้ ยังมีการปลูกต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ บริเวณริมแม่น้ำ ลำคลอง ป่าไม้ บริเวณพื้นที่ของวัด ตกแต่งสถานที่ให้เหมาะแก่การพักผ่อน และการปฏิบัติธรรม ส่วนด้านกีฬาที่ใช้พื้นที่ส่วนรวมมีสนามฟุตบอล สนามเปตอง เปิดพื้นที่ภายในวัดเป็นสาธารณะสำหรับประชาชน

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเอกสารเพื่อทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวางแผนในการวิจัยและกำหนดเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย จัดเวทีสร้างความเข้าใจโครงการกับวัด/ชุมชนเพื่อเป็นการแนะนำตัวและชี้แจงในแนวทางจุดมุ่งหมาย การดำเนินการวิจัยในพื้นที่เพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันระหว่างคณะผู้วิจัยผู้นำทางศาสนาและชุมชน

การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อให้ได้มาซึ่งประวัติวัด/ชุมชน งบประมาณ สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ความโปร่งใส ความร่วมมือ การสร้างพื้นที่สีเขียว การจัดการพื้นที่ การอนุรักษ์ แหล่งเรียนรู้ การสังเกตการณ์ชุมชนสีเขียว การจัดการวัดสีขาวประกอบด้วย การกระทำ แบบแผนการกระทำ ความหมาย ความสัมพันธ์ ความร่วมมือ สภาพชุมชน จากการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต จึงได้ผลเป็นชุมชนสีเขียว การจัดการวัดสีขาว ที่ผ่านประสบการณ์ความร่วมมือการปฏิบัติจริงภายใน วัดและชุมชนแล้วนำไปทำการสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่ สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการบริหารจัดการร่วมกันเพื่อยกระดับหน่วยงานในด้านสิ่งแวดล้อมคุณธรรมความโปร่งใส และได้ข้อสรุปผลการวิจัยการจัดการพื้นที่ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตรจำแนกออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก ๑๑ ประเด็นย่อยซึ่งจะได้อธิบายเป็นองค์ความรู้จากงานวิจัยและการอภิปรายผล ในการอธิบายองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยคณะผู้วิจัยขออธิบายกรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ทั้งนี้จากการศึกษา พบว่างานวิจัยนี้มีความเห็นสอดคล้องกับงานวิจัยของ Areejitranusorn & Sukolratanamete, (๒๐๑๗) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาบทบาทพุทธมณฑลในบริบทของชุมชน ต่อการวางผังและแผนพัฒนาพื้นที่ จากการศึกษาพบว่าพุทธมณฑลในปัจจุบันมีบทบาทด้านการเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ/สวนสาธารณะ/พื้นที่สีเขียวมากที่สุด บทบาทด้านพุทธศาสนสถานรองลงมา ส่วนบทบาทด้านสังคมและเศรษฐกิจน้อยที่สุด ในด้านปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้บทบาท พบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ก่อให้เกิดการรับรู้บทบาทต่างๆ โดยได้ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยด้านกายภาพของชุมชนเพิ่มเติม เพื่อหาสิ่งที่ส่งผลต่อการรับรู้หรือประเมินบทบาทที่ต่างกัน ได้พบว่า อุปสรรคในด้านการเข้าถึงพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งส่งผลต่อการรับรู้บทบาทในด้านต่างๆ ระหว่างชุมชนและพุทธมณฑล จากผลการศึกษาวิจัย จึงได้นำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงเพื่อส่งเสริมบทบาทพื้นที่พุทธมณฑล โดยใช้ชุมชนโดยรอบเป็นกลไกสำคัญ แบ่งเป็น ๒ ประเด็นหลัก คือ ๑) การส่งเสริมบทบาทโดยการจัดการกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ ดูแลและพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ๒) การปรับปรุงและพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่ เช่น การปรับปรุงลักษณะเส้นทางสัญจร การเข้าถึงพื้นที่ การปรับสภาพภูมิทัศน์โดยรอบ รวมถึงมาตรการทางผังเมืองเพื่อกำหนดนโยบาย เป็นพื้นที่เฉพาะเพื่อส่งเสริมบทบาทภาพลักษณ์ของพุทธมณฑล เพื่อสร้างเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ให้กับพื้นที่

และงานของ Phrakru Sangkarak Wuttthipong Wuddvamso, et al. (๒๐๑๘) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า ๑. วัดที่มีการพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธจะนำเสนอเนื้อหาให้นักท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย ศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ประเพณี ความเชื่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยพัฒนาแหล่งเรียนรู้บนพื้นฐานที่ความต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดกระบวนการเรียนรู้ คือ เกิดจากการรับรู้ และการคิด, เกิดจากการปฏิบัติ, การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข และ เรียนรู้ให้เข้าถึง เพื่อรู้จักตนเองอย่างแท้จริง ๒. วัดแต่ละวัดจะมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในลักษณะที่คล้ายๆ กัน คือ เรื่องห้องน้ำที่พัก อาหาร ลานจอดรถ ฯลฯ ๓. การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ของวัด ชุมชน ภาครัฐ และเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ น้อยมาก อีกทั้งวัดยังขาดบุคลากรที่ชำนาญด้านภาษา และงบประมาณ

ยังคงเป็นข้อจำกัดประการสำคัญในการพัฒนาวัด จากผลการวิจัย สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน มีองค์ประกอบหลัก คือ กระบวนการบริหารจัดการ, เหมาะสมกาลเทศะ, แหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวอาเซียน

และ Naruepon Muengchun & Siwach Sripokangkul, (๒๐๑๙) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาคและทรัพย์สินของวัด ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบ กระบวนการ การบริหารจัดการเงินสนับสนุนจากภาครัฐ เงินบริจาค และทรัพย์สินของวัด วัดบริหารจัดการภายใต้กฎหมาย กฎ ระเบียบ มติมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง และตามหลักพระธรรมวินัย โดยเจ้าอาวาสดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานและไวยาวัจกรช่วยในการดำเนินงานวัด ๒) จุดเสี่ยงปัญหาอุปสรรค ของวัดยังไม่มีรายงานทางการเงินที่เป็นไปตามหลักการของการจัดทำบัญชีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด ส่วนมากวัดจะจัดทำรายงานทางการเงินและเก็บไว้เองที่วัด มิได้มีการเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบวัดขาดการวางแผนระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดเพื่อประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพขาดกลไกในการกำกับดูแลที่จะให้มีการบริหารเงินที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการ ๓) แนวทางการบริหารจัดการวัดที่จะสามารถสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาวัดควรยึดหลักการบริหารกิจการที่ดีในการบริหารจัดการยึดหลักความโปร่งใสเป็นสำคัญ มุ่งเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ยึดการบริหารตามกรอบการพัฒนาทั้ง ๖ ด้านประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ปฏิบัติตามมติ กฎมหาเถรสมาคมที่กำหนด การบริหารงบประมาณวัดใช้แนวทางหลักความพอเพียง มุ่งเน้นประโยชน์ให้กับส่วนรวมมากกว่าแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. พื้นที่และโบราณสถานที่อยู่ในความดูแลของกรมศิลปกร และพื้นที่ของวัด รัฐบาลต้องออกนโยบายการจัดการพื้นที่เฉพาะเพื่อไม่ให้โบราณสถานเสื่อมโทรมเพราะความคล่องตัวและงบประมาณ การดำเนินการ ความศรัทธาในทางพุทธศาสนาดำเนินการที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากกว่า

๒. รัฐบาลควรส่งเสริมพื้นที่สาธารณะ โดยใช้พื้นที่ของวัด เพราะพื้นที่ในวัดเอง ปัจจุบันก็มีหลายหน่วยงานมาขอใช้พื้นที่ บางวัดมีพื้นที่สวยงามและเหมาะสม ถ้าสร้างใหม่หรือใช้พื้นที่ที่เอกชนเป็นที่สาธารณะก็ยาก เพราะราคามันสูง

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

จากผลการวิจัยพบว่า

๑. โครงการหรือกิจกรรมสิ่งทีคนในชุมชนทำเองจะยั่งยืน และเดินได้ไม่สะดุดด้วยความพร้อมใจกันของคนในชุมชน ถ้ามีภาครัฐร่วมด้วยอาจจะติดขัดด้วยรอการอนุมัติ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ของภาครัฐ ที่มีปัญหาหลายอย่าง ติดที่เงื่อนไข อาจจะสะดุดบ้าง

๒. การบริหารจัดการงานภายในวัดและชุมชน กระทำผ่านคณะกรรมการ ผ่านเจ้าอาวาส และความคิดเห็นของเสียงส่วนใหญ่ช่วยลดข้อครหาต่างๆ ระหว่างเจ้าอาวาส คณะกรรมการวัด และชุมชนได้

๓. การดำเนินโครงการของรัฐ ภาคเอกชน ถ้าชุมชนและวัดดำเนินโครงการกิจกรรมนั้นมาก่อน หรือกำลังดำเนินการ สามารถขับเคลื่อน เชื่อมต่อกัน และต่อยอดได้ และขับเคลื่อนในระดับตำบล อำเภอได้อย่างรวดเร็ว

๔. การทำงานระหว่างวัดและชุมชนอาจมีอุปสรรค ปัญหา มีผิดใจกันบ้าง แต่ทุกคนจะพูดคุยกันเพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกัน ทุกคนตั้งใจ จริงจัง ยึดหลักทำกันอย่างเต็มที่ ดีต่อเนื้องสามารถขับเคลื่อนงานวัดและชุมชนได้ด้วยการพูดคุยกัน

๕. คณะกรรมการวัดต้องคุยกันประชุมกับคณะกรรมการทุกเดือนเพื่อไม่ให้เกิดการบริหารวัดขาดตอน และเพื่อให้การดำเนินการภายในวัดและชุมชนมีประสิทธิภาพได้จากการประชุมกัน

๖. การพูดคุยปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของชุมชนและวัด ส่วนราชการ ผู้นำชุมชน ท้องที่ ท้องถิ่น สามารถใช้พื้นที่ของวัดและพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางและพื้นที่ได้

๗. การแต่งตั้งไวยาวัจกร หรือคณะกรรมการ ควรเลือกจากคนในพื้นที่ที่เกษียณอายุราชการ และมีงานทำประจำที่พอมีเวลาเพราะวัด (ไม่มีค่าตอบแทนให้) สามารถใช้ประสบการณ์ และบารมีในพื้นที่ได้

๘. การดำเนินงานภายในวัด อุปสรรคคือ เงิน บางครั้งรายรับไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในการพัฒนาหรือก่อสร้าง และไม่สามารถที่จะพัฒนาหรือหยุดก่อสร้างได้ ดังนั้น คณะกรรมการวัดและชุมชนต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ และวางแผนทางการเงินในแต่ละปีด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. “พื้นที่สาธารณะ” ความร่วมมือ: การบริหารจัดการวัดและชุมชนมิติใหม่ในการสร้างเมืองทางพระพุทธศาสนา

๒. นิเวศวัฒนธรรม ว่าด้วยพื้นที่เขตอภัยทานเพื่อการจัดการพื้นที่อย่างยั่งยืนบนแม่น้ำพิจิตร

๓. พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความท้าทายของวัดในการบริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญา อำนาจ และการเมืองท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กนกพิชญ์ ปิยะสันติกุล สถาปนิกผังเมือง ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง **ความสัมพันธ์ระหว่างเรา: คนกับพื้นที่เมือง และการพัฒนาพื้นที่สาธารณะอย่างมีชีวิตชีวา** ชั้น ๑๗ อาคารวิทย กิตติ์ สยามสแควร์ ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ
<http://uddc.net/th/knowledge> สืบค้นเมื่อ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑
- การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Integrity and transparency Assessment: ITA) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ศูนย์ ประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ สำนักงานคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ
- กิตติ เชาวณะ และคัทลียา จิรประเสริฐกุล **คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Vol ๑๐ No ๓ (๒๐๑๗): ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ** กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐
- ครูบุญเลิศ สรรคพงษ์, ข้าราชการบำนาญ ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เครือข่ายธรรมาภิบาล สิ่งแวดล้อม ประเทศไทย มีนาคม ๒๕๕๗
- คู่มือแนวทางการดำเนินงาน GREEN and CLEAN Hospital สำนักงานมายสิ่งแวดล้อม
http://foodsafety.anamai.moph.go.th/download/D_Meeting/๒๕๖๐/๐๒๑๑๒๕๕๙/amari_๐๒๑๑๕๙_๓.pdf สืบค้นเมื่อ ๙ ตุลาคม ๒๕๖๑
- จตุชัย ดั่งกล้าพันธ์ **การพัฒนาพื้นที่สีเขียวภายใต้แนวคิดชุมชนนิเวศ กรณีศึกษา: เทศบาลเมืองแม่ ใจ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่** การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิชาการ เครือข่ายงานวิจัยนิเวศวิทยาป่าไม้ประเทศไทย ครั้งที่ ๒ ณ มหาวิทยาลัยแม่ใจ จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง วันที่ ๒๔-๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖
- ณดา จันท์สม ผศ.ดร. คณบดีคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ Forbes Thailand Post International Media Co., Ltd. ๖th Floor, Bangkok Post Building, ๑๓๖ Sunthornkosa Road, Klong Toey, Bangkok ๑๐๑๑๐
<http://www.forbesthailand.com/commentaries-detail.php?did=๓๐๖> สืบค้น เมื่อ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑
- นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙
กลุ่มนโยบายและแผน กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: สืบค้นเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
- นางฉวีวรรณ ยิ่งสูง ครู กศน. ตำบลวัดขวาง ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นางนิตยา เหลี่ยมวิโร, กรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

- นางมิ่งกร สาวแวว, ครู กศน. ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นางวันเพ็ญ เอี่ยมสิน, สอนส้มโออินทร์ทอง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นางสาวประนาพร แก้วปรีชา, ครูอาสา กศน. อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายชาญชัย มาชื่น กรรมการวัดวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒
- นายชาญชัย มาชื่น, ประธานชุมชนมานีสำนักรุ่นอำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายชีพ จุฬาคำ, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานศาลปกครองพิษณุโลก ถนนพิษณุโลก-นครสวรรค์
ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายเด่น นุชเทียน, กรรมการวัดสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายบุญมี ศรียุทธ, กรรมการวัดสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายวิโรจน์ บุญมาก, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายวีระ ราชชมพู, สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง ไวยาวจักรวัดโพธิ์ประทับช้าง
ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายสมศักดิ์ เอี่ยมสิน, สอนส้มโออินทร์ทอง หมู่ที่ ๘ ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายสละ ศรีแทน, กรรมการวัดสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายสินเต็ม นุเทียน, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒
- นายสุทธิพงษ์ ยิ่งสูง, ผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอโพธิ์ทะเล (ไวยาวจักร) วัดพร้าว ตำบลวัดขวาง
อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายสุรินทร์ จันทรา ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลเขาทราย ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายสุรินทร์ พุทธสอน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ บ้านสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ
จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
- นายสุวิสิทธิ์ น้อยพันธ์, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายอภิชาต พุ่มไพรจิตร, รองประธานชมรมผู้สูงอายุจังหวัดพิจิตร ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ
จังหวัดพิจิตรครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายอาคม พลับจ้อย, ข้าราชการบำนาญ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓: ๑๙๑-๑๙๓

ผู้ใหญ่เนเรศ ก้านยก ผู้ใหญ่บ้านบ้านเขาทราย หมู่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๒, ๗ เมษายน ๒๕๖๒

ผู้ใหญ่อ้วนชะลี ม่วงเกตุ ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าตาเสือ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร,
๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูพิริยสาธุกิจ, รองเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย
อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูวิกรมสมาธิวัตร, เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง
ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูวิศิษฐ์ปริยัติคุณ เจ้าอาวาสวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูสาธิตวีรญาณ อยู่สุข (๒๐๑๕ July - December) ธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการพันธกิจ
ของวัด JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE ๙ (๒): ๙๒-๑๐๒

พระครูสิริสุตโสภณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระปลัดทัศนพล เขมจาโร, วัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระมหาดนัย วงศ์พรหม ความสัมพันธ์ของธรรมาภิบาลกับประสิทธิผลในการบริหารวัด
ในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร วารสารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัย
ปีที่ ๒๑ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

พระสมุห์อภิวัฒน์ อริณชโย อดีตเลขานุการเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง
อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ศุภชัย ชัยจันทร์ .(๒๕๕๙ กรกฎาคม-ธันวาคม). แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๑๕ (๒): ๗๑-๘๓

สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๙๖๒ ถนนกรุงเกษม
แขวงวัดโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

webmaster@nesdb.go.th http://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=

๖๔๒๐ สืบค้นเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

อาจารย์มาณิตย์ จันทร์เชื้อ, ฝ่ายประชาสัมพันธ์ วัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

อาจารย์สนั่น จันทร์ขวาง, ไวยาวัจกรวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

อุบลรัตน์ หยาใส่ .(๒๕๕๗). **แนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียวอย่างยั่งยืนในเขตเทศบาลนคร
เชียงใหม่** วารสารการพัฒนารวมชนและคุณภาพชีวิต ๒(๓): ๒๓๓-๒๔๓

Areechitanusorn, S. & Sukonratanamettee, S. (2017). **A Study of The Role of
Phutthamonthon in Community Context for Planning Development.**
Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(1), 2126-2140.

Artit Saengchawek, Piyaluk Potiwan & Vinai Poncharoen. (2019) . **The process of
Corruption in Buddhist Circles.** Journal of MCU Nakhondhat, 6(10),
5998-6000.

Chansom, N. (2014). **Buddhist Thai Temples' Financial Management: The
Congruence of Good Governance Principles.** NIDA Development
Journal, 54(1), 107-141.

Chansonhdhima. K. (2016). **Financial management of temples under the principles
Of good governance.** Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn
University, 23(1), 33-51.

Jedsadaphon Kitwechan & Waralux Khonguan. (2011).**The Sustainable Management
Of Green Areas for Religious Places.** Arch Journal Issue, 12(1), 57-64.

Kotchasee, K. & Anukulyudhathon, E. (2019). **Dimension Application of public
Space usage and the role of traditional community in Chiang Mai
City.** Rajabhatchiangmai Research Journal, 20(1), 5-18.

Naruepon Muengchun & Siwach Sripokangkul.(2019). **The Management of
Government Support, Donations and Property of the Temple.**
Veridian E-Journal,Silpakorn University, 12(5), 167-180

Phichit Province.(2012). Briefing in Phichit Province. Retrieved May 15, 2019, from
<http://www.phichit.go.th/phichit/index.php/about/2012-09-18-09-31-45>

Phichit Provincial office of Buddhism.(2019). Phichit temple information for the year
2019. Retrieved June 20, 2019, from <http://pck.onab.go.th>

Phrakru Sangkarak Wuttthipong Wuddvamso, Intha Siriwan, Sin Ngamprakhon &
Veera Supa. (2018). **Development of Buddhist Temple in Thailand as
Learning Sites Enhancing Asean Tourism.** Journal of MCU Peace
Studies,6(4), 2018-1606.

Sortrakul, V. (2017). **Because Dharma is nature . project 'Temple of Inspiration'**

Opens the way for a new generation to return the spirit to the temple again. Retrieved December 24, 2018. from

Thanaporn Srinakluan & Nattawut Preyawanit. (2017). **Assessing The Potential Of Green Public Spaces In Phranakhon Area, Pom Prap Sattru Phai District And Samphanthawong District**. Veridian E-Journal, Silpakorn University, 10(2), 3116-3132

Wattanachai Pomsuk & Samart Poramanitiwi. (2018). **Legal Measures for the Prevention and Suppression of Money Laundering Case Study Religious Organization of Temples**. Academic Journal Bangkokthonburi University, 7(1), 159-167.

ภาควิชา
เครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ชุมชนสี่เหลี่ยมวัดสี่ขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร (การจัดการวัดสี่ขาว)

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสี่เหลี่ยมและวัดสี่ขาวในจังหวัดพิจิตร

๑. การปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละส่วนงาน หรือบุคคลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๒. การใช้งบประมาณของวัดเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๓. การใช้อำนาจท่านใช้แบบไหน และอย่างไร

.....

.....

.....

๔. การแก้ไขปัญหาการทุจริตในวัดทำอย่างไร

.....

.....

.....

๕. การปรับปรุงระบบการทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ หรือปัญหาท่านทำอย่างไร

.....

.....

.....

๖. การเปิดเผยข้อมูลของวัดทำในทางใดบ้าง

.....
.....
.....

๗. การป้องกันการทุจริตของวัดทำอย่างไร

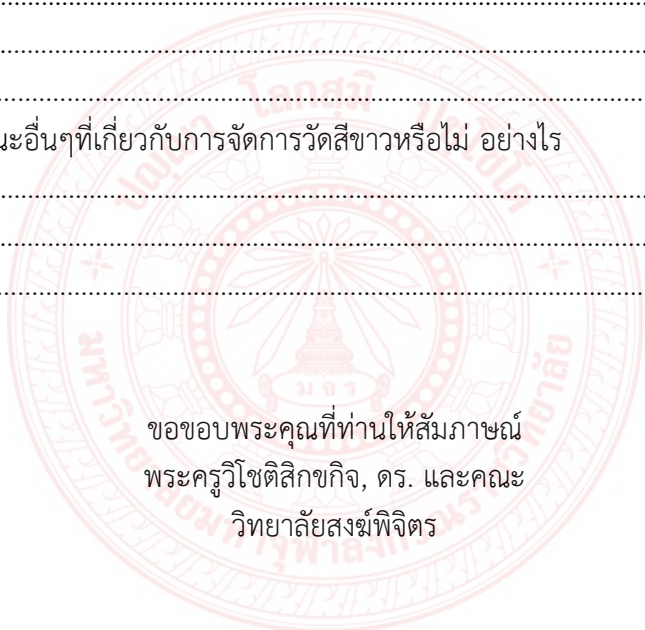
.....
.....
.....

๘. ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัดสีขาวเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๙. ท่านมีข้อเสนอแนะอื่นๆที่เกี่ยวกับการจัดการวัดสีขาวหรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้สัมภาษณ์
พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร. และคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล.....

อายุ ปี วัน/เดือน/ปี สถานที่

.....

เวลา

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร (ชุมชนสีเขียว)

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตร

.....

๑. การสร้างพื้นที่สีเขียว (ที่เกิดจากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น) ในชุมชนทำอย่างไรบ้าง และมีที่ไหนบ้าง

.....

๒. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีที่ใดบ้าง และเป็นอย่างไร

.....

๓. การอนุรักษ์ทำอย่างไร

.....

๔. การลดการใช้พลังงานในชุมชนทำอย่างไรบ้าง

.....

๕. ธรรมชาติในชุมชนเป็นอย่างไร ปัจจุบันเกิดวิกฤตในด้านใดบ้าง

.....

๖. โครงการ หรือกิจกรรมใดที่ชุมชนดำเนินการและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

.....

๗. ท่านมีปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งข้อเสนอแนะอย่างไรบ้างเกี่ยวกับชุมชนสีเขียว

.....
.....
.....

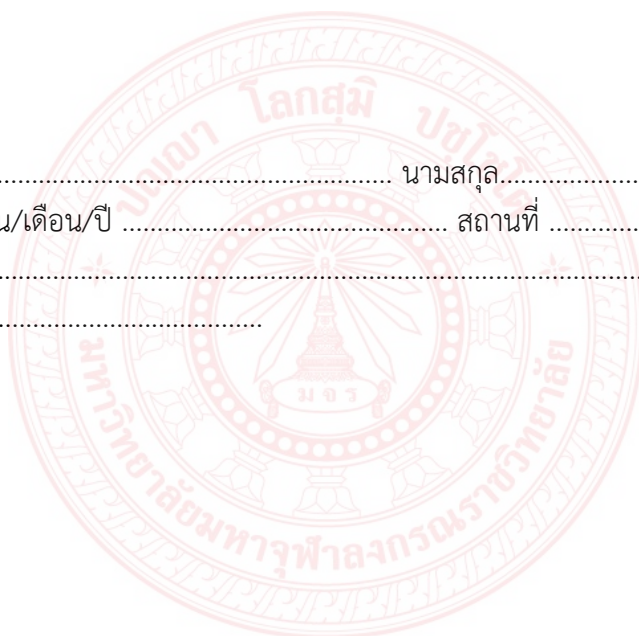
ขอขอบพระคุณที่ท่านให้สัมภาษณ์
พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร. และคณะ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล.....

อายุ ปี วัน/เดือน/ปี สถานที่

เวลา

แบบสนทนากลุ่ม

เรื่อง ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวในจังหวัดพิจิตร

๑. ประวัติ ชุมชน/วัด มีความเป็นมาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๒. โครงสร้าง บุคลากร งบประมาณ ชุมชนสีเขียววัดสีขาวเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๓. สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ชุมชนสีเขียววัดสีขาวเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๔. การสร้างพื้นที่สีเขียว การจัดการพื้นที่ การอนุรักษ์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ วัดและชุมชนทำอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๕. ความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ด้วยความร่วมมือป้องกันทุจริตวัดและชุมชนมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๖. ท่านมีปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้สัมภาษณ์
พระครูวิโชติสิกขกิจ, ดร. อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

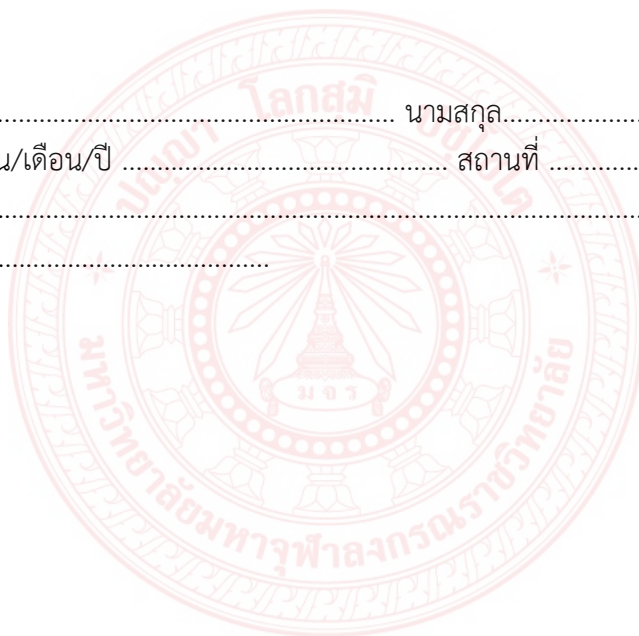
หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล.....

อายุ ปี วัน/เดือน/ปี สถานที่

.....

เวลา

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

เรื่อง ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่สีเขียวและการสร้างความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการสร้างชุมชนสีเขียวและวัดสีขาวยในจังหวัดพิจิตร

.....

ประเด็น

๑. ภูมิหลังความเป็นมา

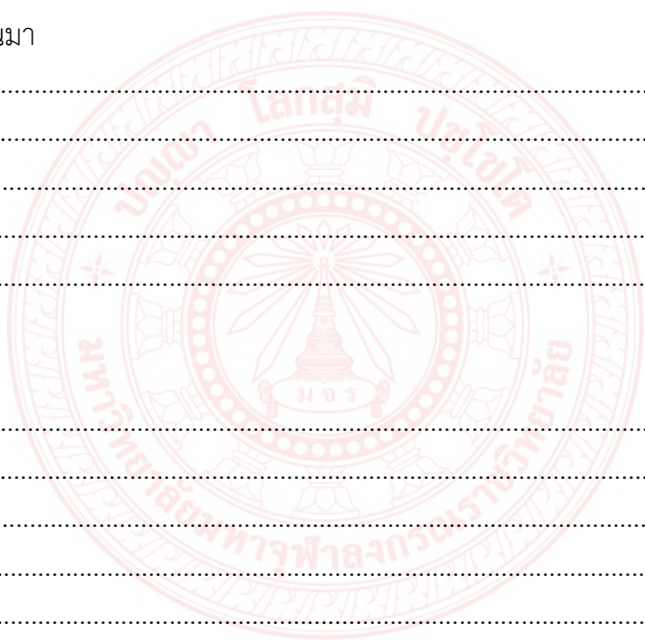
.....
.....
.....
.....
.....

๒. กิจกรรม

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ขั้นตอน

.....
.....
.....
.....
.....

(เฉพาะนักวิจัย)

การกระทำ

.....
.....
.....

แบบแผนการกระทำ

.....
.....
.....

ความหมาย

.....
.....
.....

ความสัมพันธ์

.....
.....
.....

จะพัฒนาเรื่องนี้อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

ระบบ (จริงอย่างไร)

.....
.....
.....

หมายเหตุ:

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ นามสกุล.....

อายุ ปี วัน/เดือน/ปี สถานที่

.....
เวลา

ภาคผนวก ข

หนังสือเชิญ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ต้นฉบับ

สัญญารับทุนอุดหนุนการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๐๓๕/ ๒๕๖๒

รหัสโครงการ MCU RS 610762035

ระหว่าง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ให้ทุน
กับ พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ เต๋นประเสริฐ) ผู้รับทุน

ทุนอุดหนุนการวิจัย

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๒

ที่ ศร ๖๑๖๕/๐๔

วิทยาลัยสงฆ์จิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลบ้านบุ่ง อำเภอเมืองจิตร จังหวัดจิตร

๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บุคลากรเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิสุตโสภณ, ดร.
เจ้าอาวาสวัดสำนักขุนเนร

เนื่องด้วย พระครูวิสุตโสภณ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ ของวิทยาลัยสงฆ์จิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ชุมชนสีเขียววัดสีขาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่
สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดจิตร" ซึ่งเป็นงานวิชาการอันเป็นส่วน
หนึ่งของพันธกิจมหาวิทยาลัย

การศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงขออนุญาตให้
ผู้วิจัยและคณะได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยขอความอนุเคราะห์ที่ได้โปรดประสานนัดหมาย
วิทยากร และผู้นำชุมชนเพื่อร่วมให้ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป วิทยาลัยสงฆ์จิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระครูวิสุตโสภณ

(พระครูวิสุตโสภณ, ดร.)

วิชาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จิตร

โทร. ๐-๕๖๖๑-๙๙๑๑, ๐๔-๖๖๐๕-๙๒๙๖

วิมลพร นาคะอินทร์

ส.ท.พ.

(พระครูวิสุตโสภณ, ดร.)

๒๒/๑/๖๒

ที่ ศบ ๖๑๖๕/๑๓

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลบ้านม่วง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บุคลากรเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิศิษฐ์ปวิฑิตคุณ
เจ้าอาวาสวัดพราำ

เนื่องด้วย พระครูวิศิษฐ์ปวิฑิตคุณ, คร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ ของวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ชุมชนสีเขียววิถีชาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร" ซึ่งเป็นงานวิชาการอันเป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจมหาวิทยาลัย

การศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการวิจัยและเผยแพร่สู่สังคมได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยขอความอนุเคราะห์ได้โปรดประสานนัดหมายวิทยากร และผู้นำชุมชนเพื่อร่วมให้ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระครูวิศิษฐ์ปวิฑิตคุณ

(พระครูวิศิษฐ์ปวิฑิตคุณ, คร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

โทร. ๐-๕๖๖๕-๙๗๓๓, ๐๘-๑๖๐๕-๙๖๓๖

อนันต์ ใจบุญ

พระครูวิศิษฐ์ปวิฑิตคุณ

๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ที่ ศร ๖๑๖๕/๑๑

วิทยาลัยสงฆ์จังหวัด
มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลบ้านม่วง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร

๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บุคลากรเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิศิษฐ์ปวีตินิกุล
เจ้าอาวาสวัดพร้าว

เนื่องด้วย พระครูวิศิษฐ์ปวีตินิกุล, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ ของวิทยาลัยสงฆ์จังหวัด
มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ชุมชนสีเขียววิถีชาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่
สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร" ซึ่งเป็นงานวิชาการอันเป็นส่วน
หนึ่งของพันธกิจมหาวิทยาลัย

การศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการวิจัยขออนุญาตให้
ผู้วิจัยและคณะได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยขอความอนุเคราะห์ให้โปรดประสานนัดหมาย
วิทยากร และผู้นำชุมชนเพื่อร่วมให้ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป วิทยาลัยสงฆ์จังหวัด
มหาวิทยลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

พระครูวิศิษฐ์ปวีตินิกุล

(พระครูวิศิษฐ์ปวีตินิกุล, ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

โทร. ๐-๕๖๖๑-๙๗๑๓, ๐๘-๑๖๐๕-๙๖๓๖

อนันต์ นามศิริ

อนันต์ นามศิริ

๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ที่ ศธ ๖๑๖๕/๑๒

วิทยาลัยสงฆ์จิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำบลบ้านบุ่ง อำเภอเมืองจิตร จังหวัดจิตร

๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์อนุญาตให้บุคลากรเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิกรมสมาธิวัตร
เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง

เนื่องด้วย พระครูโฆศลิกขกิจ, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ ของวิทยาลัยสงฆ์จิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ชุมชนสีเขียววิถีชาว : รูปแบบการจัดการพื้นที่สาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมและความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดจิตร" ซึ่งเป็นงานวิชาการอันเป็นส่วนหนึ่งของพันธกิจมหาวิทยาลัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงขออนุญาตให้ผู้วิจัยและคณะได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยขอความอนุเคราะห์ได้โปรดประสานนัดหมายวิทยากร และผู้นำชุมชนเพื่อร่วมให้ข้อมูลดังกล่าว ซึ่งจะเป็ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป วิทยาลัยสงฆ์จิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูโฆศลิกขกิจ, ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์จิตร

โทร. ๐-๕๖๖๑-๙๗๓๑, ๐๘-๑๖๐๕-๙๒๕๖

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ครั้งที่ ๑

พระครูสิริสุตโสมณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นางสาวประนาพร แก้วปรีชา, ครูอาสา กศน. อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์
๒๕๖๒

นางมังกร สาวแวว, ครู กศน. ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายสุวิสิทธิ์ น้อยพันธ์, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่
๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายชาญชัย มาชื่น, ประธานชุมชนมานีสำนักรุ่นเณรอำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑,
๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายบุญมี ศรียุทธ, กรรมการวัดสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์
๒๕๖๒

นายเด่น นุชเทียน, กรรมการวัดสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์
๒๕๖๒

นายสละ ศรีแทน, กรรมการวัดสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์
๒๕๖๒

นายสุรินทร์ พุทธสอน, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ บ้านสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ
จังหวัดพิจิตร, ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูพิริยสาธุกิจ, รองเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย
อำเภอบัณฑล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายอภิธาน พุ่มไพรจิตร, รองประธานชมรมผู้สูงอายุจังหวัดพิจิตร ตำบลเขาทราย อำเภอบัณฑล
จังหวัดพิจิตรครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายวิโรจน์ บุญมาก, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขาทราย อำเภอบัณฑล
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายชีพ จุฬาคำ, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานศาลปกครองพิษณุโลก ถนนพิษณุโลก-นครสวรรค์
ตำบลท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายสุรินทร์ จันทรา ประธานชมรมผู้สูงอายุตำบลเขาทราย ตำบลเขาทราย อำเภอบัณฑล
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายอาคม พลับจ้อย, ข้าราชการบำนาญ ตำบลเขาทราย อำเภอบัณฑล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นางนิตยา เหลี่ยมวิโร, กรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย ตำบลเขาทราย อำเภอบัณฑล
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูวิกรมสมาธิวัตร, เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง
ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระสมุห์อภิวัฒน์ อริณชโย อดีตเลขานุการเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง
อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ครูบุญเลิศ สรรคพงษ์, ข้าราชการบำนาญ ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง
อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายวีระ ราชชมพู, สารวัตรกำนันตำบลโพธิ์ประทับช้าง ไวยาวัจกรวัดโพธิ์ประทับช้าง
ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูวิศิษฐ์ปรียัติคุณ เจ้าอาวาสวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายชำนาญ กันสุข, มัคณายกวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

อาจารย์มานิตย์ จันทรเื้ออ, ฝ่ายประชาสัมพันธ์ วัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

อาจารย์สนั่น จันทรขวาง, ไวยาวัจกรวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑,
๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ครั้งที่ ๒

พระครูพิริยสาธุกิจ รองเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย
อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๗ เมษายน ๒๕๖๒

นายชีพ จุฬาคำ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานศาลปกครองพิษณุโลก ถนนพิษณุโลก-นครสวรรค์ ตำบล
ท่าทอง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก ครั้งที่ ๒, ๗ เมษายน ๒๕๖๒

ผู้ใหญ่เนเรศ ก้านยก ผู้ใหญ่บ้านบ้านเขาทราย หมู่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๒, ๗ เมษายน ๒๕๖๒

พระครูสิริสุตโสภณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒

นายสินเต็ม นุเทียน, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านสำนักขุนเณร หมู่ ๑ ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒

นายเด่น นุเทียน กรรมการวัดวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้ง
ที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒

นายชาญชัย มาชื่น กรรมการวัดวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอตงเจริญ จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒

พระครูวิศิษฏ์ปรียัติคุณ เจ้าอาวาสวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายสุทธิพงษ์ ยิ่งสูง, ผู้ช่วยสาธารณสุขอำเภอโพทะเล (ไวยาวัจกร) วัดพร้าว ตำบลวัดขวาง
อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นางฉวีวรรณ ยิ่งสูง ครู กศน. ตำบลวัดขวาง ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

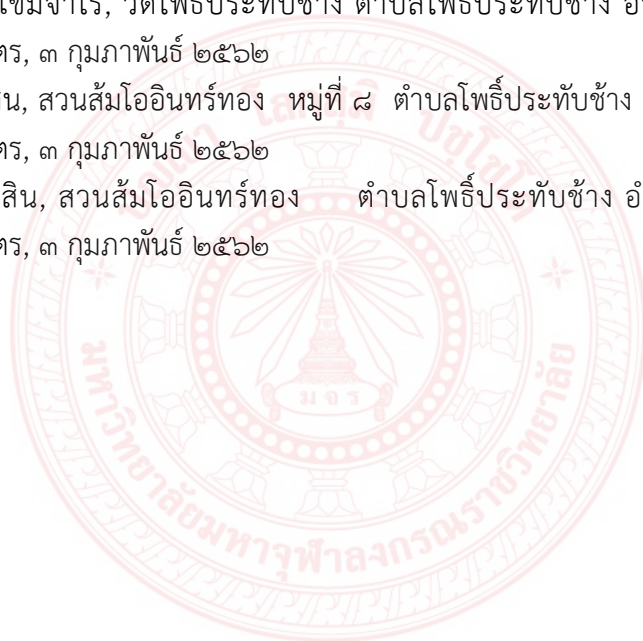
ผู้ใหญ่อ้วนชะลี ม่วงเกตุ ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าตาเสือ ตำบลวัดขวาง อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร, ๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระครูวิกรมสมาธิวัตร เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ประทับช้าง เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง
ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระปลัดทัศนพล เขมจาโร, วัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นายสมศักดิ์ เอี่ยมสิน, สวนส้มโออินทร์ทอง หมู่ที่ ๘ ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

นางวันเพ็ญ เอี่ยมสิน, สวนส้มโออินทร์ทอง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

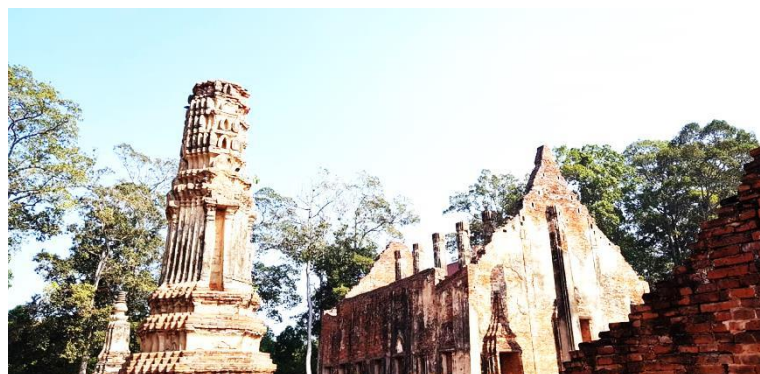

ภาคผนวก ค
ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

เวทีสร้างความเข้าใจ/สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอโพนะเล จังหวัดพิจิตร
ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เวทีสร้างความเข้าใจ/สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง
อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เวทีสร้างความเข้าใจ/สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

เวทีสร้างความเข้าใจ/สัมภาษณ์คณะกรรมการวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๑, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คณะกรรมการวัด/ชุมชน วัดพร้าว ตำบลวัดขวาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดพัทลุง ครั้งที่ ๒,
๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คณะกรรมการวัด/ชุมชนวัดโพธิ์ประทับช้าง ตำบลโพธิ์ประทับช้าง อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คณะกรรมการวัด/ชุมชนวัดพระพุทธบาทเขาทราย บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐ ตำบลเขาทราย
อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๗ เมษายน ๒๕๖๒

สัมภาษณ์คณะกรรมการวัด/ชุมชนวัดสำนักขุนเณร ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร ครั้งที่ ๒, ๕ เมษายน ๒๕๖๒

การสนทนากลุ่ม

สนทนากลุ่มคณะกรรมการ
วัดโพธิ์ประทับช้าง เจ้า
อาวาสวัดโพธิ์ประทับช้าง
ตำบลโพธิ์ประทับช้าง
อำเภอโพธิ์ประทับช้าง
จังหวัดพิจิตร ๗
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

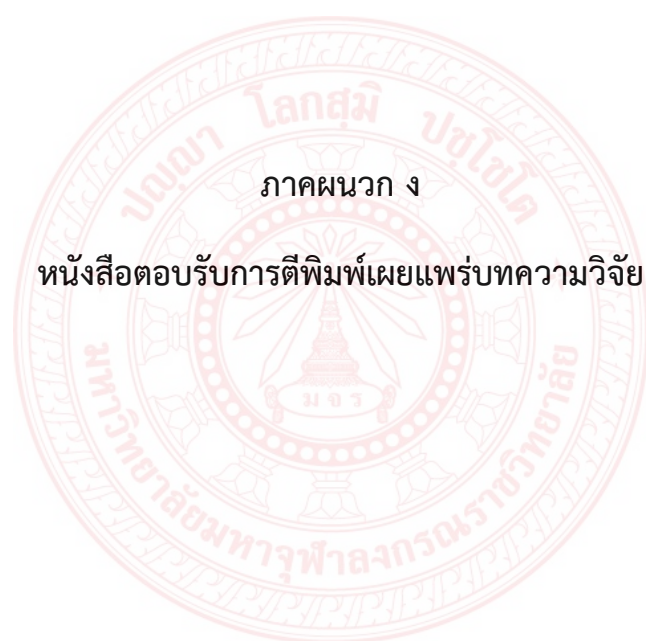
สนทนากลุ่มคณะกรรมการ
วัดพระพุทธบาทเขาทราย
บ้านเขาทราย หมู่ที่ ๑๐
ตำบลเขาทราย
อำเภอทับคล้อ
จังหวัดพิจิตร ๘
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สนทนากลุ่มคณะกรรมการ
วัดสำนักขุนเณร
ตำบลสำนักขุนเณร
อำเภอดงเจริญ จังหวัด
พิจิตร ๘ กุมภาพันธ์
๒๕๖๒

สนทนากลุ่มคณะกรรมการ
วัดพร้าว ตำบลวัดขวาง
อำเภอโพทะเล จังหวัด
พิจิตร ๗ กุมภาพันธ์
๒๕๖๒

ภาคผนวก ง

หนังสือตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัย

ที่ วส. ๑๒๒/๒๕๖๓

สำนักงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๙๙-๙๒๔-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘

๒๒ เมษายน ๒๕๖๓

เรื่อง ตอรับบทความลงตีพิมพ์วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เรียน/เจริญพร พระครูวิโชติสิกขกิจ คุณสุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี และคุณปริญญา นิกกุล

ตามที่ท่านได้ส่งบทความเรื่อง “ชุมชนสีเขียววัดสีขาว: รูปแบบการจัดการพื้นที่ด้าน
สิ่งแวดล้อมด้วยความโปร่งใสของวัดและชุมชนในจังหวัดพิจิตร” ลงตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษา
ปริทรรศน์ มจร

กองบรรณาธิการ ขอแจ้งให้ทราบว่าบทความของท่านได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ
(Peer Review) และได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕
(กันยายน - ตุลาคม ๒๕๖๓) ซึ่งท่านสามารถดาวน์โหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้ที่ <https://www.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace> ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

อนึ่ง วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ISSN : 2539-6765 (Online) ได้ผ่านการประเมิน
คุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) โดยได้รับการจัดให้อยู่ใน วารสารกลุ่มที่ ๑ : วารสาร
ที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI (จนถึง ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๗) และจะถูกคัดเลือกเข้าสู่ฐานข้อมูล
ASEAN Citation Index (ACI) ต่อไป

(พระมหาดวงเด่น รุตญาโณ, ผศ.ดร.)
บรรณาธิการ วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
โทร ๐๙๙-๙๒๔-๕๕๐๑, ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๕๒๘
ผู้ประสานงาน: พระมหาปิยะนัฐ ปิยรัตน โทร. ๐๖๓-๘๔๐-๑๘๘๘
Email: pinatapiyanat@gmail.com

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-สกุล

พระครูวิโชติสิกขกิจ (ณรงค์ เต็นประเสริฐ)

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

วัน เดือน ปีเกิด

๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

สถานที่เกิด

จังหวัดพิจิตร ประเทศไทย

วุฒิการศึกษา

สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล, พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๒

บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.)

สาขาวิชาการจัดการสำนักงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ - ๒๕๔๖

พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘ - ๒๕๕๐

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)

สาขาวิชาปรัชญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗ - ๒๕๕๙

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว

ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง

การศึกษาการนำกฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนาไป
ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของประชาชนชุมชนวัดไชยทิศ
กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๕การจัดการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดพิษณุโลกตามหลัก
พุทธธรรม ๒๕๕๙การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัด
พิจิตรตามแนวพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐

งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ

ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วม”
ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวรในสังคมไทย” ๒๕๖๓

สถานภาพ

ผู้ร่วมวิจัย

บทความวิชาการ

ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย วิถีวัฒนธรรมกระเหรี่ยง :
โจทย์ท้าทาย การอยู่ร่วมกันของรัฐ และชุมชน. ประมวลบทความ
: การประชุมวิชาการวิทยาการสิ่งแวดล้อมระดับชาติ ๒๕๖๑;
๑๓๘ - ๑๕๑.

ประชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี วารสารวิทยาลัยสงฆ์นคร
ลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๗ ฉบับที่
๒ เดือน กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๑

ประสพการณ์การสอน อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ ๑๐๐ ถนนพฤษะวัน ตำบลตะพานหินอำเภอตะพานหิน
จังหวัดพิจิตร ๖๖๑๑๐ โทรศัพท์ ๐๘๑-๖๐๕-๙๒๙๖
E-mail: mcu.phichit@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	พระครูพิสุทธิปัญญาภิวังษ์
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัน เดือน ปีเกิด	๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗
สถานที่เกิด	จังหวัดพิจิตร ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๗ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐ - ๒๕๕๒ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
กำลังศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
งานวิจัยที่สำเร็จแล้ว	ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง การส่งเสริมกระบวนการแห่งสัมมาชีพของกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนในจังหวัดพิจิตร ๒๕๖๒
สถานภาพ งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ผู้ร่วมวิจัย ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง การพัฒนา รูปแบบและเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ โรงเรียนผู้สูงอายุ
สถานภาพ บทความวิชาการ	ผู้วิจัย ภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม. การจัดประชุมวิชาการ ระดับนานาชาติ ศึกษาศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในพระพุทธรูป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ ๗ ประจำปี ๒๕๕๘ (IBRS ๒๐๑๖) หลักการและเทคนิคการบริหารตนเองตามแนวพุทธ ธรรม. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐ มายาคติว่าด้วยสะพานแขวนและลิฟต์. วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม – เมษายน ๒๕๖๑

ประสบการณ์การสอน

อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่อยู่ปัจจุบัน

วัดหลวง ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าบัว อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
๖๖๑๓๐
โทรศัพท์ ๐๙๔-๖๕๙๓ ๕๙๙
E-mail: noppanat5657_mcu@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	พระครูพิฑูรณคราภิรักษ์
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการเชิงพุทธ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัน เดือน ปีเกิด	๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๗
สถานที่เกิด	จังหวัดพิจิตร ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๗ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐ - ๒๕๕๒ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
กำลังศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว	ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง การส่งเสริมกระบวนการแห่งสัมมาชีพของกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนในจังหวัดพิจิตร ๒๕๖๒
สถานภาพ	ผู้ร่วมวิจัย
งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบและเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ โรงเรียนผู้สูงอายุ ๒๕๖๑
สถานภาพ	ผู้ร่วมวิจัย
บทความวิชาการ	การบริหารจัดการวัดเพื่อความเป็นเลิศตามแนวพุทธ ศาสนา.การจัดประชุมวิชาการระดับนานาชาติภูมิศาสตร์เชิง วัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย ครั้งที่ ๗ ประจำปี ๒๕๕๘ (IBRS ๒๐๑๖) แนวคิดการบริหารจัดการ : ตน คน และงาน ตามหลัก พระพุทธศาสนา. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ นครสวรรค์ เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐ นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำพิจิตรของคนหาปลาในกระแสการ เปลี่ยนแปลง. การจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๑

ประสบการณ์การสอน

อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ที่อยู่ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดนครชุม เลขที่ ๑๔๖ หมู่ที่ ๘ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองพิจิตร
จังหวัดพิจิตร ๖๖๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๘๘-๒๙๓๙ ๗๗๓

E-mail: Moo753_mcu@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล

นางสาวสุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัน เดือน ปีเกิด

๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙

สถานที่เกิด

จังหวัดอุทัยธานี ประเทศไทย

วุฒิการศึกษา

วิทยาลัยภาคกลาง, พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๓

บัญชีบัณฑิต (บช.บ.)

สาขาวิชาบัญชี

มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔ - ๒๕๔๗

บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต (บธ.ม.)

สาขาวิชาการบริหาร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕ - ๒๕๕๘

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

งานวิจัยที่สำเร็จแล้ว

ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง

การบริหารจัดการผ้าทอพื้นเมืองเพื่ออัตลักษณ์ที่โดดเด่น

ในอาเซียน ๒๕๖๒

สถานภาพ

ผู้วิจัย

งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ

ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง

“การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวร

ในสังคมไทย” ๒๕๖๓

สถานภาพ

ผู้ร่วมวิจัย

บทความวิชาการ

รูปแบบการจัดองค์การในอนาคต. การจัดประชุมวิชาการ
ระดับนานาชาติภูมิศาสตร์เชิงวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ ๗ ประจำปี
๒๕๕๘ (IBRS ๒๐๑๖)

พุทธธรรมนำการบริหารสู่ความรุ่งโรจน์ขององค์กร.
วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ เดือน
พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐

นิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำพิจิตรของคนหาปลาในกระแสการ
เปลี่ยนแปลง. การจัดประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU
Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๑

ประสบการณ์การสอน

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร

ที่อยู่ปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลหนองจอก อำเภอบ้านไร่
จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๔๐
โทรศัพท์ ๐๘๙-๙๑๙๑ ๑๙๙
E-mail: miu_suphangpim@hotmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	นายปริญญา นิกรกุล
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัน เดือน ปีเกิด	๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙
สถานที่เกิด	จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย
วุฒิการศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๑ ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒ - ๒๕๕๔ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
กำลังศึกษา	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาสหวิทยาการ
งานวิจัยที่สำเร็จแล้ว	ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย เรื่อง การศึกษาการนำกฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนาไป ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของประชาชนชุมชนวัดไชยทิศ กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๕ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๕๕๘ องค์การจัดการลุ่มน้ำสะแกกรังในบริบทของการบริหาร จัดการบ้านเรือนแพ จังหวัดอุทัยธานี ๒๕๕๙ การจัดการเรียนรู้ของชุมชนจังหวัดพิษณุโลกตามหลัก พุทธธรรม ๒๕๕๙ การพึ่งพาป่าชุมชนของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าห้วยขาแข้ง ๒๕๖๐ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัด พิจิตรตามแนวพระพุทธศาสนา ๒๕๖๐
สถานภาพ	ผู้วิจัย
งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง การจัดการป่ากันชน ร่วมของชุมชนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ๒๕๖๑
สถานภาพ	ผู้วิจัย

งานวิจัยที่กำลังดำเนินการ	ชื่อเรื่อง และสถานภาพในการทำวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วม” ความปรองดองสมานฉันท์ : พลังบวร ในสังคมไทย” ๒๕๖๓
สถานภาพ	ผู้ร่วมวิจัย
บทความวิชาการ	การบริหารจัดการทรัพยากรร่วม ป่าชุมชนสวนพลู - พุด่อ อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี วารสารพิบูล ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๐ ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย วิถีวัฒนธรรมกระเหรี่ยง : โจทย์ท้าทาย การอยู่ร่วมกันของรัฐ และชุมชน. ประมวลบทความ : การประชุมวิชาการวิทยาการสิ่งแวดล้อมระดับชาติ ๒๕๖๑; ๑๓๘ - ๑๕๑.
	ป่าชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี วารสารวิทยาลัยสงฆ์นคร ลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑ การเปลี่ยนแปลงสังคม กติกา และกลไกของรัฐ ที่ส่งผล ต่องานบุญบั้งไฟของคนอีสานพลัดถิ่น การจัดประชุมวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II วิทยาลัยสงฆ์นคร น่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๖๑
ประสบการณ์การสอน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการฯ จังหวัดอุทัยธานี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์พิเศษ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ ๔/๒ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลอุทัยเก่า อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี ๖๑๑๑๐ โทรศัพท์ ๐๘๓-๓๓๙๗ ๑๙๗ E-mail: parinya555@msn.com